

Antonimija kao pojmovna kategorija značenjske suprotnosti u engleskome i hrvatskome jeziku

Čulig Suknaić, Janja

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2020.201018>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:540759>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Janja Čulig Suknaić

**ANTONIMIJA KAO POJMOVNA
KATEGORIJA ZNAČENJSKE
SUPROTNOSTI U ENGLESKOME I
HRVATSKOME JEZIKU**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Janja Čulig Suknaić

**ANTONIMIJA KAO POJMOVNA
KATEGORIJA ZNAČENJSKE
SUPROTNOSTI U ENGLESKOME I
HRVATSKOME JEZIKU**

DOKTORSKI RAD

Mentori:

Prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs

Prof. dr. sc. Miloš Judaš

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Faculty of Humanities and Social Sciences

Janja Čulig Suknaić

**ANTONYMY AS A CONCEPTUAL
CATEGORY OF SEMANTIC OPPOSITION IN
ENGLISH AND CROATIAN**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:
Professor Milena Žic Fuchs, PhD
Professor Miloš Judaš, PhD

Zagreb, 2020

MENTORI

dr. sc. Milena Žic Fuchs, red. prof., Odsjek za anglistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Miloš Judaš, red. prof., Hrvatski institut za istraživanje mozga, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ZAHVALE

Zahvaljujem svojim mentorima: profesorici Žic Fuchs što me ustrajno vodila kroz proces stvaranja rada, pratila njegovu evoluciju, ali i moj profesionalni razvoj u cjelosti, što mi je svojim primjerom uvijek ukazivala na važnost znanstvene izvrsnosti, i što me svojim savjetima nastojala oblikovati u uspješnu i pravednu nastavnicu i znanstvenicu; profesoru Judašu hvala što mi je otvorio nove znanstvene horizonte i omogućio da uvidim da humanističke i prirodne znanosti mogu živjeti zajedno.

Zahvaljujem profesorici Raffaelli koja me uvijek bezrezervno podržavala i savjetovala kao nastavnica, mentorica na ljetnoj školi, voditeljica doktorskog studija, predsjednica povjerenstva i voditeljica projekta, ali i kolegica koja pali svjetlo kada je mrak.

Zahvaljujem profesoru Peraku koji je nesebično udijelio svoje vrijeme da me nauči brojnim aspektima korpusnoga istraživanja i da mi pomogne vlastito postaviti na noge.

Svojim kolegama s Odsjeka za anglistiku, Ireni, Ivani, Mateuszu, Ivi, Vanji i svima ostalima zahvaljujem što su mi pokazali što znači biti kolega i koji su ispod mene ispleli mrežu koja zaustavlja svaki pad. Posebno hvala Marini Grubišić, koja je od prvog dana zauzela stražarsko mjesto uz mene i bez koje bih često bila izgubljena. Hvala Zvoncu koji je uvijek pronalazio snage za humor i bez kojega je ovaj moj uspjeh slabijeg sjaja.

Hvala Ivi Bašić i Marku Sawinu na prijateljskoj podršci i nesebičnoj kolegijanoj pomoći u prikupljanju upitnika. Hvala i Ljudevitu Ježiću na brojnim razgovorima o grčkim filozofima.

Zahvaljujem svojim roditeljima, čije odricanje me postavilo na noge i omogućilo da upišem doktorski studij, kao i cijeloj svojoj obitelji na nepresušnoj podršci.

Hvala mojim prijateljima, dvonožnima i četveronožnima, koji mi uvijek pomažu zadržati perspektivu, a ponekad i zdrav razum. Hvala Leu, koji je uvijek tu kada tehnologija zapne i koji sa Sarom čini moju proširenu obitelj.

Posebno zahvaljujem Filipu, koji je ovaj rad živio sa mnom, žrtvujući i radujući se sa mnom, bio moj oslonac u teškim trenucima i moj suputnik na svim životnim putovanjima.

Zahvaljujem i svima onima koji su na bilo koji način doprinijeli izgradnji ovoga rada, kao i svima onima koji će rad pročitati, o njemu diskutirati i kritizirati ga. Vama posvećujem svoj trud u nadi ćete na njemu izgraditi nove spoznaje.

SAŽETAK

U ovome je radu putem analize korpusa i analize upitnika ispitana antonimija kao značenjski odnos koji se gradi na pojmovnoj i jezičnoj razini. Rad polazi od teorijskog okvira kognitivne lingvistike, koju promatra kao nastavak razvoja jezikoslovnih promišljanja započetih u strukturalističkoj semantici, a koja se pak nastavlja na tradiciju promišljanja odnosa suprotnosti antičkih grčkih filozofa. Odnosi suprotnosti nazivaju se krovnim terminom antonimija, koja se iz ovako postavljene perspektive promatra kao pojmovna kategorija koja se prototipno iskazuje putem parova riječi suprotnoga značenja uobičajenih za jedan jezik i kulturu. Temeljeći se na teorijskim postavkama kognitivne lingvistike, ali i sustavno propitujući relevantnost odnosa paradigmatičke značenjske suprotnosti, rad utvrđuje u kojoj su mjeri leksički odnosi definirani u tradicionalnome pristupu relevantni za opis antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja. Cilj rada bio je iznaći prototipne parove antonima za engleski i hrvatski jezik te ponuditi odgovor na pitanje o prirodi antonimije kao značenjske kategorije. Zahvaljujući iscrpnom istraživanju korpusa popraćenom ispitivanjem izvornih govornika obaju jezika, u radu smo pokazali održivost pretpostavke da je antonimija kategorija prototipnoga ustroja čiji su članovi više ili manje udaljeni od prototipa. Prototip kategorije oblikovan je konvencijom te ovisi o govornikovu znanju o jeziku i znanju o svijetu. Članove kategorije predstavljaju pojmovno-značenjske cjeline, koje pak predstavljaju svezu paradigmatičke i sintagmatske razine, a koje se jezično ostvaruju putem antonimijskih konstrukcija. Konstrukcije i parovi antonima grade se pojmovno te zajedno oblikuju značenjsku suprotnost, koju govornici razumiju i iskazuju ovisno o svom znanju o jeziku i znanju o svijetu.

Ključne riječi: antonimija, kategorije, prototip, pojmovno-značenjska cjelina, konvencija

SUMMARY

The goal of this study was to explore the nature of antonymy as a semantic relation of opposition from the perspective of Cognitive Linguistics as an inter and multidisciplinary theoretical framework. The study wanted to show that antonymy is actually a relation of opposite meaning on the conceptual level, and that it functions as a prototype-based category. The reasoning behind this aim stems from the long tradition of the notion of opposition in Western scientific thought.

INTRODUCTION

The earliest preserved written records show that ancient Greek philosophers included relations of opposition in their treatises on the most various aspects of human preoccupation. Philosophers that came before Aristotle frequently described reality in terms of opposite notions. Pythagoras and his followers believed that reality was based on ten principles, which were formed as lexical pairs with opposite meaning, such as *left-right*, *male-female*, *light-dark*, *good-evil*, etc. Heraclitus also believed that opposition formed the basis of reality, but framed his claim in terms of the notion that “everything flows”, which became his Doctrine of Flux and Unity of Opposites. With this Doctrine Heraclitus proposed that opposites exist in everything at the same time, but that only one member of the pair can rule at one point in time. So, a man has the potential for being both *healthy* and *sick*, but can only be one at one moment in time. Parmenides also used relations of opposition to describe reality as he saw it. He also saw reality as being governed by opposites, such as *day-night*, *light-dark*, and *reality-illusion*. Plato used opposition to describe his view of reality, which included opposite notions being in a type of relation that allows them to transform into one-another, which is quite similar to the view of Heraclitus. According to Plato, everything that is *small* can become *big*, everything that is *just* can become *unjust*, etc. There is a zero value between each pair of opposites that allows them to undergo this transformation, which greatly resembles the traditional view of antonymy as being a gradable phenomenon. In his writings collected under the titles *Metaphysics*, *Categories* and *On Interpretation*, Aristotle looks back on the thoughts of his predecessors and includes opposition as one of the fundamental building blocks of our understanding of reality. His use of opposition for describing various aspects of reality served to form logic as a scientific tool, which is embodied in the square of opposition that is still used to distinguish among the various kinds of opposite meaning. With the square of opposition, Aristotle was able to

differentiate between what we refer to in linguistics as binary and non-binary, and gradable and ungradable phenomena. The thoughts of Ancient Greek philosophers, and of Aristotle especially, were perpetuated through Western thought in the writings of various Christian philosophers, such as Thomas of Aquinas, and later on in the writings of famous philosophers of the Enlightenment, such as Kant and Schelling.

Ancient, medieval, and modern philosophy proved to be of great significance for our current understanding of antonymy. The thoughts of generations of philosophers influenced the most significant thinkers in linguistics, especially Ogden (1932), who wrote the first book in English about opposition. This book presents an important stepping stone in the development of our understanding of antonymy, as it influenced the writing of Lyons (1977) and Cruse (1986) on the English language, as well as many other linguists writing about other European languages (e.g. Šarić wrote about antonymy in Croatian in 2007).

Ogden (1932), Lyons (1977), and Cruse (1986) are credited with the first classifications of opposition in English, with Ogden's classification being more general, while those proposed by Lyons and Cruse are linguistic in nature. The most commonly referenced classification distinguishes binary from non-binary opposition (e.g. *big-small*, days of the week), gradable from ungradable (*hot-cold*, *man-woman*), and morphologically related from unrelated (*friendly-unfriendly*, *friendly-hostile*) pairs of opposites. This type of classification is based on logical relations between members of the pairs, representing the traditional view of semantic relations of opposition taken up by Structural Semantics. This view focuses on lexical items and their interrelationships as they exist in the vocabulary of a language. However, this view, albeit providing a structured classification of the various phenomena that encompass opposite meaning, does not include real language use, remaining solely in the realm of theoretical vocabulary. Language use is of crucial importance for understanding the connection between language and thought, and this connection reflects the one between intralinguistic and extralinguistic phenomena. It is in this segment that the theoretical framework of Cognitive Linguistics comes in, because it stresses the importance of real language use and the native speaker.

THEORETICAL FRAMEWORK

For our understanding of antonymy, we included the general tenets of Cognitive Linguistics which strive to explain that language and thought are interrelated, as well as influenced by

convention (Lakoff 1987, Langacker 1987, Fillmore 1988, Žic Fuchs 1991). Accordingly, we framed our understanding of this phenomenon through the notions of conceptualization, which operates on the basis of the connection between language and extralinguistic knowledge, categorization, which enables the structuring of knowledge via similarities and differences, prototypes and schemas, which are culturally based, convention, which dictates the phenomena that will be conceptualized, and non-modularism, which says that language is a cognitive capacity that works alongside other cognitive capacities. All of these notions together form a view of language that is inseparable from thought and experience, which includes concrete and abstract concepts, all submerged in the culture of the speakers (Wierzbicka 1992).

Previous explorations of antonymy from the perspective of this framework (Jones 2002, Murphy 2003, Paradis 2011, Jones et al. 2012) have been valuable in their insights on the way opposite meaning is structured in language use, as well as in highlighting that it primarily resides on the conceptual level. These insights, however, mostly focused on adjectives, which were traditionally seen as true antonyms. Opposite meaning, though, can be expressed in all parts of speech. Furthermore, it has been shown that opposite meaning is expressed through specific syntactic structures (Jones 2002, Mettinger 2004). This proved to be crucial in our exploration of antonymy on a general scale, as we proposed that it is expressed via constructions (Goldberg 1995, 2006), which we refer to as *antonymyc*. Another question that was left unanswered by previous work has to do with the cultural specificities of antonymy. We believe that these could only be studied by comparing distinct linguistic systems that are products of different cultural contexts and cultural cognition (Sharifian 2011).

We can see that the traditional and cognitive view of antonymy have many similarities regarding the basic principles of opposition. Both start from the notion that antonymy is a dichotomous relation between two lexemes of opposite meanings, which has a linguistic reality. The traditional view focuses on the vocabulary, while the cognitive view focuses on the conceptual level and its reflection in language use. However, the questions that remain unanswered, and to which we have tried to provide answers in this study, pertain to the scope of antonymy, its basic structure, its basic meanings, and its basic use in real language production. The scope refers to the fact that opposition permeates all parts of speech. All opposition in language shares a basic conceptual structure, which enables the expression of basic opposite meanings, which is why we decided to name the entirety of the phenomenon antonymy. Furthermore, antonymy in this sense is expressed through very specific constructions, which are part of its conceptual structure. The question of cultural specificity has

not been posed so far, which prompted us to examine it through the comparison of English and Croatian. Since these two languages are typologically and culturally different, we believed that some aspects of antonymy would reflect some of their cultural differences. What we expected to find was that antonymy in general is a primarily conceptual relation which is reflected in language. We believed that it has a basic categorical structure with more and less prototypical members, which can be used to express several general opposite meanings via specific constructions. We also assumed that the more prototypical members of the category would be similar in English and Croatian, while the less prototypical members would be more culturally entrenched and, therefore, different in the two languages.

METHODS

Considering the questions and assumptions posed in the study, we devised a three-part methodology which would enable us to explore the underlined queries: a corpus analysis followed up by questionnaires, and finally an fMRI study of neuro-biological activity in the human brain while processing antonymy. Unfortunately, the final part of the study could not be conducted due to the COVID-19 pandemic, but will be conducted as a separate study when proper safety conditions are met.

RESULTS

The first part of the study included a thorough corpus analysis of both English and Croatian. The corpora used for the study were COCA for English and HrWaC for Croatian. The study began with a general search of all pairs of lexemes with opposite meanings that were found in the literature used for this study. Of these pairs, we selected those that proved to yield objective results, including pairs with higher and lower frequencies in both corpora. Once the main pairs were selected, we ran another search of the pairs, as well as of the individual members of the pairs. The goal was to see first what kinds of syntactic environments the pairs themselves were used in, and second whether the same kinds of environments were used with one member of the pair and a different other member. This part of the study yielded interesting results as it exposed some cultural differences between the English and Croatian categories of antonyms. The corpus analysis also revealed that both more and less frequent antonyms appeared in specific antonymic constructions. The number of constructions rose with the frequency of the pairs. The frequency of pairs and accompanying antonymic constructions further revealed that

there seem to be four basic opposite meanings that can be expressed with pairs of antonyms. Also, the consistent use of antonymic constructions with antonyms pointed to a specific basic structure of antonymy on the conceptual level.

We found that pairs of antonyms, regardless of their part of speech, were structured as conceptual/semantic wholes that comprise the knowledge about the entirety of the subject. For example, the pair *male-female* forms a conceptual/semantic whole that denotes all the knowledge and experience, both linguistic and non-linguistic, that a speaker has about a human being, and which stems from the general convention of dividing humans into men and women. The two lexemes, *male* and *female*, form the two opposite poles of the conceptual/semantic whole, and represent a meeting point between knowledge of the language and knowledge of the world. This knowledge can be expressed through specific antonymic constructions (such as ‘male and female’, ‘male or female’, ‘neither male nor female’), which are stored in the speaker’s conceptual system as abstractions (‘X and Y’, ‘X or Y’, ‘neither X nor Y’), and which lend themselves to any other pair of lexemes with opposite meanings depending on their frequency. The same occurs in Croatian (‘muško ili žensko’ = ‘X ili Y’). There are four types of conceptual/semantic wholes: spatial-temporal relations (such as *up-down* or *gore-dolje*), qualitative designation (such as *hot-cold* or *toplo-hladno*), action (such as *come-go* or *doći-otići*), and entities and phenomena (such as *man-woman* or *muškarac-žena*). Each conceptual/semantic whole seems to prefer a set of antonymic constructions. The conceptual/semantic whole of qualitative designation has the widest set of antonymic constructions at its disposal, while actions have the narrowest set.

The conceptual structure of antonymy allows speakers to express four basic opposite meanings: 1) both poles of the conceptual/semantic whole are expressed, 2) one pole of the conceptual/semantic whole is expressed, but not the other, 3) both poles of the conceptual/semantic whole are expressed, but one more than the other, and 4) neither of the poles of the conceptual/semantic whole is expressed. Each of the four basic meanings prefers specific antonymic constructions. For example, the first meaning prefers the antonymic construction ‘X and Y’, the second meaning prefers ‘X or Y’, the third meaning ‘more X than Y’, and the fourth meaning ‘neither X nor Y’. The same pattern was observed in Croatian.

What we observed based on these findings is that antonymy is structured on the conceptual level as a prototype-based category whose members are included through conventionalized knowledge of the individual pairings and antonymic constructions. More prototypical members are more frequent in the corpora and can be found in a wider set of constructions, which can be

used to express more basic opposite meanings. Less prototypical members are highly culturally determined and differ between the two languages. They are found in fewer antonymic constructions and are limited in the number of basic opposite meanings they can express. For example, both English and Croatian antonymy has the pairs *man-woman/muškarac-žena* as highly prototypical. As a less prototypical member of the category, English has the pair *hot-cool*, while Croatian has the pair *muškarac-pudlica*. Furthermore, we also found some cultural differences between the two languages in terms of the secondary or metaphorical meanings of antonyms. For example, the pair *black-white* is mostly used in the English corpus in its metaphorical meaning denoting the color of one's skin. In Croatian, the majority of meanings pertains to the primary sense of *crno-bijelo*, that denoting color terms. Furthermore, we observed that gradability as an aspect of antonymy can be found even in those pairs that have traditionally been defined as non-antonymy (e.g. complementaries and other types of contrast). For example, traditionally defined complementaries such as *man-woman/muškarac-žena*, *boy-girl/dječak-djevojčica* and *day-night/noć-dan* all occur in gradable antonymic constructions ('from X to Y', 'turns X into Y'). Therefore, we see gradability as an aspect of opposite meaning that can be used in any conceptual/semantic whole if the speaker has the need to express it.

The second part of the study included questionnaires which were filled out online by native speakers of English and Croatian. The questionnaires were comprised of four tasks, each devised to explore an aspect of antonymy uncovered in the corpus analysis. The first task asked examinees to determine the second member of the proposed pair of antonyms. Examples included more and less prototypical pairs. The aim of the task was to see which pairs speakers saw as prototypical. The second task asked examinees to choose one among three pairs of lexemes which represented the best example of opposite meaning. Again, pairs included both more and less prototypical combinations. The aim of this task was to see which pairs of lexemes speakers would choose as the best example of antonymy when given a choice. The third task asked examinees to use provided pairs of lexemes in sentences in such a way that would clearly show their opposite meanings. All examples included more prototypical pairs of antonyms. The aim of this task was to see if examinees would use antonymic constructions in their sentences to express oppositeness of meaning. The fourth task asked examinees to provide the lexeme that they believed would be the proper opposite pair to the underlined word in the given sentence. All sentences were borrowed from corpora in order to preserve natural language use patterns. Examples of antonyms included more and less prototypical pairs. The aim of this task

was to see if the presence of context and antonymic constructions would enable examinees to recognize pairs of antonyms regardless of their level of prototypicality.

Our findings correspond to the results of the corpus analysis, except for two observed phenomena. The first and second tasks showed that examinees mostly agree on the pairs of antonyms they feel to be prototypical. The third task showed that some examinees used antonymic constructions to express opposite meaning, while others chose a descriptive method to do so, which was unexpected. The fourth task showed that while examinees had no difficulty in providing a member of a prototypical pair of antonyms with added context and an antonymic construction, when faced with an unconventionalized proposition, neither the context nor the antonymic construction proved to be sufficient in determining the pair of antonyms. This proves that antonymic constructions cannot function on their own to express opposite meaning. The speaker needs to have both knowledge of the language and knowledge of the world in order to use and recognize antonymy, which is reflected in its basic conceptual structure.

CONCLUSION

Based on the evidence provided by the corpus analysis and questionnaires, we are able to conclude that antonymy does function as a conceptual prototype-based category whose members are added according to conventionalized knowledge of the language and knowledge of the world. This conventionalized knowledge is influenced by the cultural context of the speakers, which means that some aspects of antonymy can differ from language to language. This coincides with the basic principles of the cognitive linguistic theoretical framework. The structure of the category of antonymy includes conceptual/semantic wholes and antonymic constructions which the speaker relies on to express four basic opposite meanings. The scope of antonymy encompasses all parts of speech which are evident in the types of conceptual/semantic wholes, each of which prefers a set of antonymic constructions aimed at expressing the four basic opposite meanings. Also, gradability should be seen as an aspect of the category of antonymy in general, as it can lend itself to various types of conceptual/semantic wholes, and not just those traditionally defined as antonymy proper.

What we have shown in this study is an evolution of thought about opposite meaning from Ancient Greece to contemporary times, which points to the importance of this phenomenon for human thought and language. We have also shown that, when it comes to the subject of

antonymy, Structural Semantics and Cognitive Linguistics follow this same evolutionary trajectory.

Methods such as corpus research and questionnaires are useful for bottom-up research that begins with language use. However, in order to further investigate the subject, a multidisciplinary approach would open new methodological vistas and enable us to answer questions of an even more basic nature, such as what happens in the human brain when processing antonymy. Considering the cognitive linguistic preoccupation with language and thought, this would be an interesting step forward.

Keywords: antonymy, categories, prototype, conceptual/semantic whole, convention

Sadržaj

1. UVOD	1
2. Antonimija kao mišljenje.....	3
2.1. Odnosi suprotnosti prije Aristotela	4
2.2. Odnosi suprotnosti u Aristotela	8
2.3. Suprotnost u temelju razvoja zapadnoeuropske znanstvene misli	14
3. Antonimija kao znanje o jeziku.....	20
3.1. Ogden i primat značenja.....	21
3.2. Semantika i paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti.....	24
3.2.1. Paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti u engleskome jeziku	26
3.2.2. Paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti u hrvatskome jeziku	35
3.2.3. Paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti u drugim indoeuropskim jezicima	37
3.2.4. Pitanje jezične uporabe.....	39
4. Antonimija kao znanje o svijetu.....	41
4.1. Temeljne postavke kognitivne lingvistike	42
4.1.1. Antonimija u teorijskome okviru kognitivne lingvistike	46
4.2. Konstrukcijske gramatike i antonimija.....	57
4.2.1. Temeljne postavke konstrukcijskih gramatika	58
4.2.2. Prijedlog antonimijskih konstrukcija.....	65
4.2.3. Antonimija: teorijske implikacije i otvorena pitanja	68
5. METODOLOGIJA	70
5.1 Prva faza istraživanja: korpusna analiza.....	70
5.2 Druga faza istraživanja: upitnici	74
5.3 Treća faza istraživanja: fMRI.....	76
6. ANALIZA KORPUSA	79
6.1 Primjeri antonimije u engleskome prema frekvencijama supojavljivanja u korpusu.....	81
6.2 Primjeri antonimije u hrvatskome prema frekvencijama supojavljivanja u korpusu	137
6.3. Antonimijske konstrukcije	189
6.4. Struktura pojmovno-značenjske cjeline.....	196
6.4.1. Pojmovno-značenjska cjelina prostorno-vremenskih odnosa	198
6.4.2. Pojmovno-značenjska cjelina kvalitativnih određenja	200
6.4.3. Pojmovno-značenjska cjelina radnje ili aktivnosti.....	201
6.4.4. Pojmovno-značenjska cjelina entiteta i pojavnosti.....	202
6.4.5 Važnost pojmovno-značenjskih cjelina za pojmovnu određenost antonimije	204
6.5. Temeljna značenja antonimije	207
6.6. Prototipičnost pojmovne kategorije antonimije	211

6.7. Kulturološke specifičnosti antonimije	217
6.8. Zaključci korpusne analize.....	220
7. ANALIZA UPITNIKA.....	223
7.1. Analiza upitnika za engleski jezik.....	226
7.1.1. Prvi zadatak	226
7.1.2. Drugi zadatak	229
7.1.3. Treći zadatak	230
7.1.4. Četvrti zadatak	236
7.2. Analiza upitnika za hrvatski jezik	239
7.2.1. Prvi zadatak	240
7.2.2. Drugi zadatak	241
7.2.3. Treći zadatak	242
7.2.4. Četvrti zadatak	246
7.3. Zaključak analize upitnika engleskog i hrvatskog jezika	248
8. ZAKLJUČAK.....	252
Popis literature	254
Tablice i dodatci.....	260
Tablica 1.....	260
Tablica 2.....	263
Dodatak 1: Upitnik za engleski jezik	266
Dodatak 2: Upitnik za hrvatski jezik.....	270

1. UVOD

Tema antonimije svoje korijene vuče još od antičkih vremena. Zapisi znamenitih grčkih filozofa, poput Aristotela i Platona, sadrže promišljanja o opoziciji, koja se u njih često nalazi u srži promišljanja stvarnosti. Ono što okružuje čovjeka, njegova neposredna okolina, ali i sama njegova bit, povezano je s osnovnim načelima protivnosti i suprotnosti. Opozicija nije samo u srži stvarnosti, nego bez nje stvarnost ne možemo niti pojmiti. Stoga su opozicija i odnosi suprotnosti stoljećima prisutni u promišljanjima svijeta, čovjeka i njegova mjesta u svijetu. Odnosi suprotnosti nisu dijelom samo jednog određenog pristupa promišljanju stvarnosti kakav nudi filozofija. Oni su dijelom širokoga znanja o svijetu koje ljudska vrsta gradi tisućljećima. O njima bi se, dakle, moglo promišljati kao o načelima postojanja, tako da nešto ili jest ili nije. Čovjek je živ ili mrtav, on biva ili ne biva.

Odnosi suprotnosti u srži su zakona fizike, pa tako možemo odrediti kreće li se nešto ili stoji, ubrzava li ili usporava, zagrijava li se ili hladi, živi li ili umire. Čak i kada postavljamo velika pitanja o podrijetlu svemira i njegovu razvoju govorimo o tome da se svemir širi, da je izgrađen od materije i antimaterije, da je hladan, dok su zvijezde vruće, i tako dalje. I sama priroda koja nas neposrednije okružuje djeluje prema zadatostima odnosa suprotnosti, od općenitijih poput kretanja i stajanja, bilo da govorimo o vodi, vjetru ili živim bićima, do specifičnijih poput gladi i sitosti, zdravlja i bolesti, mladosti i starosti, koji su primjenjivi kako za ljude tako za životinje, ali i za biljni svijet. Također, sve što nas okružuje uspijevamo vidjeti zahvaljujući svjetlosti, koja se neprekidno kreće od svojega izvora, i bez koje nastaje tama. Odnosi suprotnosti u srži su onoga što nam je poznato, bilo to opipljivo poput vruće šalice kave ili hladne čaše soka, bilo neopipljivo poput osjećaja ljubavi i mržnje.

Čini se da u koju god ladicu ljudskoga znanja zavirimo, možemo govoriti o djelovanju odnosa suprotnosti, ili pak opisivanju onoga o čemu govorimo putem opozicija. Na primjer, možemo govoriti o hladnom ili toplom vremenu, o malom ili velikom gradu, o svijetloj ili mračnoj sobi te o dobru ili zlu čovjeku. Ovi, kao i drugi odnosi suprotnosti, iskazuju se parovima riječi koje značenjski obilježavaju cjelinu tih odnosa. Upravo takvi parovi riječi omogućuju nam da govorimo o opoziciji u svim njezinim oblicima. Opozicija u ovome smislu u jezikoslovlju se naziva **antonimijom**, a obuhvaća parove riječi suprotnih značenja. No odnosi suprotnosti bili su temom promišljanja i puno prije nego što se jezikoslovlje kao znanstvena disciplina uopće

formiralo. Od nama poznatih zapisa, odnosno od sačuvane pisane baštine, o odnosima suprotnosti kao jednoj od osnova promišljanja svijeta, stvarnosti i čovjeka pisali su filozofi Stare Grčke, stoga od njih valja krenuti u opis i definiciju predmeta ovoga rada (vidi Poglavlje 2).

Nakon što sagledamo kako su antički mislioci rabili odnose suprotnosti u definiranju stvarnosti, usporedit ćemo njihova promišljanja s onima jezikoslovaca kojima su bila temelj. U uvodnim promišljanjima i definicijama odnosa suprotnosti, jezikoslovne poglede na antonimiju podijelit ćemo na strukturalističke (vidi Poglavlje 3) i na kognitivne (vidi Poglavlje 4). Valja napomenuti da je ova podjela općenita i odabrana zbog razvojnoga slijeda misli u jezikoslovlju koji prati i razvojni slijed promišljanja odnosa suprotnosti, to jest antonimije u širemu smislu.

Uvidi koji proizlaze iz ovako široko postavljenog uvodnoga dijela omogućuju nam precizniju definiciju predmeta rada, budući da ga razmatraju duž cijelog njegova razvojnog puta. Nadalje, ovaj uvodni pregled teme odnosa suprotnosti omogućuje i precizniji odabir teorijskoga okvira samoga istraživanja, koji se postupno gradi u tekstu koji slijedi, kao i metodologije koja iz njega proizlazi (vidi Poglavlje 5). Pozicioniranjem u odabrani teorijski okvir istraživanje opisano u Poglavljima 6 i 7 dobiva svoje znanstveno utemeljenje.

2. Antonimija kao mišljenje

Iako je tema ovoga rada primarno jezikoslovna, važno je započeti raspravu o njoj ondje gdje je i sama počela. Činjenica da se tema odnosa suprotnosti proteže ovoliko daleko u prošlost, te da se o njoj sve češće piše iz perspektive jezikoslovlja, govori o njezinoj važnosti ne samo za jezične sustave, npr. engleskoga i hrvatskoga, koji su predmetom rasprave ovoga rada, nego i za sveobuhvatan doživljaj stvarnosti. Odnosi suprotnosti tisućljećima se nalaze u raspravama o ljudskome mišljenju te ih je stoga važno sagledati od početka, koliko je to moguće i relevantno. Važnost odnosa suprotnosti u razvoju filozofske misli ogleda se u tome da oni nisu samo usputna opaska, nego se čini da su sastavni dio toga razvoja. No, obuhvaća li taj razvoj poimanje odnosa suprotnosti i kao jezičnih pojavnosti ili se takvo poimanje razvija tek kasnije vidjet ćemo u tekstu koji slijedi.

Mislivci koji su u svojim traktatima pisali o odnosima suprotnosti ili se na njih osvrtni u svjetlu promišljanja drugih tema danas bismo svrstali u redove logičara i filozofa, budući da su te discipline počelo znanosti kakvu danas poznajemo. U Staroj Grčkoj filozofija je obuhvaćala sva promišljanja o čovjeku i svijetu koji ga okružuje, njegovoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Zaključci o pojavnostima koje danas istražujemo u pravilnim okvirima znanstvenih disciplina u antičkim se promišljanjima nalaze skriveni iza puno opširnijih tema. Stoga, tražeći zaključke o odnosima suprotnosti, koje u jezikoslovlju nazivamo **antonimijom**, moramo proći razmišljanjima o svijetu, stvarnosti i mišljenju. Također, one jezične pojavnosti koje ovdje nazivamo **antonimijom** u antici su poznate pod širim pojmovima **suprotnost**, **oprijeka** i **protivnost**.¹

Među tim antičkim spisima u kojima se ova tema javlja ističu se prvenstveno Aristotelove rasprave obuhvaćene *Metafizikom*, rasprava *O tumačenju* i *Kategorije*. Također, potrebno je spomenuti dijelove opusa Pitagorejaca (i to prema knjizi A Aristotelove *Metafizike*)², zatim Heraklita³, Parmenida⁴ i Platona⁵. Jesu li postojali i drugi filozofi iz toga vremena koji su pisali o ovoj temi autorici nije poznato. Također, ne treba zanemariti niti mogućnost postojanja i

¹ **Suprotnost**, **oprijeka** i **protivnost** ovdje se navode kao termini iz Ladanova prijevoda Aristotelove *Metafizike* (1992).

² Ovdje se rabi Aristotelova *Metafizika* u prijevodu Tomislava Ladana.

³ Djela Heraklita ovdje se rabe prema tumačenju Igora Mikecina.

⁴ Parmenidov spis *O prirodi* ovdje se rabi u prijevodu i s komentarima Mislava Ježića.

⁵ Platonov spis *O duši* ovdje se rabi u prijevodu Krešimira Raca i s komentarima Jure Zovka.

ranijih spisa koji su utjecali na ovdje spomenute starogrčke filozofe, a koji su tijekom vremena možda izgubljeni.

2.1. Odnosi suprotnosti prije Aristotela

Najpoznatija starogrčka promišljanja o odnosima suprotnosti, tj. oprijekama, su ona koja je iznio Aristotel. Međutim, on nije bio prvi filozof za kojega nam je poznato da je promišljao o ovoj problematici. Prije njega su o oprijekama pisali Pitagorejci, Heraklit, Parmenid i Platon, Aristotelov učitelj. U sljedećim će odlomcima biti opisani oni dijelovi promišljanja navedenih filozofa koji se dotiču odnosa suprotnosti, a ujedno su i utjecali na razvoj misli u Aristotela te imali posljedice i na lingvistička promišljanja ove teme.

Pitagorejci i deset temeljnih počela stvarnosti

Raspravu ćemo započeti s Pitagorejcima (Ladan 1992:13-18).⁶ Aristotel o Pitagorejcima piše da su zaslužni za uzvisivanje matematičkoga mišljenja kao onog najvažnijeg za spoznavanje stvarnosti. Broj je kod Pitagore dobio simboličku ulogu, tako da se harmonija svijeta predstavljala matematičkim formulama. Brojevi su smatrani počelima prirode, vječnima i nepromjenjivima. No, osim brojeva, Aristotel navodi da su Pitagorejci utvrdili deset temeljnih počela (za koja možemo vidjeti da su definirana kao parovi leksema suprotnih značenja) prema kojima spoznaju stvarnost putem mišljenja: *ograničeno-neograničeno*, *parno-neparno*, *jedno-mnoštvo*, *desno-lijevo*, *muško-žensko*, *mirujuće-krećuće*, *ravno-iskrivljeno*, *svjetlost-tama*, *dobro-zlo* i *istostrani-raznostrani četverokut* (Ladan 1992:15).⁷ Pitagorejci određuju najvažniju oprijeku koja je temelj stvarnosti – oprijeku *mišljenja* i *opažanja*. Kroz tu se oprijeku može razumijeti što jest stvarnost, a što je samo njezina kopija. Najznačajnija među ovim temeljnim oprijekama bila je *jedno-mnoštvo*, a vezala se uz bitak koji je ujedno i jedno i sve. Ta je oprijevka postala temeljem razvoja dviju filozofskih škola, Heraklitove i Elejske, predvođene Parmenidom. Spoznavanje jednoga i mnoštva također je igralo veliku ulogu u Aristotelovoj

⁶ Ovaj će osvrt biti temeljen na Aristotelovim promišljanjima o Pitagori i njegovoj školi zapisanima u knjizi A njegove *Metafizike*.

⁷ Aristotel ovdje spominje i Alkemona iz Krotona kao mogućega tvorca ove ideje o počelima kao oprijekama. Alkemon je bio Pitagorin suvremenik, a njihova stajališta bila su vrlo slična. Tako je Alkemon navodno tvrdio da većina ljudskih stvari ide po dvoje. No, te protivnosti u njega nisu određene kao kod Pitagorejaca, nego su slučajne, poput *crno-bijelo*, *slatko-gorko* i *dobro-zlo* (Ladan 1992:15).

filozofiji i razumijevanju stvari i oblika, zbog čega je Aristotel vjerojatno i odlučio napisati ovu raspravu o Pitagorejcima s očitim naglaskom na njihovo promišljanje oprijeka, ili njegovim vlastitim razumijevanjem istoga.

Heraklitovo jedinstvo suprotnosti

Nakon Pitagorejaca, o oprijekama piše i Heraklit. Prema Mikecinu (2013), Heraklit je također vjerovao da svijet funkcionira na temelju oprijeka. Najtemeljniju oprijeku čini jedinstvo strujanja i postojanja, a to je jedinstvo nastalo na temelju oprijeke *biti-ne biti*. Heraklitovo se učenje temelji na razumijevanju jedinstva svih bića na svijetu koja su u stalnoj promjeni. Svaki bitak je promjenjiv jer se stalno kreće. Heraklitova poznata izreka „Sve teče“ zapravo utjelovljuje ovu filozofiju promjene kao osnove postojanja čovjeka i svijeta. Upravo neprestana promjena uvjetuje nastajanje i propadanje. U toj dinamici nastajanja, postojanja i propadanja postoji stvarnost temeljena na borbi suprotnosti, kojom vlada *logos*. U stvarnosti se suprotstavljaju *logos*, koji stvara red, i *kaos*, koji stvara samo prividan nered u prirodi. Dakle, srž razumijevanja stvarnosti je upravo oprijeka predstavljena leksemima suprotnih značenja *logos-kaos*. Uglavnom se sve suprotnosti koje prema Heraklitu vladaju stvarnošću svode na oprijeku *jedno-sve*. *Sve* nastaje iz *jednoga*, a *jedno* opet iz *svega*, i tako od početka pa do kraja vremena. Ovaj se zaključak temelji na Heraklitovom osnovnom načelu, **jedinstvu suprotnosti**. To se načelo opet objašnjava oprijekama kao sastavnim dijelom ne samo funkcioniranja svijeta, nego i čovjekova razumijevanja stvarnosti. Prema jedinstvu suprotnosti u čovjeku istovremeno postoji živo i mrtvo, staro i mlado, umor i odmor, zdravlje i bolest. Temelj svijeta i stvarnosti je neprestani rat između svih tih suprotnosti koje se stalno bore za prevlast, rat između *logosa* i *kaosa*, to jest reda i nereda. Heraklit je smatrao da su upravo oprijeke dokaz postojanja stvarnosti, jer da bismo znali što je živo, moramo znati i što je mrtvo. Suprotnost tako predstavlja srž svega bivajućeg:

„Sva bivajuća [...] bivaju *suprotna i u suprotnosti*. Suprotnost se isprva pojavljuje kao *međusobni odnos dvaju suprotnih svojstava* koja pribivaju nekom Bivajućem. Pritom su suprotna svojstva takva bivajuća koja ne bivaju sama po sebi nego uvijek po onome bivajućem kojemu su svojstvena. [...] Suprotno svojstvo nekog bivajućeg nije drugo nego samo to bivajuće *u svojem vlastitom suprotnom obratu*. Ne obrću se naime tek svojstva na bivajućem nego se kroz svoja svojstva obrće ono samo kao *ono (u) samom sebi suprotno*.“ (Mikecin 2013:49; istakla J. Č.).

Suprotnost je, dakle, u Heraklita sastavni dio svega što na ovome svijetu može okarakterizirati kao bivajuće. U svakom bivajućem postoji istovremeno neko svojstvo u potpuno zaokruženome značenju, npr. i toplo i hladno, ali se bivajuće mijenja tako da postaje ili jedno ili drugo. Bivajuće sâmno određuje koje će svojstvo imati, a svojstvo ne određuje ništa samo po sebi. Heraklit shvaća odnose suprotnosti kao inherentne postojanju svijeta i stvarnosti. Načelo jedinstva suprotnosti važno je za naše razumijevanje antonimije, budući da se i u ovdje provedenoj analizi korpusa pokazalo da antonimi djeluju u parovima koji čine **pojmovno-značenjske cjeline** (vidi Potpoglavlje 6.4.). Svaka je ova cjelina sastavljena od jednoga konvencionaliziranoga para leksema suprotnih značenja koji zajednički opisuju neku pojavnost, baš kao što to čini jedinstvo suprotnosti u parovima poput *logos-kaos*.

Parmenidove oprijeka u prirodi

Istovremeno s Heraklitovim učenjem u starogrčkoj se filozofiji javlja još jedna škola mišljenja, koju predvodi Parmenid. Njegova Elejska škola zastupa filozofiju funkcioniranja svijeta potpuno suprotnu od one Heraklitove. Međutim, zajedničko im je spoznavanje oprijeka kao sastavnoga dijela stvarnosti.⁸ Suprotno Heraklitovim shvaćanjima, Parmenid je smatrao da je stvarnost svijeta jedno nemijenjajuće biće koje se ne kreće nego je uvijek postojano. Taj jedan bitak uvijek postoji i postojat će vječno. Jedno se ne spoznaje osjetilima nego umom. Ako je um u stanju nešto spoznati, onda je to nešto stvarno, a ako nije u stanju to spoznati, onda to nije stvarno. Svoje postulate Parmenid iznosi u spjevu *O prirodi*, gdje navodi nekoliko osnovnih oprijeka kojima je svijet uređen i koje su međusobno isprepletene. Tako postavlja oprijeku *stvarnost-iluzija*. Stvarnost se spoznaje čistim mišljenjem pod vodstvom razuma. Takva racionalna spoznaja dovodi do pravoga znanja i *istine*, koja je u oprijeci s *mnijenjem*, do kojega dolazimo samo osjetilima. Nadalje, Parmenid suprotstavlja *dan* i *noć*, odnosno *svjetlost* i *tamu*, kojima upravlja boginja Sunca. Ova je oprijeka zanimljiva jer ne postavlja binarni odnos suprotnosti, nego odnos dviju krajnjih strana spektra – dana i noći – koje se stalno mijenjaju na ljestvici vrijednosti Sunčeve putanje. Boginja Sunca tako određuje koliko će biti tame, a koliko svjetlosti. Ovakav odnos suprotnosti bismo u lingvistici nazvali **stupnjevitim**.⁹ U ovim primjerima možemo vidjeti da je Parmenid, odnosno pripadnici njegove Elejske škole, birao

⁸ Aristotel u svojoj knjizi A „Metafizike“ navodi Parmenida kao jednoga od starih filozofa koji su zagovarali prvenstvo oprijeka *jedno-mnoštvo* za razumijevanje svijeta. Tako je, prema Aristotelu, Parmenid smatrao „kako je pokraj bitka sam nebitak ništa, po nužnosti pretpostavlja da je bitak jedno i ništa drugo“. (Ladan 1992:16)

⁹ Ovaj se pojam rabi prema Lyonsovoj (1977) podjeli na stupnjevite i nestupnjevite parove leksema suprotnih značenja (*gradable – ungradable opposites*).

lekseme kojima će dodijeliti suprotna značenja s obzirom na poimanja koja je htio iskazati. Takva mogućnost odabira para leksema suprotnih značenja upućuje na relativnu slobodu kreacije parova antonima s obzirom na ono što želimo iskazati. Stoga možemo pretpostaviti da parovi antonima nisu fiksirani u jezičnome sustavu, nego su podložni nekakvoj kreativnosti govornika tog jezičnog sustava, što ćemo vidjeti u ovdje predstavljenom istraživanju (vidi Poglavlje 6 i 7).

Temeljna oprijeka koju Parmenid spoznaje u spjevu *O prirodi* je *bitak-nebitak*. Postulat koji ondje iznosi nalaže da bitak jest, a u oprijeci s time je da nebitak nije. Sve ono što jest je *stvarnost*, a sve ono što nije je *iluzija*. Ako nešto nije, ako se ne može spoznati, onda je ono nesuće – neiskazivo i nemišljivo:

„Možemo li nesućem prireći ijedan od znakova što će nam u toliku obilju ukazivati put od bitka k sućem: *je li nesuće nerođeno ili rođeno, nepropadno ili propadno, cijelo ili necijelo...* je li kada *bilo ili će biti ili jest, je li jedno ili nije, je li neprekidno ili nije, sa sobom isto ili nije...*? Ili ono naprosto nešto nije tako da nije ni Ništo? Ništo se od toga ne da ni izreći ni misliti. Više od toga ne treba reći.“ (M. Ježić 1978:52; istakla J. Č.).

Važnost spoznavanja oprijeka ove vrste je u tome što su razlike između temeljnih shvaćanja Heraklita i Elejaca potakle i razvoj logike kao discipline koja će igrati važnu ulogu u Aristotelovoj uporabi oprijeka u promišljanju stvarnosti i istine. Međutim, da bismo uopće govorili o Aristotelu, moramo se najprije osvrnuti na Platona, koji je imao snažan utjecaj na razvoj Aristotelove misli.

Platonov dualizam

U svojem je spisu *O duši* Platon razmatrao oprijeke kao odnose međusobnoga prožimanja. Svaka oprijeka označena je dvjema stranama koje mogu prijeći jedna u drugu. Pa tako, sve što je *malo* može postati *veliko*, sve što je *pravedno* može postati *nepravedno*, i obrnuto. Ovakva mogućnost prijelaza iz značenja jednoga člana para u značenje drugoga člana para i danas se smatra jednim od najznačajnijih elemenata **antonimije**. Postojanje nulte prijelazne točke osnova je **stupnjevutih antonima**.¹⁰

¹⁰ Više o temi stupnjevitosti i nestupnjevitosti parova leksema suprotnih značenja vidjeti u: Lyons (1977:270-280), Cruse (2001:197-214), Cruse (2004:162-170), Šarić (2007:97-100), Jones et al. (2012:2-13).

Platon se također osvrće i na raznolikost oprijeka, pa tako razlikuje par poput *lijep-ružan* (što tradicionalno u semantici nazivamo **binarnom suprotnošću**) od cikličkoga niza *spavanje-buđenje-bdijenje* (koji bi se lako mogao povezati s Lyonsovim cikličkim nizovima poput dana u tjednu ili godišnjih doba).¹¹

Platonova se filozofija temelji na dualističkoj podjeli svijeta na idealni i realni te konačni i beskonačni, ali je temeljna misao kojom se vode rasprave u obliku dijaloga odnos života i smrti (Zovko 1996:9). Na toj vječnoj izmjeni života i smrti temelje se oprijeke koje Platon postavlja: *duša-tijelo, spavanje-buđenje, postojanje-nepostojanje, rađanje-umiranje* (Zovko 1996:13). Zovko (1996:13) smatra da je Platon u svome izlaganju o duši zapravo upotpunio Heraklitov nauk o sprezi različitih oprijeka te ga povezoao s pitagorejskom teorijom o selidbi duša, govoreći

„Isto je naime živuće i mrtvo, budno i spavajuće, mlado i staro, jer ovo se mijenja u ono, a ono u ovo.“ (Platon, prev. Zovko 1996:13).

Ovaj posljednji citat prikazuje srž onoga dijela starogrčke filozofske misli koja se bavi oprijekama. Oprijeke su u suštini svih bića i pojava na svijetu koji se stalno mijenja. Promjena bića uvjetuje i promjenu njegovih karakteristika. No, svako biće u sebi istovremeno posjeduje obje krajnosti neke pojavnosti, samo se te krajnosti u vječnoj dinamici logosa i kaosa bore za prevlast pa je jedna uvijek jača. Tako čovjek ne može istovremeno biti i živ i mrtav, ali mora postojati opcija i jednoga i drugoga da bi uopće mogao biti čovjekom.

Ovakva su promišljanja filozofsko nasljeđe na kojemu je odrastao Aristotel i koje je rabio u vlastitim promišljanjima, koja su kasnije postala važnima za strukturalistički pogled na odnose suprotnosti u jeziku.

2.2. Odnosi suprotnosti u Aristotela

Aristotel se na odnose suprotnosti osvrće u nekoliko svojih spisa, barem onih koji su sačuvani: u *Kategorijama*, u raspravama obuhvaćenima *Metafizikom*, u *O tumačenju*, čak i u *Fizici*. Aristotel je, dakle, ove odnose smatrao važnima za sve oblike znanja o čovjeku i svijetu. One

¹¹ Lyons (1977) se osvrće na Platona pišući o stupnjevitijoj suprotnosti. Tako kaže da se Platon bavio mogućnošću istovremenoga postojanja suprotnih kvaliteta u istome entitetu, poput *visok-nizak*. Ako kažemo da je *X viši od Y i niži od Z*, izgleda da istovremeno opisujemo kvalitete visine i nizine koje su sadržane u istome objektu (1977:274).

se u njegovim raspravama javljaju kao primjeri za razumijevanje nekih kompleksnijih pojava, iako same po sebi nisu predmet promišljanja.

U *Kategorijama* Aristotel prvenstveno pokušava dati odgovor na pitanje o tome koje su osnovne vrste stvari na svijetu.¹² Te stvari tada postavlja u dvije osnovne vrste odnosa – *jedna stvar iskazuje nešto o drugoj* te *jedna stvar jeste u drugoj*. Odatle Aristotel najprije izvlači četiri osnovne vrste stvari na svijetu: supstancijalne univerzalije, akcidentalne pojedinačnosti, akcidentalne univerzalije i supstancijalne pojedinačnosti.¹³ Ova potonja vrsta je prema Aristotelu osnovna pa ju naziva *primarnom*. Sve druge stvari koje govore o toj primarnoj vrsti su *sekundarne*. Iz ove klasifikacije proizlaze Aristotelove kategorije. On je pokušao sve poznate stvari razvrstati u deset kategorija koje bi se međusobno razlikovale svojim karakteristikama, odnosno koje bi obuhvatile one stvari koje dijele određene karakteristike.¹⁴ Prvu kategoriju čine primarna i sekundarna supstancija, a ostalih devet obuhvaćaju njihova svojstva (Grgić 1992). U razmatranju tih deset kategorija Aristotel spominje oprijeke na više mjesta. Na primjer, navodi da se *zdravlju* svojim značenjem suprotstavlja *bolest*, a *hrabrosti kukavičluk* (Grgić 1992). Nadalje, govori o suprotstavljenim pojmovima *pravda* i *nepravda* te *crno* i *bijelo*. Svaki od ovih pojmova koji čine značenjski suprotan par pripada svojoj kategoriji – dakle, parovi nisu nužno članovi iste kategorije. Tako *crno* i *bijelo* zajedno pripadaju općenitijem pojmu boja. Nasuprot tomu, *pravda* i *nepravda* se dijele u dvije različite kategorije – *pravda* pripada kategoriji vrlina, a *nepravda* kategoriji poroka. Značenjski suprotan par *dobro* i *zlo* ne pripada nijednoj općenitijoj kategoriji nego članovi para zajedno čine vlastitu kategoriju. Zanimljivo je da Aristotel ne dozvoljava iskazivanje oprijeke primarnoj vrsti, sućini, nego da se protivnost izražava u kategoriji kolikosti:

„Naime, dvostrukomu nije ništa protivno, niti desetici, niti kojoj drugoj od tih stvari, osim ako tkogod ne bi tvrdio kako je ono 'puno' protivno onome 'malo' ili 'veliko' 'sitnomu'. No od određenoga kolikoga nijedno nije protivno drugomu.“ (Grgić 1992:49-51).

¹² Grgić u svome uvodu u Aristotelove *Kategorije* (1992) navodi tri različita tumačenja predmeta samoga spisa. Prema jednome su kategorije riječi ili izrazi (gramatičko tumačenje), prema drugome su one činjenice ili bića (ontološko tumačenje), a prema trećemu su one misli ili pojmovi. Više o ovoj temi u Grgić (1992:18-19).

¹³ Filozofski leksikon (Kutleša, ur., 2013) donosi kratak opis Aristotelovih četiriju vrsta, ali i općeprihvaćenu klasifikaciju njegovih sačuvanih djela na pripadajuća znanstvena područja. Tako je zanimljivo da *Kategorije* pripadaju području logike, iako bi se tematski mogle svrstati u metafiziku ili filozofiju jezika.

¹⁴ U svome uvodu u *Kategorije*, Grgić (1992:15) navodi da, unatoč tomu što postoji ova kategorizacija, još uvijek ostaje nejasno koji je to način deduciranja Aristotela doveo upravo do takve raspodjele karakteristika u deset kategorija. Izvorni način njegova deduciranja ostaje nepoznat jer „[Aristotel] pred sobom nije imao nikakvu razdiobu sudova na temelju koje bi iz sudova izveo kategorije“, i dalje „Aristotel nije pred sobom imao ni neko pravilo kojega bi se držao prilikom određivanja raznih izričaja što ih možemo izreći o jednoj te istoj stvari“.

Prema Aristotelovoj klasifikaciji kategorija nameće se mogućnost da su **stupnjeviti antonimi** oni kojima je dozvoljeno iskazivati protivnost, tj. suprotno značenje. Neki pojam koji izražava konkretnu krajnju vrijednost ne može stupati u stupnjeviti odnos suprotnosti. Međutim, stvari se mogu stavljati u odnos suprotnosti ukoliko netko želi iskazati njihovu stupnjevitost. Ovdje se ne želi upućivati na to da je Aristotel razmišljao o antonimiji kao jezičnoj pojavnosti kada je uporabio primjere *malo* i *veliko*, ali je zanimljivo vidjeti na koji su način odnosi suprotnosti iskorišteni za klasifikaciju kategorija te da je stupnjevitost prepoznata i pojmljena kao važan dio spoznaje suprotnosti kao odnosa.

Nadalje, Aristotel jasno naglašava da se sućina ne može dovoditi u odnos protivnosti. Ovdje rabi primjer čovjeka iz kojega proizlazi da čovjek ne može biti 'više čovjek' ili 'manje čovjek'. *Čovjek* je, dakle, nestupnjeviti pojam. Međutim, *tijelo* je pojam koji se može dovoditi u stanje protivnosti, pa tako može biti 'više bijelo' ili 'manje bijelo'. Prema Aristotelu odnos oprijeka nastaje iz promjene. Ista stvar može biti i topla i hladna, i dobra i loša, ali ne istovremeno. Dakle, stvari su sačinjene od oprijeka čija se kvaliteta mijenja krećući se po ljestvici između dvaju krajnjih članova para (npr. *toplo-hladno*, *dobro-loše*, *crno-bijelo*). Također navodi da su stvari u odnosu (neodređene kolikoće) one koje mogu izražavati oprijeku. To su prvenstveno primjeri koji se iskazuju modifikacijom uz *jednako-nejednako*, *više-manje* ili *malo-veliko*:

„Stvarima u odnosu nazivlju se one za koje se kaže kako su upravo to što jesu s obzirom na druge stvari ili *u nekakvu odnosu prema drugome*. Naprimjer, za 'veće' se kaže kako jest ono što upravo jest u odnosu prema drugome, jer kaže se kako je *veće od nečega* [...] *Stvarima u odnosu pripada protivnost*. Naprimjer, poroku je protivna vrlina - i jedno je i drugo stvar u odnosu - a neznanju znanje. No ne pripada svima stvarima u odnosu protivnost. [...] *Sve stvari u odnosu iskazuju se u odnosu na nasuprotnosti*. Naprimjer, za roba se kaže kako je rob gospodara a za gospodara kako je gospodar roba; za 'dvostruko' se kaže kako je 'dvostruko' od 'pola' a za 'pola' kako je 'pola' od 'dvostrukoga'; za 'veće' kako je 'veće' od 'manjega' a za 'manje' kako je 'manje' od 'većega'.“ (Aristotel, prev. Grgić 1992:65-66; istakla J. Č.)

Iz ovoga se može zaključiti da je Aristotel vjerovao u nužnost postojanja oprijeka, ali što je još važnije, da bez oprijeka ne bismo mogli razumjeti prirodu stvari na svijetu. Ako je većina stvari na svijetu u nekakvome odnosu s drugim stvarima, a taj odnos proizlazi iz oprijeka i ujedno čini te stvari potpunima, onda je nužno razumjeti prirodu oprijeke da bismo razumjeli svijet. Međutim, kao što je ranije navedeno, Aristotel u *Kategorijama* ne ulazi u rasprave o prirodi oprijeka, bilo kao fizičke, bilo kao jezične pojavnosti. Njegovo promišljanje odnosa suprotnosti najpotpunije je izneseno u spisu *O tumačenju*.

U spisu *O tumačenju* Aristotel želi raspraviti logičku funkcionalnost jezičnih oblika, prvenstveno u smislu istinitosti i neistinitosti onoga što je izrečeno (Talanga 1989). Ovaj je spis zanimljiv jer nam daje uvid u neka Aristotelova shvaćanja jezika kao sustava. Jezik je ovdje predstavljen kao sustav jedinica koje svojim kombinacijama čine iskaze. Najmanja značenjska jedinica je riječ, a ona može biti imenica ili glagol. Za razliku od glagola, imenice ne ostvaruju glagolski vid, ali je njihovo značenje konvencionalizirano. Oprijeke Aristotel uvodi u raspravi o rečenici kao najznačajnijemu jezičnome obliku kojim se nešto iskazuje (Talanga 1989). Tako iskaz može biti *istinit* ili *neistinit*, ali opriječni sudovi mogu se razlikovati po kakvoći – mogu biti *potvrđni* ili *niječni*. Također, sudove razlikuje po kolikoći i kakvoći te na temelju toga objašnjava oprijeku između protuslovnih, protivnih i suprotnih sudova.

U dijelu rasprave o uvjetovanoj nužnosti Aristotel dopunjuje svoje promišljanje o oprijekama koje ga nešto kasnije dovodi do skrižaljke intermodalnih odnosa (Talanga 1989), koja nam je danas poznata u revidiranome obliku logičkoga kvadrata (eng. *square of opposition*) koji se rabi u podučavanju osnovnih logičkih formula. Prema Aristotelovu *O tumačenju* načinili su ga Apulej i Boecije, a predajom je ostao u uporabi sve do danas.¹⁵

Logički kvadrat predstavlja četiri propozicije koje iskazuju četiri pojma, sve međudnose u kojima se te propozicije mogu naći te zaključke koji mogu iz njih proizaći. Ovakve različite oprijeke temeljene na međudnosima propozicija temelj su Aristotelove logike, koja je puno kasnije poslužila lingvistima da naprave kategorizaciju značenjskih odnosa suprotnosti.¹⁶ Tako su **kontrarni** (*contrary*) i **kontradiktorni** (*contradictory*) odnosi (Lyons 1977) i dalje sastavni dio razumijevanja **antonimije** u jezikoslovlju strukturalističke tradicije, što će biti detaljnije objašnjeno u Poglavlju 3.

Osim u *Kategorijama* i *O tumačenju*, Aristotelova promišljanja o oprijekama možemo naći i u raspravama obuhvaćenima *Metafizikom*. Ondje odnose suprotnosti Aristotel promatra kao međusobne kontraste. Da bi jedan član suprotnoga para mogao postojati, nužno je postojanje njegovoga parnjaka. Dakle, da bi čovjek mogao biti *živ*, mora se uzeti u obzir mogućnost i da je čovjek *mrtav*. Isto tako, da bi čovjek bio *zdrav*, mora postojati i mogućnost da je *bolestan*. Samo se u ovakvim oprijekama mogu spoznati pojmovi u svojoj potpunosti – nema života bez smrti, niti zdravlja bez bolesti. Ovakvo tumačenje se uvelike oslanja na Heraklitovo načelo

¹⁵ O povijesti logičkoga kvadrata vidjeti Enciklopediju filozofije Sveučilišta Stanford: <http://plato.stanford.edu/entries/square/#OriSquOpp>

¹⁶ Više o značenjskim odnosima suprotnosti temeljenima na simboličkoj logici u semantici vidjeti Lyons (1977:270-290), Jones et al. (2012:6-8) i Šarić (2007:18-25).

jedinstva suprotnosti, koje smo i u ovome istraživanju prepoznali kao važno za razumijevanje prirode odnosa suprotnosti. Pojmovno-značenjske cjeline, koje ćemo objasniti u Potpoglavlju 6.4, upravo ukazuju na to da odnosi suprotnosti koji se ostvaruju dvama leksemima suprotnih značenja tvore cjelinu koja se može razumjeti ako se razumiju oba njezina pola, to jest oba člana para antonima.

U knjizi Iotta *Metafizike* Aristotel raspravlja o protivnostima i suprotnostima na sljedeći način:

„Protivnosti su različite, i suprotnost je nekakva razlika. [...] Budući se različite stvari mogu *uzajamno razlikovati više i manje*, postoji i neka najveća razlika, i takvu zovem protivština. A da je ta najveća razlika jasno je iz dovođenja. Jer *stvari koje su rodnom različite nemaju puta od jedne do druge*, nego su udaljenije i nesravnjivije; *a onima što su vrstom različite nastanci bivaju iz protivnosti kao krajnosti*; a međutak krajnosti je najveći, te tako i razmak između protivnosti.“
(Aristotel, prev. Ladan 1992:202; istakla J. Č.).

Aristotel je jasno razlikovao one dvije pojavnosti koje danas u semantici nazivamo **binarnim (binary)** i **nebinarnim (non-binary)**, odnosno **stupnjevitim (gradable)** i **nestupnjevitim (ungradable)** parovima leksema suprotnih značenja. Dakle, one stvari koje su različite rodnom jedino se mogu naći u odnosu suprotnosti koji je mjerljiv negacijom (npr. čovjek i konj ne mogu biti u drugačijemu odnosu nego da čovjek nije konj i da konj nije čovjek). Međutim, stvari koje su različite vrstom mogu stupati u odnos suprotnosti ili u odnos protivnosti, što ovisi o tome predstavljaju li članovi para krajnje vrijednosti na ljestvici (nestupnjeviti) ili se po njoj pomiču (stupnjeviti). Tako možemo govoriti o **stupnjevitij** suprotnosti poput *vruće-toplo-hladno-ledeno*, čije su razlike veće što su parovi bliži krajnostima, ili o **nestupnjevitij** suprotnosti poput *živ-mrtav* ili *dan-noć*, čije su razlike sadržane u njihovim krajnostima i koje se ne pomiču po vrijednosnoj ljestvici budući da netko ili nešto ne može biti, na primjer, više ili manje živo.¹⁷ Međutim, ovo se objašnjenje odnosi na pogled na jezični sustav iz perspektive koju zastupa strukturalistička semantika (vidi Poglavlje 3), dok će naša analiza korpusa, utemeljena u kognitivno-lingvističkom teorijskom okviru, pokazati da govornici nekih jezika, poput engleskog i hrvatskog, mogu neke nestupnjevite parove antonima (*živ-mrtav/dead-alive*,

¹⁷ Ovdje treba naglasiti da je leksikalizacija određenih antonima kulturološki uvjetovana te da ne dijele svi jezici svijeta jednake parove antonima za iste pojavnosti. Ono što je inherentno zapadnjačkom poimanju vremena je njegova podjela na manje mjerljive cjeline jednakoga trajanja. Jedan dan u trajanju od 24 sata poima se kroz izmjenu dana i noći, koji pak predstavljaju i par antonima u jezicima koji dijele ovakvo poimanje vremena, poput engleskoga i hrvatskoga. Međutim, postoje jezici koji ne poimaju vrijeme na ovaj način pa niti nemaju par antonima *dan-noć*.

muškarac-žena/man-woman) rabiti kao stupnjevite u određenim kontekstima jezične uporabe (vidi Poglavlje 6).

Odnosi suprotnosti u ovdje navedenim raspravama nisu promišljeni kao jezične pojavnosti. Oni su sastavni dio stvarnosti i pomažu nam shvatiti kako svijet funkcionira, ali nisu razmatrani u svjetlu jezika kao sustava. Oprijeke u vidu jezičnih pojavnosti razmatraju se tek nastupom lingvistike kao znanstvene discipline, a svoj općeprihvaćeni naziv **antonimija** dobivaju tek u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća. No ne treba zanemariti utjecaj koji je starogrčka filozofija imala upravo na razvoj spoznaja o odnosima suprotnosti. Od Pitagorinih deset temeljnih počela koja su svrstana u parove riječi suprotnih značenja, do Heraklita, koji je vjerovao da svijet funkcionira na temelju oprijeka, te Parmenida i Platona, koji su vjerovali da postoje temeljne oprijeke na svijetu koje se međusobno prožimlju, i Aristotela, koji je oprijeke uključio u brojne svoje rasprave. U središtu ovih rasprava nalazi se misao da je srž stvarnosti upravo suprotnost kao odnos koji na neki način veže pojavnosti na svijetu.

Za razumijevanje jezika i odnosa suprotnosti kao njegova sastavnoga dijela važno je imati na umu ovu tradiciju promišljanja oprijeka, suprotnosti i protivnosti. Aristotel u ovdje navedenim spisima obrađuje temu **stupnjevitosti**, koja pak proizlazi iz mjerljivosti pojava. Također, u njegovim raspravama možemo pronaći i zametke podjele na **binarne** i **nebinarne** parove leksema suprotnih značenja. U spisu *O tumačenju* Aristotel postavlja temelje simboličke logike, koja je poslužila kao osnova za raspodjelu oprijeka prema parametrima istine i neistine te uključivosti i isključivosti. Prema tim parametrima tradicionalna semantika dijeli značenjske odnose suprotnosti prema **komplementarnosti** (*complementarity*), **konverziji** (*converses*), **reverziji** (*reverses*) i **opriječnosti** (*opposition*). Ondje također nalazimo i **negaciju** (*negation*) kao sastavni dio razumijevanja odnosa suprotnosti. Tradicija promišljanja odnosa suprotnosti govori nam da jezične pojavnosti koje podrazumijevamo pod nazivom **antonimija** imaju svoju stvarnost i izvan jezika kao sustava. Značenjski odnosi suprotnosti nisu samo leksička pojavnost u smislu parova riječi suprotnih značenja, poput *dan-noć*. Ako se osvrnemo na starogrčke spoznaje, uvidjet ćemo da su oni dugo smatrani temeljem razumijevanja prirode, stvarnosti i čovjeka. Ovdje možemo dodati da se to razumijevanje prirode samo iskazuje jezično, ali da je suprotnost puno složenija pojavnost od leksika. Ona nam može ukazati i na prirodu mišljenja.¹⁸

¹⁸ Zahvaljujem dr. sc. Ljudevitu Ježiću na svesrdnoj pomoći pri odabiru literature i razjašnjavanju terminologije potrebne za pisanje ovih poglavlja o starogrčkim filozofima.

2.3. Suprotnost u temelju razvoja zapadnoeuropske znanstvene misli

Starogrčka filozofija imala je nedvojbeno snažan utjecaj na cjelokupan razvoj znanstvene misli zapadnoeuropske civilizacije, koja se prenijela i na Novi Svijet. Pod znanstvenom se misli ovdje smatra svaki pokušaj čovjeka da objasni svijet koji ga okružuje. Naravno da se oblik znanstvene misli mijenjao kako se razvijala civilizacija. Tako je tijekom srednjega vijeka, široko shvaćenoga tako da obuhvaća vremenski period od pada Zapadnog rimskog carstva (475. AD) pa sve do petnaestoga stoljeća, u kojemu se odvio kopernikanski obrat¹⁹, znanstvena je misao obuhvaćala spoznaje o božanskome, budući da je ono smatrano središtem svijeta. Teologija kao znanost o božanskome stoga je bila zadužena za objašnjavanje svega što čovjeka okružuje te čovjekova mjesta u svijetu. Koliko god se htjela odmaknuti od 'poganske' prošlosti antičkih naroda, teologija srednjega vijeka uvelike se oslanjala na njihova promišljanja o prirodi stvarnosti, koja uključuju i odnose suprotnosti, odnosno opozicije.

Slika svijeta u srednjemu vijeku

Prvi teolog kojega ovdje treba spomenuti je Toma Akvinski (1225.-1274.), koji se u svojim dogmama o materijalnoj formi uvelike oslanjao na Aristotela. Njegovo veličanje Aristotelova nauka zaslužno je za perpetuiranje značaja toga filozofa kroz mnoga stoljeća, i to kroz kršćansku teologiju. Na ta vrata u kršćansku su filozofiju, koja je obilježila razvoj znanstvene misli tijekom srednjega vijeka, ušla i Aristotelova promišljanja odnosa suprotnosti koja su, kao što smo već vidjeli, uzimala u obzir i promišljanja njegovih prethodnika na istu temu (usp. Potpoglavlje 2.2). Toma Akvinski je u svome nauku suprotstavljao *boga* i *vraga*, *dobro* i *zlo*, *raj* i *pakao*. Zanimljivo je da su ovi parovi riječi upravo **antonimi**, ali s vrlo važnim predznakom kulture. Obilježje kulture i kulturne određenosti iznimno je važno u razumijevanju pojmova u njihovoj suštini, ali i u njihovim međuosnosima, osobito ako razmatramo njihovu realizaciju u jeziku. Kao što ćemo vidjeti u analizi korpusnoga materijala provedenoj za ovo istraživanje, kulturne vrijednosti često utječu na kreaciju parova antonima, a ponekad već

¹⁹ Prema enciklopediji Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, kopernikanski obrat je „u najširem smislu riječi preokret u čovjekovu razumijevanju svijeta i svojega mjesta u njemu. Dok se u teocentričnoj slici svijeta sveukupna spoznaja vrti oko Boga, jednako kao što se u geocentričnome sustavu svi planeti okreću oko Zemlje, s kopernikanskim obratom u središte spoznajnog interesa dolazi čovjek i njegove spoznajne moći [...] S kopernikanskim obratom nastaje tzv. antropocentrična slika svijeta, tj. suverena svijest o autonomiji ljudskoga uma i njegove moći nad stvarima.“ Preuzeto sa <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33062>

konvencionaliziranim parovima daju neuobičajenu uporabu i značenje (npr. antonimi *dead-alive/živ-mrtav* u uporabi kao stupnjevita suprotnost).

Znanje o jeziku isprepletano je sa znanjem o svijetu (Fillmore 1976, 1977, Langacker 1987, Lakoff 1987, Žic Fuchs 1991), a slika svijeta u srednjemu vijeku zapravo se odnosila na odnos između ovozemaljskoga i onozemaljskoga, koje je bilo jednako stvarno kao i fizički svijet. Prema Tomi Akvinskome, opozicije su vladale obama svjetovima tako da se između njih vodila vječna borba za prevlast, baš kao što je bio zaključio i Heraklit. Ogden (1932:24-25) se osvrće upravo na ovakav tijek razvoja misli o odnosima suprotnosti, dajući legitimitet tisućljetnoj tradiciji ove teme koja izgleda ima značajan utjecaj na razvoj zapadnoeuropske misli u smislu našega znanja o svijetu koje se ogleda u znanju o jeziku. No, pogled na svijet kroz odnose suprotnosti nije se odnosio isključivo na božansko, nego se prelio i na sve druge vidove ljudskoga života, budući da je nauk o božanskome značio i istinu o svijetu u kojemu čovjek živi. Le Goff (1997) sažima ovu problematiku na sljedeći način:

„Thus medieval Christianity often was represented in binary fashion and in antithetical pairings, the most general and the most important of which was the opposition of clerics to laymen, a normal state of affairs in a society dominated by a religion with a clergy. Power was also an important dividing force, however. In the early Middle Ages power was expressed in the opposition *potens/pauper* (powerful/poor), replaced, after the thirteenth century, by the opposition *rich/poor*, which reflected the progress of a monetary economy and the promotion of wealth as the source or consequence of power.“ (Le Goff 1997:10; istakla J. Č.)

Odnosi suprotnosti su bili sastavnim dijelom stvarnosti jer se kroz njih razumio svijet. Oni su, dakle, jedan od načina na koji su ljudi objašnjavali svijet u kojemu žive, jednako kao što su to činili starogrčki filozofi.

Da ovakva shvaćanja nisu zatrta prijelazom srednjega u novi vijek možemo vidjeti i iz brojnih spisa filozofa, odnosno teologa, koji su preuzeli odnose suprotnosti kao sastavni dio vlastitih promišljanja o svijetu i stvarnosti. Znanstvena misao se u zapadnoeuropskoj teologiji razvijala u svim vidovima kršćanstva, kako u katolicizmu, tako i u protestantizmu. Kao primjer katoličke teologije možemo izdvojiti njemačkoga teologa Nikolu Kuzanskog (1401.-1464.). On je samoga kršćanskoga boga smatrao ujedinjenjem opozicija (prema Ogdenu 1932:25), svodeći cjelokupan nauk kršćanstva na slaganje suprotnosti. Čak je i sam naslov njegova najpoznatijega spisa, *O učenom neznanju* (lat. *De docta ignorantia*), zapravo antoniman. Iako se sam Kuzanski ne slaže s Aristotelovom filozofijom, i dalje rabi odnose suprotnosti kao temelje vlastitog nauka (Banić-Pajnić 2007). Iz područja protestantske teologije valja izdvojiti Jakoba Böhmea (1575.-

1624.), koji je odnose suprotnosti smatrao temeljnom stvaralačkom silom, govoreći da svaka spoznaja proizlazi iz konflikta između dviju opozicija: „In yea and nay all things exist“ (prema Ogdenu 1932:25).

Slika svijeta u novomu vijeku

Jedan od najsnažnijih utjecaja na razvoj znanstvene misli, filozofije znanosti, ali i čovjekova znanja o svijetu unutar kulturno-civilizacijskoga okvira Zapadne Europe zasigurno je imao Immanuel Kant (1724.-1804.). Njegova su kapitalna djela nastojala ponuditi odgovor na pitanje *što je čovjek*, koje su si postavljali još i starogrčki filozofi, ali koje i danas ima svoje mjesto u mnogim pitanjima kognitivne znanosti, počevši od toga što čini čovjeka različitim od drugih poznatih oblika života. Jedan od odgovora koji se često spominje jest jezik. Ovdje možemo dodati da jezik nije samo skup znakova koji se vežu prema određenim pravilima u komunikaciji. Kako zastupa kognitivna lingvistika, jezik je mišljenje (Langacker 1987, Lakoff 1987, Croft i Cruse 2004). Mišljenje se pak odvija u ljudskome umu, koji nastoji razumjeti i proučiti kognitivna znanost u svim njegovim specifičnostima, ali i općenitostima. Specifičnost čovjekova mišljenja nastojao je opisati i Kant. U svojoj *Kritici čistoga uma* Kant postavlja pitanja o svijetu u obliku opozicija (Guyer i Wood 1998). Je li svijet beskonačan ili konačan? Je li duša besmrtna ili smrtna? Postoji li bog ili ne postoji? Na njegova promišljanja osvrće se Ogden (1932:25-28), napominjući da Kant spominje i pravu opoziciju koju čine *osjećanje* i *razmišljanje*, čineći zajedničku cjelinu od suprotnih polova. Nadalje, Kant govori o identičnim kombinacijama, poput *izvanjsko-unutarnje*, kao o *potpunome jedinstvu* (prema Ogdenu 1932:26). Prema ovakvome tumačenju, mogli bismo reći da Kant smatra da se jedinstvo ostvaruje na temelju suprotnosti jer samo dvije suprotnosti mogu činiti cjelokupnu sliku nekoga pojma, što je vrlo slično Heraklitovu načelu jedinstva suprotnosti u kojemu „sve teče“, ali ovdje uobličeni pojmovno-značenjskim cjelinama putem kojih možemo objasniti djelovanje antonimije (vidi Potpoglavlje 6.4). Odnosi suprotnosti, dakle, i dalje igraju važnu ulogu u razvoju zapadnoeuropske znanstvene misli.

Kant je snažno utjecao na Schelliga (1775.-1854.), čija je filozofija uključila suprotnost između prirode i duha. Schellig je govorio o temeljnoj opoziciji koju čine parovi poput *mišljenje-postojanje*, *idealno-stvarno*, *subjektivno-objektivno*. Iako je uvrstio odnose suprotnosti u svoja promišljanja, oni nisu bili od iznimne važnosti za Schelliga. U Hegela (1770.-1831.) su pak odnosi suprotnosti dominantan teorijski temelj (prema Ogdenu 1932:29). Hegel svoju

dijalektiku temelji na opoziciji između *bivstvovanja* i *ništavnosti*, koje ovisi o jedinstvu *teze* i *antiteze* (*sinteza*). Također, ono što valja istaknuti je da su za Hegela ove i druge suprotnosti zapravo kategorije koje se međusobno suprotstavljaju, ali i izjednačavaju u svojim suprotnostima, tako da zajedno čine neodvojivu cjelinu, odnosno cjeloviti pojam (Forster 1993). Ogden dodaje da se preokupacija odnosima suprotnosti nastavlja i u djelima devetnaestostoljetnih filozofa, spominjući Schopenhauera i njegovu opoziciju između *volje* i *ideje* te Hartmana i njegovo promišljanje *svjesnoga* i *nesvjesnoga* (Ogden 1932:30). Nadalje, Ogden spominje i vlastitoga profesora filozofije, Ludwiga Fischera, koji odnose suprotnosti vidi kao temeljan oblik svakoga iskustva te kao temeljna obilježja triju faza reda: **prostora**, **vremena** i **znanja** (Ogden 1932:31)²⁰. Zanimljivo je ovdje istaknuti da Fischer govori o znanju kao iskustvu koje čovjek dobiva izravno i trajno kroz prožimanje odnosa suprotnosti:

„Thus the prime form of relation is „*simply an opposition, the members of which are each the conditions of the other and at the same time are resolved into a single datum*“ – *the point, or limit, from which the two opposites radiate*. This limit, the present moment or sensation, is the ultimate term, and the primary oppositions are therefore Subject and Object, Being and Not-Being (Past and Future), Inner and Outer (Concave and Convex), Action and Reaction, Unity and Multiplicity.“ (Ogden 1932:32; istakla J. Č.).

Čini se da potraga za temeljima razumijevanja svijeta i stvarnosti u nekome obliku uključuje objašnjavanje te stvarnosti putem odnosa suprotnosti između stvari i oblika koji ju sačinjavaju. S obzirom na to da je razvoj znanstvene misli zapadnoeuropske civilizacije doveo do razvoja znanstvenih disciplina, osobito tijekom devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća, svaka od kojih se fokusirala na specifičan dio ljudske stvarnosti, odnosi suprotnosti našli su se u mnogima od njih. Ogden (1932) spominje sociologiju kao jedan od oblika znanstvene djelatnosti u kojima odnosi suprotnosti igraju važnu ulogu u razumijevanju samoga predmeta izučavanja – društva. Osvrćući se na rad francuskoga sociologa Gabriela Tardea (1843.-1904.), Ogden (1932:34) ističe njegovo djelo *L'Opposition Universelle* (1897), u kojemu autor nastoji objasniti razvoj ljudskoga društva putem opozicija, počevši od ratnih sukoba koji su doveli do spoznavanja postojanja dviju opriječnih strana, osjećaja ugone i boli, i tako dalje. Prema Tardeu su odnosi suprotnosti doveli do razvoja društva u obliku kakvo ono danas postoji, obliku temeljenom na suprotnostima. Takvo društvo jedino može i razumjeti stvarnost, sebe i svijet putem opozicija. Tarde predlaže tri osnovna pojma koji su temeljem društva, ali i stvarnosti u kojoj ono postoji:

²⁰ Prostor, vrijeme i znanje važni su pojmovi u teorijskome okviru kognitivne lingvistike te će o njima biti riječi nešto kasnije.

ponavljanje, prilagodba i suprotnost. Ogden sažima njegova razmišljanja na sljedeći način, unoseći i vlastito promišljanje tematike:

“Our first impression of the universe, after noting its repetitions and monotonies, is that of *opposition in everything*. Antipodes, concave and convex, equilibrium of forces neutralizing one another, equal and opposite reaction, physical polarity, wave interference, the inverse motions of the heavenly bodies and of molecules and electricities; symmetries in crystals and living forms, radial and bilateral symmetry; the struggle for existence; the antithesis of *pleasure and pain*, of *yes and no*, of *love and hate*, of *hope and fear*; the social antinomies of beliefs and wills, of armies and parties, and the balance of power: all these and many more have contributed to the importance of a problem which has vexed mankind from the earliest conceptions of Ormuzd and Ahiram, God and Devil, to the era of Darwinian theory.“ (Ogden 1932:34, istakla J. Č.).

Ono što Ogden iznosi u posljednjemu citatu je upravo važnost odnosa suprotnosti koja se ogleda ne samo u promišljanjima različitih predznanstvenih i znanstvenih disciplina, već i u pojmovima koji su izrasli iz ljudskih brojnih pokušaja za objašnjavanjem stvarnosti koja nas okružuje. Sve ono što nas čini ljudima, od razumijevanja naše okoline putem fizičkih odnosa i oblika do razumijevanja naših osjećaja i međuodnosa, može se svesti na djelovanje opozicija, odnosno na naše razumijevanje svijeta putem odnosa suprotnosti između stvari i pojava koje se na tome svijetu nalaze.

Ovakva tisućljetna baština ljudskoga promišljanja stvarnosti i naše uloge u njoj iznimno je važna za objašnjavanje uloge odnosa suprotnosti u jeziku kao sustavu komunikacije koji čovjeku upravo omogućuje promišljanje i raspravu o tim pojmovima. Riječi i uz njih vezani pojmovi sastavni su dio mišljenja, a s obzirom na to da su odnosi suprotnosti sastavni dio međuodnosa koji djeluju između riječi i pojmova, tada je njihova uloga u jeziku kao sustavu nepobitna.

Razvoj lingvistike kao znanstvene discipline tijekom dvadesetoga stoljeća doveo je do promatranja odnosa suprotnosti u smislu njihova značaja za jezične sustave, osobito u vidu Aristotelovih logičkih postavki. Ono što se ne smije zanemariti je da su odnosi suprotnosti u jeziku neodvojivi od opozicija u umu govornika. Upravo tisućljetna tradicija objašnjavanja svijeta i stvarnosti putem odnosa suprotnosti govori o njihovoj usađenosti u sustav mišljenja koji kao pripadnici istoga civilizacijskoga kruga dijelimo. No, također treba imati na umu da smo, bez obzira na naš širi civilizacijski krug, ipak pripadnici različitih kultura koje mogu biti više ili manje slične, i koje rabe različite jezike, koji opet mogu biti više ili manje slični. Stoga odnose suprotnosti osim u ovom širokome smislu civilizacijskoga razvoja treba sagledati i iz

perspektive pojedinih jezika koji su izrasli iz specifičnih društveno-povijesnih okolnosti unutar toga razvoja.

Svaki jezik je specifičan komunikacijski sustav koji se temelji na društveno-kulturološkim vrijednostima svojih govornika, te nam može reći nešto specifično o tim govornicima i njihovoj kulturi. Nadalje, sličnosti i razlike između pojedinih jezika i njihovih kultura mogu nam ponešto reći i o civilizacijskim temeljima iz kojih smo izrasli, ali i o tome kako smo se pojedinačno razvili. S obzirom na svoju usađenost u razvoj znanstvene misli zapadnoeuropskoga civilizacijskoga kruga te na svoju pojavnost u njegovim brojnim jezicima odnosi suprotnosti pružaju zanimljivu mogućnost uvida u isprepletenost jezika i mišljenja u smislu neodvojivih pojavnosti od kulture i povijesnoga razvoja društva. Ovi pojmovi, jezik, mišljenje, kultura i društvo, ujedno su i od velike važnosti u teorijskome okviru kognitivne lingvistike, koji nalaže jezičnu uporabu kao polazište za istraživanje umnih, kulturoloških i društvenih pojavnosti kojih je jezik sastavni dio.

S obzirom na navedene ključne točke, u sljedećim će se poglavljima razmotriti razvoj znanstvene misli o odnosima suprotnosti unutar jezikoslovlja.

3. Antonimija kao znanje o jeziku

Čini se da je promišljanje o odnosima suprotnosti sastavnim dijelom znanja o svijetu sve od antike do danas. Društveno-kulturni i povijesni kontekst na temelju kojega su se razvili jezici s latinskim začeljem – jezici koji su se razvili na temeljima antičke ostavštine i kršćanskih učenja, što zapravo obuhvaća indoeuropske jezike – u samim procesima **opojmljivanja**²¹ imaju ugrađene odnose suprotnosti. Ti odnosi čine sastavni dio znanja o svijetu, a samim time i znanja o jeziku u kojemu se ono ogleda. Suvremene varijante ovih jezika dijele brojne sličnosti, neke od kojih su inherentne samim jezičnim sustavima, dok su neke druge proizvod stoljeća društveno-kulturnih dodira. Međutim, među njima također postoje i brojne kako kulturno, tako i jezično uvjetovane razlike. Upravo su te sličnosti i razlike ono što se u ovome radu želi rasvijetliti kako bi se bolje razumjela priroda značenjskih odnosa suprotnosti.

Tek je s nastupom strukturalizma i naglaskom na razumijevanju i definiranju jezika kao sustava došlo do promišljanja odnosa između jedinica koje tvore taj sustav, odnosno svaki pojedini jezični sustav za sebe. Ova je promjena u viđenju jezika kao sustava ljudske komunikacije dovela i do različitih spoznaja o tome što je značenje i kako ono djeluje unutar jezičnih jedinica samih, ali i između drugih jedinica istoga sustava. Za semantička se istraživanja pokazalo vrijednim razmatrati značenjske odnose koji djeluju između sličnih i različitih jezičnih jedinica koje su na neki način povezane unutar strukture samoga jezičnoga sustava. Tako su značenjski odnosi poput sinonimije, hiponimije, polisemije, homonimije i drugih postali dijelom semantičkoga kanona, to jest onoga što semantika kao znanstvena disciplina unutar lingvistike opisuje. Zanimljivo je da je, iako i sama predstavlja značenjski odnos, antonimija najmanje izučavani značenjski odnos u razdoblju strukturalističke semantike. Međutim, promjenom znanstvene paradigme i uspostavom teorijskoga okvira kognitivne lingvistike antonimija se sve češće javlja kao tema jezikoslovnih rasprava i lingvističkih istraživanja. Ono što valja naglasiti, međutim, jest to da ona nikada nije bila zaboravljena i da su se znameniti jezikoslovci osvrtni na nju u svojim djelima, no bez empirijske podloge. Misao koja se javlja u tim djelima jest da postoje opozicije u leksičkim sustavima, da su one vrlo različite prirode, ali da je za njihovu dubinsku analizu potrebno prijeći granice lingvistike te uroniti u psihologiju ili jezičnu uporabu. U takvim se razmišljanjima ogleda tisućljetna tradicija promišljanja odnosa suprotnosti kao sastavnoga dijela mišljenja. **Antonimija** kao jezična pojavnost, dakle, počiva upravo na

²¹Termin *opojmljivanje* ovdje se rabi kao prijevod engleskoga termina *conceptualization*, te umjesto anglizma *konceptualizacija*. *Opojmljivanje* je u hrvatsku lingvističku terminologiju uvela Žic Fuchs (2009).

starogrčkim opozicijama. U ovome će se radu razvoj pogleda na antonimiju kao jezičnu pojavnost pratiti od Ogdena (1932), budući da su njegova semiotička djela bila podlogom za neke temeljne postavke semantike kao znanstvene discipline jer nalažu da se značenje kao takvo može definirati i analizirati. Nadalje, Ogden je autor jedne od najstarijih publiciranih jezikoslovnih rasprava o suprotnosti, čiji je utjecaj jasno vidljiv u svim sljedećim osvrtima na antonimiju, bilo u pogledu tradicionalne, strukturalističke semantike, bilo u okvirima kognitivne lingvistike. Ono što je o Ogdenu ovdje već rečeno ukazuje i na to koliko je njegov utjecaj važan za uvođenje teme odnosa suprotnosti u jezikoslovlje u smislu njezine povezanosti s razvojem znanstvene misli kroz tisućljeća ljudske djelatnosti.

3.1. Ogden i primat značenja

Stvarajući svoj 'temeljni engleski' (*Basic English*), Ogden je nastojao sastaviti popis parova leksema suprotnih značenja jer je vjerovao da se pojmovi lakše uče ako su značenjski zaokruženi, a mogu biti značenjski zaokruženi samo ako je spoznata i njihova suprotnost. Dakle, pojmovi se uče i razumiju s obzirom na sličnosti i razlike s drugim pojmovima istoga sustava. Stoga, da bi učenicima engleskoga jezika olakšao proces učenja njegovih temeljnih riječi, posebno je označio svaki leksem koji ima par koji znači njegovu suprotnost. Sintezu svojih razmišljanja o suprotnim značenjima predstavio je u knjizi *Opposition: a Linguistic and Psychological analysis* (1932). Svima koji su pročitali Ogdenovo kapitalno djelo *The Meaning of Meaning* (1923), koje je napisao u suradnji s dugogodišnjim prijateljem i kolegom I. A. Richardsom, bit će jasna i osnovna ideja iza Ogdenovih razmišljanja o odnosima suprotnosti. Najprije treba imati na umu da se razumijevanje svake riječi temelji na njezinoj trostranosti, koja se uobičajeno predstavlja značenjskim trokutom (Ogden i Richards 1923:11).²² Zatim da je filozofija na kojoj počivaju Ogdenova razmišljanja psihologistička, spajajući um i jezični sustav u neodvojivu cjelinu. Ogdenov cilj tijekom stvaranja temeljnog engleskoga bio je razumjeti i objasniti osnovna načela prema kojima jezik funkcionira. Glavno načelo prema Ogdenu bila je upravo opozicija.²³

²² Značenjski trokut koji su prvi puta predstavili Ogden i Richards (1923) revidirao je Ullman (1951), a u hrvatsku lingvistiku uvela, i također revidirala, Žic Fuchs (1991).

²³ U uvodnome poglavlju reizdanja Ogdenove knjige *Opposition* iz godine 1967. Richards objašnjava slojevitost Ogdenovih preokupacija jezikom kao sustavom za komunikaciju i načinima na koji on funkcionira, u svrhu učenja i podučavanja. Richards naglašava da je Ogden smatrao da je teorija opozicije nužna za kontroliranu uporabu jezika i njegovo podučavanje.

Nakon uvodnih razmišljanja o opoziciji, ne samo u jeziku, nego i u povijesti ljudske misli, Ogden prelazi na klasifikaciju opozicije koju temelji na primjerima iz jezične uporabe, na logici, matematici i prirodnim znanostima. U svom kompleksnom promišljanju opozicije, Ogden zauzima analitički pristup, kako ga sam naziva, a koji se nastavlja na prethodne pristupe koje naziva metafizičkima i sociološkima, a koje opisuje kao prethodni dio razvoja teorije o opoziciji (Ogden 1932:21-52). Ovdje valja istaknuti da su ti prethodni pristupi vezani uz razvoj ljudske misli, a ne uz jezik kao sustav.

Ogdenova tri načela opozicije

Analitičkim pristupom je Ogden odredio tri načela na temelju kojih se u jeziku stvara opozicija, a to su 1) **skala i rez** (*scale and cut*), 2) **direkcionalni temelj** (*directional basis*) i 3) **privlačenje i odbijanje** (*attraction and repulsion*). Prvo se načelo odnosi na parove leksema poput *toplo-hladno* koje nazivamo **stupnjevitima** (*gradable*) (Lyons 1977:271). Ovisno o percepciji govornika, ti se leksemi mogu pomicati po vrijednosnoj ljestvici u čijemu je središtu njihova nulta vrijednost.²⁴ Nadalje, prvo načelo obuhvaća i parove poput *unutra-van* koji se ne mogu stupnjevati, niti imaju zajedničku nultu vrijednost. Drugo načelo odnosi se na parove poput *gore-dolje* ili *naprijed-natrag*, koji ovise o prostorno-vremenskoj percepciji govornika. Drugim riječima, ono što ovo načelo implicira jest da razumijevanje ovakvih pojmova ovisi o iskustvenosti i o sposobnostima čovjeka da putem svojih kognitivnih mehanizama stvori sliku svijeta koji ga okružuje.²⁵ Treće načelo odnosi se na parove poput *pozitivno-negativno* ili *sjever-jug*, koje Ogden objašnjava kao prirodne zadatosti, poput djelovanja Zemljinih magnetnih polja ili elektrona u atomima. U analizi korpusa predstavljenoj u Poglavlju 6 vidjet ćemo rezultate pretrage ovih parova antonima u engleskom i hrvatskom jeziku. Analiza ukazuje na to da su značenja ovih antonima u jezičnoj uporabi obaju jezika primarna (fizička), ali i sekundarna (izvedena putem metaforičkoga pomaka). Sekundarna značenja parova antonima poput *gore-dolje/up-down* i *toplo-hladno/hot-cold* gotovo su jednako zastupljena u jezičnoj uporabi u korpusima kao i primarna značenja. Međutim, analiza upitnika predstavljena u Poglavlju 7

²⁴ Pojam nulte vrijednosti ili nulte točke na ljestvici između dva leksema suprotnih značenja možemo pronaći i kod suvremenijih autora koji su se bavili temom antonimije (Murphy 2003, Croft i Cruse 2004, Paradis 2011). O ovome će riječi biti nešto kasnije.

²⁵ Pojam iskustvenosti i iskustva izrazito je važan za poimanje jezika kao sastavnoga dijela ljudske kognicije i znanja. Više o iskustvenosti vidjeti u Lakoff i Johnson (1980) te u Lakoff (1987).

pokazat će da se govornici, upitani da ilustriraju različitost značenja između dvaju antonima, češće odlučuju za primarno nego za sekundarna značenja, što je i očekivano.

Ogdenova (1932) tri načela mogu se povezati s njegovim temeljnim pristupom značenju koji se ogleda u značenjskome trokutu. Sastavnice značenjskoga trokuta su misao (*thought*), znak (*symbol*) i referent (*referent*) (Ogden i Richards 1923:11). Referent se odnosi na entitet iz stvarnoga svijeta koji se označava arbitrarnim znakom sustava, i čija je veza s tim znakom pohranjena u umu govornika kao misao. U svojoj verziji značenjskoga trokuta Žic Fuchs (1991:128) kroz sintezu paradigmatičkih i sintagmatičkih odnosa uvodi spregu znanja o jeziku i znanja o svijetu kao sastavni dio svakoga leksema, zaključujući da je značenje proces koji se stalno odvija između leksema, leksičkoga koncepta i denotatuma (znaka, misli i referenta). Pojam leksičkoga koncepta je ovdje važan jer označava svezu između svakoga leksema s vanjskim svijetom (Žic Fuchs 1991:60).

„Leksem [...] uvjetuje i proširenje, odnosno suženje, dosadašnjega termina *koncept* u *leksički koncept*, jer se prije svega radi o konceptu vezanom za određeni leksem. Ta izmjena također je u skladu s gledištem da je značenje osnovna podloga jezične komunikacije, drugim riječima uz leksički koncept bit će povezano i takozvano 'rječničko znanje'.“ (Žic Fuchs 1991:60)

Vanjski svijet je, dakle, nužan za značenje, a on se spoznaje osjetilima kroz iskustvo. Na taj se način povezuje znanje o svijetu sa znanjem o jeziku, putem spona između leksičkoga koncepta i leksema. Svaki član para antonima tako predstavlja leksički koncept izražen leksemom koji označava neku pojavnost koja je sastavnim dijelom znanja o svijetu, odnosno naše stvarnosti.

Unutar svoja tri glavna načela opozicije Ogden razlikuje dodatna dva podnačela, a to su **dvostruke skale i direkionalne opozicije oblika** (poput Janusove glave²⁶). Prije same analize dvadeset i pet primjera, Ogden (1932) naglašava da je moguće u odnos suprotnosti staviti psihološke i funkcionalne pojmove – prve definira kao metaforične ili apstraktne, a druge kao konkretne pojave iz prirode. Ova opaska ide u prilog razumijevanju suprotnosti kao zadatosti stvarnosti, onako kako je razmatrana u starogrčkoj filozofiji i kasnije kroz filozofske i teološke rasprave srednjega i novoga vijeka. Stoga se u ovome radu zauzima stav da je suprotnost pojavnost *per se* koja se sastoji od različitih vrsta pojava i entiteta. Ona obuhvaća apstraktne pojmove poput *ljubav-mržnja*, kao i konkretne fizičke pojavnosti poput vanjske temperature

²⁶ Zanimljiva je uporaba primjera Janusove glave za ilustraciju ove podvrste opozicije. Janus je bio božanstvo Staroga Rima čija je funkcija bila da štiti ulaze u gradove. Povrh toga, Janus je bio bog opozicija, prikazivan kao jedno tijelo s dva lica koja su utjelovljavala suprotnosti: *ulaz-izlaz*, *rat-mir*, *prošlost-budućnost*, *početak-kraj*. Više u Rodgers (2008).

(*toplo-hladno*) ili sastava atoma (*proton-elektron*). Suprotnost u ovomu smislu je **kategorija** u kojoj članstvo ovisi o vrsti odnosa među pojmovima. Iako ne tim riječima, niti s motivom spoznavanja suprotnosti kao zasebne kategorije znanja, Ogdenov opis opozicije (1932) u mnogočemu se podudara.

Nakon analize dvadeset i pet parova leksema, Ogden zaključuje da govornici **dihotomiziraju** pojmove, da je **direkcionalnost** važan princip za spoznavanje opozicije te, možda najvažnije, da su prave opozicije u svijetu vrlo rijetke, a govornik je taj koji svojim osjetilima spoznaje ili gradi suprotno značenje koje se potom oslikava u jeziku. Ovakvi stavovi idu ruku pod ruku s najsvremenijim spoznajama o antonimiji te o jeziku samom, što potvrđuje i ovdje predstavljena analiza korpusa (vidi Poglavlje 6) i popratna analiza upitnika (vidi Poglavlje 7). Međutim, Ogden (1932) tek na nekoliko mjesta spominje termin **antinomija** (*antinomies*), ali ne kao termin koji obuhvaća sve vrste suprotnosti. Naprotiv, iz teksta nije jasno za koji se točno tip odnosa suprotnosti rabi termin antinomija. Ogden sve značenjske odnose suprotnosti stavlja pod zajednički nazivnik **opozicija**. Također, u razvoj promišljanja značenjske suprotnosti uvodi pojmove **skala** (*scale*), **smjer** (*direction*), **dihotomizacija** (*dichotomization*) i **binarnost** (*binarity*). Povrh toga zaključuje da svaka riječ može imati svoj suprotni par, jer opozicija na kraju ovisi o **iskustvu** samoga govornika. Ova je spoznaja od izrazite važnosti za razumijevanje današnjega viđenja antonimije u širem smislu, koje proizlazi iz spoznaja koje zastupa teorijski okvir kognitivne lingvistike. No, kako bismo mogli objasniti zašto je taj teorijski okvir nužan za objašnjenje antonimije koje ovdje nudimo, valja najprije predstaviti onaj dio tradicionalne semantike koji se bavio odnosima suprotnosti i čiji su pripadnici udarili temelje na kojima je kasnije izgrađena sama kognitivna lingvistika.

3.2. Semantika i paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti

Ogdenov semiotički pristup značenju (Ogden i Richards 1923) i važnost koju je dao odnosima suprotnosti u jeziku i mišljenju (Ogden 1932) razvijao se na temelju tisućljetne tradicije promišljanja opozicije u okvirima filozofije, logike i teologije, ali i na tragu De Saussureova pristupa koji jezik definira kao strukturu sazdanu od jedinica sačinjenih od arbitrarnoga spoja forme i sadržaja – **jezičnoga znaka**²⁷ (De Saussure 1916). Ovaj pristup je psihologističan jer

²⁷ Raffaelli (2009) nudi kritički osvrt na razvoj jezičnoga znaka i njegove važnosti za tumačenje značenja od Saussurea i njegovih nasljednika, među kojima su i oni koji su utemeljili strukturalističku semantiku, pa sve do kognitivnih lingvista poput Lakoffa i Langackera.

jezični znak smješta u um govornika u kojemu je on povezan s drugim jezičnim znakovima istoga sustava, krojeći tako njegovu jedinstvenu strukturu. Svaki jezični sustav ostvaruje se putem komunikacije između njegovih govornika, koju omogućuju upravo sveze između elemenata sustava. U tomu pogledu značenje je odnos između jedinica sustava (De Saussure 1916; vidi još Cruse 2004:97).

Ovakve ideje postale su polazištem za razvoj semantike kao jezikoslovne discipline tijekom 1960-ih i 1970-ih godina, čiji su zagovornici nastojali pokazati da se značenja individualnih leksičkih jedinica sastoje od skupa značenjskih odnosa koje te leksičke jedinice ostvaruju s drugim jedinicama koje su dijelom istoga značenjskoga polja (Lyons 1977:257-269).²⁸ Ovakvi pogledi na značenje često se vezuju uz pojam strukturalističke semantike. Prema Raffaelli (2009:35), strukturalistička semantika je

„... zajednički naziv za sve pristupe i modele: a) koji leksičko značenje promatraju kao sačinjeno od međusobno ovisnih sastavnica koje tvore *strukturu značenja*, b) koji leksičko značenje promatraju kao određeno *odnosom spram drugih leksičkih značenja* unutar jezičnoga sustava, c) koji leksičko značenje opisuju pomoću obilježja koja ga određuju njegovim *mjestom u sustavu*.“ (istakla J. Č.)

Nadalje, strukturalistička semantika pridonijela je oblikovanju zadaća i ciljeva semantike kao lingvističke discipline (Raffaelli 2009:35), i to upravo zahvaljujući temeljnome fokusu na lekseme kao sastavne dijelove jezičnoga sustava koji su značenjski, ali i strukturalno vezani uz ostale lekseme tog istog jezičnog sustava. Ovakav pogled na značenje nalaže da se ono ne nalazi samo u leksemu, nego i u njegovim gramatičkim svezama s drugim jedinicama jezičnoga sustava.

Gore preneseni stavovi iznimno su važni za daljnji razvoj pogleda na antonimiju budući da u središte razumijevanja toga što je značenje stavljaju značenjske i gramatičke odnose između leksema pojedinoga jezičnoga sustava. Na primjer, značenje leksema 'konj' proizlazi iz sveza s drugim leksemima na temelju kojih se dobivaju odgovori na pitanja „koje je vrste“ (životinja), „koje nije vrste“ (krava), „kakav zvuk proizvodi“ (njišti), i tako dalje (Cruse 2004:97). Ono što je zanimljivo za temu ovoga rada jesu prve dvije karakteristike koje označuju prirodu jezičnoga

²⁸ Značenjska ili leksička polja su termini koji dolaze iz Teorije polja koju je postavio njemački jezikoslovac Jost Trier (1931). Trier je zagovarao da riječi dobivaju značenja kroz odnose koje ostvaruju s drugim riječima unutar istoga polja. Sužavanje ili širenje značenja jedne riječi unutar polja uzrokuje proporcionalno širenje ili sužavanje značenja drugih riječi koje s njom graniče. Teorija podrazumjeva da su leksička polja zatvoreni skupovi unutar kojih ne dolazi do preklapanja značenja između članova (Trier 1931; vidi još Lyons 1977, Žic Fuchs 1991, Cruse 2004 i Raffaelli 2009).

znaka 'konj' – da jest životinja, ali da nije krava. Iako je ta karakterizacija vrlo uopćena, jasno ukazuje na to da se značenje pojedinog leksema sastoji od znanja o tome što pojam ostvaren tim leksemom jest, a što nije, dajući nam sliku o njegovoj cjelovitosti. Spoznavanje pojmova na temelju njihove cjelovitosti vraća nas starogrčkim filozofima i njihovom poimanju stvarnosti (vidi Poglavlje 2). Ovakav holistički pristup značenju dozvoljava da lekseme kao dijelove jezičnoga sustava gledamo kao realizaciju znanja o njihovim značenjima koja su pohranjena u umu. Dakle, značenja leksema su sastavni dio znanja o svijetu, zahvaljujući kojemu i možemo dovoditi individualne lekseme u različite značenjske odnose s drugim leksemima istoga sustava.

Značenjski odnosi kako ih postavlja semantika različitih su vrsta, a uključuju sinonimiju, polisemiju, homonimiju, hiponimiju, meronimiju, antonimiju te druge vrste i podvrste ovih odnosa ovisno o autoru (Lyons 1977, Cruse 1985 i 2004, Murphy 2003, Jones et al. 2012). Navedeni značenjski odnosi temelje se na međusobnim sličnostima i razlikama u značenju. Antonimija se u ovome pogledu svrstava među značenjske odnose suprotnosti.

3.2.1. Paradigmatički značenjski odnosi suprotnosti u engleskome jeziku

Jedan od najpoznatijih opisa značenjskih odnosa suprotnosti je za engleski jezik izradio Lyons (1977:270-290). Terminologija koju je uveo u englesku semantiku za značenjske odnose suprotnosti dugo je predstavljala polazište za samo razumijevanje teme i u drugim jezicima. Lyons (1977) je zagovarao da je za potpuno razumijevanje jezičnoga sustava, kao znakovnoga sustava temeljenoga na značenju čija je svrha uspješna ljudska komunikacija, potrebna sustavna obrada ne samo jezičnih pojava poput paradigmatičkih i sintagmatičkih odnosa, nego i usustavljena terminologija.

Za ovaj je rad važan Lyonsov sustavan opis značenjskih odnosa u jeziku prema, kako sam navodi, načelima strukturalističke semantike (Lyons 1977:270).²⁹ Odabrani pristup značenjskim odnosima koje obrađuje temelji se na realizacijama jezičnoga sustava u jezičnoj

²⁹ Lyons (1977:230-238, 270) objašnjava što to podrazumijeva strukturalistička semantika. Ona je vid strukturalizma čiji je glavni predstavnik F. de Saussure. Lyons napominje da postoje jasne razlike između različitih strukturalizama, osobito onoga čiji su zagovornici Bloomfieldovi nasljednici, a koji bi sam termin 'strukturalistička semantika' smatrali oksimoronom, te onoga De Saussureovih nasljednika (poput Triera), koji smatraju da je značenje sastavni dio jezične strukture. Prema ovome viđenju, svaki jezični sustav predstavlja jedinstvenu strukturu međujediničnih odnosa, različitu od onih u nekom drugom jezičnom sustavu. Ono što povezuje jedinice sustava u međuodnose je značenje. Stoga Lyons smatra legitimnim da se pri opisu pojedinoga jezičnoga sustava rabi okvir strukturalističke semantike.

uporabi (Lyons 1977:271). Lyons se ne upušta u objašnjavanje mogućih pojmovnih ili perceptivnih zadataki jezika kao sastavnoga dijela mišljenja, nego isključivo onih pojavnosti koje se mogu spoznati prema međuosobima koje tvore u jezičnoj uporabi. Iako se ograđuje od psihologističkih objašnjenja, napominje da u ljudskome umu vjerojatno postoje mehanizmi na temelju kojih značenjski odnosi u jeziku funkcioniraju (Lyons 1977:271). Te mehanizme danas bismo nazvali kognitivnima, a sam jezični sustav okarakterizirali bismo kao jedan od kognitivnih mehanizama koji djeluje u skladu i međuosobu s drugim kognitivnim mehanizmima koje čovjek posjeduje (Lakoff i Johnson 1980, Lakoff 1987, Langacker 1987, Tomasello 1998, Levinson 2003, Croft i Cruse 2004, Žic Fuchs 1991, 2009, Raffaelli 2009, 2015, Geld i Stanojević 2018).

Kao prvi od značenjskih odnosa Lyons opisuje različite jezične pojavnosti koje svrstava pod naslov *Opozicija i kontrast*. U ovome poglavlju opisuje paradigmatske odnose suprotnosti za koje kaže da možebitno zrcale ljudske misaone procese (Lyons 1977:270). Ovdje se referira na Trieru, koji je još 1931. godine tvrdio da svaka izgovorena riječ u umu govornika i sugovornika priziva svoju suprotnost (Lyons 1977:270). Lyons promišlja posljedice implikacije koju sadrži ta Trierova tvrdnja koja nalaže da je suprotnost izražena samo jednom riječju ukupnoga leksika jezika kojemu pripada. Upravo iz te tvrdnje proizlazi i Lyonsovo pitanje o odnosima suprotnosti: ima li doista svaka riječ svoju suprotnost i je li ona izražena samo jednom riječju (Lyons 1977:270)?

Prema Lyonsu (1977:271) se sve značenjske suprotnosti u jeziku izražavaju parovima leksema i to putem načela **dihotomizacije** (*dichotomization*). Iako svi funkcioniraju prema ovomu načelu, značenjski odnosi suprotnosti u jeziku su vrlo različite prirode, tj. parovi leksema su povezani u različite tipove odnosa suprotnosti (npr. *visok-nizak*, *kupiti-prodati*, *muško-žensko*, *lijevo-desno*, itd.). Tako Lyons nastoji objasniti razliku između **binarnih** (*binary*) i **nebinarnih** (*non-binary*) parova leksema suprotnih značenja. Za binarne parove tvrdi da su najbolji primjeri **opozicije** (*opposition*) u jeziku i da su jedno od najvažnijih načela funkcioniranja strukture jezičnoga sustava (Lyons 1977:271). Dihotomizacija putem koje se stvaraju vjerojatno je i jedno od osnovnih načela funkcioniranja ljudskoga mišljenja, čime bi se moglo objasniti postojanje tolikoga broja različitih odnosa suprotnosti u jeziku (Lyons 1977:271). Također, navodi i mogućnost potpuno suprotnoga uzroka – da je postojanje velikoga broja uparenih leksema suprotnih značenja u jezičnome sustavu uzrok ljudskoj tendenciji kategorizacije iskustva prema načelu dihotomizacije (Lyons 1977:271).

Sama činjenica da su odnosi suprotnosti u engleskome jeziku toliko različiti upućuje na to da ljudski um funkcionira na temelju dihotomizacije i polarizacije iskustva o svijetu (Lyons 1977:271, 277). Međutim, s obzirom na jasne granice strukturalističke semantike, Lyons ne ulazi u daljnju analizu apstraktnih tvrdnji o umu i mišljenju, već nastoji putem jezičnoga sustava doći do odgovora na pitanje o tome ima li svaki leksem u sustavu engleskoga jezika svoj suprotni par te koji su to odnosi koji parove leksema vežu u značenjsku suprotnost. Psihologistički pristup značenjskim odnosima suprotnosti Lyons pronalazi kod Ogdena (1932).³⁰ Ako se prisjetimo, Ogden (1932) tvrdi da svaka riječ može imati svoj značenjski suprotan par jer opozicija ovisi o iskustvu samoga govornika, što će biti iznimno važno za daljnji razvoj pogleda na značenjsku suprotnost unutar teorijskoga okvira kognitivne lingvistike. Osim Ogdena, Lyons spominje Katza (1964, 1966), koji termin **antonimija** rabi u vrlo širokome značenju tako da obuhvaća čak i one parove leksema koji nisu dihotomizirani, poput *crveno-plavo* ili *pas-drvo* (Lyons 1977:272). Jedna od prvih karakteristika koje Lyons navodi kao sastavne u odnosu suprotnosti je stupnjevanje, zbog čega ćemo se na taj pojam posebno osvrnuti.

Stupnjevanje kao osnovno načelo značenjske suprotnosti

Lyons navodi da je Sapir (1944) prvi naveo **stupnjevanje** (*grading*) kao osnovno načelo **antonimije**, koje je nužno uključeno u svakoj jezičnoj uporabi stupnjevanog para leksema (Lyons 1977:273-274).³¹ Sapir (1944:93) stupnjevanje naziva psihološkim procesom koji prethodi procesima mjerenja i brojanja. Ono prethodi, bilo eksplicitno, bilo implicitno, sudovima o količini nečega izraženoj putem mjernih jedinica ili brojeva. Stoga se sudovi u tipu 'više nego' i 'manje nego' temelje na principu „obuhvatnosti“ („*envelopment*“) koji nalaže da ako je A sadržan unutar B, onda je B uvijek 'više nego' (*'more than'*) A, a A je uvijek 'manje nego' (*'less than'*) B. Tako dobivamo sudove u obliku *A je malo* i *B je veliko* (*A is small, B is large*). Nadalje, Sapir (1944:94) tvrdi da riječi kojima izražavamo stupnjevanje, poput *many-few* i *more-less*, same po sebi ne nose značenje količine, nego svojim impliciranim stupnjevanjem daju značenje određene količine riječima koje određuju unutar suda koji govornik donosi, odnosno iskazuje.

³⁰ Više o Ogdenovom pristupu značenjskoj suprotnosti vidjeti u *Opposition* (1932) te u Potpoglavlju 3.2 ovoga rada.

³¹ Lyons (1977) navodi da je stupnjevanje pojava poznata logičarima još od vremena Aristotela.

„*Many* merely means any number, definite or indefinite, which is *more than* some other number taken as point of departure. This point of departure obviously varies enormously according to context.“ (Sapir 1944:94)

Važno je osvrnuti se na Sapirovo naglašavanje konteksta kao iznimno važnoga elementa za prijenos značenja stupnjevanja, ali i za razumijevanje stupnjevanja kao, kako sam Sapir tvrdi, psihološkoga procesa (1944:94). Stupnjevanje se ne odnosi samo na izražavanje količine nečega što je fizički mjerljivo, nego se ono jednako tako može odnositi i na pojavnosti koje nisu fizički prisutne, ali se i dalje mogu stupnjevati, odnosno percipirati u smislu količine. Stoga, osim fizičkih pojavnosti, poput broja osoba u prostoriji i knjiga na polici, možemo govoriti i o količini svjetlosti ili pak o količini ljubavi, koje opet možemo imati manje ili više. Dakle, stupnjevanje se može odnositi na svaku pojavnost koju čovjek može percipirati kao odredivu količinom, što ovisi o samome kontekstu:

„Every quantifiable, whether existent (say *house*) or occurrent (say *run*) or quality of existent (say *red*) or quality of occurrent (say *gracefully*), is intrinsically gradable“ (Sapir 1944:94).

Ovakav pogled na stupnjevanje je iznimno važan za daljnji opis antonimije, budući da nalaže da se proces stupnjevanja može odnositi i na antonime koji se konvencionalno ne određuju količinom, ali se u jezičnoj uporabi mogu javiti kao stupnjeviti. Primjere ovakve percepcije stupnjevanja kao odrednice koju postavlja govornik vidjet ćemo i u analizama korpusa i upitnika provedenima za ovo istraživanje. Tako će, osim za primjere poput *big-small/malo-veliko*, stupnjevanje biti predstavljeno i u primjerima poput *man-woman/muškarac-žena* i *boy-girl/dječak-djevojčica* (vidi Poglavlje 6 i 7).

Upravo ovakvo razumijevanje problematike stupnjevanja iznosi i Lyons, i to na primjeru uporabe nestupnjevitih parova leksema suprotnih značenja na stupnjevit način (npr. *X nije u potpunosti muško* ili *X je više muško nego žensko*) (1977:279). Iz ovoga možemo pretpostaviti da je i Lyons svjestan činjenice da stvarnost svakodnevne jezične uporabe nije uvijek u skladu s pravilima koja smatramo da jezični sustav propisuje. U ovome smislu Lyons (1977:278) spominje Griceove (1975) konverzacijske implikature, no ne ulazi dublje u pragmatička razmatranja, budući da jezičnu uporabu (koju naziva jezičnim ponašanjem – *language behavior*) svrstava u domenu psiholoških istraživanja.

Sve ove hipoteze Lyons (1977) je rabio u daljnjoj klasifikaciji paradigmatičkih odnosa značenjske suprotnosti, ali i u postupku usustavljanja terminologije strukturalističke semantike.

Klasifikacija paradigmatičkih značenjskih odnosa suprotnosti u engleskome jeziku

Najvažniji pojam unutar terminologije vezane uz temu paradigmatičke značenjske suprotnosti je **antonimija** (*antonymy*), za koju Lyons kaže da je tehnički termin za obilježavanje značenjske suprotnosti među parovima leksema (1977:271). Međutim, **antonimija** nije najbolji izbor za krovni termin koji bi obuhvatio sve različite značenjske odnose suprotnosti u jeziku budući da se pojavnosti koje obilježava znatno razlikuju. Također, različiti autori rabe termin **antonimija** za obilježavanje različitih odnosa suprotnosti (Lyons 1977:271). Stoga Lyons smatra da bi se termin **antonimija** (*antonymy*) trebao rabiti samo za najbolje primjere značenjske suprotnosti u jeziku, a da bi krovni termin za sve ostale vrste značenjske suprotnosti trebao biti **kontrast** (*contrast*) (1977:279). Nadalje, termin **opozicija** (*opposition*) odnosi se na dihotomizirane ili binarne kontraste, a **antonimija** isključivo na one stupnjevite (npr. *veliko-malo*, *visoko-nisko*) (Lyons 1977:279).

Različite vrste značenjskih odnosa suprotnosti Lyons (1977:271) primarno dijeli na **binarne** (*binary*) i **ne-binarne** (*non-binary*). Binarne odnose pak dijeli na 1) **stupnjevite – nestupnjevite** (*gradable – ungradable*), kao npr. *toplo-hladno* ili *živ-mrtav*, 2) **morfološki povezane – morfološki nepovezane** (*morphologically related – unrelated*), kao npr. *visok-nevisok*, *visok-nizak*, 3) **direkcionalne** (*directional*), **ortogonalne** (*orthogonal*) i **antipodalne** (*antipodal*), kao npr. *gore-dolje*, *sjever-istok* ili *sjever-jug*, te 4) **ne-binarne kontraste** (*non-binary contrasts*) koje čine **serije** (*series*) i **ciklusi** (*cycles*), kao npr. školske ocjene ili dani u tjednu. Zanimljivo je istaknuti neka terminološka rješenja do kojih Lyons dolazi vjerojatno po uzoru na Ogdena. Tako, na primjer, ono što Ogden (1932) jasno navodi kao jedno od osnovnih načela prepoznavanja opozicije su **skale i rezovi** (*scale and cut*). Lyons (1977) to proširuje i oblikuje u **stupnjevitost** (*gradable*) i **nestupnjevitost** (*ungradable*). Nadalje, **binarnost** koju Ogden (1932) spominje kao termin preuzet iz prirodnih znanosti koji se može rabiti kao načelo opozicije **privlačenje i odbijanje** (*attraction and repulsion*), Lyons (1977) proširuje na **binarne kontraste** (*binary contrast*), koji uključuju i stupnjevite i nestupnjevite značenjske odnose suprotnosti. Na temelju ove kategorizacije Lyons nudi terminološku razradu koja nalaže da su **antonimi** (*antonyms*) parovi leksema stupnjevite opozicije (npr. *hot-cold*), da se **komplementarnost** (*complementarity*) odnosi na parove leksema nestupnjevite opozicije (npr. *alive-dead*), a **konverzija** (*conversion*) na parove leksema koji imaju recipročna značenja –

koji uzrokuju jedno drugo, što se osobito odnosi na društvene uloge poput *husband-wife*, *mother-daughter* ili *teacher-pupil* (Lyons 1977:270-290).³²

Cruse (1986, 2000) je prvi nakon Lyonsa (1977) sustavno obradio antonimiju u engleskome jeziku, pozivajući se na Lyonsovu terminološku razradu, ali ususret teorijskome okviru kognitivne lingvistike. Cruse navodi da značenjski odnosi suprotnosti pripadaju kognitivnim primitivima, dakle, da predstavljaju tip pojmova koji su univerzalno u temelju ljudskoga mišljenja (2000:167).³³ Međutim, ne objašnjava koji bi to odnosi suprotnosti pripadali kognitivnim primitivima, što ostavlja otvorenim pitanje o poimanju univerzalnosti tih odnosa. Smatra li Cruse da bi svi tipovi suprotnosti koje dalje opisuje i oprimjeruje pripadali kognitivnim primitivima ostaje nejasno, budući da u daljnjem opisu ovih odnosa navodi jasnu klasifikaciju utemeljenu na logičkim vezama. Dakle, Cruse (1986, 2000) je zadržao Lyonsovu osnovnu podjelu značenjskih odnosa suprotnosti na **komplementarnost** (*complementarity*), **antonimiju** (*antonymy*) i **direkcionalnu opoziciju** (*directional opposites*), u koju je uključio još **konverziju** (*conversion*) i **reverziju** (*reversion*), ali je isključio **antipodalnu** (*antipodal*) i **ortogonalnu** (*orthogonal*) opoziciju.³⁴

Kao prvi i najjednostavniji odnos suprotnosti Cruse navodi **komplementarnost**, koju objašnjava na primjerima poput *dead-alive*. Ovakvi parovi leksema nisu stupnjeviti jer između njih postoji jasna linija razgraničenja značenja (dakle, netko je ili živ ili mrtav). Međutim, iako to pravilo jednostavno djeluje u jezičnome sustavu u teoriji, u jezičnoj uporabi često možemo

³² Ovo načelo je Aristotel rabio u objašnjenju opozicije u svojim Kategorijama. Kao primjer kategorije kakvoće uzima odnos *rob-gospodar* (Grgić 1992).

³³ Kognitivni primitivi su termin koji Cruse rabi po uzoru na Wierzbicku i njezine semantičke primitive (*semantic primes*). Wierzbicka je u svojoj knjizi *Semantics: Primes and Universals* (1996) popisala skupinu pojmova koji se inherentno razumiju jer su prirodno urođeni čovjeku te se ne mogu iskazati jednostavnije. Wierzbickini semantički primitivi su riječi ili fraze koje se usvajaju putem jezične uporabe, ali ih je nemoguće konkretno definirati. Zanimljivo je da popis semantičkih primitiva, koji se mijenjao tijekom godina kako je Wierzbicka razvijala svoja istraživanja, u posljednjoj verziji sadrži nekoliko primitiva koji se uobičajeno mogu pronaći pod antonimijom. Tako sedam od šesnaest primitiva uključuje ili se svodi na antonime (npr. *good-bad*, *live-die*, *big-small*, *much/many-little/few*, *before-after*, *above-below*). Zanimljivo je da se primitivi koji se temelje na antonimima svode na razumijevanje prostorno-vremenskih odnosa te za razumijevanje i opisivanje kategorija koje se čine iznimno važnima za ljudski život: je li nešto živo ili mrtvo, je li nešto dobro ili loše, te je li nešto veliko ili malo. Više o pojmu semantičkih primitiva i njihovoj metodološkoj primjeni u opisu značenja u Raffaelli (1996).

³⁴ Valja istaknuti da je Ogden (1932) rabio ove termine za parove leksema koji označuju suprotan smjer. Smjer je shvaćao u najširem smislu:

„Relative terms, it is said, integrate or make up a complete thought, and the relation regarded from the one side is not identical with, nay, is the converse of the relation viewed from the other. Thus, Debtor and Creditor (I owe you—You owe me), Half and Double, Height and Depth make the terms of a sundered totality—like that characteristic asymmetrical pair, Husband and Wife. The relation of the ruler is that of authority, the correlation of the subject is that of subjection to authority. The correlate is required before we can interpret the positive term. Thus, Uncle is meaningless unless we know he is uncle of Nephew and Niece. Double is double of Half, a Father is father of Son. But Good is not the good of evil“. (1932:66)

naći na odstupanja u kojima se komplementarni odnosi javljaju u stupnjevitom obliku. Takva je uporaba zabilježena u, na primjer, paru leksema *alive-dead/živ-mrtav* (vidi Poglavlje 6).

Nadalje, Cruse (1986:204) govori o **antonimiji** u pravome smislu (ovdje u užemu smislu) kao onom značenjskom odnosu suprotnosti koji se odnosi na parove leksema koji su **stupnjeviti** (*gradable*), što je u skladu i s Lyonsovom (1977:270) kategorizacijom. Primjeri ove antonimije su *hot-cold* ili *heavy-light* (Cruse 1986:204). Cruse (1986:208) antonimiju dalje dijeli u tri podskupine, razlikujući **oprječne antonime** (*polar antonyms*) poput *heavy-light*, **preklapajuće antonime** (*overlapping antonyms*) poput *good-bad* te **istovrijedne antonime** (*equipotent antonyms*) poput *happy-sad*.³⁵ Posljednji tip značenjskih odnosa suprotnosti po Cruseu (1986:223) su **direkcionalni** (*directional*), koji označuju suprotne smjerove kretanja ili prostornih odnosa, a ostvaruju se parovima leksema poput *come-go*. Unutar ovih odnosa Cruse (1986:226, 231) razlikuje **konverziju** (*converses*) i **reverziju** (*reversives*). Reverzija označava odnos suprotnosti u prostoru, poput para *enter-exit*, a konverzija odnos unutar istoga prostora, ali iz različite perspektive, poput para *above-below*.

Cruseova razrada terminologije i opisi primjera značenjskih odnosa suprotnosti idu korak dalje od Lyonsove razrade jer donekle uključuju pitanja o jezičnoj uporabi. Međutim, iako spominje važnost ljudskoga mišljenja i kognitivnih mehanizama kojima čovjek raspolaže za uporabu jezika, odnosno za samo jezično značenje, Cruse (1986, 2004) ne ulazi dublje u ovu problematiku, niti nudi sustavniji istraživački okvir kojim bi se moglo doći do empirijskih dokaza o tome da jezik funkcionira u sprezi s mišljenjem. Ono što valja napomenuti je da u kasnijim radovima (Cruse 2004) sve više naglašava važnost pragmatike za razumijevanje različitih jezičnih pojava, uključujući i značenjske odnose suprotnosti. Stoga se za daljnje korake u razumijevanju odnosa suprotnosti, a na temelju nekakvih empirijskih dokaza, moramo osvrnuti na autore koji su proveli konkretna istraživanja upravo na temu antonimije.

Značenjska suprotnost u uporabi engleskoga jezika

Važnost jezične uporabe za opis značenjskih odnosa suprotnosti uvidio je Mettinger (1994), koji je prvi ponudio sustavan korpusni pristup antonimiji za engleski jezik. Iako je po formalnom opredjeljenju strukturalist,³⁶ Mettinger (1994) je ponudio opis antonimije koji je u

³⁵ Prijevodi termina na hrvatski prema Raffaelli (2015).

³⁶ U uvodu u svoju knjigu *Aspects of Semantic Opposition in English*, Mettinger navodi da je njegova težnja bila iznaći smisljeni opis i objašnjenje antonimije u širem smislu, a da je najbolji teorijski okvir za to pronašao u strukturalističkoj semantici s mentalističkim poimanjem značenja, te da se oslanjao na Lyonsa i Crusea (1994:2).

potpunosti temeljen na jezičnoj uporabi te koji parove leksema suprotnih značenja gleda iz sintaktičko-semantičke perspektive, uzimajući u obzir njihova rječnička značenja, ali i različita sintaktička okruženja u kojima se nalaze u jezičnoj uporabi. Mettingerov (1994) korpus sastojao se od dvadeset romana iz opusa Agathe Christie, Georgea Orvillea i drugih engleskih pisaca. Mettinger je odabrao ovakav korpus jer je htio da jezični primjeri koje će iz njega izvlačiti budu što bliži svakodnevnom govoru, što smatra da ne bi dobio s klasičnim djelima visoke engleske književnosti.

Ono što je Mettinger (1994:57) zapazio u svome korpusu je da se antonimi javljaju u specifičnim sintaktičkim okruženjima, koje autor naziva **okvirima** (*frames*), svaki od kojih ima određenu funkciju unutar teksta. Mettinger (1994:46-55) je izolirao dvanaest takvih okvira koje navodi u shematiziranome obliku:

FRAME A = X *and* Y (npr. a clear case of cause and effect),

FRAME A' = X, *at the same time* Y (npr. I was puzzled by the simplicity and at the same time the complexity),

FRAME B = *neither X nor* Y (npr. neither old enough nor young enough),

FRAME C = X *or* Y, *either X or* Y, *whether X or* Y (npr. is he fatter or thinner),

FRAME D = X *or/and* Y (npr. his wife more or less knew about the affair),

FRAME E1 = *not* X, (*but*) Y (npr. this isn't facts, just an idea),

FRAME E2 = X, *not* Y (npr. I wish to assist a love affair, not hinder it),

FRAME F = X *rather than* Y, X-*er than* Y, Y-*er than* X (npr. her lips were dry, and hard rather than soft),

FRAME G = X *turns into/becomes* Y (npr. we want to turn some of our enemies into friends),

FRAME H = *from* X *to* Y (npr. suitcases arranged neatly from large to small),

FRAME I = X, Y (npr. he is in the light, I in the shade),

FRAME I' = X, Y gdje Y poništava X (npr. disappearing into his bedroom, and reappearing with a hat).

Na temelju uporabno utemeljene sintaktičko-semantičke analize, i s obzirom na sintaktičke okvire koje je odredio³⁷, Mettinger (1994) značenjsku suprotnost dijeli na **sistemičku** (*systemic*) i **nesistemičku** (*non-systemic*). Sistemická suprotnost je inherentna jezičnome sustavu, a parovi antonima koji pripadaju ovoj vrsti sami po sebi mogu prenositi suprotna značenja koja se razumiju i izvan konteksta uporabe (npr. *large-small*). Možemo zaključiti da su to visoko konvencionalizirani parovi leksema suprotnih značenja koji i u svom rječničkom opisu često imaju naznačen antonim. Nasuprot tomu, nesistemička značenjska suprotnost obuhvaća parove antonima čije razumijevanje ovisi o izvanjezičnom, enciklopedijskom znanju, zbog čega su izrazito kontekstualno ovisni (npr. *cat-mouse*). Ovakvi parovi nemaju visoko konvencionalizirana suprotna značenja, zbog čega je kontekst njihove uporabe, ali i sintaktički okvir u kojemu se javljaju, onaj čimbenik koji ih čini značenjski suprotnima. Ovdje bi trebalo dodati da je kontekst uporabe izrazito ovisan o kulturnome kontekstu govornika koji rabe određene sintaktičke okvire da bi izrazili značenjsku suprotnost pojedinih nekonvencionaliziranih parova leksema, poput *mačke* i *miša*. Također, Mettingerova nesistemička suprotnost zapravo obuhvaća one pojavnosti jezične uporabe koje je Lyons smatrao suviše biheviorističkima da bile predmetom lingvističkih istraživanja, a koje je Cruse naveo kao iznimke koje se javljaju često. U našem istraživanju pokazat ćemo da su te iznimke, to jest primjeri nesistemičke suprotnosti, zapravo sastavnim dijelom antonimije kao kategorije prototipnoga ustroja, zahvaljujući kojemu možemo govoriti o konvencionaliziranoj antonimiji poput *big-small/malo-veliko* i o nekonvencionaliziranoj antonimiji poput *muškarac-pudlica* (vidi Poglavlje 6).

Sistemičku značenjsku suprotnost Mettinger (1994:84) smatra prototipičnom, nazivajući ju **središnjom značenjskom suprotnosti** (*central opposition of meaning*). U ovu vrstu grupira primjere tradicionalno opisane antonimije, komplementarnosti i stupnjevitosti (npr. *heavy-light*, *male-female* i *sound-silence*). Nadalje, autor kaže da postoji i **periferna značenjska suprotnost** (*peripheral oppositeness of meaning*) koja obuhvaća parove leksema koji tradicionalno pripadaju direkcionalnoj opoziciji (Mettinger 1994:85).

Ovdje je važno naglasiti dvije stvari: prva je da se obje vrste značenjske suprotnosti, sistemická i nesistemička, javljaju u sintaktičkim okvirima koje je Mettinger (1994:46-55) predložio; druga je da podjelom na središnje i periferne tipove antonima Mettinger (1994:85) zapravo

³⁷ Mettinger (1994:57) je uveo termin sintaktički okvir (*syntactic frame*) za, kako kaže, parove leksema suprotnih značenja koji se javljaju u nizu drugih riječi, kako bi oslobodio termin *kontekst* od značenja koje mu daje Novikov (1973), a koje se svodi na sintagmatski kontrast.

govori o značenjskoj suprotnosti kao o kategoriji prototipnoga ustroja, iako ju tako ne naziva, niti bilo gdje u knjizi spominje kategorije i kategorizaciju. Ovo posljednje opažanje je izrazito važno ne samo s obzirom na smjer i teorijski okvir ovoga rada, nego i zato jer je Mettingerova klasifikacija temeljena na jezičnoj uporabi iz koje prirodno proizlazi da postoje bolji i lošiji primjeri neke jezične pojavnosti koji zajedno čine kategoriju prototipnoga ustroja. Tako nalaže teorijski okvir kognitivne lingvistike. Nadalje, važno je naglasiti da se upravo iz ovakvoga pristupa može vidjeti da se paradigmatski značenjski odnosi moraju sagledati i iz perspektive sintagmatske razine kako bi njihov opis bio sustavan i potpun. Upravo takav opis smo ovdje izradili i za hrvatski jezik (vidi Potpoglavlje 6.2). Za bolje razumijevanje toga opisa valja pogledati i postojeće opise antonimije u hrvatskome jeziku.

3.2.2. Paradigmatski značenjski odnosi suprotnosti u hrvatskome jeziku

U hrvatskome jeziku tema antonimije nije u potpunosti istražena u smislu kognitivno-lingvističkoga pristupa. Osim pregleda u nekim radovima (Raffaelli 2015, Katunar 2014), opis antonimije u hrvatskome ponudila je Šarić (2007), koja je na temelju Cruseove (1986) izradila vlastitu klasifikaciju značenjske suprotnosti. Autorica je odredila primarnu podjelu antonima na **kolektivne**, **kontekstualne** i **kvaziantonime** (Šarić 2007).

Kolektivni antonimi su prema Šarić (2007:80) „svi oni koji postoje kao prihvaćeni i prepoznatljivi na razini jezične norme“. Oni su standardnojezični, no pritom ne misli na stroga određenja standardnoga jezika, nego na korpus koji je rabila za njihovu ilustraciju (Šarić 2007:122). Kontekstualni antonimi su pak oni „koji se ostvaruju na razini individualne jezične uporabe, pri čemu se ta uporaba više ili manje udaljuje od jezične norme“ (Šarić 2007:80). Za njih Šarić kaže da su situacijski te da bi se „izdvojeni iz konteksta teško mogli po jezičnoj intuiciji svrstati u određen tip“ (2007:122). No, ovdje nije u potpunosti jasno po čemu su navedeni tipovi antonimije jezično intuitivni.

Možemo zamijetiti da se opis kolektivnih i kontekstualnih antonima prema Šarić (2007) u osnovnim crtama može usporediti s Mettingerovom (1994) podjelom antonimije na sistemičku i nesistemičku. Naime, kolektivni antonimi koje opisuje Šarić usporedivi su s Mettingerovim sistemičkim antonimima, dok su oni kontekstualni usporedivi s nesistemičkima. Kolektivni i sistemički antonimi odnose se na parove leksema suprotnih značenja koji su visoko konvencionalizirani, a kontekstualni i nesistemički antonimi obuhvaćaju one parove leksema

koji suprotno značenje dobivaju u kontekstu jezične uporabe i u odnosu na kulturološka znanja govornika. Suprotno značenje takvih parova leksema nije nužno konvencionalizirano te nije nužno u srži njihovog pojedinog rječničkog znanja (prisjetimo se Mettingerova para *cat-mouse*). Ovdje je zanimljivo zamijetiti da Šarić (2007), kao i Mettinger (1994) prije nje, nudi opis pojavnosti antonimije koji priziva kategoriju prototipnoga ustroja, iako ne govori o kategorizaciji u smislu kognitivno-lingvističkog teorijskog okvira. No, sama podjela pojavnosti na bolje i lošije primjere koje određuje konvencija ide u prilog takvom tumačenju.

Šarić (2007:80) navodi još jedan tip antonimije, koji naziva kvaziantonimijom. Kvaziantonimi su prema Šarić (2007:80) 'dvojbena' skupina koja uključuje tobožnje ili prividne antonime.³⁸ Primjeri kvaziantonima bili bi *razbjesniti-smiriti* (koga) ili *čelično-slabo*. Argument koji autorica nudi za definiciju ovakvih primjera kao 'prividnih' antonima je sljedeći:

„To su riječi koje pripadaju istoj vrsti, veći im je dio značenja općenit, uključuju odnos 'Ø' – 'ne' ili 'više' – 'manje' na istim mjestima u riječi, isti im je odnos glavnih i zavisnih elemenata, a razlikuju se bar još jednom komponentom više od pravih antonima.“ (Šarić 2007:80).

Sljedeći stupanj klasifikacije antonima prema Šarić (2007) su **strukturna** (glagolska, pridjevna i imenička) i **značenjska** antonimija (konverzivni, vektorni, kvalitativni, koordinacijski, komplementarni antonimi te enantiosemi). U strukturnoj klasifikaciji antonima Šarić (2007:83) razlikuje raznokorijenske (npr. *veseo-tužan*) i istokorijenske (npr. *ljudski-neljudski*) antonime te enantioseme (npr. *kupoprodaja*), kao i već navedene tipove s obzirom na vrstu riječi. Nadalje, unutar značenjske klasifikacije Šarić (2007:98) dijeli parove antonima s obzirom na 1. istu/različitu denotaciju, 2. usmjerenost/neusmjerenost i 3. stupnjevitost/nestupnjevitost, te tako dobiva podjelu na konverzivne (npr. *kupiti-prodati*), vektorne (npr. *grijati-hladiti*), kvalitativne (npr. *toplo-hladno*), koordinacijske (npr. *sjever-jug*) i komplementarne (npr. *vjeran-nevjeran*) antonime te enantioseme (npr. *zadužiti (koga)-zadužiti (se)*). Ovakva podjela, zapravo potpodjela, temelji se na logičkim svezama između pojmova koji se dovode u odnos značenjske suprotnosti te je u tome usporediva s klasifikacijama paradigmatičke značenjske suprotnosti strukturalističke semantike, kao što su Lyonsova (1977) i Cruseova (1986). U tome smislu Šarićina podjela ne donosi ništa novo u teoriji, osobito s obzirom na prirodu uporabljene jezične

³⁸ Šarić napominje da je termin *kvaziantonimi* rabio J. D. Apresjan (1974), koji je taj tip antonima podijelio na još nekoliko podtipova koji su čini se značenjski određeni, poput parova koji se razlikuju visinom stupnja neke pojave (*čelično-slabo* zdravlje) ili prisutnošću veće ili manje količine nečega (*gromak-bezglasan*). Valja napomenuti da Šarić (2007) ne upućuje na to jesu li primjeri koje daje za ovu klasifikaciju izvorno Apresjanovi, tj. jesu li prijevodi njegovih primjera ili su to primjeri koje je sama autorica odabrala po nekom ključu koji opet nije u potpunosti definiran.

građe, ali doprinosi razvoju terminologije teme antonimije u hrvatskome u skladu s poimanjima strukturalističke semantike.

Za svoju klasifikaciju pojedinih tipova antonima Šarić (2007) rabi djela iz hrvatske poezije i proze te hrvatske prijevode filozofskih djela i Biblije. Ovdje se smatra da je takva jezična uporaba izrazito stilski obilježena te da ne može u potpunosti pokazati kako antonimija funkcionira u svakodnevnoj jezičnoj uporabi govornika hrvatskoga jezika, kakva je dostupna na primjer putem korpusa (HrWaC) ili putem istraživanja koja uključuju izvorne govornike. Nadalje, Šarić (2007) ne ulazi u problematiku pojmovnosti antonimije, niti joj je to cilj, a i sama napominje da u knjizi neće ulaziti u specifičnosti pojedinih hrvatskih dijalekata. S obzirom na stilsku specifičnost korpusa koje je Šarić (2007) rabila u svojoj klasifikaciji antonimije, sam opis ove pojavnosti ne može se smatrati cjelovitim budući da ne uključuje svakodnevnu jezičnu uporabu, koja je u srži kognitivno-lingvističkih pristupa istraživanju jezika.

3.2.3. Paradigmatski značenjski odnosi suprotnosti u drugim indoeuropskim jezicima

Kako bismo približili i ilustrirali kontekst bavljenja temom antonimije, odnosno značenjske suprotnosti u okvirima strukturalističke semantike, ali i njezina postupnoga prijelaza u kognitivnu lingvistiku, važno je spomenuti i neke druge jezikoslovne tradicije indoeuropskih jezika, s obzirom na zajednički kulturno-civilizacijski okvir razvoja koji neminovno utječe na razvoj jezika, a samim time i na razvoj znanosti o jeziku.

U njemačkome jeziku se antonimija definira kao jedan od paradigmatskih značenjskih odnosa suprotnosti. Ti se odnosi temelje na logičkim svezama i djeluju između određenih leksema u ukupnome leksiku. Dakle, na antonimiju se gleda u užemu smislu pa se ona tako nalazi u klasifikaciji paradigmatske značenjske suprotnosti s komplementarnosti, konverzijom i reverzijom (Wunderlich 1980, Lutzeier 1995).

U francuskome jeziku, u skladu sa snažnom tradicijom De Saussureovoga strukturalizma, antonimija se opet svrstava među druge odnose značenjske suprotnosti zajedno s komplementarnosti, konverzijom, kontradikcijom i kontrarnosti (Baylon i Fabre 1978, Combettes 1984, Tamba-Mecz 1988). Dakle, opet se govori o antonimiji u užemu smislu. Tradicija europskoga strukturalizma uvjetuje definiciju značenjskih odnosa suprotnosti kao psihološki zadatih, što znači da svaki par leksema suprotnih značenja ima svoju psihološku potvrdu u umu govornika i/ili slušatelja. Značenjski odnosi suprotnosti također se definiraju

kao specifičan odnos različit od ostalih (sinonimije, hiponimije, itd.) jer je konstantan u jezičnome sustavu i jer bez njega jezik kao sustav ne bi mogao pravilno funkcionirati, dok bi bez ostalih paradigmatičkih značenjskih odnosa mogao (Combettes 1984). Takva psihološki potvrđena značenjska suprotnost izražava se u jezičnome sustavu putem parova leksema iz leksika (Baylon i Fabre 1978, Combettes 1984, Tamba-Mecz 1988).

U slavističkoj tradiciji u propitivanju značenjskih odnosa suprotnosti prednjače ruski jezikoslovci, a ruski jezik knjigu posvećenu isključivo antonimiji u ruskome imao već 1973. godine (Novikov 1973). Ondje je antonimija definirana kao jedan od najvažnijih značenjskih odnosa unutar jezičnoga sustava jer prožima jezik, jer ne djeluje samo na razini riječi, nego i na razini cijelih rečenica, i to putem negacije (Novikov 1973). Temelj značenjskih odnosa suprotnosti su logičke sveze pa antonimiju ovdje opet gledamo u užemu smislu. Novikov (1973) smatra da su antonimi temeljno leksičke prirode, a vrijednosti iskazane jednim parom leksema suprotnih značenja uvijek su prisutne u svakome članu toga para, samo je jedna iskazana, a druga nije.³⁹ Novikov također smatra da su značenjski odnosi suprotnosti u jeziku odraz načina ljudskoga mišljenja te da antonimija zapravo određuje strukturu leksika djelujući kroz sve vrste riječi, što znači da prožima cjelokupan leksik (1973:13-15). Nadalje, Novikov naglašava da je istraživanje antonimije u ruskome jeziku važno zbog njezine sistematičnosti i uloge u jezičnome sustavu kao cjelini (1973:16).

Valja napomenuti da ovdje prikazana stručna literatura za spomenute jezike nije uvijek ujednačena u svom pogledu na temu značenjskih odnosa suprotnosti. Iako većina navedenih autora **antonimiju** definira kao jedan od nekoliko značenjskih odnosa suprotnosti s obzirom na logičke sveze između parova leksema suprotnih značenja, dakle u užemu smislu, neki uključuju i njezinu psihološku potvrdu kao važan segment definicije (npr. Novikov 1973).

Čak i u pojedinim ovdje kratko predstavljanim tradicijama opisa ove teme postoje razlike u pristupu, klasifikaciji i definiciji predmeta značenjskih odnosa suprotnosti. Ono što je važno zamijetiti je da predstavljeni autori temu ne obrađuju iz perspektive jezične uporabe. To nas navodi na zaključak da postoji potreba za istraživanjem značenjskih odnosa suprotnosti koje bi pokušalo ponuditi odgovor na pitanje o prirodi tih odnosa koja polazi od jezične uporabe.

³⁹ Ovakvo viđenje suprotnosti ponavlja ono što je još Heraklit tvrdio. Vidi potpoglavlje 2.1. te Mikecin (2013).

3.2.4. Pitanje jezične uporabe

Iz gore navedenih primjera pregleda teme antonimije u različitim jezikoslovnim tradicijama razvidno je da prostor jezikoslovlja u koji strukturalistička semantika ne ulazi jest jezična uporaba i s njome vezana pragmatika. Na primjer, Lyons (1977:278) spominje Griceove implikature, ali važnost uloge govornika u tvorbi značenja iskaza propituje putem važnosti leksikalizacije suprotnih značenja. Zašto u engleskome jeziku postoje, na primjer, morfološki nepovezani parovi leksema koji označuju međusobnu suprotnost, kada bi se ta ista suprotnost mogla jednako dobro izraziti i morfološki povezanim leksemima (Lyons 1977:277)? Primjer ove problematike bio bi par antonima *good-bad*, koji je morfološki nepovezan. Lyonsovo pitanje polazi od zadatosti strukture engleskoga jezika koja bi dozvolila prefiksaciju pridjeva *good* da bi se tvorio njegov negativni parnjak, *ungood*. U morfološkom smislu bi, prema Lyonsu (1977:276), par *good-ungood* mogao jednako dobro funkcionirati kao par *good-bad*, koji Lyons smješta u **leksikaliziranu suprotnost** (*lexical opposites*). Međutim, Lyons (1977:277) ovdje zaključuje da je značenje morfološki nepovezanih leksema kao parnjaka u značenjskome odnosu suprotnosti izraženije kao suprotno, tj. da govornik osjeća da su morfološki nepovezani parovi leksema značenjski 'suprotniji' od onih morfološki povezanih. Ovaj osjećaj govornika i ovisnost značenja nekoga iskaza o govorniku prostor je u koji ulaze pragmatička istraživanja i istraživanja jezične uporabe. Iako Lyons vjeruje u psihološku važnost ovakve organizacije jezičnoga sustava, on ne ulazi dublje u tu problematiku (Lyons 1977:278), a upravo je ta problematika ključna u razumijevanju pojavnosti antonimije.

Nadalje, Lyonsova (1977) kategorizacija paradigmatičkih značenjskih odnosa suprotnosti u engleskome jeziku ne uzima u obzir pojmovni sustav govornika koji se ogleda u samoj jezičnoj uporabi u kojoj se antonimija u širem smislu ostvaruje. Upravo **kategorizacija**, kako ju objašnjava kognitivna lingvistika (Rosch 1973, Lakoff 1987, Varela et al. 1993, Croft i Cruse 2004), omogućuje svrstavanje različitih vrsta odnosa u temeljni odnos suprotnosti koji možemo zvati **antonimijom u širem smislu**.⁴⁰

Stoga se postavlja pitanje do koje su mjere značenjski odnosi suprotnosti leksička pojava, a do koje su dio pojmovnoga sustava govornika pojedinoga jezika? Nadalje, postavlja se pitanje i prirode antonimije: je li ona samo jedna od brojnih vrsta logički utemeljenih značenjskih odnosa suprotnosti, je li najtipičniji značenjski odnos suprotnosti u leksiku, ili je možda, i u kojoj mjeri, pojmovno određena? Što je od toliko različitih vrsta značenjskih odnosa prava

⁴⁰ O pojmu kategorizacije u teorijskome okviru kognitivne lingvistike bit će riječi u cjelini 4.1.1.

suprotnost, je li to antonimija u smislu u kojemu ju je definirao npr. Lyons (1977:271): binarni stupnjeviti kontrast poput *toplo-hladno*? S obzirom na takvu raznolikost, je li uopće moguće govoriti o jedinstvenoj jezičnoj pojavnosti? Ako jest, kako je ona organizirana unutar znanja o jeziku i znanja o svijetu govornika? Već smo vidjeli da se kao odgovor nameće struktura kategorije prototipnoga ustroja, no možemo li uopće definirati prototip značenjskih odnosa suprotnosti i, ako možemo, kako taj prototip može predstavljati cijelu kategoriju toliko različitih jezično-pojmovnih struktura (npr. godišnjih doba te parova leksema poput *živ-mrtav*, *kupiti-prodati*, ili pak *muško-žensko*)?

Kako bismo odgovorili na ova pitanja, predmetu istraživanja valja pristupiti iz šireg teorijskog okvira koji obuhvaća kako znanje o svijetu (enciklopedijsko znanje, društveno-kulturne i povijesne specifičnosti pojedinih jezika i njihovih govornika), tako i znanje o jeziku (sintagmatske sveze između elemenata jezičnoga iskaza koji izražava značenjsku suprotnost), ali i specifičnosti jezika u uporabi. Jezik u uporabi može se razmatrati samo uključivanjem znanja o kulturnoj pripadnosti govornika, njihova znanja o jeziku i znanja o svijetu te osobitosti ljudskoga uma i kognitivnih mehanizama koji njime vladaju. Istraživanja značenjskih odnosa suprotnosti u svakodnevnoj jezičnoj uporabi javljaju se tek u suvremenim okvirima kognitivne lingvistike (Jones 2002, Paradis et al. 2009, Jeffries 2010, Jones et al. 2012).

Autori koji istraživanja provode unutar ovog širokoga teorijskoga okvira upravo iz navedenih razloga imaju sveobuhvatniji pogled na jezične pojavnosti, što je osobito važno pri izučavanju iznimno kompleksnih jezično-pojmovnih struktura poput antonimije. U sljedećemu poglavlju bit će predstavljen pregled istraživanja vezanih uz temu antonimije iz perspektive kognitivne lingvistike. Ta različita istraživanja upućuju na ono što je i sam Lyons dao naslutiti, da je antonimija kao jedan od paradigmatičkih značenjskih odnosa suprotnosti vjerojatno pojmovno strukturirana u ljudskome umu te da se u jeziku javlja kao jedan oblik ljudske misaone djelatnosti (Lyons 1977:271).

4. Antonimija kao znanje o svijetu

Strukturalistička semantika antonimiju definira kao najtipičniji oblik značenjskih odnosa suprotnosti (Ogden 1932, Leech 1974, Lyons 1977, Cruse 1986). Najbrojnije klasifikacije paradigmatičkih značenjskih odnosa suprotnosti napravljene su na primjeru engleskoga jezika, a obuhvaćaju: kategorizaciju temeljenu na logičkim svezama (Leech 1974, Lyons 1977, Cruse 1986), pragmatički uvjetovane diskursne funkcije antonima (Jones 2002, Murphy 2003, Paradis et al. 2009) te kognitivno usmjerene opise antonimije kao pojmovnoga odnosa koji se ogleda u leksiku (Jones et al. 2012). Prva vrsta klasifikacije antonimiju smatra jednim od značenjskih odnosa suprotnosti, dok druge dvije termin antonimija rabe kao krovni za sve značenjske odnose suprotnosti. U ovome će se radu prva vrsta klasifikacije, koja se temelji na logičkim svezama, zvati **antonimijom u užemu smislu**, dok će se druga, koja uključuje kognitivno lingvističke i pragmatičke, odnosno uporabno utemeljene (*usage-based*) elemente opisa, zvati **antonimijom u širemu smislu**.

Ovaj rad pretpostavlja da je antonimija kompleksna jezična i pojmovna pojavnost. Kompleksnost antonimije ogleda se u njezinu prožimanju cjelokupnoga leksika, u sistematičnosti jezičnih struktura u kojima se javlja te u sposobnosti da se javi u kontekstualno uvjetovanim novim značenjima. Ova pretpostavka proizlazi iz temeljnih postavki teorijskoga okvira kognitivne lingvistike koji se u istraživanju rabi, ali i iz tradicionalno semantičkih postavki koje ukazuju na važnost razumijevanja prožimanja sintagmatske i paradigmatičke razine jezičnoga sustava.⁴¹ Jedno od temeljnih obilježja teorijskoga okvira kognitivne lingvistike je sveobuhvatno promatranje jezika koje uključuje i gramatičke i leksičko-značenjske i pojmovne pojavnosti. Jezik se promatra kao kognitivna sposobnost povezana s ostalim kognitivnim sposobnostima. Jezik i znanje o jeziku promatraju se u sprezi sa znanjem o svijetu koje se realizira jezično, tj. jezične su strukture te koje prenose određeno značenje u kojemu se pak ogleda znanje o svijetu (Fillmore 1976, Lakoff 1987, Langacker 1987, Cruse 1986, Žic Fuchs 1991, 2009).

⁴¹ U svome članku *Odnos strukturalne semantike prema kognitivnoj* (2004) Raffaelli obrazlaže da strukturalistička i kognitivna semantika nisu teorijski međusobno isključive. Naime, promatranjem kontinuiteta razvoja jezikoslovnih, ali i filozofskih promišljanja, autorica tumači da su ove dvije semantike zapravo komplementarne. Kognitivna semantika stoga se promatra kao slijed razvoja strukturalističke semantike. Nadalje, spoj strukturalističkih i kognitivnih postavki u sustavnom rasvjetljavanju jezičnih pojavnosti javlja se već u Žic Fuchs (1991) na primjeru glagola kretanja. Ovaj se rad oslanja upravo na tu teorijsku podlogu.

4.1. Temeljne postavke kognitivne lingvistike

Sprega znanja o jeziku i znanja o svijetu veže se uz proces **opojmljivanja** koji je univerzalan za ljudsku vrstu, ali pojmovi koji iz njega proizlaze su kulturno, društveno i povijesno određeni. Proces opojmljivanja iznimno je važan u opisivanju bilo kojega značenjskoga odnosa budući da se ti odnosi ostvaruju između leksema jezičnoga sustava, koji su pak neodvojivi od pojmova koje obilježavaju. Dakle, procesom opojmljivanja nastaju pojmovi koji nose primarno ili pojmovno značenje neke riječi. Iz perspektive kognitivne semantike samo značenje je pojmovno (Cruse 2010). No, ono što ulazi u proces opojmljivanja samo po sebi nije apstraktno. Opojmljivanje se odvija u sinergiji ljudskih kognitivnih procesa koji uključuju jezik i druge opće kognitivne sposobnosti (kinestetiku, osjetila, mogućnost kretanja te sposobnost kategorizacije znanja).

Ovakvo poimanje ljudskih kognitivnih sposobnosti u srži je kognitivno-lingvističkoga pogleda na jezik, ali i kognitivno-znanstvenoga pogleda na ljudski mozak, odnosno procese mišljenja, a naziva se **ne-modularizam** (*non-modularism*) (Langacker 1987, 1998, Barcelona i Valenzuela 2011). Srž ne-modularističkoga pogleda na jezik je da se nijedan njegov dio ne može objasniti u izolaciji od ostalih ljudskih kognitivnih sposobnosti i mehanizama. Tako su u srži kognitivno-lingvističkoga pogleda pojmovi koji se grade na temelju našega iskustva, koje obuhvaća kako fizičke, tako i mentalne procese.

Utjelovljenost (*embodiment*) je stoga još jedan važan element ovakvoga pogleda na jezik, budući da su naša iskustva ujedno i proizvod interakcije naših tijela s okolinom (Rosch 1973, Lakoff 1987, Langacker 1998). Osim toga, svako mišljenje je ujedno i fiziološki proces koji se odvija u mozgu i njegovoj suradnji s ostatkom tijela: aktivacijom sinapsi između neurona dolazi do razmjene kemijskih tvari putem kojih različite informacije o tijelu, njegovoj interakciji s okolinom, ali i našim emocijama povezanima sa situacijom u kojoj se nalazimo, itd. putuju kroz korteks, gdje se pohranjuju i obrađuju (Ahlsen 2006). Stoga su i pojmovi koje gradimo kroz proces opojmljivanja dijelom utjelovljeni.⁴²

⁴² Holistički pogled na aktivnost mozga i njegovu interakciju s tijelom u središtu je kognitivnih pristupa neuroznanosti, čiji je začetnik John Hughlings Jackson (Ahlsen 2006:11). Jacksona je zanimalo kako podražaji uzrokuju reakcije i koliko su te reakcije složene, a svoje je eksperimente provodio s jezičnim podražajima. Jackson je vjerovao da složenost reakcije ovisi o složenosti podražaja, a složenost jezičnoga podražaja uključuje sintaktičku, ali i semantičku komponentu (Ahlsen 2006:22). Cilj njegovih eksperimenata bio je što bolje razumjeti različite vrste afazija, ali je kao nusproizvod iznjedrilo holistički pristup ljudskoj kogniciji koji je daljnjim razvojem omogućio i poglede na jezik kognitivne lingvistike kao sastavnoga dijela kognitivne znanosti.

Međutim, utjelovljenost nije jedini oblik iskustva koji ulazi u opojmljivanje. Čovjek je društveno biće koje ovisi o svojoj društveno-kulturnoj sredini. Stoga njegovi procesi opojmljivanja ovise i o **kulturi** u kojoj se odvijaju. Anna Wierzbicka je posvetila velik dio svog profesionalnog opusa pokušaju da iznađe univerzalna značenja pojmova, a svaki njezin empirijski pokušaj uključuje kako jezične, tako i društveno-kulturne elemente istraživanja.

„The more this search for universal human concepts based on nature proceeded, however, the more obvious it became that it was doomed to failure. Certainly, all human beings have heads, eyes, ears, and hands; and all human beings know the sky above their heads and the ground under their feet. *But they don't think about these things in the same way.* And language doesn't reflect the world directly: it reflects *human conceptualisation, human interpretation of the world.* As a result, words referring to parts of the body, and words referring to the world around us, can be as language-specific as those referring to customs, rituals, and beliefs.“ (Wierzbicka 1992:7; istakla J. Č.)

Iz ovoga slijedi da utjelovljenje nije dovoljno kako bi se objasnio način na koji čovjek opojmljuje svijet oko sebe, upravo stoga što je fizički svijet samo jedan dio iskustva kroz koje čovjek prolazi tijekom svoga života. Unutarnji svijet emocija, vanjski svijet kulturoloških osobitosti sredine u kojoj odrastamo, povijesna ostavština vlastitog, ali i drugih naroda, različiti izrazi ljudske kreativnosti, od poezije i slikarstva, do filma i performansa, sve to čini svijet u kojemu obitavamo, i sve to se opojmljuje putem naših kognitivnih mehanizama, te imenuje i komunicira putem jezika kojim govorimo. I sve to nije samo proizvod utjelovljenoga iskustva, nego i naše društveno-kulturne obilježnosti. Wierzbicka (1992) daje primjer kojim se može ilustrirati razlika između značenja koja proizlaze iz onoga što je važno različitim kulturama:

„For example, the Eastern Aztecs in Central America don't have a special word for the side of the body—they only distinguish between the *thorax* and the *abdomen*—so that when a Bible translator wants to say that Jesus was pierced in the *side*, he must decide whether he was pierced in the side *below the ribs* or *between the ribs*, because there is no general word for 'side' (Nida and Taber 1969). Many languages use the same word for 'hand' and 'arm' (for example, Slavonic languages, Irish, Greek, Hausa, Tibeto-Burman, Australian languages).“ (Wierzbicka 1992:7-8).

I dalje:

„The names of species, too, are language-specific, to some degree. For example, Japanese doesn't distinguish lexically between *mice* and *rats*, calling them both with one word (*nezumi*), which, of course, has no equivalent in English. Australian Aboriginal languages don't have a

word for 'kangaroo', because they distinguish lexically between different species which in English can all be called, indiscriminately, *kangaroo*." (Wierzbicka 1992:8).

Iz ovdje navedenih primjera jasno je da društveno-kulturno, ali i fizičko okruženje, igraju vrlo važnu ulogu u procesima opojmljivanja – ono što je **istaknuto** (*salient*) za određenu kulturu, bit će opojmljeno i leksikalizirano, te će se jezično izražavati. Ono što nije istaknuto, to je manje važno i neće biti opojmljeno pa ni leksikalizirano. Prema Žic Fuchs (2009:36), istaknutost prožima cijeli jezični sustav:

„Dakle, istaknutost se proteže sustavno i kroz gramatičke sustave, kao i kroz leksik, a *uvijek je odraz kulture*, odnosno svjetonazora.“ (istakla J. Č.)

Ista razmišljanja mogu se prenijeti i na opojmljivanje odnosa suprotnosti. One suprotnosti koje su na neki način istaknute, bilo u fizičkome bilo u drugome smislu, bit će opojmljene kao značenjska suprotnost. Neke značenjske suprotnosti bit će opojmljene u više jezika jer označavaju pojavnosti koje su istaknute za govornike tih jezika, odnosno pripadnike tih kultura (npr. i engleski i hrvatski poznaju pojam značenjske suprotnosti *živ-mrtav/dead-alive*). Neke će pak značenjske suprotnosti biti istaknute u jednome jeziku, ali ne i u drugome (npr. korpusno pretraživanje za hrvatski jezik pronašlo je značenjski suprotan par *muškarac-pudlica*, dok za engleski jezik takav par nije pronađen u korpusu). Stoga možemo zaključiti da su kognitivni mehanizmi opojmljivanja uvelike kulturno uvjetovani, a da društveno-kulturne razlike i sličnosti dovode do jezično-pojmovnih razlika i sličnosti.

Jedan od načina na koji se spona između jezika, kulture i mišljenja objašnjava je kulturno uvjetovana kognicija, koja nalaže da složeni kognitivni sustavi nastaju unutar konteksta određene kulture tijekom vremena (Sharifian 2011). Valja naglasiti da je kategorija vremena izrazito važna za konvencionalizaciju pojmova. Kao što smo mogli vidjeti, opojmljivanje odnosa suprotnosti je proces koji u kulturnom kontekstu zapadnoeuropske civilizacije traje već tisućljećima. Proces opojmljivanja se dakle odvija u kontekstu kulture i njezinog pripadajućeg jezika. Dokazi kulturno-uvjetovanog opojmljivanja su, prema Sharifianu (2011:3), različite **sheme** (*schemas*) i **kategorije** (*categories*) koje su dijelom zajedničkoga **znanja** određene društveno-kulturne sredine.⁴³ Kulturno-uvjetovano opojmljivanje nastaje na temelju kulturnoga znanja koje dijeli određena zajednica. Jezik kao sustav komunikacije kulturne zajednice u sebi

⁴³ Sharifian (2011:8-12) ilustrira svoje tvrdnje primjerima zajedničkih shema i kategorija poput *učitelja* kao sheme društvene uloge (*role schema*), ili *sprovoda* kao sheme društvenoga događaja (*event schema*). Svaka od tih shema u sebi sadrži konvencionalizirana znanja određene kulturne sredine o toj ulozi, događaju, itd. koja se grade tijekom vremena, i u sprezi s jezičnim znanjima.

nosi **konvencionalizirana** značenja važna za tu zajednicu. Svaka zajednica ima vlastita kulturna znanja koja dijeli i konvencionalizira putem vlastitoga jezika. S obzirom na to, znanja i konvencije razlikuju se od jedne do druge zajednice te od jednog do drugog jezika.

Na primjer, par antonima *crno-bijelo* se u značenjima koje prenosi u hrvatskome jeziku dijelom razlikuje od spektra značenja u engleskome jeziku. Dok u hrvatskome korpusna pretraga (HrWaC) para *crno-bijelo* uglavnom nudi značenja povezana s fizičkim obilježjima predmeta, u engleskome pretraga para *black-white* (COCA) uglavnom nudi metaforički proširena značenja za boju kože. Iako pretraga pokazuje da se njihova značenja dijelom preklapaju, upravo ona značenja koja su različita govore o razlikama u kulturno uvjetovanom opojmljivanju pojmova, ali i odnosa između pojmova *crno-bijelo*, odnosno *black-white*. Kulturna uvjetovanost procesa opojmljivanja govori nam o konvencijama koje djeluju u nekom jezičnom sustavu.

Konvencija je izrazito važan dio usvajanja, učenja, razumijevanja i uporabe jezika. Zahvaljujući **konvencionalizaciji** kako značenja pojedinih riječi, tako i sintaktičkih sveza putem kojih se one mogu slagati u iskaze različite složenosti, možemo uspješno komunicirati. Pojam konvencije nije samo „odraz jezika viđenog kao kognitivne pojavnosti ili sposobnosti“, nego i „pojavnost od središnje važnosti za ljudsku komunikaciju“ (Žic Fuchs et al. 2013:66). Grubišić (2017:479) napominje da se konvencija rađa u sinergiji s kontekstom te da se najbolje može sagledati i analizirati kroz interakciju između jezika i kulture. Nadalje, sama konvencionalizacija ne odvija se samo na razini jezika, nego i na razini kulture i društva (Grubišić 2017:491). Konvencije koje se stvaraju u jeziku, dakle, ovise o društvenim, kulturnim i pragmatičkim čimbenicima.

„... the notion of convention reflects a part of the complexity of language seen not only as a cognitive phenomenon or a cognitive ability, but also seen as being central to human interaction.“ (Žic Fuchs et al. 2013:66)

Stoga se značenje nekog jezičnog iskaza, govorenog ili pisanog, temelji na mnogim važnim čimbenicima ljudske komunikacije i same njezine motivacije. Pri opisivanju neke jezične pojavnosti morali bismo uključiti utjelovljenost i kulturno uvjetovanu opojmljenost, konvenciju, ali i semantičko-sintaktičke sveze koje strukturiraju tu jezičnu pojavnost. Ovo se odnosi na morfeme, lekseme i kolokacije, i iskaze više i visoke semantičko-sintaktičke složenosti. Valja imati na umu da semantičko-sintaktičke sveze ne djeluju same unutar okvira pravila pojedinoga jezičnoga sustava, dakle **znanja o jeziku**, nego proizlaze iz sprege toga

znanja sa **znanjem o svijetu** (Žic Fuchs 1991).⁴⁴ Jednako tako, različita znanja o svijetu strukturirana su putem pojmova koji su vezani uz lekseme koji ih označuju i putem kojih ulaze u komunikaciju. Stoga se znanje o svijetu ne može gledati bez pripadajućeg mu znanja o jeziku. Također, znanje o jeziku i znanje o svijetu ovise o društveno-kulturnim, odnosno jezičnim konvencijama nastalima tijekom vremena u određenoj društvenoj i jezičnoj zajednici. Sva ova znanja i njihove specifičnosti ogledaju se u jezičnoj uporabi, koja stoga mora biti polazištem za iznalaženje odgovora o jezičnim pojavnostima, bile one jednostavnije, poput pojedinih leksema, ili složenije, poput značenjskih odnosa kao što je antonimija.

4.1.1. Antonimija u teorijskome okviru kognitivne lingvistike

Unutar teorijskoga okvira kognitivne lingvistike značenjski odnosi suprotnosti smatraju se usađenima u ljudski pojmovni sustav i u sustav mišljenja. Valja se prisjetiti da ovakvo viđenje odnosa suprotnosti nije u potpunosti novo jer su temelji za njega postavljeni još u starogrčkoj filozofiji. Prisjetimo li se samo ključnih mjesta za ovu temu u spisima Heraklita, Pitagorejaca i Aristotela, uvidjet ćemo da je razumijevanje značenjskih odnosa suprotnosti u jeziku danas zapravo vrlo slično razumijevanju opozicije kao temelja razumijevanja stvarnoga svijeta u antičko vrijeme. To jest, naglašavanje važnosti opojmljivanja, utjelovljenja i znanja svoje korijene izravno ima u nasljeđu starogrčkih filozofa, koje se stoljećima prenosilo kroz naraštaje teologa, kako bi se razvilo u semiotičkim propitivanjima znakova i značenja te svoje današnje lice pokazalo u kognitivno-lingvističkom poimanju jezika. Čini se da su značenjski odnosi suprotnosti jedna od rijetkih jezičnih pojavnosti koje su imale ovakav razvojni put, koji uključuje brojne vidove ljudskog kognitivnog, društveno-povijesnog i kulturnog razvoja. Stoga znanstveno-istraživački pristup pojavnosti značenjske suprotnosti mora biti sveobuhvatan kako bi odgovorio na još otvorena pitanja o prirodi antonimije kao jezične i pojmovne pojavnosti.

Do sada je najsvieobuhvatniji pogled na antonimiju u širemu smislu knjiga o antonimiji u engleskome koju su kao sintezu svojih istraživanja objavili Jones et al. (2012). Autori kreću od pretpostavke da je antonimija pojmovna kategorija, a značenjske odnose suprotnosti vide kao neodvojive kako od mišljenja, tako i od jezične uporabe (Jones et al. 2012:16). U težnji da objasne ovaj kompleksan značenjski odnos autori su sabrali istraživanja iz različitih

⁴⁴ O temi sprege znanja o jeziku i znanja o svijetu pisao je još Fillmore (1975, 1977, 1982, 1985), a u okvirima kognitivne lingvistike Langacker (1987).

lingvističkih disciplina (psiholingvistike i korpusne lingvistike) kako bi ponudili jednu moguću teorijsku sliku značenjskih odnosa suprotnosti u engleskome i njihovog položaja u umu govornika. Psiholingvistička istraživanja su autorima poslužila kao dokaz za ili protiv određenih modela organizacije znanja u mentalnome leksikonu, a korpusna lingvistika je omogućila pretraživanje, definiranje i grupiranje velikoga broja parova riječi suprotnih značenja.

Osnovni teorijski model na temelju kojega su Jones et al. (2012) razradili podjelu tipova značenjskih odnosa suprotnosti je tzv. **odnos u kontrastu** (*relation by contrast*), kojim se naglašava prvenstvo kontrasta u opojmljivanju suprotnosti, koja se potom ogleda u jeziku u uporabi. Kako je već ranije napomenuto, kontrast je osnova i Lyonsova (1977:270-290) viđenja značenjskih odnosa suprotnosti, ali i Ogdenovih (1932) promišljanja opozicije. Ono što je novo kod Jones et al. (2012) je širenje shvaćanja kontrasta s isključivo leksičkih ostvarenja na ona pojmovna, što je u skladu s kognitivno-lingvističkim teorijskim okvirom. Budući da kreću od pretpostavke da je antonimija pojmovna kategorija, Jones et al. (2012) na temelju korpusnih istraživanja empirijski žele pokazati da postoje tzv. **kanonski parovi** (*canonical pairs*) antonima u engleskome jeziku. Ovi bi parovi bili najfrekventniji antonimi u jezičnoj uporabi koji su visoko konvencionalizirani. Ti kanonski parovi antonima tvorili bi prototip kategorije antonimije, i to u smislu kognitivno-lingvističkoga pogleda na kategorizaciju (Rosch 1978, Lakoff 1987).

Pitanje koje se ovdje postavlja je o prirodi antonimije kao značenjske kategorije prototipnoga ustroja. Stoga se valja osvrnuti na kategorije prototipnoga ustroja i vidjeti što bi se moralo uzeti u obzir pri određivanju neke pojavnosti kao takve kategorije.

Kategorije prototipnoga ustroja

Proces kategorizacije u smislu kognitivno-lingvističkoga pristupa jeziku temelji se na ljudskoj sposobnosti da grupiramo stvari i pojave s obzirom na njihove međusobne sličnosti (Lakoff 1987:5), ali i razlike. Ovaj pristup također podrazumijeva da je sposobnost kategorizacije u temelju ljudske kognicije. Nadalje, kategorizacija nije svjestan proces, nego se odvija automatski, a uključuje sve pojavnosti, konkretne i apstraktne, koje nas okružuju:

„We categorize events, actions, emotions, spatial relationships, social relationships, and abstract entities of an enormous range: governments, illnesses, and entities in both scientific and folk

theories, like electrons and colds. Any adequate account of human thought must provide an accurate theory for *all* our categories, both abstract and concrete.“ (Lakoff 1987:6).

Prema Rosch (1978) je svrha kategorizacije organizacija maksimalnog broja informacija o svijetu uz minimalan utrošak kognitivnog napora. Ovaj princip Rosch (1978:3) naziva **kognitivnom ekonomijom** (*cognitive economy*). Na taj način svijet spoznajemo putem strukturiranih informacija o njemu koje se slažu u sustav kategorija utemeljen na sličnostima između pojavnosti toga svijeta (Rosch 1978:28). Sličnosti između pojavnosti temelje se na **prototipu** (*prototype*) kategorije, koji predstavlja njezin najbolji primjer. Valja naglasiti da je prototip bilo koje kategorije jezično i kulturno specifičan, pa i same kategorije nastaju u određenom jeziku kojim govori određena kulturna sredina tijekom nekog vremena (Rosch 1978:29). Ostali članovi kategorije u nju ulaze na temelju svojih sličnosti s prototipom jer su njime motivirani (Lakoff 1987:65). Ta motivacija temelji se na principu **obiteljske sličnosti** (*family resemblances*) koju je izložio Wittgenstein (1953).⁴⁵ Broj članova u kategoriji koji su motivirani prototipom nije nužno ograničen, ali sama kategorija ima svoju granicu koja je mutna (*fuzzy boundary*). U ovakvim kategorijama, koje Zadeh (1965:338) naziva *fuzzy sets*, periferni članovi kategorije imaju specifična obilježja koja ih udaljuju od prototipa, ali i dalje zadovoljavaju kriterije članstva u kategoriji.

To znači da kategorija može imati bolje i lošije primjere, ovisno o karakteristikama koje dijele s prototipom, ali i s ostalim članovima kategorije. Langacker (1987:371) donosi nadogradnju pogleda na kategorije u vidu **shema** (*schemas*), koje objašnjava kao apstrakciju karakteristika koje određuju neku kategoriju i koje tu kategoriju drže na okupu.⁴⁶ Dakle, svaka kategorija predstavlja određeni dio znanja koje je strukturirano temeljem izravnoga opažanja svijeta koji

⁴⁵ Wittgenstein (1953) je zaslužan za ono što se smatra prvim pomakom u pogledu na kategorije od starogrčkih filozofa do danas. U svojim Filozofskim raspravama Wittgenstein je preispitao klasični model kategorija, utvrdivši da je nepotpun jer predstavlja sve članove kategorije kao jednakovrijedne, tj. kao jednako dobre primjere određene kategorije. Na primjeru kategorije igara Wittgenstein je pokazao da nisu sve igre jednako dobri primjeri te kategorije, odnosno da je svaka igra igra na svoj način, budući da između njih postoje velike razlike. Tako se i šah i poker i ringe-ringje-raja smatraju igrama, ali se međusobno razlikuju s obzirom na vrstu igre, broj igrača, cilj igre, itd. Njihovo članstvo u zajedničkoj kategoriji *igre* temelji se na obiteljskim sličnostima (*family resemblances*) koje dijele kao igre. Dakle, poput članova obitelji, igre su slične na različite načine, ali ne dijele istu skupinu karakteristika koje ih vežu u kategoriju. Više u Wittgenstein (1953).

⁴⁶ Langackerov primjer za objašnjavanje razlika između sheme i prototipa je kategorija *stabala*. Naime, stabla posjeduju neke osnovne karakteristike koje dijele svi članovi te kategorije, a to su krošnja i debla. No, krošnje i debla se mogu znatno razlikovati u prirodnome svijetu, zbog čega će različita podneblja nastanjivati različite vrste stabala. Ovisno o geografskom području koje nastanjuju, pripadnici različitih kultura usvojit će različite prototipove stabala koji će, s obzirom na prirodnu dostupnost, biti najbolji primjeri kategorije stabala. Negdje će to biti bor, negdje, hrast, itd. Negdje će osim krošnje i debla osnovni dio sheme uključivati i korijen. Dakle, prototip je najbolji primjer kategorije i ovisi o kulturi i jeziku kojim govore pripadnici te kulture, a shema je apstrakcija karakteristika svih članova određene kategorije koja tu kategoriju drži na okupu. Više u Langacker (1987).

okružuje pojedinca te temeljem apstrahiranja osnovnih karakteristika toga svijeta koje omogućuje sustavnu pohranu informacija bez golemoga utroška energije.

„Prototip je središnji, najistaknutiji član kategorije prema kojem se ostali članovi grupiraju po načelu veće ili manje sličnosti s prototipom. Shema s druge strane predstavlja visoku razinu apstrakcije, odnosno apstraktnu objedinjenost cijele kategorije te mora biti kompatibilna sa svim članovima. Riječ je o *integrativnoj strukturi* koja utjelovljuje ono što je *zajedničko svim članovima kategorije*.“ (Žic Fuchs 2009:158; istakla J. Č.)

Budući da kategorizacija obuhvaća sve vrste ljudskoga iskustva, ona djeluje i na jezične pojavnosti, kako jednostavne, tako i složene. Lakoff (1987:58) tvrdi da su jezične kategorije istoga tipa kao druge kategorije unutar našeg pojmovnog sustava te da se također temelje na prototipu. Nadalje, Lakoff napominje da je važno uvidjeti da su jezične kategorije ovakve pa jezična znanja mogu pružiti uvide u samu strukturu kategorija općenito:

„Because language has such a rich category structure and because linguistic evidence is so abundant, the study of linguistic categorization should be one of the prime sources of evidence for the nature of category structure in general.“ (Lakoff 1987:58)

Budući da i jezične kategorije svoje članstvo temelje na prototipu, jasno je da prototipni ustroj djeluje na svim razinama jezičnoga sustava, od fonema do leksikona i sintakse (Lakoff 1987:67). Kategorije prototipnoga ustroja djeluju i na razini vrlo složenih jezičnih pojava, kao što je na primjer uloga subjekta u engleskome jeziku (Lakoff 1987:64-66) ili pak prezent perfekt u engleskome jeziku (Žic Fuchs 2009).

S obzirom na ove temeljne karakteristike kategorizacije, možemo reći da se i značenjska suprotnost može kategorizirati temeljem prototipa i sheme. Nadalje, sama kategorizacija značenjskih odnosa suprotnosti u jeziku može nam pružiti uvide u poimanje suprotnosti samo po sebi te oslikati spregu znanja o jeziku i znanja o svijetu kroz značenjsku suprotnost, odnosno antonimiju.

Antonimija kao kategorija značenjske suprotnosti

Budući da kategorizacija znanja ovisi o prototipu, shematičnim značenjima, ali i o društveno-jezičnim konvencijama zastupljenima u određenoj kulturi tijekom određenoga vremena, same kategorije mogu se više ili manje razlikovati u različitim jezicima i kulturama. Dakle, različiti jezici, odnosno kulture, mogli bi različito kategorizirati značenjsku suprotnost zbog većih ili

manjih sličnosti između prototipa, ali i sheme. Na primjer, znanje o pojmu *život* u engleskome i hrvatskome jeziku uključuje lekseme *živ* i *mrtav* (eng. *dead-alive*). Međutim, korpusna pretraga obaju parova riječi (COCA za engleski i HrWaC za hrvatski jezik) pokazala je da znanje o pojmu *život* u oba jezika uključuje i druge lekseme koji se isto vezuju u par antonima (*dead-sleeping*, odnosno *živo-umjetno*). U prvome paru primjera možemo govoriti o visoko konvencionaliziranim parovima leksema suprotnih značenja, koji su kontekstno neovisniji i uporabno fleksibilniji. U drugome paru primjera možemo govoriti o nisko konvencionaliziranim parovima leksema suprotnih značenja koji su kontekstno ovisniji i uporabno manje fleksibilni, međutim, koji i dalje djeluju kao par leksema suprotnih značenja, iskazujući suprotnost unutar iste pojmovno-značenjske cjeline.

Opojmljenost pojmovno-značenjske cjeline ovisi o kulturološkoj dostupnosti znanja te o izloženosti govornika različitim kontekstima jezične uporabe u kojima se javljaju leksemi. Kao što je već navedeno, ključnu ulogu u procesu opojmljivanja igra **kategorizacija** (*categorization*) kao kognitivni proces (Rosch 1978, Fillmore 1977, Lakoff 1987, Langacker 1987), dok se **prototipni ustroj** smatra slikom načina na koji se samo opojmljivanje odvija.

Dakle, antonimija se ovdje smatra **kategorijom prototipnoga ustroja**. Prema tome se visoko konvencionalizirani parovi antonima (poput *živ-mrtav* i *dead-alive*) smatraju prototipnijima, a nisko konvencionalizirani parovi antonima (poput *živo-umjetno* i *dead-sleeping*) manje prototipnima, ali i dalje članovima kategorije značenjske suprotnosti. Nadalje, ovdje se smatra da je kategorija antonimije stupnjevita, što znači da obuhvaća članove koji su više ili manje udaljeni od prototipa.⁴⁷ Udaljenost od prototipa ovisi o društveno-kulturnim konvencijama koje uvjetuju prototip i shemu kategorije značenjske suprotnosti. Dakle, neki će par leksema suprotnih značenja biti više, a neki manje konvencionaliziran član kategorije značenjske suprotnosti. Za konvencionalizirane parove antonima Raffaelli (2015:215) kaže da su parovi leksema koji se nalaze u odnosu suprotnosti,

„a kojih je znanje uvjetovano izvanjezičnim iskustvom i jezičnim znanjem. To su dakle konvencionalizirani leksički parovi i oni označuju neke od temeljnih ljudskih iskustava o pojavnostima u izvanjezičnom svijetu.“

Iz navedenoga je razvidno da se načelo kategorizacije može primjeniti na opis i razumijevanje značenjske suprotnosti, budući da se ona temelji na sprezi znanja o jeziku i znanja o svijetu.

⁴⁷ Za raspravu o stupnjevitosti kategorija vidi Zadeh (1965), Lakoff (1987) i Žic Fuchs (2009).

U ključu viđenja značenjske suprotnosti kao kategorije prototipnoga ustroja, Jones et al. (2012) antonimiju dijele na kanonsku i nekanonsku. **Kanonskom antonimijom** (*canonical antonyms*) nazivaju prototipne primjere antonima, a **nekanonskom** (*non-canonical*) one primjere koji su unutar kategorije udaljeniji od prototipa (Jones et al. 2012:43-70). Tako je, na primjer, par leksema *wet-dry* bolji primjer značenjske suprotnosti od para leksema *wet-parched*, iako oba para pripadaju značenjskoj domeni suhoće, odnosno vlažnosti, prema čemu par *wet-dry* pripada kanonskoj antonimiji, a par *wet-parched* ne pripada (Jones et al. 2012:44).

Osim podjele na kanonsku i nekanonsku antonimiju, Jones et al. (2012) opisuju i treću vrstu antonimije koja bi se, prema već uspostavljenome viđenju kategorizacije, mogla smatrati perifernim primjerom unutar kategorije značenjske suprotnosti. Govore (Jones et al. 2012:20-26) o **antonimima u kontekstu** (*antonyms in context*) kao o tendenciji da se konvencionalizirani parovi leksema suprotnih značenja često zajedno javljaju u jezičnoj uporabi. Međutim, u određenom kontekstu uporabe mogu se javiti i parovi leksema suprotnih značenja koji nisu konvencionalizirani, ali u tome kontekstu uporabe djeluju kao antonimi. Nadalje, Jones et al. (2012:26-42) su izolirali i nekoliko diskursnih uloga antonima, kao što su na primjer: **pomoćna antonimija** (*ancillary antonymy*) (npr. *Kennedy dead is more interesting than Clinton alive*), u kojoj se par antonima (*dead-alive*) veže uz drugi par leksema koji nisu antonimi (*Kennedy-Clinton*), ali zahvaljujući vezanosti uz antonime dobivaju snažno suprotno značenje; ili **koordinirana antonimija** (*coordinated antonymy*) (npr. *They're winter shoes that you can wear outside or inside*), u kojoj se značenjska suprotnost između parova neutralizira iscrpljujući tako značenjsku domenu koju opisuju. Tako Jones et al. (2012) antonimiju dijele prema ulogama koje različiti antonimi igraju unutar jezičnoga sustava, a koje se ostvaruju u jezičnoj uporabi.

S obzirom na ovako postavljenu strukturu kategorije značenjske suprotnosti, jasno je da se ona gradi postepeno od prototipa prema shemi. Način na koji govornici nekog jezika usvajaju značenjsku suprotnost odvija se kroz nekoliko faza, od jednostavnije do složenije (Jones et al. 2012:71). Tako djeca najprije usvajaju kanonske antonime, poput *up-down* i *big-little*. Nakon toga djeca usvajaju diskursne funkcije antonima, poput uloge pomoćne antonimije, a potom metajezični pojam suprotnosti zahvaljujući kojemu mogu slobodno rabiti antonime, bilo kanonske ili kontekstualno ovisnije parove, u svakodnevnim kontekstima jezične uporabe (Jones et al. 2012:71-76). Valja napomenuti da Jones et al. (2012) termin **antonimija** (*antonymy*) rabe u širem smislu, dakle kao krovni termin za sve vrste značenjskih odnosa suprotnosti.

Kanonske parove antonima Jones et al. (2012) odredili su tako da su najprije izolirali najfrekventnije parove u korpusnoj pretrazi, nakon čega su znanje o tim antonimima testirali na ispitanicima putem dva različita testa (odabir najboljega para od ponuđenih i test elicitacije). Međutim, parovi antonima koje su Jones et al. (2012) testirali bili su isključivo pridjevi, i to oni koji bi pripali skupini prave antonimije u okviru strukturalističke semantike (npr. *good-bad*, *small-large*), dakle oni koje je Lyons (1977), a po njemu i Cruse (1986), odredio kao primjere prave antonimije (parovi leksema u stupnjevitome odnosu koji označuju krajnje točke na vrijednosnoj ljestvici, npr. *hot-cold*, odnosno *toplo-hladno*).

Ovdje dolazimo do problematične točke opisa antonimije kao značenjske kategorije koji su ponudili Jones et al. (2012). Naime, značenjska suprotnost iskazuje se u svim vrstama riječi, iako su pridjevi njezini najčešći primjeri. Tako možemo ponuditi primjere značenjske suprotnosti kao što su pridjevi *hot-cold* (*toplo-hladno*), imenice *man-woman* (*muškarac-žena*), glagoli *doći-otići* (*come-go*), itd. Ako je u prirodi ove pojavnosti da prožima cijeli jezični sustav, kao što je naglasio i Novikov (1973), ali i Trier (1931) prije njega, tada bismo u njezin sustavan opis morali uključiti i primjere drugih vrsta riječi, a ne samo pridjeva. Iz navedenoga nije jasno smatraju li Jones et al. (2012) da su kanonski antonimi samo pridjevi, dok se antonimi drugih vrsta riječi nalaze na rubovima kategorije, ili je kategorija antonimije svedena isključivo na stupnjevite pridjeve, kao što je to u okvirima strukturalističke semantike.

Ovdje smatramo da uključivanje samo pridjeva u opis antonimije daje nepotpunu sliku te pojavnosti. Iako je moguće da su pridjevi, i to oni stupnjeviti, prototip značenjske suprotnosti, valjalo bi sagledati pojavnost antonimije iz šire perspektive, uključujući u njezin opis sve jezične pojavnosti kojima se iskazuje suprotno značenje. Kao što smo već vidjeli, značenjska suprotnost nije nastala pojavom lingvistike pa je njezino svođenje na samo jednu kategoriju riječi nedostatno kako bi se taj doista kompleksan značenjski odnos opisao, budući da je njegov utjecaj na ljudsko mišljenje i razumijevanje svijeta značajan već tisućljećima. Međutim, valja istaknuti da je metodologija koju su Jones et al. (2012) rabili u svojim istraživanjima kompleksna i izrazito podatna za iznalaženje odgovora na pitanja o povezanosti jezika i mišljenja, odnosno odnosa između leksema i pojmova. Spoj korpusne analize i psiholingvističkih testova može ponuditi sveobuhvatnije rezultate o jezičnim pojavnostima, i to rezultate temeljene na jezičnoj uporabi.

Zapažanja temeljena na ovakvoj metodologiji idu u prilog tvrdnji da je antonimija složena jezična i pojmovna pojavnost, koja se čini sistematičnom. Međutim, ta sistematičnost se kod Jones et al. (2012) očituje na primjeru pridjeva. Nadalje, sistematičnost antonimije u širem

smislu ne očituje se samo u leksičkim značenjima sadržanima u pojedinim parovima leksema koji izražavaju značenjsku suprotnost, nego i u sintagmatskim svezama u koje ti leksemi ulaze s drugim leksemima jezičnoga sustava, u kojima se pak ostvaruje složenost značenjske suprotnosti. Dakle, značenjska se suprotnost ogleda u svezama između pojedinih leksema, te u svezama pojedinih leksema s ostatkom jezičnoga sustava. Na ovim temeljima bismo mogli donositi zaključke kako o kanonskim ili nekanonskim parovima antonima, tako i o njihovim različitim diskursnim funkcijama, što se sve skupa temelji na složenim procesima kulturno i jezično uvjetovanog opojmljivanja o kojemu je već bilo riječi.

Budući da se ovaj rad temelji na funkcionalnom pristupu jeziku, odnosno na jezičnoj uporabi kao temelju teorijskih zaključaka, važno je još opisati upravo one sveze između paradigmatске i sintagmatске razine jezičnoga sustava koje omogućuju svakodnevnu jezičnu uporabu antonima.

Kontekst i periferni članovi kategorije antonimije

Novost u teoretizaciji značenjskih odnosa suprotnosti je ono što donosi kognitivno-lingvistički teorijski okvir, a to je širenje predmeta izučavanja s leksika na mišljenje, što je i sam Lyons (1977:270) spomenuo kao mogućnost za ispitivanjem jezičnoga ponašanja s obzirom na značenjske odnose suprotnosti. Međutim, ne smijemo zaboraviti da je ideju o kontekstualnoj uvjetovanosti parova antonima – u smislu govornikove gradbe značenjske suprotnosti s obzirom na trenutni kontekst te na postojeći leksički izbor – već Ogden naveo u svojoj *Opoziciji* (1932), a preuzeo Lyons (Lyons 1977:278). Nadalje, i Mettinger (1994) je napravio značajan prinos u opisu značenjske suprotnosti kao mehanizma strukturiranja diskursa, što su dalje razradili Jones (2002) i Jones et al. (2012).

Takvi novi pogledi na značenjsku suprotnost usklađeni su s kognitivno-lingvističkim teorijskim okvirom, u kojemu se antonimija opisuje kao međupojmovni odnos koji se ostvaruje u jezičnoj uporabi putem gradbe usporedbe između dviju značenjskih domena (Jones et al. 2012:43). Iako je rezultat ove usporedbe u jezičnoj uporabi leksički, ono što se zapravo uspoređuje u umu govornika i sugovornika su značenjske domene unutar kojih se biraju pojmovi koji najbolje odgovaraju kontekstu uporabe (Jones et al. 2012:43). Ovakvo shvaćanje antonimije podrazumijeva i da govornik može graditi značenjski odnos suprotnosti putem parova leksema koji uobičajeno nisu suprotni, ovisno o zadatostima konteksta, uspoređujući pojmovne domene

i iskazujući tu usporedbu putem određenih jezičnih konstrukcija. Stoga je gradba značenja važna za razumijevanje značenjske suprotnosti.

Gradba značenja jedno je od osnovnih načela kognitivne lingvistike. Ona podrazumijeva da ne postoji čvrsta granica između pojavnosti koje su obuhvaćene značenjem i pojavnosti koje se vežu uz jezičnu uporabu. Značenje i jezična uporaba su dijelom istoga jezično-pojmovnoga kontinuuma koji se temelji na sprezi znanja o jeziku i znanja o svijetu. Ovaj pogled na značenje podrazumijeva da iskazi inherentno ne nose značenje, nego prizivaju moguća značenja ovisno o elementima od kojih je iskaz sačinjen. Gradba značenja ovisi o znanju koje posjeduju govornik i sugovornik, a koje se temelji na jezičnim, kontekstualnim, psihološkim, kulturološkim i drugim zadatostima. Langacker (1987:161-164) ovakav pristup značenju naziva **enciklopedijskim** (*encyclopedic approach to meaning*). Prema njemu je svaka leksička jedinica mjesto pristupa u pojmovni sustav. Svako **mjesto pristupa** (*point of access*) je konvencionalizirano, ali isto tako i fleksibilno, omogućujući dodavanje novih značenja istome mjestu (Langacker 1987:163, Croft i Cruse 2004:30). Konvencionalizirano mjesto pristupa u pojmovni sustav omogućuje nekoj leksičkoj jedinici da nosi više povezanih značenja, od kojih bilo koje može biti aktivirano ovisno o zadatostima konteksta i pragmatičke situacije (Langacker 1987:163). Nadalje, gradba značenja nam omogućuje da istu situaciju iskažemo drugačije ovisno o tome što nam je važno u tome kontekstu iskazati, odnosno da prenesemo ona značenja o situaciji koja su relevantna (Croft i Cruse 2004:40-46).

„Gradba značenja (*construal of meaning*) počiva na čovjekovu viđenju odnosno opojmljivanju (*konceptualizaciji*) svijeta koji ga okružuje, ali viđenju uobličenom konvencijom inherentnom jeziku samom.“ (Žic Fuchs 2009:92)

Konvencija je, dakle, inherentna jeziku kao sustavu te uobličuje način na koji jezik rabimo, ali i što od jezika rabimo u koju svrhu. Ona je podloga za gradbu značenja.

S obzirom na ljudsku sposobnost gradbe značenja, Langacker (1998:3) napominje da je samo opojmljivanje dinamičan proces koji ovisi o svim vrstama iskustva (fizičko i mentalno), a uključuje kako konvencionalizirane, tako i nove pojmove. Ovdje možemo dodati da se isti procesi ne odnose samo na pojmove nego i na kategorije, budući da su one temelj organizacije ljudskoga znanja. Sami pojmovi, a time i kategorije, mijenjaju se tijekom vremena tako da sužavaju ili šire svoja značenja, što ovisi o mehanizmima značenjskih promjena.⁴⁸ S obzirom

⁴⁸ Promjene značenja neke jezične pojavnosti izučava i opisuje dijakronijska semantika. Više o ovoj temi u: Sweetser (1990), Raffaelli (2009).

na to, opojmljivanje je dinamičan proces utjelovljenoga uma u interakciji s okolinom (Langacker 1998:3) koji utječe na strukturu kategorija, njihovih prototipova i shema.

Načelo gradbe značenja rabi Paradis (2011:36) u svojoj definiciji antonimije. Autorica opisuje antonimiju kao **dinamičan proces gradbe značenja** (*dynamic construal of meaning*) iz kojega proizlazi da je antonimija značenjski odnos koji uključuje visoko konvencionalizirane parove leksema, poput *good-bad* ili *hot-cold*, ali i vrlo kreativne kombinacije koje u određenome kontekstu, i zahvaljujući sposobnosti gradbe značenja, mogu nositi suprotno značenje, poput *calm-flowing* ili *calm-aggitated*. Paradis (2011:34) tvrdi da je antonimija iz perspektive kognitivne semantike shematizirana značenjska kategorija čiji članovi mogu biti sve vrste gradbene značenjske suprotnosti. U Jones et al. (2012) se ovaj pogled dalje razvija tako da uključuje kanonske antonime kao svojevrsan prototip ove kategorije, nekanonske antonime kao članove koji su više ili manje udaljeni od prototipa te kontekstualno ovisne antonime koji predstavljaju periferne članove kategorije, a koje autori nazivaju **ad hoc parovima** (*ad hoc pairings*) (Jones et al. 2012). No, valja se prisjetiti da su ovi zaključci Paradis (2011) i Jones et al. (2012) temeljeni na istraživanjima pridjeva kao parova antonima i da ne uključuju i ostale tipove značenjske suprotnosti, poput imenica i glagola.

Ovdje se valja osvrnuti na **kontekst** kao važan element predstavljenoga teorijskoga okvira. Veza konteksta i značenja imala je različita poimanja tijekom razvoja jezikoslovlja kroz dvadeseto, ali i sada tijekom dvadeset i prvoga stoljeća. Kontekstualizam u smislu Firtha i Bloomfielda odbačen je zbog negiranja veze između uma govornika i jezične uporabe. Međutim, naglašavanje važnosti konteksta za samo značenje iskaza preneseno je i u okvire kognitivne lingvistike, odnosno pragmatike. U ovom teorijskome okviru kontekst je sastavni dio gradbe značenja (Langacker 1998:4). Kontekst je reprezentacija našega iskustva, fizičkog i mentalnog, o okolini u kojoj se nalazimo. On je okruženje u kojemu dinamično gradimo svoja iskustva interpretirajući što se oko nas, a i nama samima, događa u tome trenutku (Van Dijk 2008:16). Ovo se zove **kontekstualizirana interpretacija**, budući da bilo koji znak koji se rabi u komunikaciji svoje značenje dobiva putem interpretacije unutar određenoga konteksta u kojemu je uporabljen (Van Dijk 2008:16, Croft i Cruse 2004:57). Čak je i Wittgenstein zamijetio da je za potpunu interpretaciju značenja neke forme potrebno uključiti i njezinu uporabu:

„We are inclined to forget that it is the particular use of a word which gives the word its meaning.“ (Wittgenstein 1933-1934).⁴⁹

Važnost jezične uporabe u interpretaciji i gradbi značenja prepoznata je u današnjim okvirima pragmatike. Tu se kontekst ne razumije samo kao skup okolnosti u kojima se odvija čin komunikacije, nego je on puno složenija društveno-kulturna pojava:

„Contexts are not some kind of objective social situation, but rather *a socially based but subjective construct* of participants about the *for-them-relevant properties* of such a situation, that is, a mental model.“ (Van Dijk 2008:56; istakla J. Č.).

I dalje:

„They do not objectively represent the events a discourse is about, but rather the way *language users* variably *interpret or construct* such events, for instance, as a function of different personal aims, knowledge or previous experiences.“ (Van Dijk 2008:59; istakla J. Č.).

Van Dijk (2008) objašnjava kontekst kao mentalni model koji se temelji na osobnom, ali i zajedničkom znanju neke društveno-kulturne zajednice. Konteksti uključuju ne samo jezične iskaze, nego i vjerovanja te emocije vezane uz situaciju u kojoj se komunikacija odvija. Dakle, konteksti su prostori u kojima se stvaraju podloge za gradbu znanja o jeziku i s njime povezanoga znanja o svijetu. Oni su jednako dio društveno-kulturnoga znanja kao i osobnih stavova i znanja. Kontekste uređuju sheme i kategorije koje određuju različite vrste komunikacijskih događaja (Van Dijk 2008:22). Kontekst se, zajedno s konvencijom, oslanja na društvenu interakciju, izvireći iz nje i razvijajući se u njoj (Grubišić 2017:476). Vratimo li se Langackeru i njegovoj gradbi značenja ovisno o kontekstu jezične uporabe, njegovi stavovi će biti još primjereniji za opis antonimije:

„The latter [conventional meaning] is simply contextual meaning that is schematized to some degree and established as conventional through repeated occurrence“ (Langacker 1987:157).

Upravo zahvaljujući prirodi konvencije i konteksta moguća je relativno fleksibilna uporaba jezičnih znakova s obzirom na mjesto pristupa u pojmovni sustav govornika. Jednako tako je moguće interpretirati dio spektra antonimije koji uključuje nekonvencionalizirane parove

⁴⁹ Wittgenstein se često naziva začetnikom uporabne teorije značenja i jezika (*use theory of meaning*), budući da se u svojim filozofskim traktatima često osvrtao na uporabu znakova u komunikaciji kao važnoj za njihovu interpretaciju. Njegova razmišljanja o jezičnome značenju i komunikaciji ovdje su preuzeta iz Plave knjige (1933-1934). Elektroničko izdanje Plave knjige dostupno je za javni pristup na <https://digital.library.pitt.edu/islandora/object/pitt:31735061817932> (zadnji pristup 19.10.2019.)

leksema suprotnih značenja kao kontekstualno ovisne članove kategorije značenjske suprotnosti.

Međutim, kontekst i konvencija, kao i kategorije prototipnoga ustroja, samo su jedna strana potrebna za razumijevanje složenosti značenjskih odnosa suprotnosti. Druga strana je način na koji se značenjska suprotnost ostvaruje u samoj jezičnoj uporabi u kojoj se potom ogleda struktura kategorije, odnosno znanja o jeziku i znanja o svijetu, a koja ovisi o jezičnim i društvenim konvencijama. Kako je već zapazio Mettinger (1994), a nakon njega Jones (2002), značenjska suprotnost se u kontekstu jezične uporabe javlja u određenim sintaktičkim okruženjima. Valja naglasiti da ta sintaktička okruženja pokazuju određene pravilnosti. Korpusno istraživanje provedeno za ovaj rad pokazalo je da se parovi antonima svih tipova u jezičnoj uporabi (kakva je dostupna putem korpusa) javljaju u okruženjima koja djeluju poput konstrukcija. Stoga je važno osvrnuti se na konstrukcijske gramatike koje se u radu rabe za rasvjetljavanje sintagmatskih odnosa koji djeluju između različitih parova antonima, to jest na paradigmatškoj razini.

4.2. Konstrukcijske gramatike i antonimija

Zaključci istraživanja Jonesa et al. (2012) o antonimiji idu u prilog tezi da je antonimija pojmovna kategorija značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja. Autori tvrde da postoje prototipni parovi antonima koje nazivaju **kanonskima** (*canonical*) a koji obuhvaćaju one parove leksema koji su visoko konvencionalizirani. Svi ostali parovi antonima ravnaju se prema prototipnima na temelju veće ili manje sličnosti. Također, stvaranje novih parova antonima moguće je upravo na temelju sličnosti s prototipnima jer se antonimi u jezičnoj uporabi javljaju u određenim jezičnim **konstrukcijama** (*constructions*) (Mettinger 1994, Jones 2002, Jones et al. 2012).⁵⁰

„Those two-part lexical items [antonyms] are typically used in *grammatical constructions* that are semantically compatible with the contrastive character of antonym pairs. This position relies on three observations about antonymy in discourse. First, corpus studies have repeatedly shown that *members of antonym pairs tend to co-occur in discourse*. Furthermore, when antonyms co-occur in discourse, they tend to do so in *particular contrastive constructions*. Finally, unlike for other paradigmatic relations, canonical antonym relations seem to require form-based, as well

⁵⁰ Termin 'jezične konstrukcije' kao kod Goldberg (1995, 2006).

as meaning-based, mental representation; that is, some word (and not just meaning) pairings are entrenched as pairs.“ (Jones et al. 2012:102; istakla J. Č.).

Drugim riječima, ono što Jones et al. (2012) tvrde je da se pri opisu i definiciji antonimije mora poći od jezične uporabe, budući da antonimi pokazuju svezu između paradigmske i sintagmatske razine jezičnoga sustava. Budući da se jezična uporaba odvija u kontekstu putem sintaktičkih zadataki određenog jezičnog sustava, i sami antonimi se u njoj javljaju u točno određenim jezičnim konstrukcijama koje nose suprotno značenje. Stoga Jones et al. (2012:103) predlažu uporabu konstrukcijske gramatike kao načina na koji se konvencionalizirani parovi antonima mogu sustavno obraditi kao jezične konstrukcije, omogućujući nam da izravnije opišemo kako odnosi na paradigmskoj razini dobivaju svoje ostvarenje i na sintagmatskoj razini. Ovaj rad se slaže s takvim pogledom na antonime u jezičnoj uporabi, budući da je korpusno istraživanje iznjedrilo rezultate koji se djelomično slažu sa zaključcima Jones et al. (2012) za engleski jezik, ali su iste potvrde pronađene i za hrvatski jezik. Stoga će u sljedećemu poglavlju biti predstavljene osnovne postavke konstrukcijskih gramatika s obzirom na njihovu važnost za razumijevanje antonimije u jezičnoj uporabi.

4.2.1. Temeljne postavke konstrukcijskih gramatika

Pojam konstrukcijskih gramatika uvriježen je u teorijskome okviru kognitivne lingvistike, a obilježava jedan od pravaca za opisivanje jezičnih pojavnosti koje se gledaju kao temeljene na znanju o jeziku i znanju o svijetu. Konstrukcijskih gramatika je mnogo⁵¹ i u ovome pregledu nećemo ulaziti dublje u raspravu o njihovim međusobnim sličnostima i razlikama, već ćemo se osvrnuti na onaj dio njihovih općih postavki koji je relevantan za razumijevanje antonimije u jezičnoj uporabi.

Kao teorijski pristup koji je usmjeren sustavnom i cjelovitom opisu jezičnih pojavnosti, konstrukcijske gramatike pokazale su se u mnogočemu uspješnima, ali su i ukazale na potrebu za daljnjim razvojem teorije i metodologije.⁵² Istraživanja nekih jezičnih pojavnosti putem konstrukcijskih gramatika uspješnija su od drugih, ali ono u čemu je ovaj pristup uspješan jest

⁵¹ Povijest konstrukcijskih gramatika svoj početak ima u Fillmoreovom radu *Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of Let Alone* (1988) te u Lakoffovoj obradi konstrukcije *there-* u engleskome jeziku (1987). Često se dovode u svezu s kognitivnom gramatikom (Langacker 1987). Više o razlikama između kognitivne i konstrukcijskih gramatika u Croft i Cruse (2004), Goldberg (2006), Langacker (2008) i Žic Fuchs (2009).

⁵² Za kritički osvrt na konstrukcijske gramatike vidi Verhagen (2009).

modeliranje reprezentacije jezika u njegovoj uporabi – predstavljanje gramatike ne kao deskriptivnoga modela (osobito pisanoga) jezika, nego kao modela organizacije jezičnoga znanja u umu govornika. Osnovna načela konstrukcijskih gramatika su neovisno postojanje konstrukcija kao simboličkih sveza, jedinstveni način reprezentacije gramatičkih struktura i taksonomska organizacija konstrukcija unutar gramatike (Croft i Cruse 2004:225-229).

Gramatičke konstrukcije su u konstrukcijskim gramatikama ono što je leksikon u drugim teorijama sintakse – sastoje se od suživota forme i značenja, što se temelji na nečemu što je već De Saussure (1916) predstavio u obliku jezičnoga znaka. Stoga su same konstrukcije prvenstveno simboličke prirode (Croft i Cruse 2004:257). Značenje je u konstrukcijama konvencionalizirano s obzirom na funkciju same konstrukcije unutar širega konteksta jezične uporabe (diskursa), o čemu su pisali Fillmore et al. (1988). Forma konstrukcije nosi sintaktička, morfološka i fonološka obilježja, a značenje nosi ona semantička, pragmatička i diskursno-funkcionalna. Croft i Cruse (2004:225-229) opisuju konstrukcije kao spoj više simboličkih sveza između formi i značenja koja pripadaju svim mogućim ostvarenjima tih konstrukcija u jezičnoj uporabi. Osim simboličkih sveza, na razini ostvarenja konstrukcije djeluju sintaktički i semantički odnosi. Semantički odnosi djeluju na razini sadržaja, a sintaktički na razini forme konstrukcije.

Konstrukcijske gramatike često se dovode u odnos s kognitivnom gramatikom kako ju je postavio Langacker (1987) jer dijele sličnost u vidu zastupanja važnosti značenjske sastavnice iskaza vezane uz njezinu formu, no tu sličnosti uglavnom prestaju. Kognitivna gramatika zastupa postojanje fonološke forme koja prenosi značenjsku sastavnicu, dok konstrukcijske gramatike zagovaraju i postojanje jasne gramatičke komponente iskaza koja je sastavnim dijelom značenja koje se njime prenosi. Kognitivna gramatika teorijske konstrukte tradicionalno analizirane kao sintaktičke prvenstveno definira kroz simboličke sveze među elementima i kroz značenje koje ovdje preuzima glavnu riječ (Langacker 1987). Prema Langackeru (1987:57) je gramatika strukturirani inventar konvencionaliziranih jezičnih elemenata, većinom simboličke prirode, sazdanih od forme i značenja, u čemu ponovno možemo uočiti nasljeđe De Saussureova jezičnog znaka. Simbolička sveza, koju Langacker (1987:60) naziva **simboličkim slaganjem** (*symbolic assembly*), povezuje formu i značenje. Svako značenje predstavlja semantički pol, a svaka forma fonološki pol. Langacker (1987:135) tvrdi da su formalne sintaktičke kategorije poput imenica, glagola i pridjeva tek shematizirani

(*schematized*) konstrukti pojmovnoga sadržaja pa kao takvi ne postoje odvojeno u jeziku. Značenje je podloga svim jezičnim pojavnostima izgrađenima na znanju o svijetu.⁵³

Nasuprot ovakvom snažnom zagovoru shematičnosti jezičnih oblika temeljenoj na fonološkoj i značenjskoj sastavnici, konstrukcijske gramatike s fokusom i na gramatičkoj sastavnici kao sastavnom dijelu značenja upućuju na vrlo strukturirani inventar govornikovog znanja o jezičnim konvencijama koje djeluju na svezama između formi i sadržaja. Na važnost konvencije u ovomu smislu ukazali su još Fillmore et al. (1988) u radu koji se često smatra početkom konstrukcijskoga pristupa.

Fillmore et al. (1988:501) definiraju konstrukcije kao **jezgrenu obitelj** (*nuclear family*) u smislu generativne gramatike, jer se i sami svrstavaju u široku generativnu tradiciju, uz neke važne razlike. Prema autorima, konstrukcije uključuju ne samo sintaktičke, nego i leksičke, značenjske i pragmatičke informacije o samome iskazu (Fillmore et al. 1988:501). Nadalje, u ovomu se pogledu čak i pojedini leksemi mogu smatrati konstrukcijama, budući da imaju svoje značenje, rabe se u određenim sintaktičkim okruženjima i s određenom pragmatičkom svrhom (Fillmore et al. 1988:501). Na primjeru engleske konstrukcije *let alone*, Fillmore et al. (1988) objašnjavaju idiomatičnost kao karakteristiku nekih konstrukcija koja dozvoljava da one mogu poslužiti kao okviri za druge idiomatske izraze. Dakle, ista gramatička konstrukcija može biti ispunjena drugačijim leksičkim materijalom, a značenje cjeline temeljit će se na značenju leksičkih jedinica unutar konstrukcije, ali i na samoj formi konstrukcije koja nosi određeno značenje temeljeno na konvenciji.

Na primjer, Fillmore et al. (1988:507) rabe shematizirani iskaz „the X-er the Y-er“ kao konstrukciju koja može poslužiti kao 'domaćin' (*host*) velikome broju izraza, ali „the form must be recognized as fully productive“. Drugim riječima, sama konstrukcija mora biti dovoljno konvencionalizirana putem jezične uporabe da bi se njezina forma mogla smatrati produktivnom. Autori naglašavaju da

„... many new expressions can be constructed within this pattern, their meanings constructed by means of *semantic principles specifically tied to this construction*.“ (Fillmore et al. 1988:507; istakla J. Č.)

Naglašavanje važnosti konvencije i pragmatike za uporabu određenih jezičnih oblika dovelo je Fillmorea et al. (1988:534) do zaključka da je svaka konstrukcija spoj sintaktičkih, značenjskih

⁵³ Više o razlikama između kognitivne i konstrukcijskih gramatika u Croft i Cruse (2004), Goldberg (2006), Langacker (2008), Verhagen (2009) i Žic Fuchs (2009).

i pragmatičkih informacija o iskazu, ali i da sama konstrukcija može biti idiomatična u smislu da se njezino značenje ne mora nužno moći iščitati iz pojedinih značenja elemenata koji ju sačinjavaju – dakle, sama konstrukcija sposobna je nositi nekakvo shematizirano značenje koje je izraslo iz konvencije. Karakteristike konstrukcije su nešto što autori smatraju inherentnim **jezičnoj kompetenciji** (*language competence*) govornika:

„A large part of a language user's competence has to be described as a repertory of clusters of information including, simultaneously, *morphosyntactic patterns*, *semantic interpretation principles* to which these are dedicated, and, in many cases, *specific pragmatic functions* in whose service they exist.“ (Fillmore et al. 1988:534; istakla J. Č.).

Jezična kompetencija govornika izravno je vezana uz produktivnost određenih elemenata jezičnoga sustava. Produktivnost konstrukcija, koju su naglasili Fillmore et al. (1988:534), nepobitan je dokaz da konstrukcija sama pridonosi značenju nekoga iskaza (Verhagen 2009:127). Verhagen (2009:145) čak opisuje konstrukcije kao jezične znakove, budući da same po sebi djeluju tako da putem određene forme iskazuju određeni sadržaj.

U svojoj inačici konstrukcijske gramatike (*Radical construction grammar*), Croft (2001:46) ide tako daleko da konstrukcije smatra primitivima sintaktičke teorije. Croft (2001) zauzima neklasičan pogled na kategorije kakav su zauzeli Langacker (1987) i Lakoff (1987) te, na istim temeljima, preuzima stav uporabno-jezičnog modela. U želji da se ovaj tip gramatike što bolje organizira i definira kako bi bio uistinu uporabljiv, Croft (2001:46) odbacuje samostalne sintaktičke odnose između elemenata unutar konstrukcije te uvodi model značenjskoga mapiranja jedinica. Svaki element konstrukcije igra određenu ulogu, a temeljna poveznica između elemenata konstrukcije je značenje. Ovo izbacivanje autonomnih sintaktičkih odnosa Croft (2001:46) opravdava činjenicom da sintaktičko znanje nije neophodno u razumijevanju jezika u uporabi, dok je ono semantičko neophodno. Umjesto atomskih elemenata poput morfema, Croft (2001:46) uzima kompleksne konstrukcije kao temeljne jedinice gramatičke reprezentacije. Croft (2001:310) također uvodi termin sintaktičkoga prostora (*syntactic space*) koji omogućuje oblikovanje univerzalnih sveza između formi i sadržaja kako bi se teorija mogla primijeniti na tipološki različite jezike.

Međutim, problem s univerzalnosti konstrukcija u ovom smislu je u tome što se konstrukcije mogu izrazito razlikovati u pojedinim jezicima. Dakle, konstrukcije su jezično specifične (Verhagen 2009:130). To znači da bi samo ideja konstrukcije mogla biti sintaktičkim primitivom, ali ostvarenja bilo koje konstrukcije temeljene na toj ideji su jezično specifična.

Ono što bi se moglo smatrati primitivom je veza forme i sadržaja, odnosno funkcije, koja se ostvaruje putem konvencionaliziranih gramatičkih sveza.

Možda je i najveća snaga konstrukcijskih pristupa da polaze od jezične uporabe pojedinog jezičnog sustava, unutar kojega onda mogu rasvijetliti elemente koji ga čine više ili manje specifičnim. Takav pristup, koji uključuje jasnu gramatičku komponentu, konvencionalizaciju te jezičnu specifičnost, vidljiv je u poimanju konstrukcija koje je ponudio Lakoff (1987) na primjeru konstrukcije *there* u engleskome jeziku. Lakoff (1987) je ovu konstrukciju opisao kao kategoriju koja sadrži više i manje prototipična značenja.⁵⁴ Međutim, za ovu je raspravu važnije osvrnuti se na konstrukcijski pristup koji je na tom tragu razradila Goldberg (1995, 2006), zbog sveobuhvatnosti gramatičkih oblika koji se mogu smatrati konstrukcijama, ali i zbog jasnog i sustavnog opisa različitih konstrukcija u engleskome jeziku kao kategorija prototipnoga ustroja.

Prema Goldberg (1995:4), konstrukcija je svako uparivanje forme i sadržaja koje može biti jedna riječ ili cijela fraza. Ovakvo široko poimanje konstrukcija uključuje sve razine gramatičke analize:

„Learned pairings of form with semantic or discourse function, including morphemes or words, idioms, partially lexically filled and fully filled general patterns.“ (Goldberg 2006:5).

Takva naučena uparivanja forme i sadržaja ovise o frekvenciji pojavljivanja te određene forme s tim određenim sadržajem, što dovodi do konvencionalizacije toga spoja. Zahvaljujući konvencionalizaciji frekventnih struktura, možemo reći da konstrukcije ukazuju na prototipnu strukturu neke jezične pojavnosti, a budući da vežu gramatičku formu sa sadržajem, grade mreže poveznica između jezičnih elemenata nekoga sustava (Goldberg 1995:5). Kao što smo već vidjeli, važnost konvencionalizacije u ovome smislu naglasili su i Fillmore et al. (1988), a kako dolazi do konvencionalizacije objašnjava Langacker (1991:294-295): neka se naša iskustva ponavljaju te tako počinju predstavljati arhetipove prema kojima mi strukturiramo svoja poimanja; budući da jezikom opisujemo svoja iskustva, prirodno je da takvi arhetipovi predstavljaju prototipne vrijednosti temeljnih jezičnih konstrukata; ekstenzije prototipa se javljaju zbog naše sklonosti da novo i manje poznato objasnimo putem onoga što nam je više poznato.

⁵⁴ Više u Lakoff (1987).

Prema Goldberg, ali i prema Fillmoreu et al. (1988), konstrukcije se mogu vezati uz bilo koju razinu sintaktičko-semantičke analize, od morfema do idioma:

„Any linguistic pattern is recognized as a construction as long as some aspect of its form or function is not strictly predictable from its component parts or from other constructions recognized to exist. In addition, *patterns are stored as constructions* even if they are fully predictable *as long as they occur with sufficient frequency.*“ (Goldberg 2006:5; istakla J. Č.).

Goldberg (2006:12) tvrdi da se konstrukcije uče, odnosno usvajaju, na temelju općih kognitivnih mehanizama koji se sastoje od generalizacija (*generalization*) i specifikacija (*item-specific knowledge*), a sam jezik se usvaja i uči kao vrsta kategorizacije u kojoj konstrukcije igraju veliku ulogu (2006:15).

„We do not store an unlimited number of complete utterance representations; rather what we retain are instances at some level of abstraction. That is, we do not passively retain a huge mental corpus, consisting of all the strings we have ever heard, as a computer might do. Instead we constantly parcel out meaning, form abstractions, and *generalize over the instances that we hear.*“ (Goldberg 2006:62; istakla J. Č.).

Ako uzmemo u obzir da se jezične pojavnosti vežu uz bogato znanje o svijetu, i da se to znanje o svijetu iskazuje kroz sintagmatske strukture sazdane od leksičkih jedinica, dakle kroz znanje o jeziku, tada možemo zaključiti da konstrukcije sadrže i prenose konvencionaliziranu sliku forme i sadržaja, odnosno spregu znanja o jeziku i znanja o svijetu. Stoga one mogu pružiti uvid u to kako gramatičke strukture određenoga jezičnoga sustava iskazuju značenja koja su opojmljena i konvencionalizirana u određenoj jezičnoj zajednici, određenom društveno-kulturnom kontekstu i tijekom određenoga vremena. Konstrukcije, dakle, mogu predstavljati ono što se ranije nazvalo kulturno-uvjetovanom kognicijom (Sharifian 2011:17), ali s dodanim argumentom gramatičke strukture kao sastavnoga dijela značenja.

Prizovemo li opet Langackera (1987) i njegovu tvrdnju da društvene zajednice dijele jezične konvencije, tada možemo zaključiti da i konstrukcije koje uključuju gramatičku sastavnicu značenjske suprotnosti također podliježu konvenciji, odnosno proizlaze iz nje. Takve konstrukcije su dijelom zajedničkoga znanja o jeziku i znanja o svijetu određene društveno-kulturne zajednice. Nadalje, budući da svaki jezik ima svoje strukturne i značenjske osobitosti, i da se procesi opojmljivanja i kategorizacije mogu razlikovati između govornika različitih jezika, ali i unutar iste jezične zajednice, moramo pretpostaviti da će konstrukcije značenjske suprotnosti također pokazati neke razlike između dva različita jezika, odnosno dva različita

sustava opojmljivanja i kategorizacije, engleskoga i hrvatskoga, kao što je napomenuo i Vergahen (2009:130), ali i Langacker:

„Lexicon and grammar are storehouses of conventional imagery which differs substantially from language to language.“ (Langacker 1987:57).

Za naš opis antonimije važno naglasiti da su konstrukcije koje su tipične u izražavanju značenjske suprotnosti visoko konvencionalizirane, jer se u njima javljaju prototipni, odnosno konvencionalizirani parovi antonima, koji se mogu razlikovati u engleskome i u hrvatskome jezičnome sustavu. S obzirom na usađenost određenih konstrukcija koje su sastavnim dijelom značenja slijedom konvencionalizacije, konstrukcije mogu poslužiti i kao okviri, odnosno **obrasci** (*patterns* u Goldberg 2006) za suprotno značenje u koje se mogu umetnuti i još nekonvencionalizirani, kontekstno uvjetovani parovi leksema koji u tom kontekstu dobivaju status antonima (Jones 2002, Murphy 2009, Paradis et al. 2015). Novostečeni status antonima može biti zadržan samo u tom kontekstu uporabe, a može se i konvencionalizirati tako da i taj par postane članom kategorije antonimije. Hoće li ili neće postati članom ovisi o jezičnoj uporabi. Još su Fillmore et al. (1988:504) utvrdili da je konvencija nezaobilazna u poimanju jezika u njegovoj cjelokupnosti, kako gramatičkih, tako i značenjskih struktura, a Langacker je tu misao uobličio na sljedeći način:

„The grammar of a language is a characterization of established linguistic convention. *Conventionality implies that something is shared* – and further, that it is recognized as being shared – by a substantial number of individuals.“ (Langacker 1987:62; istakla J. Č.).

Valja naglasiti da konvencija nije zadana sama po sebi, nego da se ona

„... stvara višekratnom opetovanom uporabom određenog jezičnog izraza te da svaka dodatna, daljnja uporaba stvara uvjete za sve dublju tzv. 'kognitivnu usađenost' (*cognitive entrenchment*) dok se ne dosegne razina potpune usađenosti, što u stvari znači da je jezični izraz postao dijelom konvencije.“ (Žic Fuchs 2009:93).

Parovi antonima izražavaju suprotna značenja kada se zajedno javljaju u kontekstu jezične uporabe. Međutim, svaki pojedini član para antonima ima i svoja vlastita značenja, koja pak izražava kada se javlja sam. Suprotna značenja koja članovi para antonima izražavaju zajedno su integrirana u konstrukcijama u kojima se ti parovi javljaju u jezičnoj uporabi, što znači da i sama konstrukcija, odnosno konstrukcije, nose suprotna značenja, odnosno sudjeluju u gradbi suprotnih značenja. Jedna takva konstrukcija može prihvatiti par antonima koji konvencionalno nose suprotno značenje, ali i par leksema koji u trenutnom kontekstu jezične uporabe (koja ovisi

o enciklopedijskome znanju) može izraziti značenjsku suprotnost, što mu upravo omogućuje konvencionalizirana jezična konstrukcija. Dakle, ovdje tvrdimo da leksemi imaju suprotna značenja onda kada se javljaju u sintaktičkom okruženju koje omogućuje značenjsku suprotnost. Valja napomenuti da jedan leksem ili par antonima ne znače isto što i konstrukcija, nego pojedini leksemi, a u ovom slučaju i parovi leksema, pripadaju skupini leksema koje se konvencionalno veže uz određene jezične konstrukcije, a tu skupinu možemo opisati kao kategoriju prototipnoga ustroja.

Budući da imaju sposobnost uokviriti kako konvencionalizirane, tako i nekonvencionalizirane primjere značenjske suprotnosti, konstrukcije dokazuju postojanje kategorije prototipnoga ustroja jer uključuju protitipičnije, ali i granične članove kategorije.

„As is usual in prototype-based categories, things that are very close to prototypical members will most likely be in the category and be relatively good examples. And as expected, *the boundary areas will differ from language to language*. Category membership will be motivated by [...] family resemblances to prototypical members.“ (Langacker 1987:65; istakla J. Č.).

Međutim, ono što i dalje ostaje nejasno jest rabe li se neke konstrukcije uz samo određene parove antonima ili su sve otvorene za sve tipove već opisane paradigmatske značenjske suprotnosti. Postoji li pravilo vezanja konstrukcije i tipa značenjske suprotnosti? Koja je priroda ustroja prototipnih parova antonima i zašto određeni parovi konvencionalizacijom postaju prototipnima? I na kraju, postoje li razlike između engleskoga i hrvatskoga jezika s obzirom na to koje konstrukcije se rabe s kojim parovima antonima, i ovisi li to o njihovoj protitipičnosti?

4.2.2. Prijedlog antonimijskih konstrukcija

U ovome radu se tema **antonimije** promatra kao značenjski odnos suprotnosti koji se jezično iskazuje parovima leksema suprotnih značenja, a proizlazi iz **opojmljivanja** suprotnosti kao **kategorije prototipnoga ustroja**. Pogledamo li nekoliko primjera koji su proizašli iz korpusne pretrage, vidjet ćemo složenost antonimije u jezičnoj uporabi engleskoga i hrvatskoga.

(1) *Na svakim su izborima, osim živih, glasali i mrtvi birači.*

(2) *It wasn't clear whether she was alive or dead, at this point.*

Iskazi⁵⁵ (1-2) predstavljaju **antonimiju** izraženu parovima leksema suprotnih značenja u hrvatskome (1) i engleskome (2) jeziku, i to na primjeru para antonima *živ-mrtav*, odnosno *dead-alive*. Parovi leksema suprotnih značenja često se javljaju u istome iskazu kojim označavaju pojmovno-značenjsku cjelinu pojedinoga odnosa suprotnosti. U ovome smislu cjelina je uvijek tvorena od dva suprotna pola, a samo znanje o oba pola daje ukupno i zaokruženo znanje o cjelini. Dakle, smatra se da bez znanja o smrti ne možemo pojmiti znanje o životu jer cjelovito znanje o pojavnosti života uključuje i život i smrt.

(1) *Na izbor imamo više štapova na kojima se nalaze **umjetni** ili **živi** mamci.*

(2) *It rings an alarm and tells the heart it's not **dead**, only **sleeping**.*

Iskazi (1-2) ponovno predstavljaju antonimiju izraženu parovima leksema suprotnih značenja. Međutim, za razliku od prethodnih dvaju primjera, ovi sadrže korpusno potvrđene parove koji nisu visoko **konvencionalizirani**.

Usporedimo li prethodno predstavljene primjere, vidjet ćemo da je članstvo u kategoriji značenjske suprotnosti ovisno o konvencionaliziranosti para leksema suprotnih značenja, ali i o sintaktičkome okruženju koje je tipično u jezičnoj uporabi za iskazivanje tog određenog značenja.

(1) *Na svakim su izborima, osim **živih**, glasali i **mrtvi** birači.*

(2) *It wasn't clear whether she was **alive** or **dead**, at this point.*

(3) *Na izbor imamo više štapova na kojima se nalaze **umjetni** ili **živi** mamci.*

(4) *It rings an alarm and tells the heart it's not **dead**, only **sleeping**.*

U ovim četirima iskazima možemo vidjeti četiri različite **jezične konstrukcije** u uporabi četiriju parova antonima, od kojih su prva dva visoko konvencionalizirana, a druga dva nisu. Ovaj rad pretpostavlja da je postojanje specifičnih jezičnih konstrukcija koje se rabe za gradbu značenjskih odnosa suprotnosti jedan od načina na koji dolazi do konvencionalizacije parova antonima, kao i do izgradnje kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja. Ova pretpostavka temelji se na načelima konstrukcijskih gramatika (Fillmore et al. 1988, Lakoff 1987, Goldberg 1995, 2006) koja nalažu da sintaktički obrasci i značenjska obilježja tvore kontinuum u jezičnoj uporabi. Sam jezični sustav strukturiran je putem konvencionaliziranog

⁵⁵ Iskazi su pronađeni pretragom korpusa (COCA za engleski jezik te HrWaC za hrvatski jezik). Pojedine riječi istaknute su za potrebe ovoga rada.

uparivanja značenja i sintaktičkih struktura (Goldberg 1995, 2006, Žic Fuchs 2009). Ono što je osobito važno za ovaj rad je da svaka jezična konstrukcija, jednom kada je konvencionalizirana, može poslužiti kao obrazac za stvaranje novih značenja i iskaza (Fillmore et al. 1988, Goldberg 2006, Žic Fuchs 2009).

Sprega znanja o jeziku i znanja o svijetu omogućuje opojmljivanje, kategoriziranje i gradbu znanja, kojega su značenjski odnosi suprotnosti važan dio. Antonimija kao kategorija značenjske suprotnosti ima svoj prototip, ali i brojne članove koji u nju ulaze putem konvencionaliziranih značenja leksema suprotnih značenja, njihovih individualnih značenjskih domena, ali i specifičnih jezičnih konstrukcija koje se javljaju u gradbi suprotnoga značenja u jezičnoj uporabi. Takve specifične konstrukcije ovdje ćemo zvati **antonimijskim konstrukcijama**, a prikazivat ćemo ih u shematiziranome obliku kao, na primjer, 'X ili Y', u kojemu sintaktička mjesta X i Y predstavljaju mjesto unosa leksema koji ulaze u odnos suprotnosti. Odabrani način prikazivanja shematizacije antonimijskih konstrukcija nastavlja se na tradiciju semantičkih djela čiji se empirijski pristup uvelike oslanjao na simboličku logiku (Lyons 1977, Fillmore et al. 1988). Uporaba X i Y kao shematiziranoga mjesta za leksem unutar nekoga iskaza nastavljena je i u Golberg (1995, 2006), čiji se konstrukcijski pristup rabi u ovome radu. Valja napomenuti da se antonimijske konstrukcije prikazane na ovaj način odnose na pojmovnu razinu jezičnoga sustava, zbog čega ih i možemo zvati shematiziranima. Konkretna ostvarenja antonimijskih konstrukcija na razini jezične uporabe vidljiva su u samim primjerima, kao što je 'whether she was *alive* or *dead*' ili '*umjetni* ili *živi* mamci'.

Ovaj rad pretpostavlja da su značenjski odnosi suprotnosti utemeljeni u pojmovnome sustavu govornika, koji obuhvaća znanje o svijetu koje se ogleda u znanju o jeziku. Dakle, rad kao polazište promišljanja teme antonimije uzima spregu *znanja o jeziku* i *znanja o svijetu* kako je ona definirana i objašnjena unutar teorijskoga okvira kognitivne lingvistike, te поближе kognitivne semantike, kognitivne gramatike i konstrukcijskih gramatika (Fillmore 1976, Cruse 1986, Lakoff 1987, Langacker 1987, 1991, Žic Fuchs 1991, 2009, Goldberg 1995, 2006). U skladu s ovim teorijskim okvirom, pojmovne domene znanja o svijetu su te koje se dovode u odnos suprotnosti (Murphy 2003, Jones et al. 2012), a pitanje koje se ovdje postavlja je kako se taj odnos onda strukturira. Značenje jezičnih struktura ovisi o društveno-kulturnome kontekstu u kojemu govornik odrasta i unutar kojega gradi svoja znanja. Međutim, poznato je da različiti jezici svijeta posjeduju slične pojmove koji su značenjski suprotni (*živ-mrtav*, *svjetlo-tama*, *gore-dolje* / *dead-alive*, *light-dark*, *up-down*).

Ovo nas dovodi do pretpostavke da su značenjski odnosi suprotnosti pojmovno strukturirani, a da znanje o svijetu uvjetuje koje će jezične strukture predstavljati koje značenjske odnose suprotnosti. Stoga je moguće da neki jezici posjeduju sličan mehanizam gradbe značenjskih odnosa suprotnosti zahvaljujući pojmovnim sličnostima, ali i temeljnije od toga, zahvaljujući i nekim biološkim, odnosno neurološkim sličnostima koje kao ljudi posjedujemo. To bi značilo da neurološki mehanizmi koji sudjeluju u gradbi značenjskih odnosa suprotnosti na pojmovnoj razini omogućuju realizaciju jezičnih struktura u kojima se ti odnosi ogledaju, što je sve ovisno o znanju o svijetu i jezičnome sustavu govornika.

Ovakav pogled na problematiku značenjskih odnosa suprotnosti mogao bi dovesti do tumačenja **antonimije u širem smislu** kao jednoga od procesa kategorizacije znanja o svijetu koje se ogleda u znanju o jeziku. Prema rezultatima korpusnoga istraživanja provedenoga za potrebe ovoga rada, ali i upitnika koje su ispunjavali izvorni govornici engleskoga i hrvatskoga, mehanizam gradbe značenjske suprotnosti često je kontekstualno fleksibilan, što omogućuje govornicima da za potrebe određenoga konteksta proizvedu u potpunosti nov i nekonvencionaliziran par leksema koji isključivo u tome kontekstu nose suprotno značenje, odnosno djeluju poput antonima. To nas dalje navodi da značenjske odnose suprotnosti gledamo kao pojmovno određene (Jones 2002, Murphy 2003, Paradis 2009, Jones et al. 2012), budući da se odnos suprotnosti može graditi i između leksema koji uobičajeno ne nose konvencionalno suprotna značenja (npr. *živo-umjetno*, *dead-sleeping*).

4.2.3. Antonimija: teorijske implikacije i otvorena pitanja

Tradicionalni i suvremeni pristupi značenjskim odnosima suprotnosti u nekim su pogledima slični, a u nekima različiti. Oba pogleda zagovaraju nužnost postojanja suprotnoga leksema svakome leksemu koji se dovodi u značenjski odnos suprotnosti. Ako se to suprotno značenje želi iskazati, tada ta dva leksema stupaju u odnos suprotnosti. Želja za iskazom značenjske suprotnosti ovisi o kontekstu jezične uporabe, koja je temeljem suvremenoga pristupa, tj. kognitivno-lingvističkog teorijskog okvira. Strukturalistička semantika govori o parovima leksema, a kognitivna lingvistika o parovima pojmova suprotnih značenja. Mehanizam povezivanja obiju vrsta parova u značenjski odnos suprotnosti je dihotomizacija (koja se u suvremenom pogledu naziva gradbom suprotnosti). Međutim, u tradicionalnome pogledu dihotomizacija se odvija na razini jezičnoga sustava, dok se u suvremenome pogledu dihotomizacija odvija i na pojmovnoj i na jezičnoj razini.

S obzirom na jasne sličnosti između ovih dvaju pogleda na značenjske odnose suprotnosti, teško je zapravo govoriti o dvama različitim pogledima na istu pojavnost. Jasno je da je tzv. suvremeni pogled proizašao iz strukturalističke semantike. Također je jasna važnost usustavljene klasifikacije odnosa suprotnosti i zaključaka koji su iz nje proizašli. U izgradnji teorije o antonimiji pomak je učinjen u obujmu pojavnosti koje se dovode u različite značenjske odnose suprotnosti. U predjelu spoznavanja možebitne važnosti antonimije za funkcioniranje ljudskoga uma – kako su naslućivali već Ogden (1932) i Lyons (1977) – nisu učinjeni veliki koraci. Najvrjedniji doprinos suvremenih autora o antonimiji zasigurno je u metodologiji istraživanja, ali i u naglašavanju važnosti znanja o svijetu i pragmatičkih obilježja nekog diskursa u gradbi suprotnih značenja. Tradicija europskoga strukturalizma, koliko god naglašavala važnost antonima za ljudsko mišljenje, i dalje ih svrstava u vrlo grube strukture s čvrstim granicama, ne dozvoljavajući fleksibilnost koja je inherentna jezičnoj uporabi, a koja se naglašava upravo u uporabnom modelu (*usage-based model*) kognitivne lingvistike.

Ako polazimo od jezika u uporabi, tada bismo antonimiju mogli opisati kao odraz procesa opojmljivanja i kategorizacije te kao ogledalo organizacije dijela znanja o svijetu kroz jezik. Antonimija bi mogla ponuditi potpunu informaciju o prirodi onoga što obilježava zato jer uključuje znanje o cjelovitosti pojma – što pojam jest uključuje i znanje o tome što on nije, odnosno što bi mogao biti u svojoj suprotnosti. Osim toga, gradba značenjskih odnosa suprotnosti jasno pokazuje prožimanje paradigmatičkih i sintagmatskih struktura. Stoga se postavlja pitanje: budući da antonimiju gledamo kao značenjsku kategoriju prototipnoga ustroja, i budući da su značenjske domene ovisne o znanju o jeziku i znanju o svijetu, koliko ta znanja uvjetuju samu strukturu kategorije antonimije? Razlikuje li se njezin prototip od jezika do jezika?

S obzirom na ovakvu kompleksnost, temi antonimije se u ovome radu pristupa iz perspektive teorijskoga okvira kognitivne lingvistike, koji otvara mogućnost multidisciplinarnog istraživačkog metodologije.

5. METODOLOGIJA

Multidisciplinarnost nužna za cjelovitije razumijevanje pojma antonimije i širokoga spektra pojavnosti koje on obuhvaća traži slojevitou metodologiju. Kako bi se temi pristupilo dubinski, istraživanje se provodi na dva tipološki različita jezika, engleskome i hrvatskome. Budući da je za engleski jezik dostupnost podataka o antonimiji veća te da je glavnina nama poznatih istraživanja o antonimiji provedena upravo za njega, on će poslužiti kao polazišni jezik. Antonimija u hrvatskome jeziku nije detaljno istražena, osobito s obzirom na teorijski okvir kognitivne lingvistike, pa će istraživanje ovdje ponuditi neke nove odgovore. Postojeći jezični podatci o antonimiji u engleskome jeziku nadopunjavaju se novim podacima iznađenima tijekom ovoga istraživanja. Potom se podatci za engleski jezik uspoređuju s podacima za hrvatski jezik, kako postojećima, tako i novima.

S obzirom na slojevitost teme antonimije i na multidisciplinarnu pristup zauzet u ovome radu, istraživanje se također provodi slojevito, i to u tri zasebne, ali povezane faze. Prva faza obuhvaća korpusno istraživanje antonimije u engleskome i hrvatskome jeziku, koje je temeljem svakom daljnjem empirijskome pristupu ovoj temu. Na korpusno istraživanje nastavlja se druga metodološka faza istraživanja, koja obuhvaća ispitivanje uporabe antonimije u engleskome i hrvatskome jeziku na izvornim govornicima. Treća, ujedno i posljednja faza ovoga istraživanja, obuhvaća pilot studiju neurobiološke aktivnosti ljudskoga mozga pri uporabi i razumijevanju antonimije u oba predstavljena jezika, također na izvornim govornicima, i to uporabom metode slikovnog prikaza mozga (fMRI).⁵⁶ U sljedećim je poglavljima svaka faza zasebno opisana.

5.1 Prva faza istraživanja: korpusna analiza

Ovdje provedena korpusna analiza značenjskih odnosa suprotnosti u engleskome i hrvatskome jeziku nudi opis značenjske suprotnosti u oba jezika temeljen na jezičnoj uporabi. Cilj ovoga opisa je pronaći tipove antonimije u širem smislu u oba jezika i pokušati utvrditi prirodu značenjskih odnosa suprotnosti s obzirom na njihove sintagmatske i paradigmatičke osobitosti.

⁵⁶ Studija neurobiološke aktivnosti mozga predviđena kao posljednja faza istraživanja ove doktorske disertacije morala je uslijed epidemije COVID-19 biti odgođena. S obzirom na zahtjeve provedbe studije, koja uključuje izvorne govornike koji moraju biti podvrgnuti testiranju putem metode fMRI, a koji bi se u okolnostima epidemije izlagali povećanom riziku od zaraze, jednako kao i istraživački tim, odlučeno je da će se ovaj dio istraživanja odgoditi dok se uvjeti za njegovu provedbu ne ostvare. Stoga će u radu biti predstavljen protokol studije i pitanja na koja bi ona imala odgovoriti.

Korpusnom se analizom propituju uporabni konteksti u kojima leksemi ulaze u značenjske odnose suprotnosti te se ti pronađeni uporabni konteksti uspoređuju s postojećim opisima značenjskih odnosa suprotnosti.

Odabir korpusa iz kojih su se crpili materijali za analizu obuhvaćenu ovim radom temeljio se na preliminarnome uvidu u četiri korpusa, dva za engleski jezik (BNC i COCA) i dva za hrvatski jezik (HNK i HrWaC). Britanski nacionalni korpus (BNC) sadrži 100 milijuna pojavnica, a sačinjen je od 90% pisanoga i 10% govorenoga engleskoga jezika. U usporedbi s Korpusom suvremenog američkog engleskog jezika (COCA), koji sadrži 560 milijuna pojavnica s ujednačenom distribucijom govorenog i pisanog jezika iz mnogih registara, i koji je posljednji puta nadopunjen 2017. godine, BNC je dao manje rezultata u vidu parova leksema suprotnih značenja. Na primjer, preliminarna pretraga leksema *black* u korpusu COCA dala je ukupno 26720 pojavnica, dok je ista pretraga u korpusu BNC dala 2022 pojavnice. Pretraga leksema *man* u korpusu COCA dala je 6689 pojavnica, a ista pretraga u korpusu BNC 940 pojavnica.⁵⁷ S obzirom na velike razlike u broju pojavnica između ovih dvaju korpusa, odlučili smo rabiti Korpus suvremenog američkog engleskog (COCA) kao glavni izvor materijala za temeljnu analizu, budući da s većim brojem pojavnica raste i broj primjera u kojima se određeni leksem može naći u odnosu značenjske suprotnosti.

Ista preliminarna analiza provedena je i za hrvatski jezik u Hrvatskom nacionalnom korpusu (HNK) i u Hrvatskom web korpusu (HrWaC). Hrvatski nacionalni korpus sadrži 105 milijuna pojavnica isključivo pisanoga jezika, dok Hrvatski web korpus sadrži njih više od 1.9 milijardi. Veličina korpusa je dakako utjecala na opsežnost preliminarnih pretraga pa je tako pretraga leksema *muško* u HNK-u dala 366 pojavnica, dok je ista pretraga u HrWaC-u dala 13699 pojavnica. Pretraga leksema *crno* je u HNK-u dala 3046, a u HrWaC-u 38726 pojavnica. S obzirom na velike razlike u broju pojavnica između ovih dvaju korpusa, ustanovljeno je da HNK ne daje dovoljno sveobuhvatne rezultate zbog količine i prirode jezičnoga materijala koji nudi, isto kao što je bio slučaj s Britanskim nacionalnim korpusom. Budući da je cilj ovoga istraživanja uvid u tipove značenjske suprotnosti izražene kroz jezičnu uporabu parova leksema suprotnih značenja u određenim konstrukcijama i kontekstima uporabe, bilo je važno odabrati korpus koji nudi jezični materijal što bliži svakodnevnoj jezičnoj uporabi. Osim toga, bilo je potrebno da toga materijala ima što više kako bi se mogla što bolje spoznati raznolikost ovih odnosa i utvrditi načela prema kojima djeluju u jezičnoj uporabi. Stoga je za korpusno

⁵⁷ Slične rezultate dobili smo pretragom i drugih leksema: *male* 7611 u COCA-i i 1064 u BNC-ju, *high* 4979 u COCA-i i 686 u BNC-ju, *buy* 1194 u COCA-i i 197 u BNC-ju, *hot* 1461 u COCA-i i 358 u BNC-ju, itd.

istraživanje hrvatskoga jezika rabljen HrWaC, čiji jezični materijal u većoj mjeri odgovara potrebama ovoga rada.

Nakon odabira korpusa provedeno je temeljno korpusno istraživanje na svim prikupljenim parovima leksema značenjske suprotnosti navedenima u literaturi pregledanoj za potrebe ovoga rada. Za engleski jezik su parovi leksema uzeti iz Lyonsa (1977), Crusea (1986) i Jonesa et al. (2012), a za hrvatski jezik iz Šarić (2007). Prikupljeni su svi parovi leksema koji su u literaturi klasificirani kao primjer značenjske suprotnosti neovisno o užoj klasifikaciji, to jest o tome jesu li klasificirani kao antonimija u užemu ili u širem smislu. Sveukupno je prikupljeno 125 parova leksema suprotnih značenja za engleski jezik i 102 para za hrvatski jezik.⁵⁸ Parovi leksema nisu prevođeni iz jednoga jezika u drugi, nego su izolirani izravno iz pregledane literature. Dvije skupine parova su potom uspoređene kako bi se vidjelo koliko se parova javlja u oba jezika te postoje li značajna odstupanja. Usporedbom je utvrđeno da se pregledana literatura uvelike preklapa u odabiru parova leksema suprotnih značenja, neovisno o njihovoj užoj klasifikaciji. Razlike između engleskih i hrvatskih parova odnose se na neke specifične kombinacije za koje je korpusno istraživanje pokazalo da su uporabno rijetke (npr. par leksema *rough-calm* se u korpusu COCA supojavljuje osam puta, od čega pet puta u suprotnome značenju, od čega pak četiri puta u opisu površine vode po kojoj se plovi).

Nakon usporedbe dviju skupina parova leksema suprotnih značenja, pristupilo se postupku korpusne pretrage. Najprije je svaki član svakoga para zasebno pretražen u korpusu, i to na uzorku od 1000 pojava (za neke parove nije bilo dostupno toliko pojava pa su pregledane sve koje su bile ponuđene).⁵⁹ Ručnom pretragom je za svaki leksem izolirana svaka pojava od prvih 1000 koja je nosila suprotno značenje, neovisno o leksemu koji je u toj pojavi tvorio drugi član para suprotnoga značenja. Na primjer, pretraga leksema *come* je na prvih stotinu od 1000 pojava dala petnaest primjera značenjske suprotnosti, među kojima su primjeri u kojima se rabi par antonima *come-go*:

„Two theories have already *come* and *gone*“

ali i neki primjeri u kojima leksem *come* ulazi u odnos suprotnosti s nekim drugim leksemom, poput *vanish*:

„The sensation *vanished* as quickly as it had *come*“.

⁵⁸ Popisi parova nalaze se u Tablici 1 (za engleski) i Tablici 2 (za hrvatski) zajedno s brojem pojava u korpusu.

⁵⁹ Vidi Tablice 1 i 2.

Ovaj iscrpan postupak omogućio je prikupljanje brojnih kombinacija parova leksema suprotnih značenja za svaki pojedini leksem iz polazišne skupine, kako za engleski tako i za hrvatski jezik.

Nakon prikupljanja korpusnih podataka o svim leksemima iz obje preliminarne skupine, izdvojeno je 45 parova za engleski te 45 parova za hrvatski jezik koji su unutar zadanih 1000 imali relativno velik broj pojava s primjerima značenjske suprotnosti. Odabrani parovi leksema su jednaki za oba jezika (npr. *black-white*, *crno-bijelo*) kako bi se njihova svakodnevna uporaba dostupna putem korpusa mogla temeljito usporediti.

Odabrani parovi leksema za engleski i hrvatski jezik su potom ponovno pretraženi u korpusima, ali ovoga puta kao parovi, uz bilježenje frekvencija supojavljivanja visoko i nisko konvencionaliziranih parova.

U sljedećoj tablici navedeni su svi parovi leksema za engleski i hrvatski jezik koji su analizirani u radu, zajedno s brojem pojava u korpusima:

Engleski jezik (COCA)	Hrvatski jezik (HrWaC)
1) black-white 29908	1) muškarac-žena 60042
2) here-there 26738	2) tu-tamo 26342
3) up-down 26523	3) noć-dan 15532
4) left-right 15311	4) život-smrt 15330
5) good-bad 12051	5) prije-poslije 13300
6) come-go 11298	6) lijevo-desno 8671
7) man-woman 9918	7) istok-zapad 8531
8) male-female 9374	8) dobro-loše 7340
9) before-after 8820	9) djevojčica-dječak 6662
10) day-night 8085	10) sjever-jug 5999
11) life-death 6730	11) gore-dolje 5779
12) north-south 5982	12) uspon-pad 4703
13) high-low 5385	13) doći-otići 4589
14) east-west 4738	14) živ-mrtav 4161
15) top-bottom 3873	15) rat-mir 3915
16) front-back 3235	16) prodati-kupiti 3869
17) rich-poor 3060	17) dati-uzeti 3838
18) old-young 2997	18) ljubav-mržnja 3274
19) boy-girl 2986	19) blizu-daleko 3148
20) big-small 2663	20) muško-žensko 3116
21) rise-fall 2325	21) iznad-ispod 2803
22) give-take 2319	22) veliko-malo 2490
23) light-dark 2311	23) prijatelj-neprijatelj 2298
24) love-hate 1953	24) vrh-dno 2184
25) war-peace 1928	25) sprijeda-straga 2006
26) hot-cold 1950	26) jako-slabo 1879
27) above-below 1887	27) crno-bijelo 1646
28) buy-sell 1884	28) naprijed-natrag 1279
29) dead-alive 1843	29) staro-mlado 1164
30) win-lose 1553	30) pobijediti-izgubiti 1158

31) open-closed 896	31) ovdje-ondje 836
32) near-far 830	32) toplo-hladno 785
33) strong-weak 691	33) pratiti-voditi 700
34) push-pull 493	34) visko-nisko 547
35) married-single 466	35) svjetlo-tamno 357
36) forwards-backwards 386	36) lijepo-ružno 345
37) friend-enemy 275	37) gurati-vući 221
38) beautiful-ugly 144	38) sakriti-otkriti 177
39) happy-unhappy 129	39) prijateljski-neprijateljski 118
40) close-distant 47	40) otvoreno-zatvoreno 112
41) arrive-depart 52	41) sretno-nesretno 102
42) friendly-hostile 52	42) stići-poći 74
43) friendly-unfriendly 29	43) bogato-siromašno 56
44) follow-precede 36	44) oženjen-neoženjen 24
45) hide-reveal 21	45) blisko-daleko 21

Cilj ove pretrage bio je potvrditi kombinacije parova iz prethodne pretrage, vidjeti koji su parovi frekventniji, te izolirati antonimijske konstrukcije u kojima se svaki par javlja u kontekstima jezične uporabe dostupnima putem korpusa. Ovaj dio korpusne analize uključio je ručno bilježenje antonimijskih konstrukcija u oba jezika kako bi se iznašle one konstrukcije koje omogućuju prijenos i gradbu suprotnoga značenja. Bilježenje konstrukcija i frekvencija supojavljivanja parova antonima omogućilo je provjeru podudarnosti pojedinih tipova antonimije s postojećom klasifikacijom paradigmatičke značenjske suprotnosti. Nadalje, uvidjeli smo mogućnosti stvaranja novih, nekonvencionaliziranih i kontekstno ovisnih parova upravo putem antonimijskih konstrukcija. Rezultati korpusnoga istraživanja predstavljeni su u Poglavlju 6.

5.2 Druga faza istraživanja: upitnici

Druga faza istraživanja uključila je provjeru rezultata dobivenih korpusnim istraživanjem putem upitnika. Dobivene frekvencije i vrste leksičkoga materijala koji se javlja kao značenjska suprotnost ispitane su na izvornim govornicima engleskoga i hrvatskoga jezika (40 + 40). Sudionici istraživanja upitnik su ispunjavali online. Upitnik je sastavljen kao Word dokument i poslan ispitanicima putem e-maila. Ispitanici su upitnik ispunjavali elektroničkim putem te svoje ispunjene verzije poslali na e-mail adresu istraživača. Upitnik je popraćen informiranim pristankom, kratkim demografskim upitnikom i uputom o ispunjavanju zadataka.⁶⁰ U uputi je navedeno da se upitnik ispunjava bez vremenskoga ograničenja i da je za njega potrebno

⁶⁰ Primjeri upitnika za engleski i hrvatski jezik dostupni su u Dodatcima.

izdvojiti do dvadeset minuta vremena. Svaki ispunjeni upitnik pohranjen je na način koji osigurava anonimnost sudioniku istraživanja.

Cilj upitnika bio je ispitati što izvorni govornici engleskoga i izvorni govornici hrvatskoga smatraju prototipnim parovima antonima, odnosno kakva jezična ostvarenja na njihovom materinjem jeziku za njih predstavljaju značenjsku suprotnost.

Ciljanim pitanjima upitnikom se od sudionika tražilo da:

- 1) odrede drugi član zadanoga para (npr. *živ-____, dead-____*),
- 2) odaberu par koji smatraju najboljim primjerom antonimije među ponuđenim parovima (npr. *dobro-zlo, dobro-loše, dobro-nedobro; good-evil, good-bad, good-ungood*),
- 3) upotrijebe zadane parove riječi u rečenici na način da bude jasno da označavaju suprotne pojmove (npr. *živ-mrtav; dead-alive*),
- 4) na praznu crtu upišu riječ koja znači suprotno od riječi koja je podcrtana (npr. „Rješenje sasvim sigurno nije ni crno ni _____“. i „I neither _____ it nor love it, which is how most people define mediocrity“.).

Gore ponuđeni primjeri pitanja odabrani su na temelju preliminarnog korpusnog istraživanja koje je pokazalo da su navedeni antonimi frekventni u hrvatskome i engleskome jeziku. Nadalje, pitanja su ponuđena takvim redoslijedom koji ne dozvoljava *priming* u odgovorima.

Cilj je upitnika bio utvrditi sljedeće:

- 1) prototipnost visoko konvencionaliziranih parova antonima u engleskome i hrvatskome jeziku koji pripadaju svim pojmovno-značenjskim cjelinama, odnosno svim vrstama riječi obuhvaćenima ovim istraživanjem,
- 2) fleksibilnost gradbe suprotnoga značenja kada je govornik suočen s npr. neuobičajenom opcijom (npr. *man-poodle* u odnosu na *man-woman* ili *malo-nemalo* u odnosu na *malo-veliko*),
- 3) koliko jezične konstrukcije uvjetuju uporabu i razumijevanje antonimije te koliko omogućuju širenje značenjske suprotnosti i na nekonvencionalizirane ili kontekstualno uvjetovane parove antonima (npr. u primjeru za hrvatski jezik uzetom iz korpusa HrWaC „Kod najnovijih sustava za sintezu govora, prirodnost izgovora je toliko dobra da je već vrlo teško razlučiti da li se radi o _____ ili o računalu“, ciljani leksem je *čovjek*),

4) koje će jezične konstrukcije govornik upotrijebiti pri produkciji vlastitih rečenica da bi izrazio značenjsku suprotnost zadanoga para antonima.

Kako bi se dobili što točniji rezultati i kako bi se odredila što pogodnija metodologija, prije glavnog upitnika provedena je pilot-studija na manjem broju sudionika (30) za hrvatski jezik, koja je obuhvatila uzorak jezičnog materijala koji se želi ispitati u glavnoj studiji. Rezultati pilot-studije omogućili su pravilnije postavljanje pitanja i određivanje građe za ispitivanje u glavnoj studiji.

Glavna studija provedena je online za engleski i za hrvatski jezik. Za svaki jezik prikupljeno je ukupno 40 ispitanika. Analiza odgovora slijedi u Poglavlju 7.

5.3 Treća faza istraživanja: fMRI

Kao treća faza istraživanja bila je zamišljena pilot-studija neurobiološke aktivnosti mozga putem metode fMRI (Funkcionalna magnetska rezonancija). Ova faza istraživanja imala je obuhvatiti rezultate prve i druge faze koji bi poslužili kao podloga za pilot-studiju neurobiološkog ispitivanja antonimije. Međutim, uslijed epidemije COVID-19, a zbog složenosti i rizičnosti provedbe same pilot-studije, odlučeno je da će se ova posljednja faza istraživanja odgoditi dok za nju ne budu ostvareni sigurnosni uvjeti. Stoga će ovdje biti opisan protokol pilot-studije – kako je ona zamišljena – i pitanja na koja je ona imala ponuditi odgovore.

Neuroznanstvena istraživanja jezika još su uvijek u razvojnoj fazi metodologije i obrade podataka. Rezultati pojedinih istraživanja pokazuju da je moguće da se ovakvom metodologijom dobiju vrijedne informacije o funkcioniranju regija ljudskoga mozga koje se tradicionalno vezuju uz jezik (Binder et al. 2009, Jeon et al. 2009, Huth et al. 2016). Međutim, ispitivanje neuro-biološke aktivnosti ljudskoga mozga vezane uz jezik mora se provoditi s velikim oprezom uslijed još brojnih nepoznanica.

Neuro-biološka aktivnost pri uporabi i razumijevanju antonimije ispitat će se putem snimanja izvornih govornika engleskoga te izvornih govornika hrvatskoga jezika metodom slikovnog prikaza mozga (fMRI), a na temelju rezultata prve i druge faze istraživanja. Cilj je metode fMRI vidjeti koje se regije ljudskoga mozga aktiviraju i koaktiviraju pri uporabi i razumijevanju antonimije, osobito prototipne, te aktiviraju li se pojedine specifične regije koje se mogu povezati upravo s antonimijom. S obzirom na to da je ovo tek pilot studija, ta faza istraživanja

provest će se na malome uzorku sudionika (7 za engleski i 7 za hrvatski jezik), kako bi se vidjelo mogu li se tako postavljenim istraživanjem dobiti mjerodavni i konkretni rezultati koji bi ukazivali na korisnost metode fMRI za ispitivanje kompleksnih značenjskih odnosa.

Prije provedbe samoga testa, svakog sudionika istraživanja valja najprije snimiti kako bi se odredila temeljna struktura mozga i kako bi se odredile njegove temeljne funkcije. Zatim se snimke mozgova svih sudionika, posebno engleskih i posebno hrvatskih govornika, moraju poravnati s obzirom na uvriježeni uzorak (MNI) putem kojega će se u programu za kodiranje i dekodiranje podataka dobivenih snimkom uspoređivati temeljne funkcije mozga s onima dobivenima tijekom provođenja testa. Nakon određivanja temeljnih parametara, može se pristupiti provedbi samoga testa.

S obzirom na složenost i količinu informacija koja se dobiva tijekom snimanja mozga putem metode fMRI, protokol valja sastaviti od jednostavnih i provedivih zadataka koji će ipak ponuditi odgovore na neka pitanja o tome kako se antonimija procesira u mozgu. Stoga je naš protokol sastavljen od dva zadatka koji se temelje na prva dva zadatka postavljena u upitniku za govornike iz druge faze istraživanja.

U prvome zadatku ispitaniku se na ekranu prikazuju riječi. Ispitanik mora za svaku od prikazanih riječi izgovoriti njoj značenjski suprotnu, što bilježi ispitivač. Zadatak se sastoji od četiri bloka, svaki od kojih sadrži 10 riječi. Riječi su ponuđene s tri sekunde razmaka, a između blokova je pet sekundi razmaka. Cilj zadatka je uočiti koaktivaciju regija u mozgu ispitanika pri rješavanju zadatka, osobito u vidu prepoznavanja konvencionaliziranih parova antonima u odnosu na rubnije primjere (poput *pas-mačka/dog-cat*). Pitanje koje se postavlja je postoji li razlika u aktivaciji regija mozga pri rješavanju konvencionaliziranih u odnosu na nekonvencionalizirane primjere.

U drugome zadatku ispitaniku su na ekranu ponuđeni parovi riječi za koje mora odrediti jesu li značenjski suprotne, i to pritiskom na tipku. Među ponuđenim parovima riječi nalaze se antonimi, sinonimi i nekonvencionalizirane kombinacije antonima. Zadatak se sastoji od četiri bloka od 6x3 parova riječi. Cilj zadatka je opet uočiti koaktivaciju regija u mozgu pri njegovu rješavanju, osobito u vidu razlika u koaktivaciji pri procesiranju antonima, sinonima i neuobičajenih kombinacija.

Ukoliko se ovako jednostavnim zadatcima pokaže da postoji specifična koaktivacija regija u mozgu pri procesiranju antonimije, i ukoliko se ona može pratiti u svih sedam engleskih, odnosno hrvatskih ispitanika, tada ćemo moći pristupiti nadogradnji zadataka koji bi obuhvatili

kompleksnije značajke antonimije (npr. antonimijske konstrukcije). No, s obzirom na izrazitu složenost ispitivanja jezika putem neuroznanstvene metode fMRI, već bi uočavanje koaktivacije specifične za antonimiju bilo od iznimnog značaja.

6. ANALIZA KORPUSA

Temeljeći se na teorijskim postavkama kognitivne lingvistike, ali i sustavno propitujući relevantnost različitih tipova paradigmatičkih odnosa značenjske suprotnosti, ovaj će rad utvrditi u kojoj su mjeri leksički odnosi definirani u tradicionalnome pristupu dijelom opisa antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja. Pretpostavlja se da će uporabni model kognitivne lingvistike ponuditi uvid u prototipne parove antonima, da će se pojedini tipovi prototipnih parova pojavljivati u različitim tipovima konstrukcija, što će omogućiti bolji uvid u vrste paradigmatičkih odnosa antonimije u širem smislu. Naime, u samim začetcima je kognitivna lingvistika naglašavala da je ključ sustavnoga razumijevanja jezičnih sustava upravo uporabnost (*usage-based*). Međutim, sama istraživanja jezika nisu bila uporabno utemeljena sve do pojave korpusne lingvistike utemeljene u teorijskim postavkama kognitivne lingvistike. Upravo zato smatramo da je za sustavan opis značenjske suprotnosti važno početi od korpusne analize. Korpusna analiza engleskoga i hrvatskoga pokazat će sličnosti u tipu konstrukcija koje vežu određene tipove odnosa značenjske suprotnosti, a pretpostavljamo da će tipološke razlike među dvama jezicima ukazati na moguće razlike između konstrukcija i parova antonima koji se u njima javljaju.

Cilj ovdje provedene korpusne analize bio je pronaći sve tipove značenjske suprotnosti s obzirom na dostupnu jezičnu uporabu engleskoga i hrvatskoga, utvrditi frekvencije supojavljivanja parova antonima te zabilježiti antonimijske konstrukcije u kojima se ti parovi pojavljuju. Na taj način analiza opisuje i paradigmatičku i sintagmatsku razinu ovog značenjskog odnosa.

U svrhu što jasnije analize, ovdje ćemo utvrditi terminologiju kojom smo obilježavali pojavnosti iznađene korpusnom analizom.

Najprije valja navesti termine koje rabimo za obilježavanje parova leksema suprotnih značenja. S obzirom na prethodno predstavljen teorijski okvir, u ovome se radu rabi termin **antonimi** za obilježavanje parova leksema suprotnih značenja neovisno o tradicionalno uspostavljenoj užoj klasifikaciji. Dakle, rabimo termine **antonim**, **antonimi**, **parovi antonima** i **antonimija** za obilježavanje pojavnosti **antonimije u širem smislu**.

Nadalje, valja ukratko objasniti termine **pojmovno-značenjska cjelina** i **polovi pojmovno-značenjske cjeline**. Pojmovno-značenjska cjelina se ovdje odnosi na značenje koje se gradi u međuodnosu dvaju značenjski suprotstavljenih leksema. Dakle, svaki par antonima tvori jednu

pojmovno-značenjsku cjelinu koja ima dva pola. Svaki član para antonima predstavlja jedan pol pojmovno-značenjske cjeline. Na primjer, par antonima *živ-mrtav* tvori pojmovno-značenjsku cjelinu života, odnosno smrti, čiji su polovi *živ* s jedne strane i *mrtav* s druge strane. Stoga se svaki par antonima u korpusnoj analizi opisuje kao pojmovno-značenjska cjelina sastavljena od dvaju polova između kojih se gradi odnos značenjske suprotnosti neke vrste putem smještanja polova u okvire određenih antonimijskih konstrukcija. Termin pojmovno-značenjska cjelina odabran je jer pokazuje kontinuum od pojma izgrađenog u umu govornika do značenja leksema kojim je taj pojam leksikaliziran. Budući da se u našem mišljenju antonimija ostvaruje na pojmovnoj razini jednako kao i na razini jezičnoga sustava, ovakav termin dozvoljava upravo takvu njezinu sliku. Svaki par antonima je kao cjelina opojmljen, leksikaliziran, a zatim ostvaren na razini jezične produkcije.

Termin **antonimijske konstrukcije** uveden je u potpoglavlju 4.2.2., a odnosi se na strukture sintagmatske razine u kojima se supojavljaju parovi antonima u jezičnoj uporabi.⁶¹ Te su strukture shematizirane, kao npr. 'X ili Y' ili 'X or Y', što znači da pripadaju pojmovnoj razini. Svaki primjer jezične uporabe antonimije proizlazi iz pojmovne razine – s jedne strane pojmovno-značenjskih cjelina, a s druge strane antonimijskih konstrukcija, koje u zajedničkom djelovanju ostvaruju međuodnos paradigmatske i sintagmatske razine.

Stoga možemo reći da parovi antonima tvore pojmovno-značenjske cjeline koje se uporabno ostvaruju putem antonimijskih konstrukcija iskazujući na taj način različita **suprotna značenja**. Vrste suprotnih značenja koje su ovdje izolirane bit će raspravljene nakon analize parova antonima koja slijedi.

Pretraženi i analizirani primjeri antonima dostupni su Tablici 1. Ovdje će biti prikazani ilustrativni primjeri za oba jezika koji najbolje prikazuju rezultate korpusne pretrage. Odabir ilustrativnih primjera jezične uporabe za svaki par odabranih antonima temelji se na preliminarnoj pretrazi korpusa koja je obuhvatila parove antonima izdvojene iz literature. Pretraga svakog para antonima uključila je po tisuću pojava, odnosno primjera jezične uporabe. Budući da za neke parove antonima nije bilo dostupno toliko primjera, za predstojeći opis i analizu odabrani oni primjeri za svaki par antonima koji su se javljali u najfrekventnijim antonimijskim konstrukcijama unutar prvih stotinu primjera. Valja napomenuti da ovdje ne

⁶¹ Odabrani način prikazivanja shematizacije antonimijskih konstrukcija nastavlja se na tradiciju semantičkih djela čiji se empirijski pristup uvelike oslanjao na simboličku logiku (Lyons 1977, Fillmore et al. 1988). Uporaba X i Y kao shematiziranoga mjesta za leksem unutar nekoga iskaza nastavljena je i u Golberg (1995, 2006) čiji se konstrukcijski pristup rabi u ovome radu.

tvrdimo da su svi odabrani primjeri, kao ni izdvojene antonimijske konstrukcije, predstavnici najfrekventnijih antonimijskih konstrukcija po svakom paru antonima uopće. Za tako detaljnu pretragu valjalo bi pregledati sve dostupne primjere unutar cjelokupnog korpusa za svaki par antonima, a to bi uvelike premašilo opseg ovoga rada. Stoga se odabir primjera i antonimijskih konstrukcija vodio frekvencijom na prvih stotinu pojava za svaki par antonima.

Valja napomenuti da analizirani antonimi u oba jezika uključuju sve otvorene vrste riječi (pridjeve, imenice i glagole) te priloge i prijedloge, dok su druge vrste riječi, poput prepozicija, uključene u preliminarnu analizu, no zbog opsega jezičnoga materijala morale su izostati iz glavne analize. Ovdje se valja još jednom osvrnuti na termin pojmovno-značenjske cjeline, budući da se one izravno odnose na cjelokupnost značenja parova antonima. Budući da struktura svake pojmovno-značenjske cjeline ovisi o paradigmatskim i sintagmatskim odnosima u koje mogu stupati njezini polovi, jasno je da će se pojmovno-značenjske cjeline razlikovati prema vrstama tih odnosa, to jest prema tome koji leksem može stupiti u koji sintagmatski i paradigmatski odnos u skladu s pravilima jezičnoga sustava kojemu pripada. Stoga, kako bismo vodili računa o objema vrstama odnosa, pojmovno-značenjske cjeline smo podijelili s obzirom na vrstu riječi kojoj pripadaju njihovi polovi. Razlog zašto ih nismo nazvali imeničkim, glagolskim i pridjevskim antonimima, kako je u jednoj od svojih klasifikacija predložila Šarić (2007:83) je taj što bi takva klasifikacija stavila naglasak na gramatičke, odnosno sintagmatske odnose između parova leksema. Nama je ovdje cilj naglasiti prvenstvo pojmovne razine u gradbi odnosa suprotnosti, a pojmovna razina uključuje ne samo vrstu riječi i sintagmatske odnose, nego i značenjske domene iz kojih pojmovi leksikalizirani tim vrstama riječi proizlaze. O pojmovno-značenjskim cjelinama bit će više riječi u poglavlju 6.4.

6.1 Primjeri antonimije u engleskome prema frekvencijama supojavljanja u korpusu

U ovom poglavlju bit će navedeni primjeri engleske jezične uporabe koji pokazuju parove leksema suprotnih značenja u kontekstima značenjske suprotnosti, i to prema broju pojava u korpusu COCA, kako je navedeno u Tablici 1. Napominjemo da je ovdje riječ o frekvenciji unutar odabranog korpusa, a ne o apsolutnoj frekvenciji.

Black-white

Par antonima s najvišim brojem pojavnica u odnosu na pregledane parove je *black-white* (29 908). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe iz korpusa:

- 1) „Clergy in at least some places wear either *white* or *black* - black being the more penitential.“
- 2) „It is no good just blaming the *white* people or the *black* people for the situation in our country.“
- 3) „This is not a *black* and *white* issue.“

Primjer (1) par antonima *black-white* smješta u konstrukciju 'either X or Y' kojom se iskazuje da redovnici nose jednu od dostupnih dviju boja. U primjeru se rabi primarno značenje leksema *black* i *white* koje denotira krajnje točke spektra boja. Dakle, značenje koje se iskazuje ne ukazuje na stupnjevitost.

U primjeru (2) se putem antonimijske konstrukcije 'X or Y' također iskazuje da je riječ o dvjema krajnjim točkama spektra – ili crno ili bijelo – ali je paradigmatičko značenje koje leksemi *black* i *white* drugačije od onoga iskazanoga u primjeru (1). U primjeru (2) leksemi *black* i *white* denotiraju boju kože jer modificiraju leksem *people* koji ih slijedi. Dakle, ovdje je riječ o prenesenome značenju leksema koje se temelji na metaforičkoj ekstenziji primarnoga značenja. Ovakvo značenje para antonima *black-white* izrazito je često u engleskome korpusu (COCA), a razlog tomu je specifična kulturološka situacija SAD-a. Društveno-kulturno, ali i fizičko okruženje, izrazito su važni za procese opojmljivanja. Ovdje se valja prisjetiti Langackerovih (1987) riječi o važnosti kulture za proces leksikalizacije, no također se valja osvrnuti na proces gradbe značenja zahvaljujući kojemu jedan leksem može služiti kao mjesto pristupa u čovjekov pojmovni sustav. Zahvaljujući tom procesu u kontekstu društveno-kulturne situacije govornika, par antonima *black-white* u engleskome jeziku može označavati i suprotnost između dviju ljudskih rasa. U skladu s ovim razmišljanjem možemo ponoviti da gradba značenja počiva na čovjekvu opojmljivanju svijeta koji ga okružuje (Žic Fuchs 2009:92). U analizi hrvatskih primjera vidjet ćemo da ovakva uporaba nije zamijećena.

Primjer (3) donosi par antonima *black-white* u antonimijskoj konstrukciji 'X and Y', kojom se iskazuje prisutnost obaju članova para. Dakle i crno i bijelo je ostvareno istovremeno, ali uz jasnu naznaku njihove značenjske suprotnosti. Ta je suprotnost sadržana kako na paradigmatičkoj razini, kojoj pripadaju konvencionalizirana značenja leksema *black* i *white*, tako i na sintagmatskoj razini kojoj pripada sama antonimijska konstrukcija 'X and Y'.

Ako o parovima antonima govorimo kao o krajnjim točkama spektra neke značenjske cjeline, onda bismo na temelju ovih primjera mogli zaključiti da *black-white*, kada se supojavljaju u kontekstima jezične uporabe, pokazuju svojstva binarne suprotnosti nestupnjevitooga tipa (*binary ungradable contrast*). Iako se isti par antonima javlja i u konstrukcijama koje bi mogle ukazivati na stupnjevitost, poput sljedećega primjera:

„No one has the balls to impeach Obama for they are afraid for he is considered black even though he is not a pure black man. He is half *white* and half *black*, and Barrack Obama Sr. is not his father or real father.“

Antonimijska konstrukcija 'half X and half Y' može ukazivati na neki značenjski prostor između dviju krajnjih točaka spektra. Dakle, pojmovno znademo da se prema zakonima fizike između crne i bijele nalazi cijeli spektar boja. Osim toga, iz iskustva znademo da crnu i bijelu boju možemo pomiješati, čime dobivamo sivu. Siva boja je u ovome smislu na pola puta između crne i bijele. U metaforičkome značenju leksemi *black* i *white* rabe se za označavanje boje kože, a iskustvo nam opet nalaže da se te boje mogu pomiješati, što vidimo i iz gore navedenoga primjera.

Kako bismo provjerili je li ovdje riječ o antonimijskoj konstrukciji, sintagmatsku strukturu 'half X and half Y' pretražili smo u korpusu (COCA). Rezultati pokazuju da se na prvih 50 primjera jezične uporabe ova sintagmatska struktura pojavljuje petnaest puta zajedno s leksemima koji konvencionalizirano nose suprotna značenja (*now-later, kneeling-standing, man-boy, torment-pleasure, empty-full*, itd.), od čega se četiri puta pojavljuje s parom antonima *black-white* ('half *black* and half *white*') označujući ljudsku rasu, to jest miješanje dviju ljudskih rasa. Soga možemo zaključiti da je 'half X and half Y' doista jezična konstrukcija koja često omogućuje prijenos suprotnoga značenja, i to uz mogućnost stupnjevanja leksema koji unutar konstrukcije tvore par antonima.

Međutim, unatoč ovakvim primjerima stupnjevanja, najfrekventnija značenja iz korpusno dostupne jezične uporabe para antonima *black-white* ipak se svode na nestupnjevitoost. Stoga možemo zaključiti da ovaj par antonima uglavnom iskazuje krajnje točke spektra putem dihotomizacije, ali da u nekim konstrukcijama može iskazivati i stupnjevitoost. U tradicionalnome opisu značenjske suprotnosti bismo par leksema *black-white* pripojili kategoriji kontrasta, ali s obzirom na naše spoznaje o antonimijskoj konstrukciji 'half X and half Y' moramo ostaviti otvorenom mogućnost da se *black-white* može približiti i tradicionalno definiranoj antonimiji (Lyons 1977:271). Što se značenja tiče, u korpusu se često javlja ono

sekundarno koje se odnosi na boju kože, međutim u analizi upitnika vidjet ćemo da govornici spremnije biraju primarno značenje leksema *black-white* kada trebaju odrediti njihovo međusobno suprotno značenje.

Dakle, par antonima *black-white* u korpusu se pojavljuje u antonimijskim konstrukcijama 'either X or Y' u značenju boja, zatim 'X or Y' u metaforičkome značenju ljudske rase, 'X and Y' u značenju kontrasta, te 'half X and half Y' u metaforičkome značenju miješanja dviju ljudskih rasa. Apstrahiramo li sama suprotna značenja koja se iskazuju u navedenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *black-white* može iskazivati 1) mogućnost ostvarenja samo jedne od dviju krajnjih točaka spektra ('either X or Y', 'X or Y'), 2) mogućnost ostvarenja obiju krajnjih točaka spektra ('X and Y'), i 3) stupnjevitost, to jest otvaranje značenjskoga prostora između dviju krajnjih točaka spektra ('half X and half Y').

Here-there

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *here-there* (26 738). Primjeri izdvojeni iz korpusne pretrage su sljedeći:

- 4) „I have my personal blog, and if you want to get into an ugly confrontation, I'm more than willing to either ignore you or to take you on, *there*, not *here*.“
- 5) „Now that you've moved from Chicago to the country, how do you balance living *here* vs. *there*?“
- 6) „Not just for the audience *here*, but for you *at home*.“

U primjeru (4) vidimo uporabu *here-there* u antonimijskoj konstrukciji 'X, not Y'. Ova konstrukcija omogućuje ostvarenost samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline (X), dok se ostvarenje drugoga pola (Y) negira. Istovremeno se par leksema *here-there* ovdje rabi u svojoj primarnoj deiktičkoj funkciji, označavajući prostor u odnosu na govornika.

U primjeru (5) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X vs. Y' koja vrlo izravno pripadajuće joj lekseme stavlja u odnos značenjske suprotnosti. Dakle, u primjeru se naglašava razlika između života 'here' i života 'there', čime se opet iskazuje deiktičnost para leksema *here-there*.

Primjer (6) pak donosi nekonvencionaliziranu značenjsku suprotnost koja se razumije zahvaljujući kontekstno-uvjetovanoj uporabi konstrukcije 'not just X, but Y'. Ovdje se leksem *here* odnosi na prostor u kojemu se snima emisija koju gleda neka publika, dok se putem

konvencionalizirane konstrukcije 'not just X, but Y' na mjesto drugoga člana para antonima, dakle umjesto očekivanoga *there*, smješta *at home*, koji se odnosi na onu drugu publiku koja sjedi kod kuće ispred TV ekrana. Stoga umjesto uobičajenoga para antonima *here-there*, zahvaljujući konvencionalizaciji same konstrukcije, ali i zahvaljujući specifičnome kulturološkome znanju o kontekstu ove jezične uporabe, moguće je u tome kontekstu izgraditi novi par antonima, *here-at home*.

Prisjetimo se da je Ogden (1932) napomenuo da je suprotnost kao odnos stvar iskustva govornika, dakle da svaka riječ može imati suprotnost u nekoj drugoj riječi ako govornik sam tu suprotnost osjeća (vidi poglavlje 3.1.). U primjeru (6) dakako nije riječ o konvencionaliziranome paru antonima, već o modifikaciji konvencionaliziranoga para u skladu s potrebama konteksta jezične uporabe. Dakle, par *here-there* smatramo prototipičnijim parom antonima od para *here-at home*, ali razumijemo da se oba para javljaju u kontekstu značenjske suprotnosti ostvarene uz pomoć sintagmatske razine, to jest antonimijske konstrukcije 'not just X, but Y'.

Osim toga, valja napomenuti da antonimi *here-there* u svojim značenjima te kao primjeri direkcionalne opozicije uključuju deiksu. Prema Lyonsu (1977:281) je direkcionalna deiktička opozicija izrazito važna u strukturi jezičnoga sustava.

„Furthermore, it may well be that our understanding, not only of directional opposition, but of opposition in general, is based upon some kind of analogical extension of distinctions which we first learn to apply with respect to our own orientation and the location or locomotion of other objects in the external world.“ (Lyons 1977:282)

Navedena Lyonsova misao od velikoga je značaja za naše razumijevanje antonimije u širem smislu, budući da ovdje provedena korpusna analiza pokazuje visoku razinu konvencionalizacije parova leksema suprotnih značenja koji pripadaju deikticima. Par antonima *here-there*, kao prototipičan deiktik engleskoga jezika, pokazuje značajke i prototipične značenjske suprotnosti, odnosno antonimije, budući da se ostvaruje u tri različita suprotna značenja, i to putem različitih antonimijskih konstrukcija, te da zahvaljujući svojoj visokoj razini konvencionalizacije može ostvariti suprotno značenje s jednim nekonvencionaliziranim leksemom kao članom para antonima (npr. *here-at home*).

Par antonima *here-there* pojavljuje se u antonimijskim konstrukcijama 'X, not Y' u značenju prostora u odnosu na govornika, zatim 'X vs. Y', također u značenju prostora, ali u odnosu na sugovornika, te 'not just X, but Y', opet u značenju prostora u odnosu na govornika.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u ovdje navedenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *here-there* iskazuje 1) ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz negiranje drugoga ('X, not Y') i 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline putem usporedbe ('X vs. Y', 'not just X, but Y').

Up-down

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *up-down* (26 523). Pogledajmo primjere iz jezične uporabe:

- 7) „Raffalon ran a finger *up* and *down* the brow of his prominent nose.“
- 8) „It means hoping that the unemployment rate goes *down*, not *up*.“
- 9) „I don't know whether my poll numbers are down or up. I don't know what happens in terms of Democrats versus Republicans.“

U primjeru (7) rabi se antonimijska konstrukcija 'X and Y'. Njome se iskazuje ostvarenje obaju antonima u kontekstu jezične uporabe naizmjenično. Dakle, dolazi do ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, prvo jednoga (*up*), zatim drugoga (*down*).

Primjer (8) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, not Y', kojom se iskazuje ostvarenje samo jednoga člana para antonima (X), dok se drugi negira. Dakle, u ovome kontekstu jezične uporabe značenjski se ostvaruje jedan pol pojmovno-značenjske cjeline putem antonimijske konstrukcije 'X, not Y'.

Primjer (9) pokazuje da se antonimijskom konstrukcijom 'X or Y' može iskazivati ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u jednome trenutku. Dakle, rezultati anketa mogu pokazivati pad ili rast brojeva.

Par antonima *up-down* u navedenim primjerima jezične uporabe pokazuje svojstva binarne suprotnosti, i to u tipu direkionalne opozicije kako ju objašnjavaju Lyons (1977:281) i Cruse (1986:223-224). Tako se prema Cruseu (1986:223) direkionalna opozicija ostvaruje s obzirom na neku referentnu točku, orijentaciju ili kretanje. Za par antonima *up-down* Cruse (1986:224) tvrdi da se mogu ostvariti i s obzirom na drugu referentnu točku, ali da je vjerojatnije da ih govornici primarno doživljavaju u smislu kretanja tijela i objekata s obzirom na silu gravitacije. Djelovanje sile gravitacije i metaforički se prenosi na pojavnosti koje konvencionalizacijom mogu padati ili rasti, poput na primjer zaposlenosti, kao u primjeru (8). Gore izdvojeni primjeri pokazuju upravo ovakavo razumijevanje odnosa između antonima *up* i *down*, koje se može

odnositi na fizičko kretanje, kao u primjeru (7) ili na metaforički prijenos toga kretanja na druge pojavnosti, kao u primjerima (8) i (9). U ovdje analiziranim primjerima antonimije bit će još deiktika koji pokazuju poveznicu između direkionalne opozicije i njezinih metaforičkih pomaka.

Apstrahiramo li suprotna značenja odnosa između *up* i *down* koja su proizašla iz naših primjera, možemo zamijetiti da antonimijske konstrukcije u kojima se ovaj par antonima javlja pomažu iskazati tri različite vrste suprotnoga značenja. Tako možemo vidjeti 1) istovremeno ostvarenje obaju članova para ('X and Y'), 2) ostvarenje samo jednoga člana para ('X or Y') i 3) ostvarenje samo jednoga člana para uz negiranje drugoga ('X, not Y').

Left-right

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *left-right* (15 311), a primjeri izdvojeni iz pretrage su sljedeći:

10) „We should decide whether to go *right* or *left*.“

11) „He represents the passage of time with longitude, drawing a line from *left* to *right*.“

12) „Politicians want to keep us divided on the *left* and the *right*.“

Primjer (10) donosi temeljno značenje odnosa suprotnosti između *left* i *right*, i to uporabom antonimijske konstrukcije 'X or Y', kojom se iskazuje značenje da će ili jedan ili drugi član para biti ostvaren. Dakle, krenut će lijevo ili desno.

Primjer (11) ocrta prostorni odnos između lijeve i desne strane kao odnos koji se može percipirati i vremenski. Antonimijskom konstrukcijom 'from X to Y' označava se prostor između krajnjih točaka spektra značenja, to jest pojmovno-značenjske cjeline. Taj prostor se u ovome primjeru percipira kao prolazak vremena. O isprepletenosti poimanja prostora i vremena pisao je Langacker (2008:44), naglasivši da su prostor i vrijeme temeljne domene ljudskoga znanja:

„...cognitively irreducible, neither derivable from nor analyzable into other conceptions [...] In and of themselves, basic domains are not concepts or conceptualizations. They are better thought of as realms of experiential potential, within which conceptualization can occur and specific concepts can emerge.“

U ovome smislu za domene prostora i vremena Langacker (2008:45) kazuje sljedeće:

„As basic domains, however, these are not themselves concepts but simply the spatial and temporal extensionality in which configurations are manifested and change unfolds.“

Stoga i naš primjer (11) pokazuje ovakvu ekstenziju prostora kako bi se razumjela pojavnost vremena.

Primjer (12) rabi značenjski odnos suprotnosti prostornoga određenja koji je jasno metaforiziran. Prostorni odnos između lijeve i desne strane prenesen je na politički odnos između konzervativne (*right*) i liberalne (*left*) struje. Uporabom antonimijske konstrukcije 'X and Y' se ovdje označava postojanje i jednoga i drugoga pola pojmovno-značenjske cjeline, te se naglašava njihova suprotnost.

Sva tri navedena primjera pokazuju da je par antonima *left-right* primjer binarne direkcionalne opozicije (Lyons 1977:282), koja može uključiti i metaforički pomak. Lyons (1977:282) kaže da

„[directional opposition] is all-pervasive in both the grammatical and the lexical structure of languages: [...] and it is the basis of much that we might think of as metaphorical in the use of particular lexemes and expressions.“

Stoga i ovaj primjer antonima, baš kao i *up-down*, ide u prilog ovoj Lyonsovoj tvrdnji.⁶² Nadalje, odnos *lijevo-desno* pripada i temeljnim početlima koja su odredili Pitagorejci (vidi poglavlje 2.1), a i Ogden (1932) je prostorno-vremensku percepciju govornika odredio kao drugo načelo opozicije.

Par antonima *left-right* važan je i u poimanju prostora iz perspektive kognitivne znanosti. O ovim je pojmovima pisao i Levinson (2003) unutar svog istraživanja raznolikosti i kulturološke uvjetovanosti ljudske percepcije prostora. Levinson (2003:1) smatra da različite kulture, a samom time i različiti jezični sustavi, pokazuju različite sustave tjelesne orijentacije. Tako za primjer jezične uporabe „I must have lost my keys in the grass to the left of that tree“ kaže da ne pokazuje univerzalan ljudski način snalaženja u prostoru.

„In addition, and here is a startling fact, in many languages there is no way to express *that* specific though at all! For many languages do not provide the linguistic means to express an

⁶² Aristotel je u svojoj *Fizici* također govorio o ovoj temi, iako ne iz perspektive jezikoslovlja. Dok je nastojao opisati prostor, Aristotel je napomenuo da postoje temeljni pravci koji određuju prostor, a to su *gore-dolje*, *lijevo-desno* i *naprijed-natrag*. Možemo zamijetiti da su ovi temeljni pravci ujedno i primjeri direkcionalne opozicije, odnosno antonimije u širem smislu. Više o Aristotelovu poimanju prostora vidi u knjizi *Fizika* (prev. Ladan 1988).

egocentric coordinate system of the sort implied by the English expression *left of*“ (Levinson 2003:2)

S obzirom na to Levinson (2003:2) zaključuje da je jezična raznolikost „reflected in cognitive diversity“. Stoga je ovdje važno napomenuti da je primjer antonima *left-right* ujedno i primjer direkcionalne opozicije, ali da je sama percepcija tog prostornog odnosa povijesno i kulturološki uvjetovana u engleskome jeziku.

Naši primjeri pokazuju upravo taj razvojni tijek gradbe značenja para antonima *left-right*, budući da u njima vidimo značenje obilježavanja prostora, zatim ekstenziju razumijevanja prostora na vrijeme, i na kraju ekstenziju na druge konvencionalizirane pojmove. Apstrahiramo li suprotna značenja iz naših primjera (10), (11) i (12), vidjet ćemo da par antonima može iskazivati 1) ostvarenje samo jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline ('from X to Y') i 3) istovremeno ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y').

Good-bad

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *good-bad* (12 051). Pogledajmo primjere iz jezične uporabe:

13) „Hunters are just people, *bad* as well as *good*.“

14) „He wants to plan all these dates with me and we kissed last time, very briefly. I felt zero. Not *bad*, not *good* just zero. Like kissing a wall.“

15) „My point is that it's easy to make something look obviously *bad* or *good* if you selectively pick evidence.“

U primjeru (13) rabi se antonimijska konstrukcija 'X as well as Y', kojom se iskazuje da su oba člana para antonima *good-bad* ostvarena u kontekstu jezične uporabe. Dakle, istovremeno postoje lovci koji su dobri i lovci koji su loši.

Primjer (14) pak donosi uporabu antonimijske konstrukcije 'not X, not Y (just Z)', kojom se iskazuje da nijedan od dvaju polova ove pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, nego da se između njih gradi nova vrijednost iskazana leksemom *zero*. U ovome primjeru vidimo nastajanje nekonvencionalizirane vrijednosne skale koja je omeđena s jedne strane leksemom *good*, a s druge strane leksemom *bad*. Između njih je otvoren značenjski prostor unutar kojega govornik može graditi suprotno značenje ovisno o kontekstu jezične uporabe. Rezultat te

kontekstualno uvjetovane gradbe suprotnoga značenja je nulta vrijednost između polova pojmovno-značenjske cjeline kojom se iskazuje izostanak bilo kakvih osjećaja, dobrih ili loših.

Primjer (15) rabi antonimijsku konstrukciju 'X or Y', kojom se iskazuje da je samo jedan član para antonima *good-bad* značenjski ostvaren. Dakle, nešto se može prikazati kao dobro ili kao loše, ovisno o prikupljenim dokazima.

Iz ovdje navedenih primjera možemo vidjeti da se par antonima *good-bad* može pojaviti u različitim antonimijskim konstrukcijama te da putem njih i svojih leksematskih značenja može iskazivati različita suprotna značenja. Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u primjerima (13), (14) i (15), vidjet ćemo da par antonima *good-bad* iskazuje 1) ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X as well as Y'), 2) ostvarenost nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline, nego gradbu vrijednosne skale između njih ('not X, not Y, (just Z)') i 3) mogućnost ostvarenja samo jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline u kontekstu jezične uporabe ('X or Y'). Valja napomenuti da se ova pojmovno-značenjska cjelina osim antonimima *good-bad* ponekad ostvaruje i antonimima *good-evil*, koji također predstavljaju konvencionalizirani par leksema suprotnih značenja. Potvrde ove konvencionalizacije pronašli smo i u odgovorima naših ispitanika (vidi Poglavlje 7).

Come-go

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *come-go* (11 298), za koji su izdvojeni sljedeći primjeri jezične uporabe:

16) „I appreciate Eric Holder keeping an eye on people that *come* and *go*.“

17) „Vehicles could not *come* or *go*.“

18) „Presidents *come* and *go*, prime ministers *come* and *go*.“

Primjer (16) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba člana para antonima ostvorena u kontekstu jezične uporabe, odnosno da Eric Holder gleda ljude koji dolaze i ljude koji odlaze.

Nasuprot tomu, primjer (17) putem antonimijske konstrukcije 'not X or Y' iskazuje da nijedan od dvaju članova para antonima nije ostvaren u kontekstu jezične uporabe, odnosno da vozila ne mogu niti dolaziti niti odlaziti.

Primjer (18) opet pokazuje da se uz pomoć antonimijske konstrukcije 'X and Y' može iskazati istovremeno ostvarenje obaju članova para antonima, to jest, obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. No, za razliku od primjera (16), u kojemu je ovo značenje leksema *come* i *go* primarno, u primjeru (18) je ono metaforizirano. Dakle, predsjednici će biti stupati na dužnost i odstupati s nje, što znači da su njihovi dolasci i odlasci metaforički preneseni s primarnoga značenja para antonima *come-go*.

Zanimljivo je uočiti da i ovaj par antonima, kao i *here-there* te *left-right* i *up-down*, koje smo već predstavili u analizi, predstavlja deiktičku direkcionalnu suprotnost. Ovakvi parovi antonima u korpusu COCA pojavljuju se s visokim frekvencijama supojavljivanja i u različitim antonimijskim konstrukcijama, pokrivajući široki spektar suprotnih značenja.

Apstrahiramo li ovdje iskazana suprotna značenja, vidjet ćemo da par antonima *come-go* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('not X or Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X and Y').

Man-woman

Prema broju pojavnica u korpusu, slijede primjeri jezične uporabe para antonima *man-woman* (9 918):

19) „And there's a difference between a *woman* or a *man* taking a nude photo.“

20) „The *woman* and the *man* didn't resemble anyone I knew.“

21) „She already crossed the boundary that turns a *woman* into a *man*.“

Primjer (19) donosi antonimijsku konstrukciju 'between X or Y' kojom se iskazuje suprotnost između leksema *woman* i *man*. Ovim primjerom naglašava se postojanje razlike između dvaju entiteta koji čine značenjsku cjelinu spola.

Primjer (20) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline.

Na kraju, primjer (21) rabi antonimijsku konstrukciju 'X turns into Y' kojom se iskazuje pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi. Zanimljivo je ovdje nagovijestiti da se ova antonimijska konstrukcija pojavljuje i u primjerima za par antonima *boy-girl*, ali da

se i značenje pretvorbe jednoga u drugi pol pojmovno-značenjske cjeline javlja i u hrvatskim parovima antonima *muško-žensko* i *dječak-djevojčica*, što ćemo vidjeti u samoj analizi tih parova. Činjenica da se značenje pretvorbe jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi putem ove jezične konstrukcije ponavlja u parovima antonima koji su značenjski slični jer denotiraju ljudski spol znakovita je za naše razumijevanje pojavnosti značenjske suprotnosti. Tomu je tako jer ovi parovi leksema suprotnih značenja u tradicionalnome opisu pripadaju odnosu komplementarnosti za koji Lyons (1977:271) kaže:

„Ungradable opposites, when they are employed as predicative expressions, divide the universe of discourse (i.e. the objects of which they are predictable: cf. 6.3) into two complementary* subsets. It follows from this, not only that the predication of either one of the pair implies the predication of the negation of the other, but also that the predication of the negation of either implies the predication of the other. For example, the proposition „X is female“ implies „X is not male“.“

Lyonsovo se objašnjenje temelji na logičkim kriterijima vrednovanja iskaza, što je jedna od temeljnih postavki strukturalističke semantike. S obzirom na ovako postavljene kriterije vrednovanja, jasno je da se par leksema *male-female* iz Lyonsova primjera može dovesti jedino u ovakav značenjski odnos. Možemo reći da isto vrijedi i za par leksema *man-woman*. Međutim, uzmemo li u obzir primjere jezične uporabe koje smo izvukli iz korpusa, vidjet ćemo da slika odnosa između leksema *man* i *woman*, kao ni između *male* i *female*, nije toliko jednoobrazna kako proizlazi iz logičkih kriterija. S obzirom na to da u primjeru (21) nailazimo na značenje pretvorbe jednoga u drugi značenjski pol, odnosno pretvorbe *woman* u *man*, možemo pretpostaviti da značenjski odnos suprotnosti koji se konvencionalizirano ostvaruje između tih dvaju leksema nije uvijek komplementaran, i da ponekad kontekst jezične uporabe dozvoljava i drugačija suprotna značenja. Odgovore na pitanje zašto do toga dolazi baš u uporabi parova antonima *man-woman* i *male-female*, ali i *boy-girl*, kao što ćemo kasnije vidjeti, ostavljamo za raspravu koja slijedi (vidi Potpoglavlje 6.6).

Ono što bi ovdje valjalo kratko zaključiti je da se prema izdvojenim primjerima par antonima *man-woman* pojavljuje u različitim antonimijskim konstrukcijama, koje omogućuju iskazivanje sljedećih suprotnih značenja: 1) ostvarenje jednog pola pojmovno-značenjske cjeline u kontekstu jezične uporabe ('between X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno ('X and Y') i 3) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('turn X into Y').

Male-female

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *male-female* (9 374), za koji su izdvojeni sljedeći primjeri jezične uporabe:

22) „Gender is a binary - *male* and *female*.“

23) „It did not matter whether the respondents were *male* or *female*.“

24) „Those who changed their biological sex from *male* to *female*.“

Primjer (22) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline *male-female* ostvarena u kontekstu jezične uporabe. Dakle, rod je binarna pojavnost koja se dijeli na muško i žensko.

Primjer (23) pokazuje uporabu para antonima *male-female* u antonimijskoj konstrukciji 'X or Y' kojom se ukazuje na suprotnost dvaju polova ove pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, svejedno je li tuženik muško ili žensko.

U primjeru (24) otvara se prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline *male-female* putem antonimijske konstrukcije 'from X to Y'. Ovdje dolazi do mogućnosti izmjene polova, odnosno pretvorbe jednoga pola u drugi.

Par antonima *male-female* je u tradicionalnoj semantici klasificiran kao komplementarnost (*complementarity*). Prema Cruseu (1986:198), to je najjednostavniji odnos suprotnosti, koji se ogleda u primjerima poput *dead-alive* te *male-female*, i to zato jer ovakvi parovi leksema nisu stupnjeviti budući da između njih postoji jasna granica značenja (dakle, netko je ili muško ili žensko). Prema tradicionalnome opisu značenjske suprotnosti, ako se par leksema suprotnih značenja ne može stupnjevati, tada on ne pripada pravoj antonimiji (Lyons 1977:273). Međutim, u primjeru (24), baš kao što je bio slučaj i u primjeru (21), vidimo da ipak postoji naznaka da se prostor između polova značenjske cjeline *male-female* može otvoriti, a u tome se prostoru potom mogu ostvarivati promjene značenja članova para antonima. Stoga ovdje možemo govoriti o svojevrsnom odstupanju od stroge definicije komplementarnosti te približavanju definiciji prave antonimije kako je opisana u okvirima tradicionalne semantike. Sama činjenica da možemo modificirati značenjsku suprotnost ako kontekst to traži znači da bismo antonimiju trebali smatrati fleksibilnijom jezičnom pojavnošću nego što njeni strukturalistički opisi daju naslutiti.

Iz ovdje izdvojenih primjera jezične uporabe možemo apstrahirati suprotna značenja koja se iskazuju parom antonima *male-female*: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske

cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('whether X or Y') i 3) prijelaz iz jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('from X to Y').

Before-after

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *before-after* (8 820). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

25) „An intriguing sample of images captured just *before* and *after* these perfect shots.“

26) „John had the Olloo'et tattoo, the one hammered into the skin of all tribal men sometime *after* puberty but *before* taking a wife.“

27) „And *after* – not *before*, that would be bad – but after getting the subpoena to give over your e-mails and lots of other things, she deleted the e-mails.“

U primjeru (25) možemo vidjeti uporabu para antonima *before-after* u antonimijskoj konstrukciji 'X and Y' koja naznačava značenjsko ostvarenje obaju članova para, pa su tako fotografije snimljene prije i poslije, što znači da je prisutna cijela pojmovno-značenjska cjelina.

U primjeru (26) možemo vidjeti uporabu antonimijske konstrukcije 'X, but Y', koja u ovome primjeru gradi vremenski prostor između *after* i *before* u kojemu se odvija obred inicijacije. Dakle, nakon puberteta i prije ženidbe je vremenski period koji se ovdje određuje. Ovaj bismo primjer mogli opisati putem Jonesove (2002:300) pomoćne antonimije (*ancillary antonymy*), budući da antonimi *before-after* ovdje pomažu leksemu *puberty* i konstrukciji 'to take a wife' da se postave u odnos suprotnosti, na taj način određujući vremenski period odrastanja mladića predmetnoga plemena. Prema Jonesu (2002:300), iskazi koji sadrže pomoćnu antonimiju sastoje se od dva para značenjski suprotstavljenih leksema:

„Sentences attributed to this category contain two contrasts: that between the established pair of antonyms (...) and that between a pair of words or phrases which would not usually be interpreted contrastively (...). Here, it would appear that the antonyms function as lexical signals. They serve an “ancillary” role, helping us to process another, perhaps more important, opposition nearby.“ (Jones 2002:300)

Osvrnemo li se opet na naš primjer (26), vidjet ćemo da je upravo značenjska suprotnost između leksema *puberty* i sintagme 'to take a wife' onaj dio iskaza koji nosi najveću važnost za cjelokupno značenje, dok par antonima *before-after* pomaže izgraditi taj odnos značenjske

suprotnosti. Percepcija ovoga vremenskoga perioda je dakako kulturološki uvjetovana, budući da je važno obred inicijacije smjestiti u točno određen vremenski period života koji je omeđen s dva pola, pubertetom i ženidbom. Dakle, odnos suprotnosti sadržan u visoko konvencionaliziranom paru antonima *before-after* pomaže određenju pojmovno-značenjske cjeline vremena kulturološki važnoga za određenu društvenu sredinu.

Posljednji primjer (27) pokazuje iskazivanje odnosa suprotnosti putem antonimijske konstrukcije 'X, not Y', koja izričito negira postojanje drugoga člana para antonima *before-after*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u ovdje izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da se par antonima *before-after* može rabiti u značenju 1) ostvarenju obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenju obaju polova pojmovno-značenjske cjeline u različitim trenucima ('X, but Y') i 3) ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X, not Y').

Day-night

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *day-night* (8 085), za koji su izdvojeni primjeri jezične uporabe:

28) „Snow's supposed to go all *night* and all *day* tomorrow.“

29) „What did you drink that *night* or that *day*?“

30) „Time speeds by, *night* turns to *day*.“

Primjer (28) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, snijeg će padati cijelu noć i cijeli dan.

Primjer (29) putem konstrukcije 'X or Y' iskazuje ostvarenost samo jednoga pola. Tako razumijemo da je sugovornik popio nešto tu noć ili taj dan.

Primjer (30) donosi antonimijsku konstrukciju 'X turns to Y', koju smo već vidjeli u primjeru (21: She already crossed the boundary that turns a *woman* into a *man*.). I u ovom se slučaju jedan entitet pretvara u drugi, odnosno jedan pol pojmovno-značenjske cjeline postaje drugim njezinim polom. Razlika između ovih dvaju primjera je u konvencionaliziranome značenju samih leksema koji ulaze u odnos suprotnosti, to jest entitetima koje oni označuju. Dok je u

primjeru (21) bila riječ o spolu, u primjeru (30) je riječ o svakodnevnoj pojavi izmjene dana i noći koja nije pojmovno toliko kompleksna kao ona iz primjera (21) ili iz primjera (24). Međutim, upravo je zato značajno da se isti odnos suprotnosti može graditi i između neuobičajenijih pojavnosti, poput ljudskoga spola.

Stoga se najprije valja osvrnuti na odnos između leksema *day* i *night*. Tradicionalna, strukturalistička semantika smješta ih u odnos komplementarnosti koji obuhvaća primjere nestupnjevite binarne suprotnosti, a kojemu tradicionalno također pripadaju parovi *male-female* i *man-woman* (Lyons:1977:279). No, za par leksema *day-night* nije dovoljno reći da jedan logički isključuje drugi budući da oni ujedno pripadaju ciklusu izmjene vremena. U svojoj nadogradnji Lyonsove (1977) klasifikacije značenjskih odnosa suprotnosti, Cruse (1986:189) se osvrće na prirodu ciklusa kazujući da postoje i oni koji kombiniraju linearnu i cikličku formu uslijed kulturološki i društveno konvencionaliziranoga poimanja protoka vremena (npr. slijed dana u tjednu ili godišnjih doba):

„The incidence of helical ordering in time expressions is perhaps a reflection of *the human propensity for imposing a rhythmical structure on the flow of time.*“ (Cruse 1986:191; istakla J.Č.)

Izmjena dana i noći stoga je usko vezana uz cikluse protoka vremena koje smo kao društva i kulture usvojili tijekom svoga razvoja. Iako je prirodna pojavnost izmjene dana i noći univerzalna, ona će se različito poimati i konvencionalizirati u različitim društveno-kulturnim sredinama i jezicima, ovisno o geografskim osobitostima područja na kojemu to društvo obitava, društvenome uređenju, i sl.

„(...) the day, the lunar month and the year are 'natural' periods, but the week and the twelve-year cycle of Chinese year names are arbitrary. Many cases show a combination of naturalness and arbitrariness: the day is a natural period related to the rotation of the earth about its axis, but the location of *the point where one day passes into the next is arbitrarily imposed.*“ (Cruse 1986:191; istakla J.Č.)

Primjeri jezične uporabe para antonima *day-night* rasvjetljuju upravo ovu teorijsku pozadinu. Iako je u prirodi značenja samih leksema *day* i *night* da se međusobno isključuju, što se temelji na prirodnome iskustvu izmjene dana i noći, točka u kojoj će se oni zamijeniti arbitrarna je i ovisi o konvencijama društveno-kulturne zajednice. Stoga smatramo da je odnos komplementarnosti suviše rigidan za opisivanje ovoga para antonima. A ako komplementarnost kao odnos temeljen na logičkim postavkama u jeziku može biti fleksibilna s obzirom na

društvene konvencije, onda ne treba čuditi da se ta fleksibilnost ponekad može očitovati i u drugim primjerima komplementarnosti, poput para antonima *male-female* i *man-woman*. Ovo je ujedno i jedan od razloga zbog kojih zagovaramo uporabu termina **antonimija** za značenjske odnose suprotnosti jer je pojmovno-značenjska cjelina koju tvori par antonima omeđena dvama polovima granice između kojih su društveno-kulturno određene i konvencionalizirane.

Stoga možemo zaključiti da su suprotna značenja iskazana u našim primjerima (28), (29) i (30) sljedeća: 1) ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenost jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('X turns into Y').

Life-death

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *life-death* (6 730). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

31) „That's what happens when you embrace the ideology of *death* rather than *life*.“

32) „Neither *death*, nor *life*, nor anything else in all creation, will be able to separate us.“

33) „Raven was certain he had spent an entire moon hovering between *death* and this *life*, and when he realized that he hadn't, he stared at the ceiling, carefully rebuilding his thoughts.“

Primjer (31) donosi antonimijsku konstrukciju 'X rather than Y' kojom se jasno iskazuje suprotno značenje koje bismo mogli povezati s onim koje iskazuje antonimijska konstrukcija 'X, not Y'. Dakle, riječ je o ostvarenju jednoga člana para antonima *life-death*, dok drugi ostaje neostvaren.

Primjer (32) pak donosi poznatu i čestu antonimijsku konstrukciju 'neither X, nor Y' kojom se iskazuje da nijedan od dvaju članova para antonima nije ostvaren u kontekstu jezične uporabe.

Na kraju, primjer (33) donosi antonimijsku konstrukciju 'between X and Y' koja se ovdje rabi u značenju otvaranja prostora između polova značenjske cjeline *life-death*, gdje dolazi do gradbe skale između pojmova *life* i *death*. Dakle, postoji neka vrijednost između života i smrti koja opisuje lik iz navedenog primjera (33). Ako zamislimo da postoji neka vrijednost koja se nalazi na pola puta između života i smrti, tada zapravo govorimo o postojanju skale. O skalama

i skalarnosti je pisao Ogden (1932), a njegove je opise preuzeo i proširio Lyons (1977) rabeći korake simboličke logike. Tako je Lyons (1977:289) skale okarakterizirao kao nebinarnu suprotnost između više od dva leksema. Zamislimo li opet skalu koja se tvori između leksema *life* i *death* u našem primjeru (33), možemo pretpostaviti postojanje još jednoga njezinoga člana koji se značenjem smješta između *life* i *death*, što znači da bi par leksema *life-death* zapravo u ovome slučaju predstavljao skalarnu suprotnost (i.e. krajnje članove određene skale), to jest stupnjevitost.

U ovome primjeru jasno dolazi do izražaja kvaliteta antonima da opisuju jednu pojmovno-značenjsku cjelinu koja se sastoji od dvaju polova. Svake dvije suprotnosti tako ocrtavaju neki pojam u cjelosti. Na ovaj je način i Heraklit govorio o životu i smrti kao primjerima njegova *jedinstva suprotnosti*, koje nalaže da sve postoji istovremeno, ali da se stalno mijenja iz jedne krajnosti u drugu (vidi 2.1 i Mikecin 2013:49). Antonimijska konstrukcija 'between X and Y' upravo otvara tu mogućnost prijelaza jednoga člana para u drugi, to jest pretvorbe jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, i to s obzirom na znanje koje posjedujemo o ovim pojmovima, a koje smo stekli putem iskustva.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u izdvojenim primjerima jezične uporabe, vidjet ćemo da par antonima *life-death* može iskazivati sljedeća značenja: 1) ostvarenje jednoga pojmovno-značenjskoga pola ('X rather than Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju pojmovno-značenjskih polova ('neither X nor Y') i 3) ostvarenje vrijednosne skale između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('between X and Y').

North-south

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *north-south* (5 982), za koji su izdvojeni primjeri jezične uporabe:

34) „As if what mattered lay *south* or *north* of their country, but not in-between.“

35) „We'll split its points equally between *North* and *South*.“

36) „The oval-like center is elongated *north* to *south*.“

U primjeru (34) se antonimi *north-south* rabe kao pridjevi, i to u antonimijskoj konstrukciji 'X or Y', kojom se iskazuje ostvarivanje samo jednoga člana para, odnosno jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Međutim, ostvarivanju suprotnoga značenja u ovome se slučaju pridružuje i zadnja fraza rečenice, 'but not in-between'. Ovom se frazom zapravo dodaje

značenje postojanja zamišljenoga prostora između polova *south* i *north* ove pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, prostor između tih polova je također prostor u kojemu se nešto može zbivati u smislu značenja, a čije su krajnje točke sjever i jug. U ovome slučaju, antonimijska konstrukcija bi se mogla proširiti na shematizaciju 'X or Y, but not in-between', budući da posljednji dio doprinosi gradbi suprotnoga značenja između antonima. Nadalje, značenje ovoga primjera iz jezične uporabe upravo se oslanja na taj prostor, budući da se u njemu ostvaruje značaj države između njezinih granica, a ne sjeverno ili južno od njih. Primjerom (34) iskazuje se da bi pravo značenje trebalo biti u tom međuprostoru, no da se ono zapravo ostvaruje u jednome od polova pojmovno-značenjske cjeline.

Primjer (35) donosi antonimijsku konstrukciju 'between X and Y'. S obzirom na do sada prikazane primjere, ova antonimijska konstrukcija uobičajeno iskazuje značenje prostora između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Međutim, u primjeru (35) se antonimi *north-south* rabe kao imenice kojima se pripajaju bodovi, koji su podijeljeni između njih. Leksemom *between* se, dakle, u ovome slučaju ne otvara prostor između polova značenjske cjeline.

U primjeru (36) se antonimijskom konstrukcijom 'X to Y' ponovno otvara prostor između polova *north-south*, tako da se oblik o kojemu je riječ proteže na putanji od jednoga do drugoga pola. Zamijetimo samo da u ovim slučajevima jezične uporabe ne dolazi do gradbe stupnjevitosti unatoč tomu što se percipira prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline, što ide u prilog našoj karakterizaciji parova antonima kao polova pojmovno-značenjskih cjelina koje se ostvaruju u određenim antonimijskim konstrukcijama. Niti sami antonimi, niti konstrukcije ne mogu djelovati zasebno, nego kao cjelina, pokazujući isprepletenost paradigmatičke i sintagmatske razine.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana ovdje izdvojenim primjerima, možemo zaključiti da se par antonima *north-south* rabi u suprotnim značenjima: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('(between) X and Y') i 3) otvaranje značenjskoga prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline ('X to Y').

High-low

Prema broju pojavnica u korpusu nastavljamo sa sljedećim parom antonima, *high-low* (5 385), za koji smo izdvojili primjere jezične uporabe:

37) „We are a heavily-armed militia, *low* on intellect but *high* on company loyalty.“

38) „There is nothing too small, or too great, or too *low*, or too *high*; but all things are joined into Joy by the Love of the Master.“

39) „Numerous other organizations and religious groups provided ad hoc programs and services, at levels of effectiveness that spanned the range from very *low* to extremely *high*.“

Prije nego što pobliže opišemo izdvojene primjere, valja napomenuti da je prvih stotinu pojava u pretrazi korpusa COCA pokazalo gotovo isključivu uporabu para antonima *high-low* kao pridjeva koji modificiraju imenice, i to na sljedeći način:

- a) „Do you live in an area that has *low* unemployment and *high* occupancy rates?“
- b) „To get the best results in terms of *low* debt and *high* cash, the debt to equity ratio should be under one.“
- c) „This is why our local and state governments should keep taxes *low* and reserves *high*.“

S obzirom na učestalost ovakve uporabe, izdvojen je primjer (37) kao ilustrativan, budući da ponavlja ovaj obrazac jezične uporabe, ali rabi drugu antonimijsku konstrukciju. Gore izdvojena tri primjera pokazuju uporabu antonimijske konstrukcije 'X and Y', kojom se iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *high-low*, dok primjer (37) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, but Y'. Ovom se konstrukcijom također iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *high-low*, ali s drugačijim naglaskom. Dok primjeri (a), (b) i (c) govore o jednakoj vrijednosti onoga što je *high* i onoga što je *low*, primjer (37) veću vrijednost stavlja na ono što je *high* (=company loyalty), dok je *low* (=intellect) za taj kontekst situacije manje važan (i.e. važnije je da je vojska odana nego da je inteligentna). Iako su oba člana para antonima *high-low* značenjski ostvarena u kontekstu, primjer (37) pokazuje razliku u vrijednosti jednoga pola u odnosu na drugi pol značenjske cjeline.

Da bismo razumjeli zašto, valja se osvrnuti na Jonesovu (2002:300) pomoćnu antonimiju, koja u našim primjerima igra glavnu ulogu u gradbi odnosa suprotnosti. Pogledamo li primjer (37), vidjet ćemo da antonimi *low* i *high* omogućuju leksemu *intellect* i kolokaciji *company loyalty* da stupe u značenjski odnos suprotnosti. Isto se događa u primjerima (a), (b) i (c), u kojima *high* i *low* putem antonimijske konstrukcije 'X and Y' omogućuju leksemima *unemployment* i *occupancy*, *debt* i *cash* te *taxes* i *reserves*, da stupe u nekonvencionalizirani i kontekstno uvjetovani odnos značenjske suprotnosti.

Pogledamo li sljedeći primjer (38), vidjet ćemo uporabu antonimijske konstrukcije 'X or Y' kojom se iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren.

U primjeru (39) možemo vidjeti pojavu stupnjevanja putem antonimijske konstrukcije 'from (very) X to (extremely) Y', ali i putem uporabe leksema *very* i *extremely* u predmodifikaciji antonima *high* i *low*. Stupnjevanje je sastavna karakteristika parova antonima poput *high-low*, koji pripadaju tradicionalno definiranoj antonimiji (i.e. binarnoj stupnjevitost suprotnosti), što je razvidno i iz ovdje predstavljenih primjera jezične uporabe. Ono što bi valjalo naglasiti kao nadogradnju tradicionalnoga opisa je svojstvo pomoćne antonimije koja se javlja upravo kod antonimije u užemu smislu.

Stoga možemo zaključiti da par antonima *high-low* uz svojstvo pomoćne antonimije iskazuje sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, but Y' i 'X and Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) otvaranje značenjskoga prostora između polova koji ulaze u odnos stupnjevanja ('from X to Y').

East-west

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *east-west* (4 047). Pogledajmo primjere jezične uporabe izdvojene iz korpusa:

40) „Last night we saw a river of birds... thousands and thousands... the river was unbroken and stretching from one horizon to the other in a never-ending stream, packed with black birds 200 or 300 wide, flowing from the *west* to the *east*.“

41) „It briefly summarises the changing socioeconomic conditions of the fifth and sixth centuries that precipitated the gradual retraction and eventual demise of the slave system, both in the *west* and the *east*.“

42) „Poland is an ally whose strategic position in between the *West* and the *East* has caused it to be invaded and overrun innumerable times.“

Primjer (40) rabi antonimijsku konstrukciju 'from X to Y' kojom se iskazuje da postoji prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline *east-west*. Taj je prostor u prirodi geografski, budući da par antonima *east-west* ovdje označuje strane svijeta. Osim toga što ovdje možemo zamisliti značenjski prostor između članova para, također vidimo da je taj prostor usmjeren od zapada ka istoku. Stoga primjer (40) rabi antonime *east-west* u direkionalnoj opoziciji.

Sličnu smo uporabu antonima imali prilike zamijetiti u primjeru (36): „The oval-like center is elongated *north to south*“. I ondje je par antonima koji određuje konvencionalno poimanje strane svijeta uporabljen kao direkcionalna opozicija (Cruse 1986:223-224). Prema opisima odnosa suprotnosti tradicionalne semantike, ova dva para antonima čine skup unutar kojega se dijele na ortogonalnu i antipodalnu suprotnost/opoziciju (Lyons 1977:282). Antipodalna suprotnost očituje se u parovima *north-south* i *east-west*, dok se ortogonalna očituje u odnosu *north* prema *east* i *west*, *east* prema *south* i *north*, itd. Dakle, ova četiri leksema tvore skup putem kojega, uz pomoć odnosa suprotnosti u koje međusobno ulaze, označuju strane svijeta i poimanje kretanja govornika u odnosu na te strane svijeta. Važno je naglasiti da su ove četiri strane svijeta samo jedan od načina na koji se ljudi orijentiraju u prostoru, budući da brojni jezici ne poznaju takvu direkcionalnu suprotnost nego imaju vlastite konvencije.⁶³

Pogledamo li primjer (41), vidjet ćemo da par antonima *east-west* opet označuje geografsko područje, ali bez uključenja direkcionalnosti, i to putem antonimijske konstrukcije 'both X and Y'.

Primjer (42) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'between X and Y' u značenju otvaranja prostora značenjske cjeline *east-west*. Dakle, Poljska se nalazi između istoka i zapada. S obzirom na primarno značenje leksema *east* i *west*, primjer bismo mogli razumjeti u smislu geografije – da se Poljska fizički nalazi između konvencionalno poimanih država na istoku i na zapadu planeta Zemlje, što bi se temeljilo na znanju geografskih karata. Međutim, u primjeru (42) nije samo riječ o geografskom položaju, nego i o političkome položaju Poljske u odnosu na političke sustave zemalja koje poimamo kao zapadne i istočne. Takvo se poimanje izravno oslanja na konvencije prisutne u našem društveno-kulturnom kontekstu, sastavni dio kojega su strane svijeta. Dakle, ovdje je riječ o metaforičkome značenju strana svijeta koje je dijelom našeg iskustva i znanja o svijetu. Metaforičko je značenje često dijelom direkcionalne opozicije, a kako Lyons kaže:

„(...) it [directional opposition] is the basis of much that we might think of as metaphorical in the use of particular lexemes and expressions.“ (Lyons 1977:282)

Stoga možemo zaključiti da par antonima *east-west* predstavlja jedan od konvencionaliziranih načina poimanja prostora u engleskome jeziku i da se može rabiti u primarnome, ali i u

⁶³ Levinson (2007) je proveo opsežno istraživanje poimanja prostora i vremena u jezicima čije se gramatike ne temelje na latinskome, i čiji se pojmovni sustavi, odnosno konvencije, razlikuju od onih zastupljenih u engleskome jeziku. Tako navodi da neki jezici (npr. majanski jezik tzeltal ili aboridžinski jezik guugu yimithir) pokazuju da se njihovi govornici u prostoru orijentiraju s obzirom na neku značajnu geografsku lokaciju, kulturološki značajan lokalitet i sl. Više u Levinson (2007).

metaforičkome značenju. Osim toga, valja istaknuti i suprotna značenja u kojima se antonimi *east-west* javljaju u ovdje izdvojenim primjerima: 1) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz direkcionalnost ('from X to Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno ('both X and Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('between X and Y').

Top-bottom

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *top-bottom* (3 873). Pogledajmo primjere jezične uporabe:

43) „A standard ATM is 48 inches from the *bottom* to the *top* button.“

44) „With the vents in the *bottom* and the *top* you can really control the temperatures.“

45) „If you want a great cup of coffee, go to amazon and order an Aeropress. The filter is at the *bottom* not the *top* and it allows you to control all the variables so you can experiment to find the right taste.“

Primjer (43) donosi antonimijsku konstrukciju 'from X to Y' kojom se otvara prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, veličina bankomata mjeri 48 inča od dna do vrha. Prostor koji se otvara između *top* i *bottom* može se razumjeti kao skala, tako da postoje stupnjevi od donjeg do gornjeg dijela bankomata koji su mjerljivi jedan u odnosu na drugi.

Primjer (44) uz pomoć antonimijske konstrukcije 'X and Y' iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, to jest obaju članova para antonima *top-bottom* – ventili su postavljeni i na dnu i na vrhu mehanizma.

Treći primjer (45) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, not Y', kojom se izričito negira drugi član para antonima, dok se prvi potvrđuje. Dakle, filter za kavu nalazi se na dnu, a ne na vrhu aparata.

Ova tri primjera pokazuju da se par antonima *top-bottom* u jezičnoj uporabi javlja u širokom rasponu suprotnih značenja: 1) otvaranje prostora između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz pravac kretanja ('from X to Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X, not Y').

Front-back

Za par antonima *front-back* izdvojeni su sljedeći primjeri jezične uporabe prema broju pojava u korpusu (3 235):

46) „Railroad studied the menu, *front* and *back*.“

47) „All she saw were the backs of the three cards; she already knew it was no use looking at which three they were, because what mattered now was that she was seeing the *back* and not the *front*.“

48) „It's not just the length of the lungs, but also the size from *front* to *back*.“

U primjeru (46) se par antonima *front-back* javlja u antonimijskoj konstrukciji 'X and Y' kojom se iskazuje značenje obaju članova para, to jest obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. U ovome slučaju to se odnosi na jelovnik koji je proučen s obje svoje strane, prednje i stražnje.

Primjer (47) pokazuje uporabu antonimijske konstrukcije 'X and not Y' kojom se iskazuje da je jedan član para antonima ostvaren (X). Dakle, važno je da je vidjela stražnju stranu karata, a ne prednju.

U primjeru (48) možemo vidjeti antonime *front-back* u antonimijskoj konstrukciji 'from X to Y' koja jasno otvara prostor između ova dva pola pojmovno-značenjske cjeline, dajući nam naslutiti da se između njih može naći neka skala, u ovome slučaju veličina pluća od prednjega do stražnjega dijela.

Ova tri primjera jasno ocrtavaju fleksibilnost značenja antonimije koja može obuhvaćati samo jedan član para, oba člana para te cijelu skalu između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Osim toga, valja istaknuti da je i ovdje riječ o deiktičnim antonimima, budući da njihova uporaba i razumijevanje ovise o položaju i percepciji govornika i sugovornika.

S obzirom na ovdje izdvojene primjere uporabe, apstrahirana suprotna značenja koja par antonima *front-back* može iskazivati su: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, not Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline stvaranjem skale ('from X to Y').

Rich-poor

Prema broju pojavnica u korpusu, sljedeći par antonima je *rich-poor* (3 060), za koji slijede primjeri jezične uporabe iz korpusa:

49) „A cheap and safe way to improve dental health for everyone, *rich* or *poor*.“

50) „There will come a day when America's public schools are dramatically better than they are today, and when all Americans, *poor* as well as *rich*, can choose from among excellent public and private school options for their children.“

51) „The gap between *rich* and *poor* across Syria grew in the more than a decade of free market economic policies initiated by the late Hafez Assad.“

Primjer (49) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da se dentalna zdravstvena zaštita odnosi i na bogate i na siromašne. Iz konteksta jezične uporabe dade se zaključiti da je ovdje riječ o skraćenoj antonimijskoj konstrukciji tipa 'whether X or Y' ('bilo X ili Y') koja zapravo iskazuje da oba člana para antonima mogu biti ostvarena.

Primjer (50) donosi antonimijsku konstrukciju 'X as well as Y' kojom se pak iskazuje da oba člana para antonima *rich-poor* jesu ostvarena u kontekstu jezične uporabe. Dakle, i bogati i siromašni Amerikanci moći će birati način školovanja svoje djece. Primjer (50) pokazuje zanimljivo značenje ove antonimijske konstrukcije jer je za X neočekivano da će biti ostvaren, dok je za Y to očekivano.

Treći primjer, (51), donosi antonimijsku konstrukciju 'between X and Y' kojom se iskazuje da su oba člana para antonima ostvarena, to jest da je sama pojmovno-značenjska cjelina ostvarena u potpunosti, ali da između X i Y postoji velika granica razlikovanja iskazana leksemom *gap* koji im prethodi.

Iz ovih triju primjera jezične uporabe možemo vidjeti da se par antonima *rich-poor* javlja u odnosu značenjske suprotnosti binarnoga tipa. S obzirom na to da je riječ o pridjevima, možemo zaključiti da je par *rich-poor* primjer tradicionalno opisane prave antonimije, budući da su ti leksemi podložni komparaciji (Lyons 1977:274). Zbog ovoga bi valjalo izdvojiti još jedan primjer uporabe iz korpusa:

„While gaps and differences between large and small, *richer* and *poorer*, have stretched, the larger countries have moved through take-off and are deep in the drive to technological maturity.“

Iz ovoga primjera vidimo upravo mogućnost otvaranja prostora između antonima *rich-poor*, unutar kojega dolazi do njihova stupnjevanja uz pomoć gramatičkoga mehanizma komparacije pridjeva.

Apstrahiramo li suprotna značenja pronađena u ovdje izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *rich-poor* može iskazivati ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali uz neke razlike: 1) 'X or Y' jasno naglašava da postoji čvrsta granica između X i Y, isto kao i 'between X and Y', 2) 'X as well as Y' naglašava da i X i Y mogu istovrijedno sudjelovati u ostvarenju aktivnosti. Ovomu značenju ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline valja pridodati i stupnjevitost iskazanu komparacijom *richer-poorer* unutar antonimijske konstrukcije 'X and Y'.

Old-young

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *old-young* (2 997), za koji su izdvojeni primjeri jezične uporabe:

52) „We all experience that, whether we're *old* or *young*.“

53) „*Young* and *old* alike need to be involved.“

54) „I have never known anyone to go that film and not walk out of there *old*, *young*, or in between just shaken by what they saw“.

Primjer (52) donosi antonimijsku konstrukciju 'whether X or Y', kojom se iskazuje mogućnost ostvarenja obaju članova para antonima. Dakle, bez obzira na to jesmo li mladi ili stari, svi ćemo iskusiti isto. Ovdje do izražaja dolazi zaokruženost pojmovno-značenjske cjeline koju omeđuju leksemi *old* i *young*, a kojom se opojmljuje životni vijek.

Primjer (53) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y alike' kojom se iskazuje da su oba člana para antonima *old-young* ostvarena, to jest da i stari i mladi moraju biti uključeni u neku akciju. Dakle, i ovim se primjerom ukazuje na zaokruženost pojmovno-značenjske cjeline, budući da su leksemi *old* i *young* značenjski ostvareni u kontekstu jezične uporabe.

Treći primjer (54) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, Y or in between' kojom se otvara prostor između leksema *old* i *young* unutar ove značenjske cjeline. Dakle, par antonima zauzima krajnje točke pojmovno-značenjske cjeline, između kojih se otvara prostor stupnjevanja, odnosno skale. Time par antonima *old-young* dobiva status tzv. pravih antonima kako su ih

opisali Lyons (1977:271) i Cruse (1986:204), budući da se mogu stupnjevati (netko može biti više ili manje star, odnosno mlad).

O stupnjevanju su pisali još Heraklit i Platon, a Aristotel je samu stupnjevitost naveo kao osnovu suprotnoga značenja (vidi 2.1). Također, pridjevi koje nose suprotna značenja a mogu se komparirati, dakle stupnjeviti su, bili su i temeljni materijal istraživanja antonimije Jonesa et al. (2012).

Par antonima *old-young* pokazuje dakle karakteristike koje se tradicionalno smatraju pravom antonimijom, a koje su sastavnim dijelom opisa značenjske suprotnosti suvremenih pristupa semantici. Apstrahiramo li suprotna značenja iz gore izdvojenih primjera, vidjet ćemo da iskazuju: 1) mogućnost ostvarenja jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('whether X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y alike') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, Y, or in between').

Boy-girl

Prema broju pojavnica u korpusu, sljedeći par antonima je *boy-girl* (2 986). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

55) „The day of the quake, a *girl* and a *boy* were pulled alive from the rubble.“

56) „I asked if her child was a *girl* or a *boy*, she indicated the latter.“

57) „They'll probably make me turn the *girl* into a *boy*.“

Primjeri (55) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba člana para antonima *boy-girl* ostvarena u kontekstu jezične uporabe. Dakle, i dječak i djevojčica su izvučeni iz ruševina.

Primjer (56) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da je samo jedan član para antonima, to jest jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren. Dakle, na pitanje je li joj dijete dječak ili djevojčica, ona je odgovorila potonje.

Treći primjer (57) donosi antonimijsku konstrukciju 'turn X into Y' kojom se iskazuje mogućnost pretvaranja jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, dakle pretvaranje djevojčice u dječaka. Kao što smo mogli vidjeti u nekoliko prethodnih primjera (npr. *rich-poor*), ovakva izmjena polova pojmovno-značenjske cjeline uobičajena je za parove antonima

leksikalizirane pridjevima. Stoga je uporaba imenica u ovomu smislu neuobičajena, ali ipak realna, kao što je bio slučaj s primjerom *man-woman* ili *day-night*.

Uzmemo li u obzir značenje leksema *girl* i *boy*, to jest izvanjezičnu stvarnost, ovakva pretvorba može se činiti čudnovatom. Par antonima *boy-girl* prema tradicionalnoj klasifikaciji pripada komplementarnim odnosima (Cruse 1986:198), jednako kao i primjer *male-female* koji smo već opisali. Međutim, još je i Lyons (1977:278-279) primijetio da je **legitimno govoriti o stupnjevanju nestupnjevutih antonima u jezičnoj uporabi**, no da je takva uporaba zapravo samo privremena modifikacija jezičnoga sustava:

„But there are occasions when we will grade a pair of normally ungradable antonyms, because we do reject their interpretation as contradictories. 'Male' and 'female' are obvious examples. (...) But in cases like this, we are modifying the language system, if only temporarily.“ (Lyons 1977:278-279)

Izgleda da naši primjeri, za antonime *boy-girl* i *male-female*, ukazuju na to da je ovakva jezična uporaba ipak česta te da bi se stupnjevanje možda trebalo izdvojiti kao karakteristika značenjskih odnosa suprotnosti koja ne pripada nužno samo onim antonimima koji se tradicionalno smatraju pravom antonimijom (npr. *hot-cold*). Kako je i Sapir naveo u svojoj raspravi o stupnjevitosti (1944:93), stupnjevanje bi se trebalo definirati kao intrinzična mogućnost svake pojavnosti, koja ovisi o iskustvu i interpretaciji govornika (vidi 3.2.1). O ovoj će temi biti riječi u raspravi na kraju (vidi Potpoglavlje 6.8).

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u ovdje izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *boy-girl* ostvaruje sljedeća značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('turn X into Y').

Big-small

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *big-small* (2 663). Za ovaj par su izdvojeni sljedeći primjeri jezične uporabe iz korpusa:

58) „Modern medicine has allowed survival of *small* premies and *big* babies, both of which were at high risk of death, and both traits are heritable.“

59) „As a game developer with more than 22 years in the industry I have helped build *small* companies into *big* ones.“

60) „They want to hear about your *big* or *small* idea.“

Primjer (58) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se istovremeno ostvaruju oba pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, i mala prerano rođena i velika novorođenčad može preživjeti zahvaljujući modernoj medicini.

Primjer (59) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'build X into Y', kojom se iskazuje da se jedan pol pojmovno-značenjske cjeline pretvara u drugi. Ova antonimijska konstrukcija značenjski se podudara s konstrukcijom 'turn X into Y', koju smo već imali priliku vidjeti u uporabi antonima *day-night*, ali i *man-woman*. Značenje koje se ostvaruje u primjeru (59) podudara se sa značenjima iskazanim putem antonimijske konstrukcije 'turn X into Y'. Razlika u odnosu na parove antonima *day-night* i *man-woman* je u tome što je ovdje riječ o paru antonima koji tvore dva pridjeva, što omogućuje komparaciju i samim time pripadnost tradicionalno opisanoj antonimiji (binarnoj suprotnosti stupnjevitoga tipa). Stoga kada govorimo o iskazivanju značenja pretvorbe jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, par antonima *big-small* ne predstavlja neuobičajenu, nego u potpunosti konvencionaliziranu jezičnu uporabu.

U primjeru (60), nasuprotno tomu, vidimo ostvarenje samo jednoga pola značenjske cjeline *big-small*, i to putem antonimijske konstrukcije 'X or Y'. Dakle, ideja je ili velika ili mala.

Apstrahiramo li suprotna značenja ovdje izdvojenih primjera, vidjet ćemo da par antonima *big-small* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) pretvorbu jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('build (turn) X into Y').

Rise-fall

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *rise-fall* (2 325), kojega su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

61) „Voo took the sad object from Moo. As before, it was hard to hold – Voo needed both hands. Weightless and heavy at the same time, it seemed to want to *fall* or *rise* in a direction that didn't exist.“

62) „April-thru-June quarter actually saw their stock prices *fall*, not *rise*.“

63) „She has reported extensively from the Middle East on the *rise* and *fall* of terrorist groups.“

Primjer (61) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline *rise-fall* može biti ostvaren u kontekstu jezične uporabe. Dakle, objekt želi ili pasti ili ustati. Ova antonimijska konstrukcija često se javlja u kontekstu značenjske suprotnosti jer uključuje oba pola pojmovno-značenjske cjeline dajući u potpunosti zaokruženo značenje.

Primjer (62) putem konstrukcije 'X, not Y' iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, i to pol X, to jest leksem *fall*. U ovome se primjeru negacijom ostvaruje suprotno značenje između leksema *rise* i *fall*. Osim toga, u ovome primjeru vidimo uporabu antonima *rise-fall* u prenesenom, odnosno sekundarnom značenju, za razliku od uporabe ilustrirane primjerom (61).

Treći primjer (63) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *rise-fall*. Dakle, terorističke skupine nastaju i jačaju, a zatim slabe i nestaju, što bismo mogli povezati s Heraklitovom interpretacijom jedinstva suprotnosti (vidi 2.1), koje nalaže da su pojavnosti u stalnoj izmjeni. I ovaj primjer donosi metaforičko značenje para antonima *rise-fall*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore navedenim primjerima, vidjet ćemo da antonimi *rise-fall* mogu iskazivati sljedeća značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje jednoga, ali točno određenoga pola pojmovno-značenjske cjeline, uz izričitu negaciju drugoga ('X, not Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, jednoga za drugim ('X and Y'). Drugo i treće značenje uključuju i metaforizaciju para antonima *rise-fall*, koji se tako ne odnose na fizičku aktivnost, nego na preneseno značenje uspona i pada.

Give-take

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *give-take* (2 319), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

64) „I redistribute wealth all the time. It is all I do." " With respect. Lord Veles – you trade. You *take* and you *give* in return. What is revolutionary is that we give without any request. We give without taking".“

65) „The P5+1's attitude of "*take* but not *give*" directly led to the failure of the talks.“

66) „I'm often more tempted to *take* than to *give*.“

U primjeru (64) možemo vidjeti uporabu antonimijske konstrukcije 'X and Y' kojom se iskazuje ostvarenje obaju članova para antonima u kontekstu jezične uporabe, to jest ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline.

Primjer (65) donosi antonimijsku konstrukciju 'X but not Y' kojom se iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, to jest samo član *take* para antonima *give-take*.

Primjer (66) rabi antonimijsku konstrukciju 'more X than Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali da je jednoga pola više nego drugoga. Ovakva uporaba ukazuje na to da se između leksema *give* i *take* može otvoriti prostor za stupnjevanje budući da je u primjeru riječ o više davanja nego primanja. Primjer ovakve konstrukcije daje i Lyons (1977:279) kada se osvrće na binarnu suprotnost koja nije stupnjevita, dakle nije prava antonimija, ali se u jezičnoj uporabi ponekad modificira tako da postane stupnjevita: „We can say, for example, say *X is not completely male* or *X is more male than female*“. Naš primjer (66) upravo par antonima *give-take* smješta u ovakav sintaktički okvir koji je, dakle, moguć, ali prema tradicionalnome razumijevanju paradigmatske značenjske suprotnosti neuobičajen. Valja napomenuti da je ovdje riječ o paru glagola koji se javljaju u stupnjevitoj odnosu suprotnosti, što nas navodi na razmišljanje o fleksibilnosti antonimije u jezičnoj uporabi koja, čini se, doista prelazi granice koje je postavila tradicionalna semantika, budući da se karakteristike takozvane prave antonimije pojavljuju i u drugim tipovima značenjske suprotnosti.

Osvrnemo li se na suprotna značenja koja su iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da se par antonima *give-take* može pojavljivati u sljedećim značenjima: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz negaciju drugoga ('X, but not Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, jednoga u većoj mjeri od drugoga, uz stupnjevanje ('more X than Y').

Light-dark

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *light-dark* (2 311), za koji su izdvojeni primjeri jezične uporabe:

67) „Disrupting the natural patterns of *light* and *dark*, artificial light has the potential to affect every level of biological organisation.“

68) „He was of average height, neither *dark* nor *light* but somewhere in between.“

69) „As I opened the door, the hall changed from *dark* to *light*.“

Primjer (67) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba člana para prisutna u gradbi značenja iskaza, to jest da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline.

Primjer (68) pak donosi potpuno suprotno značenje ovomu. Putem antonimijske konstrukcije 'neither X nor Y' iskazuje se da nijedan član para antonima *light-dark* nije ostvaren. Dakle, polovi pojmovno-značenjske cjeline nisu ostvareni u opisivanju osobe iz primjera, ali se između polova *light* i *dark* otvara značenjski prostor uporabom sintagme 'but somewhere in between'. To znači da se između polova pojmovno-značenjske cjeline nalazi skala vrijednosti, odnosno da se sami članovi para antonima *light-dark* mogu stupnjevati. Stoga ovaj primjer jezične uporabe potvrđuje stupnjevitost kao temeljnu odrednicu pravih antonima kako ih opisuje tradicionalna semantika (Lyons 1977:273-274, Cruse 1986:202-203). Shematizirani prikaz ove antonimijske konstrukcije mogli bismo prikazati kao 'neither X nor Y, but Z', ako je Z na vrijednosnoj skali između X i Y.

U primjeru (69) također možemo vidjeti otvaranje značenjskoga prostora između polova *dark* i *light*, i to putem antonimijske konstrukcije 'from X to Y'. Značenje koje se ovdje ostvaruje je da se taj prostor između polova može stupnjevati, dakle da se količina svjetlosti ili tame može mjeriti. Stupnjevitost je u ovomu primjeru opet u potpunosti u skladu s opisima tradicionalne semantike, budući da je riječ o pridjevima koji se mogu naći u komparativu i superlativu (Lyons 1977:273-274).

Za ovaj je par antonima zanimljivo istaknuti da su bili predmetom Parmenidovih rasprava o temeljnim oprijekama koje vladaju svijetom. Prema Parmenidu, boginja Sunca određuje koliko će biti svjetlosti a koliko tame u vječnoj izmjeni dana i noći, što znači da je količina svjetlosti, odnosno tame, mjerljiva i promjenjiva (vidi 2.1). Budući da pojavnosti svjetlosti i tame možemo iskazati i pridjevima, i to u ovome slučaju parom antonima *light-dark*, možemo zaključiti da je njihova stupnjevitost, to jest mogućnost stvaranja komparativa i superlativa, izravan odraz fizičke pojavnosti izmjene dana i noći koja je pak u temelju znanja o svijetu ljudskoga roda čiji smo baštinici. Dakle, stupnjevitost kao karakteristika antonimije nije proizvod same

leksikalizacije, nego leksikalizacije u skladu sa znanjem o jeziku i znanjem o svijetu (Žic Fuchs 1991:76).

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *light-dark* može iskazivati sljedeća značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('neither X nor Y') i 3) pretvorba jednoga u drugi pol pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost ostvarenja stupnjevitosti ('from X to Y').

Love-hate

Prema broju pojavnica u korpusu, sljedeći par antonima koji ćemo pogledati je *love-hate* (1953):

70) „Not a morning went by that he didn't *hate* and *love* Pullo for making the choice he made.“

71) „I neither *hate* it nor *love* it, which is how most people define mediocrity.“

72) „People are usually polarized about Walmart; they either *hate* it or *love* it.“

Primjer (70) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba člana antonima *love-hate* značenjski ostvarena u kontekstu jezične uporabe. Dakle, subjekt je i volio i mrzio istovermeno.

Primjerom (71) iskazuje se da nijedan od članova para antonima nije značenjski ostvaren, i to putem antonimijske konstrukcije 'neither X nor Y'. Dakle, subjekt nije niti volio niti mrzio.

Treći primjer (72) pak uporabom antonimijske konstrukcije 'either X or Y' iskazuje da je jedan član para antonima *love-hate*, to jest polova pojmovno-značenjske cjeline ostvaren, a drugi nije. Dakle, ljudi ili vole ili mrze Walmart.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da je par antonima *love-hate* dobar primjer paradigmatičke značenjske suprotnosti binarnoga nestupnjevitoga tipa, dakle tradicionalno definirane komplementarnosti:

„The essence of a pair of complementaries is that between them they exhaustively divide some conceptual domain into two mutually exclusive compartments, so that what does not fall into one of the compartments, must necessarily fall into the other.“ (Cruse 1986:198-199)

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima jezične uporabe, vidjet ćemo da par antonima *love-hate* može iskazivati sljedeća značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('neither X nor Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('either X or Y').

War-peace

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *war-peace* (1 928). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

73) „Will Arya and Sansa Stark make *peace*, or *war*?“

74) „For his part, Poroshenko talked of *peace*, not *war*.“

75) „You have him under your immediate command in *peace* and in *war*.“

Primjer (73) rabi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, to jest da će ili biti mira, ili rata.

U primjeru (74) se uporabom konstrukcije 'X, not Y' također iskazuje ostvarenost jednoga pola, ali točno određenoga – *peace* – za razliku od primjera (73), u kojemu ostvareni pol nije određen. Kao i u primjeru (62) za antonime *rise-fall* („April-thru-June quarter actually saw their stock prices *fall*, not *rise*.“), i ovdje se (74) rabi negacija u određivanju koji će član para antonima biti ostvaren.

Treći primjer (75) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, to jest obaju članova para antonima *war-peace*. Dakle, vodit će ga i u ratu i u miru.

Ova tri primjera jezične uporabe pokazuju da se antonimi *war-peace* u uporabi pojavljuju u trima uobičajenim suprotnim značenjima: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje određenoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz izričitu negaciju drugoga ('X, not Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y').

Hot-cold

Prema broju pojavnica u korpusu, sljedeći par antonima je *hot-cold* (1 950). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe iz korpusa:

76) „The lake moderates extremes of *hot* and *cold*.“

77) „*Cold* or *hot* compresses and/or a gentle massage may bring some relief.“

78) „The Earth also spins, quickly enough to ensure that the nights are not too *cold*, nor the days too *hot*.“

Primjer (76) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da je jezero naizmjenično toplo i hladno.

U primjeru (77) se pak rabi antonimijska konstrukcija 'X or Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol ostvaren, to jest da primjena toplih ili hladnih obloga može ublažiti bol.

Na kraju, primjer (78) donosi antonimijsku konstrukciju 'not (too) X nor (too) Y', za koju možemo reći da je modifikacija konstrukcije 'neither X nor Y', koja je proizvod govorenoga jezika. Osim zbog ove modifikacije, ovaj je primjer zanimljiv jer putem stupnjevanja otvara prostor značenjske cjeline između polova *hot* i *cold*, što je vidljivo iz leksema *too* koji predmodificira antonime.

Par antonima *hot-cold* u literaturi o antonimiji često se rabi kao primjer takozvane prave antonimije (Lyons 1977:271, Cruse 1986:204, Paradis 2011:33, Jones et al. 2012:6), budući da zadovoljava njezine osnovne kriterije: binarni par značenjske suprotnosti koji se može stupnjevati. Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe potvrđuju takav opis para antonima *hot-cold*.

Osim karakteristika koje pomažu smjestiti par antonima *hot-cold* u okvir tzv. prave antonimije, gore izdvojeni primjeri također pokazuju različita suprotna značenja u kojima se ovaj par leksema može pojaviti u jezičnoj uporabi: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline i otvaranje prostora između njih uz stupnjevanje ('not too X and not too Y').

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *above-below* (1 887), za koji smo izdvojili ove primjere jezične uporabe iz korpusa:

79) „They extended from just *above* its shoulders to just *below* its waist.“

80) „They are annualized returns *above* or *below* the money managers performance targets.“

81) „More Gothas were circling *above* and *below*.“⁶⁴

U ovim primjerima možemo vidjeti da se antonimi *above-below* mogu javiti u različitim konstrukcijama, svaka od kojih članove para stavlja u nešto drugačiji odnos suprotnosti.

U primjeru (79) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'from X to Y' koja označava stupnjevitost prostora između *above* i *below*, polova ove pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, nešto se proteže od iznad ramena do ispod struka.

Primjer (80) pokazuje da se *above* i *below* rabe i u antonimijskoj konstrukciji 'X or Y' kojom se iskazuje da je moguće ostvarenje samo jednoga člana para. Primjer je iz ekonomskoga registra i govori o tome da ostvarivanje godišnje zarade može biti iznad ili ispod zadanoga cilja. Dakle, zarada će biti ili iznad ili ispod očekivanja.

U primjeru (81) se pak ovaj par antonima rabi u konstrukciji 'X and Y' koja dozvoljava istovremeno ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, budući da su avioni kružili ispod i iznad govornika.

Iz ovih primjera možemo vidjeti da se par antonima *above-below* može pojaviti u barem trima različitim suprotnim značenjima, jedno od kojih jasno ukazuje na postojanje značenjskoga prostora između članova para koji je moguće stupnjevati ('from X to Y'). Druga dva suprotna značenja pokazuju ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') te ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *above-below* ('X and Y').

Buy-sell

Sljedeći prema broju pojava u korpusu je par antonima *buy-sell* (1 884). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe iz korpusa:

⁶⁴ Gotha je vrsta njemačkog borbenog zrakoplova koji se rabio tijekom Prvoga svjetskoga rata. Više na web stranici https://en.wikipedia.org/wiki/Gotha_G.V (zadnji pristup 30.10.2019.).

82) „They can also speculate, by agreeing to *sell* or *buy* goods at predetermined prices at a given future date.“

83) „Our plan was to stay three years, *sell* and *buy* something newer.“

84) „Like most of the customers on "Pawn Stars" I'm really here to *sell* more than *buy*.“

Primjer (82) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, to jest da špekulanti mogu kupiti ili prodati nešto po ugovorenoj cijeni.

Primjer (83) putem antonimijske konstrukcije 'X and Y' iskazuje da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline, dakle da su govornici istovremeno planirali prodati i kupiti nešto.

Treći primjer (84) donosi antonimijsku konstrukciju 'X more than Y', koju smo već imali prilike vidjeti u obliku 'more X than Y', a kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali X u većoj mjeri od Y. Dakle, subjekt planira prodati, a ne kupiti nešto u zalagaonici, iako postoji mogućnost i da nešto kupi. Kao i s parom antonima *give-take*, i ovdje imamo slučaj glagola koji se u kontekstu jezične uporabe ponaša kao binarni stupnjeviti par antonima, to jest kao prava antonimija (Lyons 1977:279).

Lyons (1977:280) par antonima *buy-sell* klasificira kao konverzive (*converses*), i to vrlo kompleksan par konverziva (*many place converses*) budući da u svojoj uporabi traže i direktan i indirektan objekt. Međutim, iz našega primjera (84) jasno je da antonimi *buy-sell* ponekad ne traže nikakav objekt, nego u jezičnoj uporabi mogu stajati sami, što im omogućuje, na primjer, antonimijska konstrukcija 'X more than Y'.

Ovakvu fleksibilnost značenja ovdje smatramo rezultatom znanja o svijetu koje se ogleda u samoj jezičnoj uporabi. Povezanost znanja o jeziku i znanja o svijetu opisao je Fillmore (1977) uz pomoć prizora (*scenes*) i okvira (*frames*):

„I would like to say that scenes and frames, in the minds of people who have learned the associations between them, activate each other; and that, furthermore, frames are associated in memory with other frames by virtue of shared linguistic material, and that scenes are associated with other scenes by virtue of sameness or similarity of the entities or relations or substances in them or their contexts of occurrence.“ (Fillmore 1977:63)

Dakle, prizori i okviri međusobno se aktiviraju u pojedinaca koji su naučili i iskusili njihove međusobne poveznice. Osim toga, prizori se međusobno aktiviraju putem sličnosti pojavnosti koje obuhvaćaju, a okviri se međusobno aktiviraju putem jezičnoga materijala koji međusobno

dijele. Kako bi objasnio termin prizora (*scene*), Fillmore (1977:58-59) je upotrijebio par antonima *buy-sell*.

„I thought of the case frame associated with a particular predicating word as the imposition of structure on an event (or on the conceptualization of an event) in a fixed way and with a given perspective (...) We recognize in what we might call a *commercial event* such facts as that: two people are active, and each of the two performs two acts, the buyer that of taking the goods and that of surrendering the money, the seller that of taking the money and that of surrendering the goods.“ (Fillmore 1977:58)

Budući da su prizori temeljeni na našem iskustvu i stečenome znanju, oni će dozvoliti uokvirenje dijela toga iskustva onako kako se ono zbilo i u skladu s pravilima jezičnoga sustava.

„What is important to realize about the case frames is that they presuppose a fairly complete understanding of the nature of the total transaction or activity, and that they determine a particular perspectival anchoring among the entities involved in the activity.“ (Fillmore 1977:59)

Stoga i možemo govoriti o konverzivima *buy-sell* kao binarnoj značenjskoj suprotnosti koja može biti stupnjevana u nekim kontekstima jezične uporabe, budući da je jezična uporaba ogledalo našega znanja i iskustva.

Osvrnemo li se opet na gore izdvojene primjere jezične uporabe, vidjet ćemo da par antonima *buy-sell* može iskazivati sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali jednoga više nego drugoga, uz mogućnost stupnjevanja između njih ('X more than Y').

Dead-alive

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *dead-alive* (1 843). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

85) „It wasn't clear whether she was *alive* or *dead*, at this point.“

86) „To clarify, Schrödinger's Cat satirizes the theory of quantum superposition, the idea that something can be in two states at the same time prior to being observed, in other words the cat would both be *dead* and *alive* (not dead or alive) until you open the box and see?“

87) „There used to be water here," my mother always said when she was *alive*, not half *dead* as she is now (at least in my thoughts), living in California with her fourth husband.“

Primjer (85) donosi antonimijsku konstrukciju 'whether X or Y' kojom se iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske može biti ostvaren. Dakle, jednako je vjerojatno da je osoba za kojom se traga živa ili mrtva.

U primjeru (86) pak vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'both X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola cjeline značenjski ostvarena. Dakle, mačka je istovremeno živa i mrtva, dok ne otvorimo kutiju. Suprotna značenja iskazana u primjerima (85) i (86) su očekivana s obzirom na primarna značenja leksema *dead* i *alive*.

Tradicionalna semantika je ovaj par antonima klasificirala kao binarnu suprotnost bez stupnjevanja, to jest komplementarnost (Lyons 1977:278, Cruse 1986:199), a samim time ga odvojila od prave antonimije koja se ostvaruje u parovima poput *hot-cold*. Međutim, pogledamo li primjer (87), vidjet ćemo da antonimijska konstrukcija 'X, not (half) Y' iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, i to na skali od *alive* prema *dead*. Dakle, u prošlosti je subjekt bio živ, a u sadašnjosti je na pola mrtav. Modifikacijom uobičajeno nestupnjevitoga para antonima omogućuje se iskazivanje stupnjevitosti između polova pojmovno-značenjske cjeline *dead-alive*, što nije u skladu s teorijskim tumačenjem tradicionalne semantike. Međutim, kao što smo već imali prilike vidjeti u nekim prethodno opisanim primjerima (npr. *male-female* i *boy-girl*), čak je i Lyons ovo smatrao legitimnim jezičnim ponašanjem:

„It is also a fact of normal language-behaviour that ungradable opposites can, on occasion, be explicitly graded. [...] If someone says to us *Is X still alive then?* and we reply *Very much so* or *And how!*, we are not thereby challenging the ungradeability of 'dead' : 'alive' in the language-system. What we are grading, presumably, are various secondary implications, or connotations of 'alive'.“ (Lyons 1977:278)

U okvirima strukturalističke semantike, ovo objašnjenje ima smisla. Međutim, izbrišemo li čvrstu granicu između „jezičnog ponašanja“ i „jezičnoga sustava“ s obzirom na to da je jezična uporaba ogledalo spone između znanja o jeziku i znanja o svijetu, uvidjet ćemo da su ovakve modifikacije zapravo u prirodi samoga sustava. One možda nisu prototipične, ali su dijelom kategorije značenjske suprotnosti. Dakle, ono što primjer (87) ilustrira je da se u jezičnoj

uporabi antonimi koji u svom primarnom značenju nisu stupnjeviti mogu rabiti kao stupnjeviti kako bi se prenijelo određeno sekundarno značenje leksema koje je proizvod znanja o svijetu.

Uzmemo li u obzir primjere jezične uporabe izdvojene iz korpusa, vidjet ćemo da par antonima *dead-alive* može iskazivati sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('whether X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('both X and Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz otvaranje prostora između njih putem stupnjevanja ('X, not half Y').

Win-lose

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *win-lose* (1 553), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

88) „I'd definitely be partying after every game, *win or lose*.“

89) „I would rather *lose* than *win* the way you guys did.“

90) „You *win* and *lose* as a team, and I'll leave it at that.“

Primjer (88) rabi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline *win-lose* može biti ostvaren. Dakle, subjekt će se zabavljati, pobijedio ili izgubio.

Primjer (89) donosi antonimijsku konstrukciju 'rather X than Y' kojom se iskazuje želja za ostvarenjem samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, subjekt bi radije izgubio nego pobijedio.

Treći primjer (90) pak donosi čestu antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvorena. Dakle, ekipa i pobjeđuje i gubi zajedno.

Izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da par antonima *win-lose* pokazuje značajke komplementarnosti (Lyons 1977:278, Cruse 1986:198), što znači da se ne mogu naći u odnosu stupnjevanja.

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojim se par antonima *win-lose* pojavljuje u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da može iskazivati: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje jednoga točno određenoga pola pojmovno-

značenjske cjeline ('rather X than Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y').

Open-closed

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *open-closed* (896). Pogledajmo izdvojene primjere:

91) „There are different violations of privacy in different cultures, often involving not *closed* but inappropriately *open* doors.“

92) „From 2002 to the present, including both *closed* and "open" grants, Georgia has awarded nearly \$300 million.“

93) „This allowed for a transition from a *closed* to an *open* religious society.“

Primjer (91) rabi antonimijsku konstrukciju 'not X, but Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren, to jest da otvorena a ne zatvorena vrata uzrokuju ometanje privatnosti.

Primjer (92) donosi antonimijsku konstrukciju 'both X and Y' kojom se iskazuje značenjska ostvarenost obaju polova cjeline *open-closed*. Osim toga, ovaj primjer pokazuje uporabu antonima *open-closed* u metaforičkome značenju. Dakle, Georgia je podijelila ukupno 300 milijuna dolara otvorenih i zatvorenih stipendija.

Treći primjer (93) donosi antonimijsku konstrukciju 'from X to Y' kojom se iskazuje prijelaz iz jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, to jest pretvorba jednoga člana para antonima u drugi. Isto smo značenje imali priliku vidjeti u uporabi para antonima *male-female* i *boy-girl*. U ovome slučaju (93) se zatvoreno društvo pretvara u otvoreno, što opet pokazuje metaforičku uporabu antonima *open-closed*. Osim toga nas ovakva uporaba podsjeća na Heraklitovo jedinstvo suprotnosti te na Platona, koji je oprijeke opisao kao jedinstvo dviju suprotnih strana koje se stalno izmjenjuju (vidi 2.1).

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *open-closed* može iskazivati sljedeća značenja: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline, uz negaciju drugoga ('not X, but Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz uporabu metaforičkoga značenja ('both X and Y') i 3) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi uz uporabu metaforičkoga značenja ('from X to Y').

Near-far

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *near-far* (829). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

94) „Those "ghost images" would blur otherwise sharp outlines, whether *far* or *near*.“

95) „Men came from parishes *far* and *near*.“

96) „As people age, the lens gets stiffer and has trouble adjusting from *far* to *near*.“

Primjer (94) donosi antonimijsku konstrukciju 'whether X or Y' kojom se iskazuje značenje da će rezultat biti isti bez obzira na to koji pol pojmovno-značenjske cjeline je ostvaren. Dakle, bilo da su fotografirane izbliza ili iz daleka, slike će zamutiti inače jasne obrise. Primjer ukazuje na značenjsko ostvarenje obaju članova para antonima, dakle i *far* i *near*, ali ih postavlja u takav odnos da će i jedan i drugi uzrokovati isti ishod.

Primjer (95) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' za iskazivanje značenja koje uključuje ostvarivanje obaju polova ove pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, ljudi su dolazili i iz obližnjih mjesta, ali i iz onih udaljenijih.

U primjeru (96) se pak antonimijskom konstrukcijom 'from X to Y' iskazuje postojanje zamišljenoga prostora između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline, to jest prostora koji očna leća može obuhvatiti, a koji može biti udaljeniji ili bliži. Ovakvu percepciju prostora možemo razumjeti kao stupnjevanje, budući da se leća može prilagoditi tako da vidi bliže i dalje elemente fizičkoga prostora. Izravno iskustvo fizičkoga prostora omogućuje nam da njegove elemente pomičemo po ljestvici udaljenosti od nama bližih prema daljima. Dakle, iskustvenost ovdje opet omogućuje razumijevanje pojmovno-značenjske cjeline prostornih odnosa, a antonimi *far-near* u ovome primjeru jezične uporabe pokazuju da se ta cjelina može stupnjevati (kao što smo već napomenuli, rasprave o stupnjevitosti parova leksema suprotnih značenja mogu se pronaći u: Lyons 1977:270-280, Cruse 2001:197-214, Cruse 2004:162-170, Šarić 2007:97-100).

Ako apstrahiramo suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima korpusne uporabe antonima *far-near*, vidjet ćemo da oni iskazuju sljedeća značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('whether X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost stupnjevanja ('from X to Y').

Strong-weak

Prema broju pojavnica u korpusu slijedi par antonima *strong-weak* (691). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe iz korpusa:

97) „Martinez, if anything, was too *strong* rather than too *weak* and had no trouble with his back.“

98) „Most EuroAmerican centred studies on Africa's international relations fell into the misguided trap of the binary standing of states as either *weak* or *strong*, good or evil, rich or poor and so forth.“

99) „They examined both *weak* and *strong* shoe knots, which I'll get to in a second.“

Primjer (97) donosi antonimijsku konstrukciju '(too) X rather than (too) Y' kojom se iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline. Povrh toga, uporabom leksema *too* kao predmodifikatora leksema *strong* i *weak* otvara se značenjski prostor između polova cjeline te se omogućuje njihovo stupnjevanje. Stupnjevanje antonima leksikaliziranima pridjevima u skladu je s opisom prave antonimije iz perspektive tradicionalne semantike (Lyons 1977:274, Cruse 1986:192), ali i iz opisa kanonske antonimije suvremenih pogleda (Jones et al. 2012:4).

Primjer (98) donosi antonimijsku konstrukciju 'either X or Y' kojom se iskazuje da samo jedan član para antonima, to jest jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, može biti značenjski ostvaren u kontekstu jezične uporabe. Dakle, države se vide kao jake ili kao slabe. U ovome je primjeru zanimljivo zamijetiti uporabu više parova antonima u istome iskazu, koji se svi javljaju i istoj antonimijskoj konstrukciji (*strong-weak*, *good-evil*, *rich-poor*). Nadalje, u primjeru (98) se par antonima *strong-weak* rabi u metaforičkome značenju, dok u primjeru (97) možemo vidjeti primarno značenje.

Treći primjer, (99), rabi antonimijsku konstrukciju 'both X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline, to jest oba člana para antonima *strong-weak*, značenjski ostvarena. Dakle, subjekti su pregledali i slabe i jake čvorove na cipelama.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe ukazuju na to da je par antonima *strong-weak* dobar primjer tradicionalno definirane prave antonimije, budući da je riječ o binarnoj suprotnosti stupnjevitoga tipa. Osim toga, iz izdvojene jezične uporabe proizlazi da su antonimi *strong-*

weak ujedno i dobar primjer kanonske antonimije (Jones et al. 2012:4) s obzirom na to da je riječ o paru pridjeva koji se mogu javiti u komparativu i superlativu.

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojim se par antonima *strong-weak* javlja u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('rather too X than too Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('either X or Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('both X and Y').

Push-pull

Prema broju pojavnica u korpusu slijedi par antonima *push-pull* (493), za koji smo izdvojili ove primjere jezične uporabe:

100) „The girl drank what was allowed and the warrior took his share, and with the sun fading into the red dust, they climbed into the greater heat, packing and loading the two-wheeled cart that she would *pull* and *push* through the night.“

101) „You simply *push* or *pull* the screen into the angle that works better for you.“

102) „I want you to take all that relentless static background power and reverse it. Turn the *pull* into a *push*. Use the light in your mind.“

Primjer (100) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' koju redovito vidimo u jezičnoj uporabi do sada pregledanih parova antonima. Primjer iskazuje da su oba člana para antonima značenjski ostvarena, to jest da će djevojka gurati i vući kolica cijelu noć. Sama antonimijska konstrukcija 'X and Y' često se javlja u frazama engleskoga jezika koje nazivamo *binomials*.⁶⁵ Primjeri ovakve uporabe mogu se pronaći i u korpusu, a često rabe upravo parove antonima:

„There's a *push* and *pull* between the needs and wants of the two men.“

S obzirom na to da bi nas daljnja analiza ove specifične jezične pojavnosti u engleskome odvela daleko od našeg primarnoga interesa, ovdje joj se nećemo detaljnije posvetiti.

⁶⁵ Ovakvi parovi riječi iste vrste povezani veznikom u engleskome se nazivaju binomijali (*binomials*), a često je riječ upravo o parovima antonima. Ovakve se fraze mogu povezivati putem veznika 'and' i 'or'. One fraze povezane veznikom 'or' su uglavnom sastavljene od parova antonima, kao što su na primjer *big or small*, *all or nothing*, *dead or alive*, *give or take*, *hit or miss*, itd. Više o ovoj temi u Malkiel (1959).

Nastavimo li analizu s primjerom (101), vidjet ćemo uporabu antonimijske konstrukcije 'X or Y' kojom se iskazuje da je značenjski ostvaren samo jedan član para antonima *push-pull*, to jest da možemo vući ili gurati ekran kako nam odgovara.

Treći primjer (102) donosi antonimijsku konstrukciju 'turn X into Y' kojom se ostvaruje pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi. Ovu smo antonimijsku konstrukciju već imali prilike vidjeti u iskazivanju istoga značenja na primjerima antonima *man-woman*, *boy-girl*, *day-night*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima jezične uporabe, vidjet ćemo da par antonima *push-pull* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) pretvorbu jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('turn X into Y').

Married-single

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u koprusu je *married-single* (466), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

103) „I have spoken with thousands of men (*single* and *married*) from around the country.“

104) „*Single* or *married*, many African-American women are primary earners in their households.“

105) „Adoptive parents can be *single*, *married*, or *partnered*; experienced or not.“

Primjer (103) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da je subjekt razgovarao s muškarcima koji su slobodni i s onima koji su oženjeni.

Primjer (104) rabi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se pak iskazuje da je samo jedan član para antonima značenjski ostvaren. Dakle, mnoge afro-američke žene su primarni hranitelji obitelji, bile one u braku ili slobodne.

Treći primjer (105) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, Y or Z' kojom se iskazuje da između pojmova *married* i *single* postoji i druga vrsta odnosa – *partnered*. Ovaj primjer jasno pokazuje koliko je važno uzeti u obzir znanje o svijetu kada govorimo o značenjskim odnosima suprotnosti. Leksemi *single* i *married* označavaju krajnje točke spektra značenja, to jest polove

pojmovno-značenjske cjeline nekakve monogamne veze između dvoje ljudi. Između ovih dvaju leksema postoji niz drugih kojima se daje opisati raznolikost takvih odnosa, od kojih je jedan mogući upravo *partnered* koji zauzima sintaktičko mjesto Z u našoj antonimijskoj konstrukciji. Kulturološku uvjetovanost ovakvih međuljudskih odnosa vidjet ćemo i u odabiru parova antonima ispitanika koji su sudjelovali u drugome dijelu našeg istraživanja (vidi Poglavlje 7). Jedna četvrtina svih ispitanika je tako kao primjer antonimije ponudila par *married-divorced* umjesto *married-single* ili *married-unmarried*.

Par antonima *married-single* Lyons (1977:275) spominje u kontekstu morfološki povezanih i nepovezanih parova leksema suprotnih značenja. Autor kaže da su u engleskome jeziku morfološki nepovezani parovi najčešće stupnjeviti, dok su morfološki povezani parovi najčešće nestupnjeviti, ali da se razlika između ovih dvaju tipova suprotnosti ne bi trebala dovoditi u svezu sa stupnjevitošću. Tako parove *married-single* i *married-unmarried* uopće nije moguće stupnjeviti. Međutim, naš primjer (115) donosi zanimljivu uporabu ovih antonima koja se može opisati kao stupnjevitost. Prisjetimo li se Sapirovih (1944:93) riječi, stupnjevitost ćemo opisati kao intrinzičnu mogućnost svake pojavnosti koja ovisi o percepciji govornika (vidi 3.2.1). Ta percepcija dakako ovisi o znanju o svijetu, koje nam u ovom slučaju omogućuje gradbu pojmovne skale na koju smještamo *single*, *married* i *partnered*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u ovdje izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da se par antonima *married-single* može pojaviti u sljedećim značenjima: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz uporabu leksema koji označuje vrijednost između njih ('X, Y, or Z').

Forwards-backwards

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *forwards-backwards* (386), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

106) „He rocks gently, *backwards* and *forwards* in the chair.“

107) „It wouldn't involve actual travel *backwards* or *forwards* through time of the kind seen in science fiction movies.“

108) „The temptation is to look only *backwards* not *forwards*.“

U primjeru (106) rabi se antonimijska konstrukcija 'X and Y' kojom se iskazuje istovremeno ostvarivanje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle subjekt se ljuđa naprijed i natrag.

Primjer (107) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol cjeline ostvaren u jednome trenutku. U ovome primjeru se par antonima *forwards-backwards* rabi u metaforičkome značenju putovanja kroz vrijeme, gradba kojega se temelji na konkretnome iskustvu fizičkoga prostora, što je ostvarivo zahvaljujući utjelovljenome iskustvu, o čemu je već bilo riječi (vidi 4.1).

Primjer (108) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, not Y', kojom se jasno iskazuje ostvarivanje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline, to jest da je kušnja pogledati samo unatrag, a ne i unaprijed.

Par antonima *forwards-backwards* predstavlja jedan od temeljnih pravaca putem kojih je Aristotel opisao prostor u svojoj „Fizici“. Zanimljivo je da su njegovi temeljni pravci predstavljeni upravo parovima antonima (*gore-dolje*, *lijevo-desno* i *naprijed-natrag*). Aristotelovo učenje vidi se i u Ogdenovu (1932) opisu opozicije. Naime, drugo načelo opozicije prema Ogdenu je prostorno-vremenska percepcija govornika koja uključuje prostorne pravce, poput *naprijed-natrag* (vidi 3.1). Lyons (1977:280) je ovakva promišljanja pretočio u leksički opis značenjske suprotnosti tako da je prostorno-vremenske odnose u jeziku definirao kao konverzive (*converses*). Cruse za njih daje sljedeću definiciju:

„Pairs like above:below, in front of:behind and before:after are called converses; these may be diagnosed, for the time being at least, by the fact that when one member of a pair is substituted for the other in a sentence the new sentence can be made logically equivalent to the original one by interchanging two of the noun phrase arguments.“ (Cruse 1986:231)

Osim što se konverzivi odnose na parove leksema koji se odnose na prostor, oni se mogu odnositi i na vrijeme, a to se značenje smatra metaforičkim, što oslikava i naš primjer (107).

„However, non-spatial converses can usually be interpreted as analogical or metaphorical extensions of spatial notions.“ (Cruse 1986:231)

Prisjetimo se i da je Langacker pisao o prostoru i vremenu kao temeljnim domenama ljudskoga znanja:

„...cognitively irreducible, neither derivable from nor analyzable into other conceptions [...] In and of themselves, basic domains are not concepts or conceptualizations. They are better thought

of as realms of experiential potential, within which conceptualization can occur and specific concepts can emerge.“ (Langacker 2008:44)

Pojmovi prostora i vremena zbog svoje duboke usađenosti u ljudski pojmovni sustav, ali i zbog sustavne konvencionalizacije, predstavljaju zanimljive domene znanja na temelju kojih se mogu graditi značenjski odnosi suprotnosti, kao što je to u našem primjeru *forwards-backwards*.

Uzmemo li u obzir značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *forwards-backwards* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X or Y') i 3) ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz negaciju drugoga ('X, not Y').

Friend-enemy

Par antonima *friend-enemy* slijedi prema broju pojavnica u korpusu (275). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

109) „I called my neighbor, Lois my oldest *friend* (and *enemy*) who brought me home.“

110) „America believed itself innately superior to *friend* and *enemy* alike.“

111) „U.S. television news framed Middle Eastern countries as U.S. *friend* or *enemy* based on their support for U.S. policy.“

Primjeri (109) i (110) iskazuju značenjsku ostvarenost obaju članova para antonima, i to putem antonimijskih konstrukcija 'X and Y' i 'X and Y alike'. Obje ove konstrukcije omogućuju iskazivanje istovremenog ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *friend-enemy*.

Primjer (111) rabi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da je jedan član para antonima, to jest jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, ostvaren. Dakle, druge države se smatraju prijateljima ili neprijateljima.

S obzirom na ovdje izdvojene primjere jezične uporabe, možemo zaključiti da se par antonima *friend-enemy* može pojavljivati i u sljedećim suprotnim značenjima: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y' i 'X and Y alike') i 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'). Valja napomenuti da par *friend-enemy* nije jedini konvencionalizirani par antonima koji opisuje ovu pojmovno-značenjsku cjelinu. U

analizi upitnika (vidi Poglavlje 7) ćemo vidjeti da su neki govornici umjesto njega odabrali par *friend-foe*, što je snažnije stilski obilježeno, ali i dalje predstavlja konvencionalizirani par antonima.

Beautiful-ugly

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *beautiful-ugly* (144), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe iz korpusa:

- 112) „The human face is, whether *beautiful* or *ugly*, always harmonious.“
- 113) „He discerns how they are inferior and superior, *beautiful* and *ugly*, fortunate and unfortunate in accordance with their karma.“
- 114) „He'll finally be away from the place where he won't be judged as *ugly* nor *beautiful*, but as himself.“

Primjer (112) donosi antonimijsku konstrukciju 'whether X or Y' kojom se iskazuje da je jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren. Dakle, ljudsko je lice uvijek skladno, bilo lijepo ili ružno.

Primjer (113) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da subjekt uočava da su objekti i lijepi i ružni istovremeno.

Treći primjer (114) putem antonimijske konstrukcije '(neither) X nor Y' iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, to jest da subjekt neće ocjenjivati ni kao lijepog ni kao ružnog.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da se par antonima *beautiful-ugly* može pojaviti u najmanje trima različitim suprotnim značenjima: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('whether X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('(neither) X nor Y').

Happy-unhappy

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *happy-unhappy* (129). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

- 115) „But the boy himself looked neither *happy* nor *unhappy*.“
 116) „Kyle comes to the table -- he seems *happy* and *unhappy*.“
 117) „I asked her, how do you feel most of the time, *happy* or *unhappy*?“

Primjer (115) rabi antonimijsku konstrukciju 'neither X nor Y' kojom se iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, to jest da dječak nije izgledao niti sretno niti nesretno.

Primjer (116) pak putem antonimijske konstrukcije 'X and Y' iskazuje da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, on se doima sretno i nesretno istovremeno.

U primjeru (117) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X or Y' kojom se značenjski ostvaruje samo jedan od dvaju polova, to jest jedan član para antonima *happy-unhappy*.

Ovaj par antonima predstavlja morfološki povezane parove značenjske suprotnosti (Lyons 1977:275) koji se mogu dovesti u vezu s morfološki nepovezanim parnjakom (*happy-sad*), jednako kao što je to slučaj s parovima *married-single* i *married-unmarried*. U takvome odnosu par antonima *happy-unhappy* predstavlja primjer morfološki povezanoga para, dok par *happy-sad* predstavlja primjer leksičke suprotnosti (*lexical opposites*), to jest morfološki nepovezanoga para leksema.

Razliku između morfološki povezanih i nepovezanih parova leksema suprotnih značenja naglasio je Lyons (1977:275) kazavši da u engleskome jeziku jedan leksem može biti doveden u odnos značenjske suprotnosti s dvama različitim leksemima, što proizlazi iz pravila njegova sustava. Također kazuje da u jezicima uopće ne postoji logička potreba za leksičkom suprotnosti, već da bi engleski jezik, na primjer, mogao biti učinkovit i uz primjenu samo morfološki povezanih parova leksema suprotnih značenja, poput *happy-unhappy*, umjesto da u svome vokabularu ima i par *happy-sad* (Lyons 1977:277). Na pitanje zašto je tomu tako Lyons pokušava ponuditi odgovor koji ulazi u samu srž prirode značenjske suprotnosti, dio koje i mi želimo rasvijetliti u ovome istraživanju. Naime, čini se da proces dihotomizacije značenja predstavlja jedan od načina na koji čovjek kategorizira svoja iskustva (Lyons 1977:277):

„Now it seems clear that the lexicalization of polarity in two morphologically unrelated gradable antonyms (which adds to the arbitrariness and discreteness of the system) enhances in some way the distinctness, or separation, of the two poles, so that, as Sapir suggests: „*contrasting qualities are felt as of a relatively absolute nature*“ (...) It is perhaps for this reason that most of the common gradable antonyms in English and other languages are morphologically unrelated: *it reflects a more complete lexicalization of polarized contrasts*.“ (Lyons 1977:277; istakla J. Č.)

Stoga bismo mogli zaključiti da par antonima *happy-unhappy* pokazuje jedan dio spektra značenja sreće i nesreće, dok bi se drugi dio spektra mogao iskazati morfološki nepovezanim parom *happy-sad*.

Ovdje izdvojeni primjeri pokazuju da par antonima *happy-unhappy* može biti uporabljen s antonimijskim konstrukcijama koje nose različita suprotna značenja: 1) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('neither X nor Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y').

Close-distant

Par antonima *close-distant* slijedi prema broju pojavnica u korpusu (47). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

118) „As he shifted from *distant* to *close*, she slowed to a stop. This was not her son.“

119) „How would such a thesis be tested in order to determine how *close* or *distant* we are in our understandings of the nature and purpose of the church.“

120) „In 37 years, a couple can grow very *close* and very *distant* at the same time.“

U primjeru (118) antonimi *close-distant* javljaju se u antonimijskoj konstrukciji 'from X to Y', za koju smo već mogli vidjeti da iskazuje pretvorbu jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi. Dakle, on je izdaleka došao blizu pa ga je ona mogla bolje vidjeti.

Primjer (119) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. U ovomu primjeru je par antonima *close-distant* uporabljen u metaforičkome značenju. Fizička se udaljenost prenosi na značenje udaljenosti od cilja, što se u našem primjeru (119) odnosi na razumijevanje prirode i svrhe crkve.

Treći primjer (120) rabi antonimijsku konstrukciju 'very X and very Y (at the same time)' kojom se iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline u isto vrijeme. Osim toga, uporabom leksema *very* kao predmodifikatora leksema *close* i *distant*, ostvaruje se i stupnjevitost značenja samoga para antonima.

Stoga možemo reći da antonimi *close-distant* u jezičnoj uporabi pokazuju i sljedeća suprotna značenja: 1) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('from X to Y'), 2)

ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('very X and very Y').

Arrive-depart

Par antonima koji slijedi prema broju pojava u kopusu je *arrive-depart* (52). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

121) „Many subsidized flights of New Mexico Airlines *depart* or *arrive* at Albuquerque with no passengers.“

122) „You could hear pings and whooshes as text messages *arrive* and *depart* from a half-dozen different cellphones.“

123) „The staff know when the convoys *depart*, *arrive*, and whether they veer off the preplanned route.“

U primjeru (121) se rabi antonimijska konstrukcija 'X or Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren, to jest da avioni dolaze ili odlaze bez putnika.

Primjer (122) rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojim se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, dakle da se čuje zvuk poruka koje dolaze i onih koje odlaze.

Treći primjer (123) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, Y' kojom iskazuje da konvoji dolaze i odlaze naizmjenično. Ovu je jezičnu konstrukciju u uporabi antonimije zabilježio i Mettinger (1994:46-55), obilježivši ju kao FRAME I.

Iako nema visoku frekvenciju supojavljivanja u korpusu, par antonima *arrive-depart* ipak pokazuje raspon suprotnih značenja i antonimijskih konstrukcija u kojima se može pojaviti: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X or Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno ('X and Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline naizmjenično ('X, Y').

U analizi upitnika (vidi Poglavlje 7) vidjet ćemo da su neki ispitanici odabrali par *arrive-leave* kao primjer antonimije, umjesto očekivanoga para *arrive-depart*. Par antonima *arrive-leave* ovdje smatramo članom kategorije antonimije koji se oslanja na prototipniji par *arrive-depart*. To znači da je primjer nekanonske antonimije, budući da su leksemi *depart* i *leave* sinonimi (Jones et al. 2012:43-70).

Friendly-hostile

Sljedeći par antonima koji ćemo pogledati je *friendly-hostile*, koji broji 52 pojavnice u korpusu, i za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

- 124) „Takeover bids can be either *friendly* or *hostile*.“
- 125) „He looked at me, or rather, he studied me. I'd seen eyes like that before. Mostly on Wall Street traders, or gamblers. Neither *friendly* nor *hostile*, just assessing what the market will bear.“
- 126) „Her demeanor transformed from slightly *hostile* to very *friendly*.“

Primjer (124) donosi antonimijsku konstrukciju 'either X or Y' kojom iskazuje da jedan ili drugi član para antonima može biti značenjski ostvaren. Dakle, ponuda može biti prijateljska ili neprijateljska.

Primjer (125) putem antonimijske konstrukcije 'neither X nor Y' iskazuje da nijedan član para antonima nije značenjski ostvaren. Ovdje dolazi i do negiranja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, što dovodi do mogućnosti otvaranja prostora između njih i gradbe vrijednosne skale.

Treći primjer (126) rabi antonimijsku konstrukciju 'from (slightly) X to (very) Y' kojom se iskazuje pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi uz mogućnost stupnjevanja između njih. Stupnjevanje je naglašeno predmodifikacijom antonima *friendly-hostile* leksemima *slightly* i *very*.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da se par antonima *friendly-hostile* može pojavljivati u sljedećim suprotnim značenjima: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('either X or Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz otvaranje prostora između njih ('neither X nor Y') i 3) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi uz stupnjevanje ('from slightly X to very Y').

U ovome primjeru antonima opet vidimo razliku između između morfološki povezanih i nepovezanih parova leksema suprotnih značenja, kao što smo to bili vidjeli u primjeru *happy-unhappy* i *married-single*. No, dok smo kod *happy-unhappy* analizirali primjere morfološke povezanosti, ovdje susrećemo morfološki nepovezan par leksema koji tvori značenjsku suprotnost, dakle ono što je Lyons (1977:275) nazvao leksičkom suprotnošću (*lexical opposites*), o čemu je već bilo riječi.

U analizi sljedećeg para antonima usporedit ćemo uporabu i suprotna značenja morfološki povezanoga parnjaka, *friendly-unfriendly*.

Friendly-unfriendly

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *friendly-unfriendly* (29). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

- 127) „An operator back at the Communications Trailer used it to track movements of *friendly* and *unfriendly* troops.“
- 128) „Skeptics find little reason to assume that these policies are either *friendly* or *unfriendly* to families.“
- 129) „The dogs paced beside him, neither *friendly* nor *unfriendly*.“

Primjer (127) donosi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, dakle prate se kretanja i prijateljskih i neprijateljskih postrojbi.

U primjeru (128) možemo vidjeti uporabu antonimijske konstrukcije 'either X or Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, odredbe su ili prijateljski ili neprijateljski nastrojene prema obiteljima.

Treći primjer (129) putem antonimijske konstrukcije 'neither X nor Y' iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, to jest da psi nisu bili niti prijateljski niti neprijateljski nastrojani. Ovaj primjer, samim time što negira značenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, otvara prostor između njih u kojemu se može izgraditi vrijednosna skala. Dakle, ako psi nisu bili niti prijateljski niti neprijateljski nastrojani, bili su nešto između.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da se antonimi *friendly-unfriendly* pojavljuju u sljedećim značenjima: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('either X or Y') i 3) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost stupnjevanja ('neither X nor Y').

Budući da smo ovdje usporedili jezičnu uporabu dvaju vezanih parova antonima, *friendly-hostile* i *friendly-unfriendly*, možemo zaključiti da se uporabe ne preklapaju u potpunosti. Stoga je jasno da svaki od ovih dvaju parova antonima ima svoj spektar suprotnih značenja u čijoj gradbi sudjeluje u jezičnoj uporabi engleskoga. Osim toga, analizom primjera jezične uporabe

antonima *friendly-unfriendly* i *friendly-hostile* došli smo do potvrde Lyonsove (1977:275) tvrdnje koja nalaže da je razlika između morfološki povezanih i nepovezanih parova leksema suprotnih značenja odvojena od razlike između stupnjevitih i nestupnjevitih parova.

„(...) the distinction between morphologically related and unrelated opposites is independent of, and does not correlate absolutely with, the semantic distinction of ungradable and gradable opposites: 'married': 'single', like 'married': 'unmarried' is ungradable, whereas 'friendly': 'unfriendly', like 'friendly': 'hostile', is gradable.“ (Lyons 1977:275)

Dakle, jedna karakteristika ne veže nužno drugu karakteristiku. Dok je stupnjevanje uobičajeno za parove *friendly-hostile* i *friendly-unfriendly*, nije uobičajeno za parove poput *married-unmarried* i *married-single* (Lyons 1977:275).

Follow-precede

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *follow-precede* (36), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

130) „These reforms must *follow*, not *precede*, internal reforms.“

131) „For this reason, the negative proposition may *precede* or *follow* the affirmative proposition.“

132) „Qualitative studies can clearly *precede* and *follow* quantitative surveys.“

Primjer (130) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, not Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren, to jest da će vanjske reforme pratiti, a ne prethoditi unutarnjim reformama.

Primjer (131) pak putem antonimijske konstrukcije 'X or Y' iskazuje da je jedan od polova pojmovno-značenjske cjeline ostvaren, ali nije određeno koji. Dakle, negativne propozicije mogu prethoditi ili pratiti one pozitivne.

U primjeru (132) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X and Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da kvalitativne studije mogu i pratiti i prethoditi kvantitativnima.

Unatoč niskoj frekvenciji supojavljivanja u korpusu, par antonima *follow-precede* ipak pokazuje određeni raspon suprotnih značenja te konstrukcija unutar kojih se može naći u jezičnoj uporabi.

Hide-reveal

Posljednji par antonima iz engleskoga jezika koji ćemo ovdje analizirati je *hide-reveal*, koji broji 21 pojavnicu u korpusu. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

133) „The poem should *hide*, not *reveal*, both the poet and his or her technique.“

134) „The look, which has us face objects that simultaneously *hide* and *reveal* themselves.“

135) „The roles her subjects play as they *reveal* or *hide* themselves in front of the lens.“

Primjer (133) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, not Y' kojom se iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline (X). Dakle, pjesma treba sakriti, a ne otkriti pjesnika.

Primjer (134) pak rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Predmodifikacija konstrukcije leksemom *simultaneously* naglašava da se polovi značenjske cjeline ostvaruju istovremeno. Dakle, objekti se istovremeno skrivaju i otkrivaju.

Treći primjer (135) donosi antonimijsku konstrukciju 'X or Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, subjekti se ili otkrivaju ili sakrivaju ispred objektiva.

U analizi upitnika koja slijedi u Poglavlju 7 vidjet ćemo da su govornici engleskog jezika u 17 od 40 puta umjesto para *hide-reveal* odabrali par *hide-see* kao primjer antonimije. U primjerima iz korpusa dakako vidimo potvrdu uporabe para *hide-reveal*, ali s obzirom na njegovu nižu razinu konvencionaliziranosti, ne čudi da postoje varijacije u odabiru parnjaka, osobito s obzirom na kulturološku istaknutost igre 'hide and seek' na engleskom govornom području.

Ovim parom antonima završili smo analizu antonima odabranih za engleski jezik. U sljedećem poglavlju slijedi analiza hrvatskih primjera antonimije odabranih za ovo istraživanje, nakon čega će se rezultati obje analiza zajedno razmotriti.

6.2 Primjeri antonimije u hrvatskome prema frekvencijama supojavljanja u korpusu

U tekstu koji slijedi osvrnut ćemo se na primjere antonimije u hrvatskome jeziku, i to onim redosljedom kojim su navedeni u Tablici 1. Parovi antonima poredani su prema broju pojavnica unutar korpusa HrWaC, isto kao što je bio slučaj s primjerima za engleski jezik. Svaki par antonima oprimjeren je trima primjerima jezične uporabe koji oslikavaju njegovu fleksibilnost i raspon suprotnih značenja, osim u pojedinim slučajevima za koje smo smatrali da zahtijevaju detaljnije objašnjenje. Valja napomenuti da je zbog opsežnosti materijala izdvojeno po tri primjera jezične uporabe za svaki odabrani par antonima kako bi se oslikala veća ili manja fleksibilnost njihove uporabe, ali da ti izdvojeni primjeri ne mogu pokazati potpunu jezičnu uporabu svakoga para antonima, osobito imajući u vidu raznolikost vrsta riječi koje su obuhvaćene ovim radom. Dakle, cilj analize koja slijedi je pokazati raspon suprotnih značenja odabranih parova antonima u hrvatskome, antonimijske konstrukcije u kojima se mogu pojaviti i usporediti ih s njihovim engleskim ekvivalentima obrađenima u prethodnoj cjelini (6.1) kako bismo vidjeli njihove međusobne sličnosti i razlike.

Muškarac-žena

Prema zadanim kriterijima, prvi par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *muškarac-žena* (60 064). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

136) „U preventivni program uključeni su *muškarci* i *žene* u dobi između 50 i 74 godina.“

137) „Bilo *žena* ili *muškarac*, teško će se odvažiti zbog ljubavnika napustiti dom i obitelj.“

138) „Nečiji spolni identitet može biti *žena*, *muškarac*, *između* ili pak *niti jedno*.“

Primjer (136) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, oba člana para antonima *muškarac-žena* značenjski su ostvarena u kontekstu jezične uporabe.

Primjer (137) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'bilo X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, neovisno o tome je li žena ili muškarac, neće napustiti obitelj zbog ljubavnika.

Treći primjer (138) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, Y, Z ili W' u kojoj sintaktička mjesta X i Y pripadaju članovima para antonima *muškarac-žena*, a mjesta Z i W služe za otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline putem leksema *između* i *nit* *jedno*. Značenjski prostor koji se otvara ovom konstrukcijom zapravo ukazuje na gradbu vrijednosne skale čije su krajnje točke *žena* i *muškarac*.

Zanimljivo je da smo istu situaciju imali priliku vidjeti u engleskim primjerima antonima *man-woman* te *boy-girl*. Stoga možemo zaključiti da odnosi između leksema suprotnih značenja koji se tradicionalno opisuju kao komplementarni mogu pokazivati svojstvo stupnjevanja u određenim kontekstima jezične uporabe. Kao što smo već raspravili u primjerima za engleski jezik, u tradicionalnome opisu se ovakva uporaba komplementarnosti smatra privremenom modifikacijom jezičnoga sustava (Lyons 1977:279). Cruse (1986:200) smatra da neki primjeri komplementarnosti lakše ulaze u odnos stupnjevanja od nekih drugih, i to zato jer priroda jezika kao sustava nije uvijek podudarna s logičkim odnosima koje joj namećemo:

„It must be remembered that language is designed neither by nor for logicians, and while definitions of sense relations in terms of logical properties such as entailment are convenient, they are also partially misleading as a picture of the way natural language functions. This is because complementarity (for instance) is to some extent a matter of degree.“ (Cruse 1986:200)

Stoga možemo zaključiti da neki parovi antonima, poput *muškarac-žena* i *man-woman*, pokazuju da antonimiju kao pojavnost nije uvijek moguće objasniti putem logičkih odnosa, to jest putem Aristotelova logičkoga kvadrata. Mjesto gdje bismo morali tražiti odgovore na pitanja o odnosima suprotnosti upravo je jezična uporaba, kako je napomenuo Cruse.

Naša usporedba engleskog para antonima *man-woman* i hrvatskoga para antonima *muškarac-žena* na temelju primjera iz jezične uporabe pokazuje da se komplementarni odnosi doista mogu pojaviti u odnosu stupnjevanja, približavajući se na taj način svojstvima prave antonimije (binarne stupnjevite suprotnosti).

Ovdje izdvojeni primjeri za par antonima *muškarac-žena* pokazuju da on može iskazivati sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('X, Y, Z ili W'). Ova su suprotna značenja podudarna s onima pronađenima za engleski par antonima *man-woman*.

Tu-tamo

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *tu-tamo* (26 342). Budući da ovaj par antonima predstavlja samo dio značenja obuhvaćenoga engleskim ekvivalentom *here-there*, on će se ovdje razmotriti zajedno s parom *ovdje-ondje*. Pogledajmo najprije primjere jezične uporabe para *tu-tamo*:

139) „Kao novinari *tu* i *tamo* dobijemo USB stick sa PR materijalima na presicama.“

140) „Nema *tu* svinja na ledini, a ni pod šumom, al' kad su ušli u salaš, čuju oni svinje iz obora. Odma' tri kraljeva sina *tamo*, a *tu* obori dobri, sva vrata čvrsto zatvorena i potpačena, pod' ranjenicima čista slama, a po alovim se vidi, da su baš sad dobro svinje naranjene.“

141) „Ptice više nisu *tamo* negdje vanka, *tu* su u našem domu svaki vedri dan.“

U primjeru (139) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y', koja u ovome primjeru jezične uporabe donosi konvencionaliziranu frazu o prostornim odnosima koja označava ostvarenje obaju članova para. Ovakva uporaba para antonima *tu-tamo* ujedno predstavlja najčešću uporabu dostupnu u korpusu HrWaC.

Primjer (140) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y', kojom se ovdje iskazuje prostor između dva suprotstavljena pola, *tri kraljeva sina* na jednome polu te *obori dobri* na drugome polu, koji postoje istovremeno.

U primjeru (141) vidimo odnos između antonima *tu-tamo* kroz antonimijsku konstrukciju 'ne X, (nego) Y', kojom se ovdje iskazuje mogućnost ostvarenja samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u određenom vremenu. Dakle, ptice više nisu *tamo*, nego su *tu*. U ovome primjeru možemo zamijetiti i otvaranje prostora između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline koji omogućuje prijelaz iz jednoga u drugi pol, ali i mogućnost da se takav obrat ponovi. Dakle, ptice ponovno mogu otići '*tamo*' nakon što su bile '*tu*'.

S obzirom na ovdje izdvojene primjere jezične uporabe, vidimo da par antonima *tu-tamo* može iskazivati sljedeće odnose suprotnosti: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno ('X i Y', 'X, a Y') i 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('ne X (nego) Y').

Kako bismo sveobuhvatnije raspravili značenje para antonima *tu-tamo*, najprije ćemo pogledati primjere jezične uporabe para *ovdje-ondje*.

Ovdje-ondje

Par antonima *ovdje-ondje* prema broju pojavnica u korpusu nalazi se tek na trideset i prvom mjestu Tablice 1, s brojem pojavnica 836, što je znatno manje nego za *tu-tamo*. Međutim, ovaj par antonima valja pogledati u svjetlu rasprave o *tu-tamo* pa zato analizu nastavljamo sa sljedećim primjerima:

142) „A reći ću i to, ma kako bio shvaćen, da je od malog, pa i nikakvog značaja što je netko rođen *ovdje* ili *ondje*, a najbolje doba proveo i vrhunac postigao negdje posve drugdje.“

143) „Uopće nema razloga zašto sam baš *ovdje*, a ne *ondje*, zašto baš sada, a ne tada.“

144) „Ovih oblačnih i kišnih dana one se čine pomalo izgubljene, kao da zaborave gdje im je gnijezdo pa pokušavaju *ovdje* i *ondje* pronaći svoj kutak.“

Primjer (142) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, netko je rođen *ovdje*, a netko *ondje*.

Primjer (143) pak putem antonimijske konstrukcije 'X, a ne Y' također iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, ali ovoga puta je član točno određen (X).

Treći primjer (144) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y', kojom se uobičajeno iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. Ova se antonimijska konstrukcija u primjeru (144) rabi u istome značenju kao i u primjeru (139) – kao konvencionalizirana fraza. Dakle, značenje primjera (144) podudara se sa značenjem fraze 'tu i tamo' iz primjera (139).

Ova tri primjera jezične uporabe para antonima *ovdje-ondje*, zajedno s primjerima uporabe para *tu-tamo*, pokazuju da je riječ o direkionalnoj deiktičkoj opoziciji kakvu smo već imali prilike vidjeti u primjerima jezične uporabe engleskoga ekvivalenta *here-there* (Lyons 1977:281). Značenje ovih deiktika ovisi o lokaciji i licu govornika i sugovornika.

Međutim, u hrvatskome leksemi *ovdje*, *tu* i *ondje* pripadaju tročlanoj paradigmi kojom se određuju prostorni odnosi u vidu lokacije, dok tročlana paradigma leksema *ovamo*, *tamo* i *onamo* određuje kretanje u odnosu na neki cilj (Žic Fuchs 1997:51-52). Ove dvije tročlane skupine leksema značenjski su podudarne s engleskim parom antonima *here-there*:

„Thus, if we compare Standard Croatian and English, we are confronted with two three-way contrasts in Croatian, one for location (*ovdje-tu-ondje*) and one for direction (*ovamo-tamo-onamo*), which correspond to the English *here* and *there* distinction. More precisely, *ovdje* and

ovamo can be said to correspond to *here*, while *tu*, *ondje* and *tamo*, *onamo* can be seen as equivalents of *there*." (Žic Fuchs 1997:52)

Uzmemo li u obzir da se u našim primjerima za *tu-tamo* (139, 140 i 141) i za *ovdje-ondje* (142, 143 i 144) iskazuje lokacija, možemo reći da su značenjski podudarni s primjerima izdvojenima za engleski par *here-there*. Dakle, mogli bismo reći da kada iskazujemo lokaciju, možemo govoriti o konvencionalizaciji dvaju parova antonima u hrvatskome (*tu-tamo* i *ovdje-ondje*) koji proizlaze iz dviju tročlanih paradigmi za određenje prostornih odnosa:

„*Here* and *there* are prototypically *demonstrative adverbs* having the locative function (Fillmore 1982:47). In Croatian the locative function can be expressed by two sets of demonstrative adverbs – *ovdje-ondje* and *tu-tamo*." (Žic Fuchs 1991b:99)

Žic Fuchs (1991b:99) objašnjava da hrvatski parovi djeluju poput engleskih leksema *here* i *there* jer označavaju jednaku udaljenost od govornika. Tako leksemi *ovdje* i *tu* (*here*) određuju relativnu blizinu govorniku, a leksemi *ondje* i *tamo* (*there*) relativnu udaljenost od govornika.⁶⁶ U vidu naše analize, to bi značilo da se parovi antonima *tu-tamo* i *ovdje-ondje* mogu značenjski preklapati, to jest da se leksemi *tu* i *ovdje* te *tamo* i *ondje* ponekad rabe kao sinonimi, što proizlazi iz primjera jezične uporabe izdvojenih za ovu analizu.

Valja napomenuti da se ovaj pojmovni pomak u hrvatskome očituje u urbanom govoru (Žic Fuchs 1997), i da se potvrđuje u gore izdvojenim primjerima. Međutim, iz korpusa nije jasno koji primjeri jezične uporabe proizlaze iz kojih dijalekata hrvatskoga jezika pa u ovome istraživanju ne možemo ući u raspravu o tome koji od njih pokazuje značajke uporabe antonima *tu-tamo* i *ovdje-ondje* kao sinonima, a koji ne. Ono što možemo zaključiti je da izdvojeni primjeri ukazuju na to da se *tu* i *tamo* te *ovdje* i *ondje* rabe kao parovi leksema suprotnih značenja. Za druge bi zaključke trebalo provesti detaljniju analizu koja prelazi granice ovoga rada, zbog čega se u tekstu koji slijedu vraćamo analizi parova antonima.

Noć-dan

Sljedeći par antonima prema broju pojavica u korpusu je *noć-dan* (15 532). Pogledajmo primjere jezične uporabe iz korpusa:

⁶⁶ U svome članku o prostornim deiksama u hrvatskome i engleskome jeziku, Žic Fuchs je osim dviju tročlanih paradigmi *ovdje-tu-ondje* i *ovamo-tamo-onamo* opisala i paradigmu *evo-eto-eno* u korelaciji s engleskim parom *here-there*. Više o ovoj temi u Žic Fuchs 1991b i Žic Fuchs 1997.

145) „Kontaktirajte u bilo koje doba *dana* ili *noći* na kontakt telefone šlep službe.“

146) „Da bi *noć* pretvorili u *dan*, izgrađena je javna rasvjeta na cijelom području općine Otok.“

147) „Središte Atene cijeli je *dan* i *noć* nalikovalo na pravo bojno polje.“

Primjer (145) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, bila noć ili dan, šlep službu se može kontaktirati

U primjeru (146) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'pretvoriti X u Y' kojom se iskazuje da se jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može pretvoriti u drugi. Značenje pretvorbe jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi podsjeća na Heraklitovo načelo jedinstva suprotnosti koje nalaže da se dvije suprotne pojavnosti neprestano izmjenjuju. Osim Heraklita, o vječnoj izmjeni pisao je i Parmenid, i to smjestivši *dan* i *noć* među temeljne oprijeke koje vladaju svijetom i koje su u stalnoj izmjeni (vidi 2.1). Zanimljivo je napomenuti da smo istu uporabu s ekvivalentnom antonimijskom konstrukcijom pronašli za engleski par antonima *day-night* ('*night turns to day*'), što upućuje na to da ova dva jezična sustava na sličan način leksikaliziraju pojavnost dana i noći.

Treći primjer (147) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola ove pojmovno-značenjske cjeline ostvarena.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da se par antonima *noć-dan* može pojaviti u sljedećim suprotnim značenjima: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('X pretvoriti u Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *day-night*, vidjet ćemo da su u potpunosti podudarna.

Život-smrt

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *život-smrt* (15 330), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

148) „Odluke o *životu* i *smrti* nisu prepuštene samo liječnicima.“

149) „Završava prijelazom iz *smrti* u vječni *život*.“

150) „Cilj u kojeg se veže nagonski osjećaj da o njegovom ostvarenju ovisi *život* ili *smrt*.“

Primjer (148) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje značenjska ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *život-smrt*. Dakle, značenjska cjelina je zaokružena.

Primjer (149) pak putem antonimijske konstrukcije 'prijelaz iz X u Y' ponavlja značenje iskazano primjerom (146), u kojemu se *noć* pretvarala u *dan*. Dakle, u primjeru (149) *smrt* prelazi u *život*. Izmjena života i smrti također je sastavnim dijelom razumijevanja stvarnosti antičkih filozofa (vidi 2.1), a pretvaranje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi do sad smo imali prilike vidjeti u nekoliko parova antonima (*noć-dan*, *muškarac-žena*, *man-woman*, *day-night*, *boy-girl*). Zanimljivo je zamijetiti da se antonimijska konstrukcija 'X se pretvara u Y', odnosno 'X turns into Y', u ovome značenju javlja u uporabi parova antonima leksikaliziranih imenicama. Čini se da se svojstvo otvaranja prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline može graditi na dva načina, ovisno o vrsti riječi koje čine odnos antonimije. Ovim promišljanjima ćemo se vratiti u raspravi (vidi Potpoglavlje 6.6).

Na kraju, primjer (150) donosi konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenost jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline, to jest jednog člana para antonima. Dakle, ostvarit će se ili *život* ili *smrt*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima jezične uporabe para antonima *život-smrt*, vidjet ćemo sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi ('prijelaz iz X u Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *life-death*, vidjet ćemo podudarnost u dva od tri značenja, i to putem antonimijskih konstrukcija 'between X and Y' za drugo značenje i 'X rather than Y' za treće značenje.

Prije-poslije

Par antonima *prije-poslije* slijedi prema broju pojavnica u korpusu (13 300). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

151) „*Prije* i *poslije* utrke svim sudionicima omogućeno je mjerenje arterijskog tlaka.“

152) „Tamo se možete *prije* ili *poslije* bordanja učlaniti u Klub ili iznajmiti opremu.“

153) „Bez obzira što je bilo *prije*, a što *poslije*, kad se ustanovi kombinacija alkoholizma i depresije, liječenje je teško moguće provesti.“

U primjeru (151) možemo vidjeti uporabu antonima *prije-poslije* u antonimijskoj konstrukciji 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, dakle da je mjerenje tlaka moguće i *prije* i *poslije* utrke.

Primjer (152) članove para antonima *prije-poslije* smješta u antonimijsku konstrukciju 'X ili Y', kojom se iskazuje da je moguće značenjsko ostvarenje samo jednoga od članova, to jest samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline.

U trećemu primjeru (153) moguće je zamijetiti zanimljivu uporabu antonima *prije-poslije*, kojom se iskazuje postojanje vremenskoga perioda između članova para, no to je određenje nevažno za određeni ishod. Putem antonimijske konstrukcije 'X, a Y' antonimi *prije* i *poslije* koordiniraju s leksemom *što* koji se odnosi na *alkoholizam* i *depresiju*, koji se ovdje stavljaju u međuodnos putem antonimije *prije-poslije*. Dakle, jedna od ovih dviju bolesti je bila prije, a jedna poslije, a uporabom antonima se te dvije pojavnosti smještaju u određeni vremenski period nakon kojega se može govoriti o rezultatu.

Sva tri navedena primjera jezične uporabe iskazuju vremenski odnos između antonima *prije* i *poslije*. Apstrahirana suprotna značenja u kojima se mogu pojaviti su sljedeća: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali uz otvaranje prostora između njih ('X, a Y'). Usporedimo li ova suprotna značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *before-after*, vidjet ćemo da se podudaraju u značenjima 1 i 2.

Lijevo-desno

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *lijevo-desno* (8 671). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

154) „Platforme sa stajačim pločama koje se na osovini po sredini ploče pomiču *lijevo* i *desno*, poput klackalice.“

155) „U vlasti nije došlo ni do kakve promjene već 14 godina, samo se smjenjuje *desno* i *lijevo* krilo iste oligarhije.“

156) „Ja sam se derao da treba ići *desno*, a ne *lijevo*.“

Primjer (154) uporabom antonimijske konstrukcije 'X i Y' iskazuje značenje koje obuhvaća oba pola pojmovno-značenjske cjeline, dakle platforme se pomiču i lijevo i desno. Ovo je konkretno, odnosno temeljno značenje para antonima *lijevo-desno* koje označava pravac kretanja. Ujedno, taj odnos pripada temeljnim pravcima kretanja koje je Aristotel odredio u svojoj „Fizici“.

Nasuprot tomu, primjer (155) istom antonimijskom konstrukcijom, 'X i Y', iskazuje metaforičko značenje para antonima *lijevo-desno*. To je značenje preneseno iz poimanja konkretnoga fizičkoga odnosa na poimanje političkih odnosa između konzervativne i liberalne struje. Na ovo se osvrće i Lyons (1977:281-282) kazavši da su direkcionalni odnosi, u koje se *lijevo-desno* mogu smjestiti kada označavaju pravac kretanja, često podlogom prenesenih značenja:

„[Directional opposition] is all-pervasive in both the grammatical and the lexical structure of languages [...] it is the basis of much that we might think of as metaphorical in the use of particular lexemes and expressions.“ (Lyons 1977:281-282)

Posljednji primjer (156) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, a ne Y', čime se iskazuje jasna suprotnost između polova ove pojmovno-značenjske cjeline, jedan od kojih je iskazan dok drugi nije. Kao i u primjerima iz engleskoga jezika za antonime *left-right*, možemo vidjeti da se prostorni odnos između lijeve i desne strane ostvaruje kao konkretan fizički odnos, ali i kao metaforički prijenos na političke struje, koje se konvencionalizirano poimaju kao suprotne.

Ovdje se valja prisjetiti Levinsonova (2003) istraživanja percepcije prostornih odnosa. Budući da hrvatski i engleski jezik pripadaju istom širem geografskom području, dijele i sličan širi okvir društveno-kulturnoga razvoja. Stoga par antonima *lijevo-desno*, kao i njegov engleski ekvivalent *left-right*, oslikava percepciju prostora i prostorne orijentacije tipične za Zapadni kulturološki krug. Samim time se ovi parovi antonima mogu uspoređivati na ovdje prikazan način.

Izdvojimo li suprotne odnose u kojima se pojavljuje par antonima *lijevo-desno*, vidjet ćemo sljedeće uporabe: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y') i 3)

ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, a ne Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavjuje engleski ekvivalent *left-right*, vidjet ćemo podudarnost u metaforičkome značenju i u značenju ostvarenja jednoga od dvaju polova značenjske cjeline.

Istok-zapad

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *istok-zapad* (8 531), za koji smo izdvojili ove primjere jezične uporabe:

157) „Križaju se međunarodni prometni pravci od *istoka* prema *zapadu* uz rijeku Dunav.“

158) „Ni prije nismo odustali kada su Jugoslaviju čuvali *Istok* i *Zapad*, svrstani i nesvrstani.“

159) „S nadvožnjaka na autocesti puca krasan pogled odozgo na *istok* i na *zapad*.“

Primjer (157) donosi antonimijsku konstrukciju 'od X prema Y' kojom iskazuje da par antonima *istok-zapad* predstavlja prostorni pravac, što je ujedno i primarno značenje tih dvaju leksema. Prostorni pravac koji se obilježava ovom konstrukcijom ujedno znači da se između *istoka* i *zapada* može zamisliti vrijednosna skala, prema kojoj nešto može biti istočnije ili zapadnije. Stoga antonimi *istok-zapad* ovdje pokazuju svojstvo stupnjevanja, koje je inače svojstveno samo pravim antonimima prema tradicionalnoj definiciji (Lyons 1977:279), dok ovaj par pripada kategoriji ortogonalne, odnosno antipodalne opozicije zajedno s parom *sjever-jug* (Lyons 1977:282-283).

Primjer (158) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba člana para antonima značenjski ostvarena, to jest da je pojmovno-značenjska cjelina zaokružena. Međutim, u ovom primjeru nije riječ o primarnome značenju leksema *istok* i *zapad*, nego o metaforičkome. Baš kao u primjeru (155), u kojemu su političke stranke obilježene leksemima *lijevo* i *desno*, tako su i u ovom primjeru (158) globalna politička strujanja opisana stranama svijeta. Dakle, i ovdje je riječ o značenju konkretnih prostornih pravaca koje je preneseno na društveno-kulturne pojavnosti.

U primjeru (159) opet vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y', ali ovoga puta leksemi *istok* i *zapad* iskazuju svoje primarno značenje. Konstrukcijom se pak iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da je pojmovno-značenjska cjelina zaokružena.

Apstrahiramo li gore iskazana suprotna značenja, vidjet ćemo da par antonima *istok-zapad* može iskazati: 1) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline ('od X prema Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz primarno značenje ('X i Y'). Usporedimo li ova suprotna značenja s onima u kojima se može pojaviti engleski ekvivalent *east-west*, vidjet ćemo potpuno preklapanje.

Dobro-loše

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *dobro-loše* (7 340), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

160) „Roditelji su uvijek uzori svojoj djeci, postupali oni *dobro* ili *loše*.“

161) „Svatko ima svoje *dobre* i *loše* strane, jer se u svemu očituje zakon polariteta.“

162) „Ne postoji nikakvo pravilo je li neka omega *bolja* ili *lošija*. Sve omega masne kiseline potrebne su stanicima.“

Primjer (160) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, netko može postupati dobro ili loše.

U primjeru (161) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, što znači da je sama pojmovno-značenjska cjelina zaokružena. Takva zaokruženost koja je iskazana u jezičnoj uporabi opet nas podsjeća na Heraklitovo jedinstvo suprotnosti, prema kojemu sve suprotnosti stalno postoje, ali su u vječnoj izmjeni (vidi 2.1).

Treći primjer (162) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y', ali su leksemi suprotnih značenja ovoga puta u komparativu, što ukazuje na gradbu stupnjevitosti.

Suprotna značenja koja par antonima *dobro-loše* može iskazivati su sljedeća: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('X ili Y').

Na temelju ovdje izdvojenih primjera možemo zaključiti da je par antonima *dobar-loš* primjer prave antonimije kako ju definira tradicionalna semantika (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Također, ovaj se primjer antonima u svojoj uporabi podudara s engleskim parom *good-bad*, pokazujući iste karakteristike binarnosti i stupnjevanja.

Dječak-djevojčica

Par antonima *dječak-djevojčica* slijedi prema broju pojavnica u korpusu (6 662). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

163) „U Dvorani Mladosti održano je Prvenstvo Hrvatske u konkurenciji *dječaka* i *djevojčica*.“

164) „Preostalo još samo nekoliko škola isključivo za *djevojčice* ili *dječake*.“

165) „Kiko je malo dijete, ni *djevojčica* ni *dječak*.“

Primjer (163) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *dječak-djevojčica*.

Primjer (164) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, neke su škole samo za dječake, a neke samo za djevojčice.

U primjeru (165) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'ni X ni Y' kojom se iskazuje da nijedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Ovdje se susrećemo s neobičnim značenjem vezanim za lekseme *dječak-djevojčica* s obzirom na entitete koje označuju. Međutim, otvaranjem prostora između ovih dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uvodi se središnja vrijednost, leksem *dijete*, koja nosi neka svojstva cjeline, ali ne i točno ona svojstva koja su u potpunosti karakteristična za njezine polove.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore navedenim primjerima, vidjet ćemo da par antonima *dječak-djevojčica* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz otvaranje prostora između njih ('ni X ni Y').

Kao što smo već vidjeli u primjerima engleskih antonima *boy-girl* i *man-woman*, postoje konteksti jezične uporabe koji dozvoljavaju stupnjevanje ovih leksema ili pak otvaranje pojmovno-značenjske cjeline kojoj pripadaju nekim novim leksemom, poput *dijete* u slučaju

primjera (165). Slično smo značenje mogli vidjeti i u uporabi antonima *noć-dan* i *day-night*, gdje se iskazivao prijelaz iz jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi. Važno je napomenuti da svi navedeni parovi antonima pripadaju vrsti riječi imenica, za koju se čini da, kada je riječ o antonimima, ima specifičan način ostvarivanja stupnjevanja, to jest otvaranja prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline. Stoga možemo zaključiti da ovakvi odnosi tradicionalno definirane komplementarnosti (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198) zapravo često izlaze iz okvira svoje definicije preuzimajući karakteristike prave antonimije (binarne stupnjevite suprotnosti).

Sjever-jug

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *sjever-jug* (5 999). Pogledajmo primjere jezične uporabe izdvojene iz korpusa:

166) „Lunjkovec se nalazi u isočnom dijelu lubbreške Podravine. Sastoji se od dužega, dvostranog niza kuća uz glavnu seosku cestu i kratkih, jednostranih nizova uz dva okomita puta prema *sjeveru* i *jugu*.“

167) „Građanski rat između *sjevera* i *juga* započeo je i prije proglašenja neovisnosti.“

168) „Prednost ovakve rastavljive konstrukcije je da bočne daščice lako možemo zamijeniti daščicama sa drugim kutem, što će nam trebati putujemo li daleko na *sjever* ili *jug*.“

Primjer (166) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. Dakle, okomiti putevi se protežu prema *sjeveru* i prema *jugu*. Par antonima *sjever-jug* ovdje je uporabljen u svom primarnom značenju.

U primjeru (167) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'između X i Y' kojom se iskazuje otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline. Osim toga, u ovome se primjeru par antonima *sjever-jug* pojavljuje u metaforičkome značenju.

Treći primjer (168) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da je ostvaren jedan pol pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, putovat ćemo na *sjever* ili na *jug*.

Ova tri izdvojena primjera jezične uporabe antonima *sjever-jug* pokazuju sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) otvaranje prostora između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje (između

X i Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavio engleski ekvivalent *north-south*, vidjet ćemo podudaranje kroz sva tri značenja, uključujući i metaforičko značenje.

Gore-dolje

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *gore-dolje* (5 779). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

172) „Postoje i rjeđi oblici vertikalnog otklona oka gdje oko bježi *gore* ili *dolje*.“

173) „Ne razaznajem ništa, nisam ni siguran gdje je obala, a ne znam niti gdje je *gore* a ni *dolje*.“

174) „Za vrijeme toplog vremena kazaljka na vašoj vagi skače *gore* i *dolje*.“

Primjer (172) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Osim toga je ovdje riječ o primarnome značenju leksema *gore* i *dolje* koji označavaju pravce kretanja u prostoru.

Primjer (173) pak rabi antonimijsku konstrukciju 'niti X niti Y' kojom se iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren u kontekstu jezične uporabe.

Primjer (174) putem konstrukcije 'X i Y' iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline.

Uvidom u *gore* izdvojene primjere jezične uporabe, jasno je da par antonima *gore-dolje* pokazuje određenu fleksibilnost u iskazivanju suprotnih značenja. Kao primjer direkcionalne opozicije, ovaj par antonima uključuje i deiksu:

„Directional opposition is seen most clearly in the relationship which holds between 'up': 'down', 'arrive': 'depart' and 'come': 'go'. What these pairs have in common, in what might be regarded as their most typical usage, is an implication of motion in one of two opposed directions *with respect to a given place*“ (Lyons 1977:281; istakla J. Č.)

Deiksu možemo uočiti u primjeru (173) u kojemu subjekt pokušava odrediti gdje je *gore*, a gdje *dolje* s obzirom na vlastiti položaj tijela. Deiktičnost para antonima *gore-dolje* proizlazi iz odnosa između članova para, koji je podudaran s odnosom ostvarenim između *up* i *down* u

engleskome ekvivalentu. Iste smo karakteristike mogli vidjeti i u engleskome paru antonima *come-go*.

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojima se u gore izdvojenim primjerima pojavio par antonima *gore-dolje*, vidjet ćemo da on može iskazivati: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('niti X niti Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'). Usporedimo li ovdje iskazana suprotna značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *up-down*, uočit ćemo podudaranje u prvome i trećemu značenju.

Uspon-pad

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *uspon-pad* (4 703), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

175) „Ponosim se osobama koje su me stvorile i s kojima sam sve ovo vrijeme osvajao diljem svijeta vrhove planina. Bila mi je čast imati *uspone* i *padove*, s velikim malim planinarima.“

176) „Bilo je to nezaboravno iskustvo s mnoštvom *uspona* i *padova*.“

177) „Jesu li krajnji učinci bili *uspon* ili *pad* hrvatskog športa i nije li to možda još jedna obična medijska manipulacija.“

Primjer (175) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su istovremeno u kontekstu jezične uporabe ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline *uspon-pad*. Valja napomenuti da se ova konstrukcija ujedno pokazala i najfrekventnijom u provedenoj korpusnoj pretrazi ovog para antonima. Ona se ujedno daje tumačiti i u metaforičkome značenju, ako se fokus stavi na intenciju govornika.

Primjer (176) rabi istu antonimijsku konstrukciju kao primjer (175), 'X i Y', ali su ovoga puta antonimi *uspon-pad* neupitno uporabljeni u metaforičkome značenju.

Treći primjer (177) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Valja napomenuti da je ovaj primjer ujedno i jedini koji donosi ovu antonimijsku konstrukciju na prvih skoro dvije stotine pojavnica u korpusu (HrWaC). Ostatak pojavnica najčešće rabi konstrukciju 'X i Y', i to u metaforičkome značenju.

To znači da je par antonima *uspon-pad*, iako frekventan u jezičnoj uporabi dostupnoj putem korpusa, dosta sužen u tipu antonimijskih konstrukcija u kojima se može javiti, a samim time i u rasponu suprotnih značenja koja može iskazati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavio engleski ekvivalent *rise-fall*, vidjet ćemo potpuno podudaranje.

Doći-otići

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu vraća nas direkcionalnoj opoziciji. Pogledajmo primjere jezične uporabe izdvojene za antonime *doći-otići* (4 589):

178) „Međutim, da bi *došli* ili *otišli* s otoka, potrebni su nam brodovi.“

179) „Kao dokaz da se radi o poštenom modelu, premijer Zoran Milanović je naveo da će svi primljeni u službu na taj način "*doći* i *otići* s ministrima".“

180) „Poslije toga Pavao *ode* iz Atene i *dodje* u Korint.“

U primjeru (178) se putem konstrukcije 'X ili Y' iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, dakle s otoka se može *doći* ili *otići* brodom, no ne može se istovremeno dolaziti i odlaziti.

Primjer (179) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. U ovome primjeru se par antonima *doći-otići* rabi u metaforičkome značenju.

Treći primjer (180) ponavlja antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali ovdje antonimi *doći* i *otići* nisu uporabljeni u metaforičkome nego u primarnome značenju.

Suprotna značenja u kojima se pojavljuje par antonima *doći-otići* su sljedeća: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz primarno značenje ('X i Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *come-go*, vidjet ćemo podudarnost u drugom i trećem značenju.

Ovaj par antonima je zanimljiv jer osim što služi gradbi značenja kretanja, odnosno direkcionalnosti, ovisi o deiksi, koja uključuje znanje o lokaciji i kretanju agensa u odnosu na cilj (Lyons 1977:281). Par *doći-otići* ponavlja svojstva deiktičnosti koja smo već imali prilike vidjeti u *gore-dolje*, ali i u engleskim ekvivalentima *come-go* i *up-down*.

Živ-mrtav

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *živ-mrtav* (4 161). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

181) „Mogu slijediti nekoliko sati star trag i nanjušiti žrtvu zatrpanu snijegom, *živu* ili *mrtvu*.“

182) „Neimenovani bosanski grad naseljavaju duhovi, nešto *živo* i *mrtvo* istovremeno.“

183) „Jer se istraživanja rade među *živim* ljudima, ne *mrtvim* dušama u popisu birača.“

Primjer (181) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, to jest da žrtva može biti ili živa ili mrtva.

Primjer (182) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da se oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvaruju u kontekstu jezične uporabe, što je naglašeno leksemom *istovremeno*. U ovome slučaju možemo vidjeti da se značenje para antonima *živo-mrtvo* modificira kako bi iskazivalo svojstvo koje obuhvaća oba pola, otvarajući tako prostor pojmovno-značenjske cjeline između polova u koji se smješta leksem *duhovi*. Kao sastavni dio našeg društveno-kulturnog znanja, pojam duhova se može smjestiti u taj prostor, ostvarujući tako njegovu stupnjevitost. Lyons (1977:279) se osvrnuo na ovaj oblik modifikacije primarnoga značenja nekih leksema u citatu koji vrijedi ovdje ponoviti:

„But in cases like this, we are modifying the language-system, if only temporarily. Recognition of the possibility of grading normally ungradable antonyms [...] does not imply that there is not a sharp distinction to be drawn between gradable and ungradable antonyms in a language-system“.

Dakle, Lyons (1977:279) smatra da je ovakav oblik jezičnoga ponašanja privremena modifikacija sustava, što je dakako u jednu ruku točno ako uzmemo u obzir primarno značenje leksema *živ* i *mrtav*. Međutim, s druge strane bismo ipak trebali uzeti u obzir pragmatiku kao sastavni dio jezičnoga i izvanjezičnoga znanja, koja omogućuje da modifikacijama jezičnoga

sustava ostvarujemo raznolikost značenja koje je pak ogledalo našega iskustva. Raspon našega iskustva vezanoga uz antonime *živ-mrtav* ogleda se i u primjerima (181) i (182) u kojima se jasno iskazuje da netko ili nešto može biti ili jedno ili drugo.

Primjer (183) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'X, ne Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren (X). Zanimljivost primjera (183) je u tome da donosi odnos pomoćne antonimije (Jones 2002:300), tako da antonimi *živo-mrtvo* omogućuju ostvarivanje odnosa suprotnosti između leksema *ljudi* i *duše*, koji u ovome primjeru jezične uporabe postaju antonimima. Između tih dvaju leksema se u ovome kontekstu jezične uporabe gradi zamišljena granica prema načelu gradbe značenja (*construal of meaning*), koju su u smislu značenjskih odnosa suprotnosti opisali Jones et al. (2012:128):

„In accordance with assumptions made in the Cognitive Linguistic school of thought (Langacker 1987, Talmy 2000, Croft and Cruse 2004), our definition of antonymy as a construal of binary contrasts is in effect *a construal of comparison, grounded in perception and cognitive processing*.“ (istakla J. Č.)

Stoga, oslonimo li se na teorijski okvir kognitivne lingvistike, možemo pokušati objasniti specifičnu stupnjevitu uporabu para antonima *živ-mrtav*, koji se u tradicionalnome opisu definira kao komplementarnost (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198). Shvatimo li svaki odnos suprotnosti između dvaju pojmova kao gradbu granice između njih s obzirom na naše znanje o jeziku i znanje o svijetu, tada možemo zamisliti da svaki par leksema suprotnih značenja može biti uporabljen prema načelima suprotnosti kao takve, bez obzira na to pripada li tradicionalnoj definiciji komplementarnosti, konverzije ili nečeg trećeg. Uporabu komplementarnih parova leksema kao stupnjevutih ili u vidu gradbe vrijednosne skale između njih već smo vidjeli u nekoliko primjera (*man-woman, boy-girl, muškarac-žena, life-death, dead-alive*).

Suprotna značenja u kojima se pojavljuje par antonima *živ-mrtav* su sljedeća: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz pomoćnu antonimiju ('X, a ne Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *alive-dead*, vidjet ćemo preklapanje u prvome i drugome značenju.

Rat-mir

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *rat-mir* (3 915), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

184) „Katkad se brzo naljutite, ali brzo oprostite neprijatelju jer više volite *mir* nego *rat*.“

185) „Način na koji se, prije svih, bošnjačka politika odnosi prema Hrvatima, podsjeća na vrijeme rata. Rekao bih da na djelu imamo umjetnu tvorevinu u kojoj se tri naroda apsolutno ne slažu. To je vrijeme ni *rata* ni *mira*.“

186) „Cijeli svijet se može sramiti zbog količine nasilja nad ženama koje se događa i u *ratu* i u *miru*.“

Primjer (184) donosi antonimijsku konstrukciju 'više X nego Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, s time da je jedan pol ostvaren u većoj mjeri. Dakle, subjekt više voli mir nego rat.

Primjer (185) rabi antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y' kojom se iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren.

Na kraju, primjer (186) putem konstrukcije 'i X i Y' ponavlja ovo značenje, iskazujući da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, to jest da se nasilje nad ženama provodi neovisno o tome je li nastupio rat ili je društvo u miru.

Suprotna značenja koja iskazuje par antonima *rat-mir* se mogu apstrahirati na sljedeći način: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, jednoga u većoj mjeri nego drugoga ('više X nego Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('i X i Y'). Kao što već vidjeli, engleski ekvivalent *war-peace* pokazuje iste ovakve značajke.

Slično kao i engleski par antonima *war-peace*, ni hrvatski par *rat-mir* ne pokazuje visoku razinu fleksibilnosti u uporabi antonimijskih konstrukcija te u rasponu suprotnih značenja koja može iskazati. Valja napomenuti da ni u jednome od ovih dvaju jezika nije pronađena stupnjevitost u uporabi ovih antonima. Stoga bi trebalo zaključiti da su *rat-mir* i *war-peace* dobri primjeri značenjske suprotnosti, i to u tipu tradicionalno opisane komplementarnosti (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198).

Prodati-kupiti

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *prodati-kupiti*. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

187) „Ulagač može ETF u svakom trenutku *kupiti* ili *prodati* na burzi.“

188) „A zašto i ne, danas se sve može *kupiti* i *prodati* pa onda valjda i ljubav.“

189) „Pozvani su svi koji žele nešto povoljno *kupiti*, *prodati* ili samo razgledati i družiti se s ekipom.“

Primjer (187) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, ulagač može nešto kupiti ili prodati.

Primjer (188) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da oba pola pojmovno-značenjske cjeline mogu biti ostvarena, to jest da je značenjska cjelina zaokružena. Dakle, sve se može i kupiti i prodati.

Treći primjer (189) pak donosi antonimijsku konstrukciju 'X, Y ili Z' koju smo već imali prilike vidjeti u analizi para antonima *married-single* („Adoptive parents can be *single*, *married*, or *partnered*.“), a koja iskazuje da između polova pojmovno-značenjske cjeline postoji prostor u koji se može smjestiti nešto treće obuhvaćeno našim znanjem o svijetu što se veže uz taj određeni prizor. Dakle, na sajmu nije nužno nešto prodati ili kupiti, nego se ponuda može i razgledati.

Suprotna značenja koja iskazuje par antonima *prodati-kupiti* mogu se apstrahirati na sljedeći način: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost gradbe skale ('X, Y ili Z').

Par antonima *prodati-kupiti* značenjski i uporabno je podudaran s engleskim antonimima *buy-sell*. Tradicionalna semantika ga smješta u konverzivne suprotne odnose (Lyons 1977:280, Cruse 1986:238). Lyons za ovaj odnos kaže da je izrazito kompleksan budući da uključuje tri referentne točke, a ne samo *buy* i *sell*:

„The situation with respect to lexemes like 'buy' and 'sell' is rather more complex. If we treat them as three-place predicates and correlate the order of the terms in the symbolic representation of the relations $R(x, y, z)$ and $R(x, y, z)$ with such grammatical functions as subject, direct object,

indirect object, etc., in the sentences containing 'buy', we can say that 'buy' is the 1-3 converse of 'sell'." (Lyons 1977:280)

Ovime Lyons naglašava da je dinamika odnosa suprotnosti između ovih dvaju leksema kompleksnija u odnosu na druge konverzive poput *father-mother* ili *above-below*. To je zato što glagoli kao vrsta riječi uključuju radnje i aktivnosti koje često imaju i agensa i pacijensa. U vidu našega primjera *buy-sell/kupiti-prodati*, to znači da netko mora nešto prodavati kako bi netko drugi to nešto kupio, i obrnuto.

„We recognize in what we might call a *commercial event* such facts as that: two people are active, and each of the two performs two acts, the buyer that of taking the goods and that of surrendering the money, the seller that of taking the money and that of surrendering the goods.“ (Fillmore 1977:58)

Iste pojavnosti koje smo zamijetili u analizi para antonima *buy-sell*, ponavljaju se u analizi hrvatskoga ekvivalenta *prodati-kupiti*.

Dati-uzeti

Par antonima koji slijedi prema broju pojavnica u korpusu je *dati-uzeti* (3 838), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

190) „Iste te grupe su samo gledale kako uzeti nešto od države, sve joj *uzeti* a ništa ne *dati*.“

191) „Meni se više ništa ne može *dati* ni *uzeti*.“

192) „Hrvatska vlada se ponaša poput Superhika - *uzmi* siromašnima i *daj* bogatima.“

U primjeru (190) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije '(sve) X, a (ništa) Y', što možemo smatrati ekstenzijom konstrukcije 'X, a Y', kojom se iskazuje da je jedan pol značenjske cjeline ostvaren dok drugi nije.

Primjer (191) donosi antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y' kojom se iskazuje da nijedan pol značenjske cjeline nije ostvaren, to jest da subjekt ne može ništa više dobiti ni dati.

Treći primjer (192) putem antonimijske konstrukcije 'X i Y' iskazuje da su oba pola značenjske cjeline ostvarena, dakle da se istovremeno i daje i uzima. Ono što je zanimljivo kod ovoga primjera je to što se uz par antonima *dati-uzeti* u konstrukciji javlja i drugi par antonima, *bogati-siromašni*.

Apstrahiramo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da se par antonima *dati-uzeti* može pojaviti u sljedećim značenjima: 1) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('sve X, a ništa Y'), 2) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavio engleski ekvivalent *give-take*, vidjet ćemo da se podudaraju u prvom i trećem značenju. Nadalje, u analizi upitnika koja slijedu u Poglavlju 7 zabilježene su i varijacije u odabiru para antonima za ovu pojmovno-značenjsku cjelinu. Dakle, osim očekivanoga para *dati-uzeti*, neki govornici su ponudili parove *dati-primiti*, *dati-dobiti* i *dati-oduzeti*.

Ljubav-mržnja

Par antonima *ljubav-mržnja* slijedi prema broju pojavnica u korpusu (3 274). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

193) „Roman o odnosu majke i kćeri, koji neprestano vibrira na granici *ljubavi* i *mržnje*.“

194) „Ima u tim pripovijestima svega čega ima u životu, i *ljubavi* i *mržnje*.“

195) „Brojni dokazi i stotine istraživanja uvjerali su me da je bitno jesmo li začeti u *ljubavi* ili *mržnji*.“

Primjer (193) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' koja uobičajeno iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Međutim, u ovomu primjeru uporabom sintagme 'na granici' prije same antonimijske konstrukcije otvara se prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline u koji se smješta *granica* kao njihova središnja vrijednost. U ovome slučaju zapravo govorimo o gradbi skale između polova pojmovno-značenjske cjeline budući da je značenje ostvareno u granici kojoj se pojavnosti *ljubav* i *mržnja* približavaju. Stoga nas ovaj primjer navodi na promišljanje gradbe kontrasta između dvaju leksema koji su u svojim istraživanjima predstavili Jones et al. (2012:128). Prema tome se granica između dvaju leksema koji ulaze u odnos značenjske suprotnosti može izgraditi na temelju iskustva govornika i konteksta u kojemu se pojedini leksemi dovode u odnos suprotnosti.

Nadalje, primjer (194) donosi antonimijsku konstrukciju 'i X i Y' kojom se iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, to jest istovremeno postojanje i *ljubavi* i *mržnje* u životu.

Primjer (195) putem antonimijske konstrukcije 'X ili Y' iskazuje ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline, dakle ili *ljubavi* ili *mržnje*.

Kao što je bio slučaj s engleskim parom antonima *love-hate*, i hrvatski par *ljubav-mržnja* dobar je primjer paradigmatičke značenjske suprotnosti binarnoga nestupnjevitoga tipa, dakle tradicionalno definirane komplementarnosti (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198). No, za razliku od engleskoga para *love-hate*, hrvatski ekvivalent pokazao je mogućnost otvaranja prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline u koji se može smjestiti neka vrijednost koja je na pola puta između *ljubavi* i *mržnje*. Sličnu uporabu vidjeli smo i u nekih drugih parova antonima koje smo analizirali, a koji bi se tradicionalno mogli opisati kao komplementarnost (npr. *man-woman*, *muškarac-žena*).

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojima se mogu pojaviti, antonimi *ljubav-mržnja* mogu iskazati: 1) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost gradbe skale ('na granici X i Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('i X i Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavio par antonima *love-hate*, vidjet ćemo podudarnosti u svim značenjima osim u mogućnosti gradbe skale.

Blizu-daleko

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *blizu-daleko* (3 148), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

196) „Naše oko ne može istovremeno gledati *blizu* i *daleko*.“

197) „Evaluacija traži odgovore na pitanja do kuda se stiglo, koliko je to *blizu* ili *daleko* od planiranoga i kako dalje.“

198) „Tako je *blizu*, a tako *daleko*.“

Primjer (196) putem antonimijske konstrukcije 'X i Y' iskazuje mogućnost ostvarivanja samo jednoga člana antonimijskoga para *blizu-daleko* u jednome trenutku. Dakle, ljudsko se oko u jednome trenutku može fokusirati na nešto *blizu* ili na nešto *daleko*, a ne na oboje istovremeno. Uporaba ove antonimijske konstrukcije u ovakvome značenju nije česta s obzirom na do sada prikazane primjere u kojima se konstrukcija 'X i Y' najčešće rabi u značenju ostvarivanja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, dok se u ovome primjeru oni međusobno isključuju, i to

putem negacije, čime zapravo dobivamo antonimijsku konstrukciju 'ne može (istovremeno) X i Y'.

U primjeru (197) se rabi antonimijska konstrukcija 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, dakle nešto je ili *blizu* ili *daleko* od planiranoga. U ovomu primjeru je par antonima *blizu-daleko* uporabljen u metaforičkome značenju.

Primjer (198) pak donosi par antonima *blizu-daleko* u konvencionaliziranoj frazi koja ovaj prostorni odnos iz konkretnoga prenosi u metaforičko značenje, iskazujući istovremeno postojanje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Sama antonimijska konstrukcija koja se u ovome primjeru rabi drugačija je od prethodno zabilježenih, budući da je riječ upravo o konvencionaliziranoj frazi, zbog čega će se ona shematizirati kao 'tako X, a tako Y'. Iako u ovome primjeru iz jezične uporabe ova fraza uključuje antonimijski par *blizu-daleko*, iskazujući na taj način suprotno značenje, nije jasno koliko bi ona mogla sama pridonijeti gradbi suprotnoga značenja na način na koji to čine prethodno izolirane antonimijske konstrukcije. S obzirom na to je provedena dodatna korpusna pretraga (HrWac) fraze 'tako X, a tako Y' s ciljem utvrđivanja postoje li i drugi primjeri jezične uporabe koji uključuju neki drugi par antonima u istoj konstrukciji. Korpusnom pretragom su pronađeni sljedeći primjeri:

199) „Tako *jednostavno*, a tako *ukusno*, Dukat čokoladno mlijeko.“

200) „Odmah nakon večere krenuli smo razgledati i to mjesto. Tako *malo*, a tako *primamljivo*.“

201) „Malo je dugogodišnjih vrsta ovoga roda koje su tako *dekorativne*, a tako se *lako uzgajaju*.“

U sva tri pronađena primjera (199, 200 i 201) fraza 'tako X, a tako Y' se rabi s različitim leksemima, na temelju čega možemo zaključiti da se ona doista javlja u obliku jezične konstrukcije na pojmovnoj razini, i to u smislu Fillmorea et al. (1988:501):

„Constructions may specify not only syntactic, but also lexical, semantic, and pragmatic information.“

Navedenu frazu možemo smatrati jezičnom konstrukcijom i zato jer se ipak pokazala produktivnom, budući da je dozvolila umetanje različitih parova leksema kako bi iskazala suprotno značenje. Produktivnost je i prema Verhagenu (2009:127) nepobitan dokaz da konstrukcija sama pridodaje svoje značenje nekom izrazu.

Međutim, primjeri leksema koji se u ovoj konstrukciji javljaju nisu uobičajeni i konvencionalizirani primjeri antonima u hrvatskome jeziku (*jednostavno-ukusno, malo-primamljivo, dekorativno-lako se uzgaja*). No, ono zbog čega su nama zanimljivi je to da ipak upareni s ovom konstrukcijom iskazuju suprotno značenje, i to u smislu da je drugi član svakoga para (*ukusno, primamljivo, lako se uzgaja*) neočekivan s obzirom na prvi član svakoga para (*jednostavno, malo, dekorativno*). Dakle, za napitak koji je tako jednostavan ne očekuje se da je tako ukusan, jer bi jedno trebalo isključiti drugo; za malo mjesto ne očekuje se da bude primamljivo; a za dekorativne biljke ne očekuje se da budu lake za uzgajati.

Ovi primjeri predstavljaju rubne pojavnosti kategorije značenjske suprotnosti, budući da rabe antonimijsku konstrukciju, ali nisu dijelom konvencionaliziranoga spektra parova antonima, zbog čega je njihova uporaba kao antonima izrazito kontekstualno uvjetovana. Struktura kategorije u vidu kognitivno-lingvističkog teorijskog okvira upravo dozvoljava rubne pojavnosti, koje grade kategoriju zajedno sa središnjim pojavnostima. Primjer ovakve rubne pojavnosti je i „He sneezed the napkin off the table“, kojim je Goldberg (1995:3) ilustrirala problematiku kategorije i prototipa na razini gramatičkih, odnosno sintagmatskih pojavnosti.

Značenjska suprotnost između ovih nekonvencionaliziranih parova leksema ostvaruje se upravo putem njihova smještanja u jezičnu konstrukciju 'tako X, a tako Y', koja nosi značenje uključivanja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline koji su pak značenjski suprotni utoliko ukoliko su neočekivani kao polovi iste pojmovno-značenjske cjeline. Stoga ovaj primjer govori u prilog antonimijskih konstrukcija kao sastavnica suprotnoga značenja, koje zahvaljujući suprotnosti koja je u njih kodirana putem konvencionalizacije omogućuju gradbu suprotnoga značenja između neuobičajenih parova leksema. Nadalje, uključivanje konvencionaliziranih i nekonvencionaliziranih parova leksema suprotnih značenja u istu konstrukciju smatramo znakom ustroja antonimije kao prototipne kategorije, čemu ćemo se vratiti u raspravi koja slijedi (vidi Potpoglavlje 6.6).

Vratimo li se suprotnim značenjima iskazanima u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da par se antonima *blizu-daleko* može pojaviti u sljedećim značenjima: 1) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('ne može (istovremeno) X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('tako X, a tako Y'). Usporedimo li ova značenja s onima iskazanima parom antonima *close-distant*, vidjet ćemo podudarnost samo u drugom značenju.

Muško-žensko

Prema broju pojavnica u korpusu slijedi par antonima *muško-žensko* (3 116). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

202) „Bili vi *muško* ili *žensko*, ovo je trening prilagođen svima.“

203) „Ako se javi potpuna partenogeneza tada se iz neoplođenih jajašaca leže i *muško* i *žensko* potomstvo.“

204) „To nit je *muško*, nit je *žensko* ... On je siromah neka nova vrsta.“

Primjer (202) donosi antonimijsku konstrukciju 'bilo X ili Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren. Dakle, neovisno o tome jeste li muško ili žensko, možete doći na trening.

Primjer (203) rabi antonimijsku konstrukciju 'i X i Y' kojom se iskazuje da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, nastaje i muško i žensko potomstvo.

Primjer (204) donosi antonimijsku konstrukciju 'niti X niti Y' koja uobičajeno iskazuje da nijedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Ovo značenje podrazumijeva da je stoga iskazano nešto treće što pripada toj pojmovno-značenjskoj cjelini ili je pak dijelom neke sasvim druge cjeline. S obzirom na značenje samih leksema koji tvore ovaj par antonima, iz perspektive tradicionalne semantike bi bilo teško zaključiti o kakvome se odnosu suprotnosti zapravo radi. Budući da komplementarni odnosi traže međusobnu prisutnost kako bi bili ostvareni (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198), dakle možemo znati da je netko *žensko* samo ako znamo tko je *muško*, kako onda možemo objasniti značenje primjera (204)?

U ovom slučaju valja vratiti pojmu iskustvenosti i znanju o svijetu. Jezik kao ogledalo stvarnosti leksikalizira one pojavnosti koje su važne za društvo i kulturu njegovih govornika. Jednako tako, jezik putem sintagmatskih sveza omogućuje iskazivanje različitih vrsta odnosa između leksema, to jest pojavnosti koje oni označavaju. Stoga, ako u čovjekovu iskustvu postoji pojavnost koja je relevantna (*relevant*), ta će se pojavnost leksikalizirati te iskazati putem gramatičkih struktura toga jezičnoga sustava.

Dakako da odnos komplementarnosti ne negira postojanje različitih pojavnosti koje nisu nužno leksikalizirane, ali negira mogućnost njihova iskazivanja putem različitih sintagmatskih obrazaca dostupnih tome jezičnome sustavu koji je ogledalo stvarnosti svojih govornika. Budući da su ovdje izdvojeni primjeri dio percepcije stvarnosti svojih govornika, tada bismo

morali uvažiti da postoji fleksibilnost u gradbi značenja kako parova leksema, tako i sintagmatskih sveza u koje oni stupaju.

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojima se par antonima *muško-žensko* pojavio u gore izdvojenim primjerima, vidjet ćemo da ih možemo navesti na sljedeći način: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('i X i Y') i 3) ostvarenje nijednoga od polova pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavio par antonima *male-female*, vidjet ćemo podudarnost u prvim dvama značenjima.

Valja naglasiti da parovi antonima *male-female* i *muško-žensko* u jezičnoj uporabi pokazuju i svojstva koja nisu dijelom komplementarnosti, čime se približavaju fleksibilnosti kakva je svojstvena antonimiji u užemu smislu. O ovoj će temi biti više riječi u Potpoglavlju 6.6.

Iznad-ispod

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *iznad-ispod* (2 803), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

205) „Vransko jezero, slatkovodno jezero čije dno je *ispod* razine mora a površina *iznad*.“

206) „Može se dogoditi da gledaš iz dve perspektive, *ispod* stola i *iznad* stola.“

207) „Trebali biste ga montirati *ispod* ili *iznad* samog prijamnika.“

U primjeru (205) antonimi *ispod-iznad* javljaju se u antonimijskoj konstrukciji 'X, a Y' kojom ukazuju na postojanje dva dijela jezera različite nadmorske visine, tako da zapravo omogućuju jasniji kontrast između para antonima *dno-površina*, to jest, omogućuju razumijevanje prostornoga određenja dna i površine jezera. Ovdje možemo uočiti uporabu već spomenute pomoćne antonimije (Jones 2002:300), budući da se dva para antonima rabe istovremeno kako bi se značenje cjeline izgradilo, ali i kako bi se pojačao kontrast između članova jednoga para. Zanimljivost ovakve uporabe, koju je uočio Jones (2002:300), je u tome da se drugi član para antonima, takozvani par B, zapravo sastoji od neuobičajene, odnosno nekonvencionalizirane kombinacije leksema suprotnih značenja, koji u tome određenome kontekstu pojačavaju suprotnost između članova para A (Jones 2002:300). U našem primjeru (205) je par A *dno-površina*, a par B *ispod-iznad*. Razlika ove uporabe u odnosu na Jonesovu (2002:300) pomoćnu

antonimiju je u tome što su oba para u primjeru (205) konvencionalizirana, a par B prostorno određuje par A.

U primjeru (206) možemo vidjeti uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y' koja ukazuje na moguće ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, perspektiva koja se u primjeru (206) može zauzeti je *ispod* stola i *iznad* stola.

Primjer (207) pak donosi uporabu antonimijske konstrukcije 'X ili Y' kojom se određuje da je moguće ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, nešto se može montirati *ispod* ili *iznad* prijavnika.

U ovim primjerima iz hrvatskoga jezika možemo vidjeti da se prostor na relaciji *ispod-iznad* opisuje, odnosno gradi, gotovo jednako kao i u primjerima engleskoga ekvivalenta *above-below*, osim što u hrvatskim primjerima nije pronađena stupnjevitost prikazana u primjeru (79): „They extended from just *above* its shoulders to just *below* its waist.“). Ovdje ne tvrdimo da je takva stupnjevitost u hrvatskome nemoguća, ali se čini da je rjeđa nego u engleskome jeziku. Suprotna značenja iskazana u primjerima para *iznad-ispod* su sljedeća: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz pomoćnu antonimiju ('X, a Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y').

Veliko-malo

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *veliko-malo* (2 490), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

208) „Neke pogreške, primjerice *malo* i *veliko* slovo na javnim natpisima poput naziva ulica, neoprostive su.“

209) „Vjenčanje je prilika za proslavu i bilo ono *veliko* ili *malo*, uvijek je intimnog okružja.“

210) „Nagradu za životno djelo dobio je doktor Ivan Bljajić, poznati zadarski neurokirurg, kojeg krasi *veliko* djelo, a *malo* riječi.“

Primjeri (208) i (209) donose antonimijske konstrukcije i pripadajuća im značenja pronađena i u engleskome jeziku za par antonima *big-small*.

Tako primjer (208) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline istovremeno.

Primjer (209) donosi antonimijsku konstrukciju 'bilo X ili Y' kojom se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, to jest jedan član para antonima, značenjski ostvaren.

Primjer (210) pak rabi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' koja pokazuje uporabu Jonesove (2002:300) pomoćne antonimije. U ovome primjeru antonimi *veliko-malo* pomažu ostvariti suprotno značenje između leksema *djelo* i *riječi*, i to putem gradbe zamišljene granice suprotnosti između njih (Jones et al. 2012:128).

Tako par antonima *veliko-malo* može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz pomoćnu antonimiju ('X, a Y'). Usporedimo li suprotna značenja iskazana u gore izdvojenim primjerima s onima iskazanima parom antonima *big-small*, vidjet ćemo podudarnost u prvom i drugom značenju.

Prijatelj-neprijatelj

Prema broju pojavnica u korpusu slijedi par antonima *prijatelj-neprijatelj* (2 298). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

211) „Što mislite, *prijatelji* ili *neprijatelji* moji, da se tu bogzna što promijenilo?“

212) „A bajku o toplim pahuljicama koju vam poklanjamo podijelite svim svojim *prijateljima* i *neprijateljima*.“

213) „Tako on ne zahtijeva samo ljubav prema *prijatelju* nego i prema *neprijatelju*.“

Primjer (211) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenost jednog pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, subjekti mogu biti prijatelji ili neprijatelji, a neovisno o tome im je upućeno pitanje.

Primjerom (212) se pak iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline putem antonimijske konstrukcije 'X i Y', za koju je već jasno da najčešće prenosi upravo ovo značenje.

Primjer (213) donosi isto to značenje – ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline – ali uz uporabu drugačije antonimijske konstrukcije, 'ne (samo) X, nego (i) Y'. Ova konstrukcija naglašava da je značenjski ostvaren ne samo očekivani član para antonima, nego i

onaj neočekivani jer se ne očekuje da netko ljubav pokazuje prema neprijateljima. Dakle, ovdje ponovno vidimo važnost govornikova iskustva u gradbi suprotnoga značenja i odabira sintagmatske strukture za njegovo iskazivanje.

Ovaj smo par antonima usporedili s engleskim ekvivalentom *friend-enemy* te možemo zaključiti da se u oba jezika ovaj par antonima javlja u vrlo sličnom rasponu suprotnih značenja. Par *prijatelj-neprijatelj* tako iskazuje: 1) ostvarenost jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 2) ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y' i 'ne samo X nego i Y'), jednako kao i engleski ekvivalent *friend-enemy*.

Prijateljski-neprijateljski

Sljedeći par antonima koji ćemo analizirati značenjski je vezan za prethodni. Ovdje je riječ o paru antonima *prijateljski-neprijateljski*, koji broji 118 pojavnica u korpusu, ali smo ga odlučili navesti ovdje kako bi se mogao što jasnije usporediti s prethodnim parom *prijatelj-neprijatelj*. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

214) „Možemo je promatrati *prijateljski* ili *neprijateljski*, može nam se sviđati ili ne.“

215) „Poljski časopis navodi nedostatak IFF sustava raspoznavanja *prijateljskih* i *neprijateljskih* letjelica.“

216) „Ja sam nju upoznala na početku ove akademske godine, nemamo nikakve *prijateljske* (niti *neprijateljske*) odnose.“

Primjer (214) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, to jest da nešto možemo promatrati *prijateljski* ili *neprijateljski*.

U primjeru (215) pak vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y' kojom se iskazuje istovremena ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, sustav bi trebao istovremeno prepoznavati i *prijateljske* i *neprijateljske* letjelice.

Primjer (216) donosi antonimijsku konstrukciju 'ni(kakve) X niti Y' koju smo već mogli vidjeti u uporabi nekih parova antonima (npr. *dječak-djevojčica*, *bogato-siromašno*, *dati-uzeti*). U svakom primjeru uporabe ove antonimijske konstrukcije dolazi do uključivanja nekog trećeg značenja koje se smješta ili između parova antonima, to jest polova pojmovno-značenjske cjeline, ili negdje unutar same cjeline, ali ne nužno na skalu između njezinih polova. Tako u

našem primjeru (216) subjekt nema niti prijateljske niti neprijateljske odnose s objektom, što implicira neutralan odnos koji se može smjestiti na vrijednosnu skalu između dva pola pojmovno-značenjske cjeline.

Valja napomenuti da je usporedba hrvatskog para antonima *prijateljski-neprijateljski* s engleskim jezikom morala uključiti morfološki povezan i nepovezan par antonima *friendly-unfriendly* i *friendly-hostile*. Usporedba primjera jezične uporabe pokazala je da se hrvatski antonimi preklapaju s oba para engleskih antonima u rasponu suprotnih značenja koja mogu iskazati te u raznolikosti antonimijskih konstrukcija u kojima se mogu javiti: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost gradbe skale ('ni X ni Y').

Vrh-dno

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *vrh-dno* (2 184), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

217) „Za ovakvu promjenu važno je snažno rukovodstvo jer se vrši od *vrha* prema *dnu*.“

218) „Slova su čitka, ali kompozicijski previše razvučena na *vrh* i *dno* papira.“

219) „Novi dizajn omogućuje fleksibilan smještaj, što znači da sjenilo nije učvršćeno za *vrh* ili za *dno* prozora.“

Primjer (217) rabi antonimijsku konstrukciju 'od X prema Y' kojom se, kao i u engleskome primjeru (43): „A standard ATM is 48 inches from the *bottom* to the *top* button.“, otvara značenjski prostor između polova po kojemu se omogućuje njihovo kretanje. Dakle, moguće je postaviti nekakvu vrijednosnu skalu od vrha do dna prema kojoj se onda može odrediti npr. veličina stroja.

Primjer (218) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje istovremena ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, istovremeno su slova razvučena i na vrh i na dno papira.

Na kraju, primjer (219) donosi antonimijsku konstrukciju '(nije) X ili Y', koju smatramo varijantom konstrukcije 'ni X ni Y' s obzirom na značenje koje pomaže iskazati – da nijedan

pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Dakle, sjenilo nije učvršćeno ni za vrh ni za dno prozora.

Baš kao i engleski par antonima *top-bottom*, i hrvatski ekvivalent *vrh-dno* pokazuje široki raspon suprotnih značenja. Tako smo vidjeli 1) ostvarenje pravca od jednoga do drugoga člana para koji se može zamisliti kao skala ('od X prema Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('nije X ili Y').

Sprijeda-straga

Sljedeći par antonima koji ćemo pogledati je *sprijeda-straga*, s brojem pojavnica 2006 u korpusu, koji se pojavljuje u ovim primjerima jezične uporabe:

220) „Vozači moraju nositi reflektirajući prsluk, lentu ili slično vidljivo *sprijeda* i *straga*.“

221) „To je prostor u prednjem dijelu oka kojeg *sprijeda* omeđuje šarenica a *straga* staklovina.“

222) „Ako vas netko gađa kamenom dok trčite, hoće li vas više boljeti ako vas kamen pogodi *sprijeda* ili *straga*?“

U primjeru (220) par antonima *sprijeda-straga* javlja se u antonimijskoj konstrukciji 'X i Y', koja se uobičajeno rabi za iskazivanje istovremene značenjske ostvarenosti obaju članova para antonima. Dakle, oznake vozača moraju biti vidljive i *sprijeda* i *straga*.

Primjer (221) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y', i to u smislu Jonesove (2002:300) pomoćne antonimije. U ovomu primjeru par antonima *sprijeda-straga* pomaže smjestiti lekseme *šarenica* i *staklovina* u odnos značenjske suprotnosti temeljene na prostornim odnosima. Dakle, šarenica je *sprijeda*, a staklovina *straga* oka.

U primjeru (222) se uporabom antonimijske konstrukcije 'X ili Y' iskazuje ostvarenje samo jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, ili će više boljeti kada kamen udari *sprijeda* ili kada udari *straga*.

Usporedbom primjera jezične uporabe engleskoga i hrvatskoga za parove antonima *front-back* i *sprijeda-straga* možemo vidjeti da se iskazana suprotna značenja uglavnom preklapaju. Međutim, u hrvatskome korpusu nije pronađena uporaba antonima *sprijeda-straga* koja bi

upućivala na gradbu vrijednosne skale između članova para, kao što je bio slučaj s jednim primjerom u engleskome jeziku (48): „It's not just the length of the lungs, but also the size from *front to back*.“ Čini se da par antonima *sprijeda-straga* nije podložan ovakvoj jezičnoj uporabi, barem temeljem ovdje provedene korpusne pretrage. Suprotna značenja koja par *sprijeda-straga* iskazuje su sljedeća: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz pomoćnu antonimiju ('X, a Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y').

Jako-slabo

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *jako-slabo* (1 879). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

223) „Olovka se može *jače* ili *slabije* pritisnuti o papir.“

224) „Na kraju su, kako to već biva, zapljeskali. Ni *jače* ni *slabije* no drugima. Iz puke pristojnosti.“

225) „To je pitko i odlično piće: ni *prejako*, ni *preslabo*, upravo onakvo da se čovjek lijepo osjeća.“

Primjer (223) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' uz komparaciju samih leksema *jako* i *slabo*. Na taj se način iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren, dakle olovku je moguće pritisnuti jako i slabo. Osim toga se komparacijom pridjeva ostvaruje svojstvo stupnjevanja koje je uobičajeno za pridjeve te koje smješta par antonima *jako-slabo* u klasifikaciju prave antonimije (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Primjer (224) rabi antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y', za koju smo već utvrdili da iskazuje da nijedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, nego da se između njih stvara prostor za gradbu vrijednosne skale, odnosno granice po kojoj se par antonima razlikuje, kako nalaže načelo odnosa u kontrastu (*relation by contrast*) (Jones et al. 2012:128). I u ovomu je primjeru prisutna komparacija pridjeva, što dodatno utvrđuje njihovu stupnjevitost.

Treći primjer (225) ponavlja antonimijsku konstrukciju iz prethodnoga primjera, 'ni X ni Y', ali umjesto komparativa rabi superlativ, kojim dodatno naglašava svojstvo stupnjevanja prisutno u značenju antonima *jako-slabo*. Stoga možemo zaključiti da je ovaj par antonima dobar primjer

onoga što bi tradicionalna semantika opisala kao pravu antonimiju (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204) – binarnu stupnjevitu suprotnost.

Apstrahiramo li suprotna značenja u kojima se ovaj par antonima pojavljuje u gore izdvojenim kontekstima uporabe, vidjet ćemo da može iskazivati: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz gradbu vrijednosne skale između njih putem stupnjevanja ('ni X ni Y'). Usporedimo li ova značenja s onima u kojima se pojavljuje engleski ekvivalent *strong-weak*, vidjet ćemo podudarnost u svojstvu stupnjevanja i prvoga značenja.

Crno-bijelo

Sljedeći par antonima prema frekvenciji supojavljivanja u korpusu je *crno-bijelo*. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

226) „*Crno* i *bijelo* su u osnovi isto, a razlika je samo u količini reflektirane svjetlosti, a ne u njihovoj boji.“

227) „Ustavni sud kao i saborski zastupnici dužni su se o pitanju pobačaja izjasniti ili *crno* ili *bijelo*, jer sivo više ne može postojati.“

228) „Nije znala što je *crno*, a što *bijelo*, bila je potpuno izluđena.“

Primjer (226) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. Osim toga, par antonima *crno-bijelo* ovdje se rabi u svom primarnom značenju.

U primjeru (227) rabi se antonimijska konstrukcija 'ili X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Zanimljivo je da se u ovom primjeru otvara prostor pojmovno-značenjske cjeline između dvaju polova u koji se smješta leksem *sivo*. Sivo u kontekstu primjera (227) označava prostor zamišljene sredine između *crnoga* i *bijeloga*, što nam govori da se ondje može ostvariti stupnjevanje – nešto može biti više ili manje *crno*, odnosno *bijelo*, krećući se od jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline prema drugomu.

Treći primjer (228) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali nije jasno koji se odnosi na koju pojavnost. Dakle, nešto je *crno*, a nešto drugo *bijelo*.

Iz ovdje izdvojenih primjera je jasno da se par antonima *crno-bijelo* može javiti u više antonimijskih konstrukcija te u više tipova suprotnih značenja: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y' i 'X, a Y') i 2) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('ili X ili Y').

Usporedimo li ove primjere s onima izdvojenima za engleski par antonima *black-white*, vidjet ćemo da se u hrvatskome također može javiti neki oblik stupnjevanja (227), tako da su hrvatski i engleski ekvivalent u tome pogledu značenjski podudarni. Međutim, njihove međusobne razlike proizlaze iz sekundarnoga značenja koje *black-white* najčešće nosi u engleskome, a to je označavanje boje kože. U hrvatskome korpusu ovakva uporaba nije pronađena za par pridjeva *crno-bijelo*. Nadalje, u analizi upitnika također nisu pronađena sekundarna značenja ovog para antonima ni u engleskom ni u hrvatskom jeziku. To upućuje na visoku konvencionaliziranost primarnoga značenja para leksema *black-white*, odnosno *crno-bijelo*, ali i na osjetljivost tog specifičnog sekundarnog značenja, koje govornici osobito engleskog jezika možda izbjegavaju kada trebaju ilustrirati značenjsku razliku između leksema *black* i *white*.

Naprijed-natrag

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *naprijed-natrag* (1 279). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

229) „Zapeo je ulazeći u usku pećinu i nije mogao ni *naprijed* ni *natrag*.“

230) „Krećući se velikim brzinama po spiralnim stazama *naprijed* i *natrag* uzduž magnetskih silnica.“

231) „Pretpostavka je da smo matrijarhat već imali i zamijenili ga patrijarhatom (mora da je postojao nekakav dobar razlog). Mišljenja sam da bi trebali ići korak *naprijed*, a ne *natrag*.“

U primjeru (229) se putem antonimijske konstrukcije 'ni X, ni Y' iskazuje da nijedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Dakle, subjekt se više nije mogao kretati ni *naprijed* ni *natrag* nego je ostao na mjestu.

Primjer (230) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se, kao što smo već utvrdili, uobičajeno iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, kretanje se ostvaruje i *naprijed* i *natrag* po magnetskim silnicama.

Naposljetku, primjer (231) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a ne Y' kojom se iskazuje da se značenjski ostvaruje samo jedan od dvaju polova cjeline u jednome trenutku. Dakle, treba ići naprijed, a ne natrag. Ovaj primjer pokazuje metaforičko značenje para antonima *naprijed-natrag*, koje se odnosi na protok vremena.

Kao što smo već vidjeli u analizi engleskoga para antonima *backward-forward*, i hrvatski ekvivalent predstavlja jedan od temeljnih pravaca putem kojih je Aristotel opisao prostor u svojoj „Fizici“. Prema Aristotelu se prostor ostvaruje putem temeljnih pravaca *gore-dolje*, *lijevo-desno* i *naprijed-natrag*. Prisjetimo se i Ogdenova (1932) opisa opozicije, čije je drugo načelo prostorno-vremenska percepcija govornika. Ona pak uključuje prostorne pravce poput *naprijed-natrag* (vidi 3.1). Lyons (1977:280) je ovakva promišljanja pretočio u leksički opis značenjske suprotnosti tako da je prostorno-vremenske odnose u jeziku definirao kao konverzive (*converses*). Istu je klasifikaciju preuzeo i razradio Cruse (1986), definiravši konverzive kao:

„An important class of opposites consists of those pairs which express a relationship between two entities by specifying the direction of one relative to the other along some axis (...) Pairs like above:below, in front of:behind and before:after are called converses.“ (Cruse 1986:231)

Konverzivi, dakle, uključuju direkcionalnost koja se ostvaruje u odnosu na govornika i sugovornika. U slučaju para antonima *naprijed-natrag*, jednako kao što je bio slučaj s parom *backwards-forwards*, možemo izolirati sljedeća suprotna značenja koja se temelje na određenju prostora, ali i vremena: 1) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X, a ne Y').

Staro-mlado

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *staro-mlado* (1 164), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

232) „Čini mi se da su naše generacije, i naše *starije* pa i one nešto *mlađe*, puno toga propustile.“

233) „Neno Belan svojim je rokerskim stilom potpuno razdrmao Orahovčane, i *staro* i *mlado*.“

234) „Ali eto, dobio sam novi motiv kad sam vidio koliko ljudi prate moju karijeru. Bilo gdje u Hrvatskoj, *staro* ili *mlado*, svi su uz mene.“

Primjer (232) donosi antonimijsku konstrukciju 'i X i Y' uz uporabu antonima *staro-mlado* u komparativu, čime se ostvaruje stupnjevanje između polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, primjer pokazuje da ovaj par antonima posjeduje svojstva koja uobičajeno pripadaju pravoj antonimiji (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Primjer (233) ponavlja antonimijsku konstrukciju 'i X i Y', ali ne rabi komparaciju. Tako se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena.

U primjeru (234) rabi se konstrukcija 'X ili Y' kojom se iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline.

Stoga možemo zaključiti da se raspon značenja koja se iskazuju parom antonima *staro-mlado* uglavnom podudara sa značenjima iskazanima parom antonima *old-young*: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('i X i Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline bez stupnjevanja ('X i Y') i 3) ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y').

Pobijediti-izgubiti

Sljedeći par antonima prema broju pojava u korpusu je *pobijediti-izgubiti* (1 158). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

235) „*Pobijedili* ili *izgubili*, igrači se cijelo vrijeme dobro zabavljaju.“

236) „Tako smo imali situaciju da smo na lokalnim izborima *pobijedili*, a na parlamentarnim *izgubili*.“

237) „Nastoj ne *izgubiti* ni *pobijediti* prebrzo.“

Primjer (235) putem antonimijske konstrukcije 'X ili Y' iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline moguće ostvariti. Dakle, igrači će ili pobijediti ili izgubiti.

Primjer (236) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali jedan za drugime, ne istovremeno. Osim toga, primjer (236) donosi i svojstvo pomoćne antonimije (Jones 2002:300) budući da suprotstavlja *lokalne* i *parlamentarne* izbore, jedni od kojih su izgubljeni, a drugi nisu.

Posljednji primjer (237) putem antonimijske konstrukcije 'ni X ni Y' iskazuje da se nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline ne treba ostvariti prebrzo.

Kao i engleski primjer *win-lose*, hrvatski par antonima *pobijediti-izgubiti* pokazuje značajke komplementarnosti (Lyons 1977:279, Cruse 1986:198), odnosno binarne nestupnjevite suprotnosti, kakvu smo imali prilike vidjeti u primjerima jezične uporabe antonima *day-night/dan-noć*, *man-woman/muškarac-žena*, *love-hate/ljubav-mržnja*, *life-death/život-smrt*.

Također, kao i engleski ekvivalent *win-lose*, hrvatski par antonima *pobijediti-izgubiti* može iskazati sljedeća suprotna značenja: 1) ostvarenost jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz pomoćnu antonimiju ('X, a Y') i 3) ostvarenje nijednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y').

Toplo-hladno

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *toplo-hladno* (785), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

238) „Drastični primjeri su pacijenti koji teško piju vodu iz čaše, gube osjet za *toplo* i *hladno*.“

239) „Ali oko ne može uvijek utvrditi je li nešto mekano ili tvrdo, je li *toplo* ili *hladno*, glatko ili hrapavo.“

240) „To znači da je zimi mnogo *toplije*, a ljeti *hladnije* od okolnog zraka.“

Primjer (238) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline *toplo-hladno* ostvarena, to jest da je cjelina zaokružena.

Primjer (239) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, nešto može biti u jednome trenutku ili toplo ili hladno.

Treći primjer (240) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' u kojoj su članovi para antonima u komparaciji. Putem komparacije pridjeva otvara se prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline te se ostvaruje njihovo stupnjevanje. Dakle, nešto može biti hladnije, a nešto toplije. Osim svojstva stupnjevanja, u ovom primjeru možemo uočiti i pojavu pomoćne

antonimije (Jones 2002:300) u kojoj par antonima *toplo-hladno* opisuje par antonima *ljeto-zima*.

Par antonima *toplo-hladno* podudara se s uporabom i značenjima koja smo pronašli za par antonima *hot-cold* pa možemo reći da predstavlja tipičan primjer binarne stupnjevite suprotnosti, to jest prave antonimije (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204). Suprotna značenja koja par antonima *toplo-hladno* može iskazivati su sljedeća: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje i uz pomoćnu antonimiju ('X, a Y').

Pratiti-voditi

Sljedeći par antonima na koji ćemo se osvrnuti s obzirom na broj pojavnica u korpusu je *pratiti-voditi* (700). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

241) „Stoga se i preporuča pedijatrima da je to vrijeme u kojem moraju pažljivo *pratiti* i *voditi* djecu na psihijatrijsku procjenu te tamo gdje je potrebno i provoditi odgovarajuću skrb.“

242) „Ili si nabavite literaturu kojom ćete se *voditi*, ili *pratite* ovu moju rubriku.“

243) „CEI je osnovan Vladinom odlukom prije tri mjeseca iz potrebe da nadzire i usmjerava provedba energetske strategije te *prate* i *vode* investicije države i njenih tvrtki.“

Primjer (241) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline *pratiti-voditi* ostvarena. Dakle, pedijatri će pratiti i voditi djecu na psihijatrijsku procjenu. Ovaj primjer pokazuje uporabu antonima *pratiti-voditi* u primarnome značenju fizičke aktivnosti.

Primjer (242) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, čitatelji će se sami voditi literaturom ili će pratiti rubriku.

Treći primjer (243) ponovno donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali ovoga je puta par antonima *pratiti-voditi* uporabljen u metaforičkome značenju.

Za ovaj par antonima valja napomenuti da u korpusnoj pretrazi nije pokazao širok raspon antonimijskih konstrukcija, niti suprotnih značenja koja njima može iskazati, što ne treba iznenaditi s obzirom na relativno nizak broj pojavnica u korpusu (HrWaC). Za razliku od toga, engleski ekvivalent *follow-precede* pokazao je nešto širi raspon antonimijskih konstrukcija i suprotnih značenja unatoč relativno niskom broju pojavnica u korpusu (COCA). Stoga možemo zaključiti da u smislu značenjske suprotnosti parovi antonima *follow-precede* i *pratiti-voditi* nisu u potpunosti podudarni. Suprotna značenja koja par *pratiti-voditi* može iskazati su: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y').

Visoko-nisko

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *visoko-nisko* (547). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

244) „Ujedno je i te kako značajan problem *visoko* i *nisko* radioaktivnog otpada i njegovog deponiranja.“

245) „Velika je razlika da li nogu podižete *visoko* ili *nisko*.“

246) „Kod ovih osoba ima onih koje su *visoko* funkcionalne do onih *niže* funkcionalnih.“

Primjer (244) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom iskazuje da se istovremeno ostvaruju oba pola pojmovno-značenjske cjeline *visoko-nisko*. Dakle, istovremeno postoji i visoko i nisko radioaktivni otpad.

Primjer (245) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren u jednome trenutku. Dakle, nogu možemo podići visoko ili nisko, a ne i visoko i nisko istovremeno.

Treći primjer (246) donosi antonimijsku konstrukciju '(od) X do Y' kojom iskazuje da se između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline otvara prostor u kojemu se može izgraditi vrijednosna skala, to jest da se antonimi *visoko-nisko* mogu stupnjevati.

S obzirom na ovdje izdvojene primjere jezične uporabe i njihovu usporedbu s primjerima uporabe engleskoga para antonima *high-low*, možemo zaključiti da se i hrvatski par antonima

visoko-nisko ponaša kao primjer binarne stupnjevite suprotnosti predstavljajući tradicionalnu pravu antonimiju (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Suprotna značenja koja možemo apstrahirati iz gore izdvojenih primjera jezične uporabe su sljedeća: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost gradbe vrijednosne skale, odnosno stupnjevanja ('(od) X do Y'). Ova se značenja u potpunosti podudaraju sa značenjima koja može iskazati par antonima *high-low*.

Svijetlo-tamno

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *svijetlo-tamno* (357), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

247) „Sve su to životne situacije u kojima muškarac mora odjenuti odijelo, *tamno* ili *svijetlo*, prugasto ili jednobožno.“

248) „Većina tvrtki u svojoj ponudi ima bronzere u nekoliko boja, od *najsvjetlije* do *najtamnije*.“

249) „*Svijetlo* i *tamno* su univerzalna kombinacija koja se najbolje očituje u svijetu mode i ljepote.“

Primjer (247) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da će jedan pol pojmovno-značenjske cjeline biti ostvaren, to jest da će muškarac odijenuiti ili tamno ili svijetlo odijelo.

U primjeru (248) pak možemo vidjeti otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline i to putem superlativa umetnutih u antonimijsku konstrukciju 'od X do Y'.

U primjeru (249) se putem antonimijske konstrukcije 'X i Y' iskazuje ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, i *svijetlo* i *tamno* se javljaju istovremeno u kombinaciji.

Usporedimo li ovdje izdvojene primjere s onima pronađenima za engleski par antonima *light-dark*, vidjet ćemo da su antonimijske konstrukcije i suprotna značenja koja se njima iskazuju podudarna. Stoga i antonimi *svijetlo-tamno* pripadaju tradicionalnoj pravoj antonimiji (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Osvrnemo li se na suprotna značenja iz gore izdvojenih primjera, vidjet ćemo da par antonima *svijetlo-tamno* može iskazati: 1) ostvarenje jednog od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('od X do Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y').

Lijepo-ružno

Sljedeći par antonima na koji ćemo se osvrnuti je *lijepo-ružno*, koji broji 345 pojavnica u korpusu. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

250) „Svejedno je li vam nešto bilo *lijepo* ili *ružno* ako iz toga niste ništa naučili.“

251) „Sve na ovom svijetu je inspiracija, i *lijepo* i *ružno*, ako si spreman to takvim prihvatiti.“

252) „Pitamo što misli o fotošopiranju, čime *ružno* postaje *lijepo* i obrnuto.“

Primjer (250) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline *lijepo-ružno* može biti ostvaren, to jest da nam nešto može biti ili lijepo ili ružno.

Primjer (251) putem antonimijske konstrukcije 'i X i Y' iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. Dakle, i lijepo i ružno može biti inspiracija.

Primjer (252) donosi antonimijsku konstrukciju 'X postaje Y'. Ova antonimijska konstrukcija je zanimljiva utoliko što otvara prostor pojmovno-značenjske cjeline u kojemu je moguć prijelaz iz jednoga u drugi njezin pol. Dakle, nešto ružno može postati lijepim.

O mogućnostima prijelaza jednoga svojstva u drugo u smislu suprotnosti govorio je još Heraklit (vidi Potpoglavlje 2.1), na što smo se već osvrnuli u ovoj analizi s obzirom na relevantnost njegova opisa jedinstva suprotnosti za naš opis antonimije. Heraklitovo načelo jedinstva suprotnosti prema kojemu „sve teče“ nalaže da istovremeno postoje dvije oprijeke koje se stalno izmjenjuju u vječnoj dinamici promjene. U ovome smislu vidimo da su naše pojmovno-značenjske cjeline na tragu Heraklitova promišljanja odnosa suprotnosti. Vratimo li se primjeru (252), jasno je da se nešto ružno može uljepšati, a nešto lijepo nagrditi budući da je takvo iskustvo dio naše stvarnosti.

Ovakvo poimanje pojmovno-značenjske cjeline koja obuhvaća iskustvo ljepote i njezine suprotnosti ogleda se u antonimima *lijepo-ružno*, kao i u *beautiful-ugly*, koji s obzirom na svoju

jezičnu uporabu predstavljaju binarnu stupnjevitu suprotnost (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204). Antonimijska konstrukcija 'X postaje Y' već je pronađena u uporabi para antonima *život-smrt*, te u engleskim primjerima *man-woman* i *night-day* ('X turns into Y'). Valja zamijetiti da je značenje pretvorbe jednoga u drugi pol pojmovno-značenjske cjeline putem ove antonimijske konstrukcije dostupno različitim tipovima parova leksema suprotnih značenja. Pojavljuje se u parovima imenica i parovima pridjeva. Neki od tih parova, poput *man-woman*, tradicionalno pripadaju binarnim nestupnjevitim odnosima, dok drugi, poput *lijepo-ružno*, tradicionalno pripadaju binarnim stupnjevitim odnosima. S obzirom na podatke prikupljene u ovom istraživanju, i jedni i drugi mogu graditi suprotno značenje pretvorbe. Ovim promišljanjima ćemo se vratiti u raspravi (vidi Potpoglavlje 6.6).

Vratimo li se gore izdvojenim primjerima uporabe para antonima *lijepo-ružno*, vidjet ćemo da osim značenja pretvorbe jednoga u drugi pol pojmovno-značenjske cjeline ('X postaje Y') možemo apstrahirati još dva suprotna značenja: ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y') i ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('i X i Y').

Gurati-vući

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *gurati-vući* (221). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

253) „Naime, zatežu me vanjske tetive iza koljena. Pretpostavljam da je to od bicikla, od pokreta kada se pedala *vuče*, a ne *gura*.“

254) „Istegnite se nakon vožnje i stavite led na bolne zglobove ako je potrebno. Neka vam bicikl odgovara. Razmislite o SPD pedalama ili cliper pedalama, tako da nogama i *vučete* i *gurate*, umjesto da samo gurate.“

255) „jednom mi je samo tata rekao: ćeri, ne treba ti muskarac kojeg ces kroz zivot morat ti *gurati* i *vući* za sobom.“

Primjer (253) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a ne Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline *gurati-vući*. Dakle, pedala bicikla se *vuče* (X), a ne *gura* (Y).

Primjer (254) putem antonimijske konstrukcije 'i X i Y' iskazuje da se ostvaruju oba pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, pedale bicikla se i vuku i guraju.

Treći primjer (255) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se također iskazuje da su ostvarena oba pola pojmovno-značenjske cjeline, ali ovdje je par antonima *vući-gurati* uporabljen u metaforičkome značenju.

Ovdje izdvojeni primjeri jezične uporabe pokazuju da je par antonima *gurati-vući* značenjski i uporabno podudaran sa svojim engleskim ekvivalentom *push-pull*. Međutim, u engleskim je primjerima zabilježena uporaba antonima *push-pull* kao binomijal, dok u hrvatskoj binomijali u tome obliku ne postoje pa i takva uporaba stoga izostaje. Suprotna značenja u kojima se *gurati-vući* ovdje pojavljuje su: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, a ne Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz primarno značenje ('i X i Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y').

Sakriti-otkriti

Sljedeći par antonima na koji ćemo se osvrnuti je *sakriti-otkriti*, čiji je broj pojavnica u korpusu 177. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

256) „Ako želite automatski *sakriti* ili *otkriti* određene redove u Excelu tada pogledajte upute.“

257) „Sve su freske tada prefarbane i *sakrivene*, a ponovno su *otkrivene* i restaurirane 1913. godine.“

258) „U gladijatoru maska se također koristi da bi se *sakrila* i *otkrila* istina.“

Primjer (256) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, redovi u tablici se mogu sakriti ili otkriti. Par antonima *sakriti-otkriti* ovdje je uporabljen u primarnome značenju.

Primjer (257) putem antonimijske konstrukcije 'X, a (ponovno) Y' iskazuje izmjenu polova pojmovno-značenjske cjeline tijekom vremena. Dakle, freske su najprije bile otkrivene, pa su zatim sakrivene da bi kasnije ponovno bile otkrivene. Oba pola pojmovno-značenjske cjeline se ostvaruju, ali uz jasno naznačen slijed njihove izmjene. Par antonima *sakriti-otkriti* je i u ovome primjeru uporabljen u primarnome značenju.

U primjeru (258) rabi se antonimijska konstrukcija 'X i Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena. Dakle, maska istovremeno sakriva i otkriva istinu. Ovaj primjer donosi par antonima *sakriti-otkriti* u metaforičkome značenju.

Iz ovdje izdvojenih primjera jezične uporabe možemo zaključiti da par antonima *sakriti-otkriti* ostvaruje ona suprotna značenja koja su mu potrebna: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline s jasnim redoslijedom njihove izmjene ('X, a (ponovno) Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y'). Usporedimo li ga s engleskim ekvivalentom *hide-reveal*, primijetit ćemo podudarnost u suprotnim značenjima te u uporabi metaforičkoga značenja. Kao što smo već vidjeli za engleski par *hide-reveal*, i hrvatski ekvivalent je u odgovorima ispitanika pokazao varijacije. Tako su neki ispitanici birali par *sakriti-pronaći*, što je zapravo ekvivalent izboru *hide-see* engleskih govornika, ali bez kulturološkog elementa igre. Varijacije u odgovorima hrvatskih govornika također ukazuju na nižu razinu konvencionaliziranosti para *sakriti-otkriti*.

Otvoreno-zatvoreno

Prema broju pojavnica u korpusu slijedi par antonima *otvoreno-zatvoreno* (112), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

259) „Javno parkiralište može biti stalno ili privremeno te *otvoreno* ili *zatvoreno*.“

260) „To je pitanje po prvi put *otvoreno*, ali ne i *zatvoreno* jer to je samo prvi od velike količine dokumenata koji tamo postoje.“

261) „Nakon sastanka zatvorena za javnost predsjednica Vlade izjavila je kako je *otvoreno* i *zatvoreno* dosta tema.“

Primjer (259) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' za koju smo već uvidjeli da iskazuje da jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, parkiralište može biti ili otvoreno ili zatvoreno.

Primjer (260) rabi antonimijsku konstrukciju 'X, ali ne i Y' kojom se iskazuje da je ostvaren samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline, i to član X. Dakle, pitanje je otvoreno, ali nije zatvoreno. U ovomu primjeru također možemo vidjeti uporabu para antonima *otvoreno-zatvoreno* u metaforičkome značenju.

Treći primjer (261) donosi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' za koju smo već uvidjeli da iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, teme su zatvarane i otvarane na sjednici. I u ovom primjeru možemo vidjeti metaforičko značenje para antonima *otvoriti-zatvoriti*.

Suprotna značenja koja iskazuje ovaj par antonima možemo apstrahirati kao: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y' i 'X, a ne Y') i 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline uz metaforičko značenje ('X i Y'). Usporedimo li parove antonima *otvoreno-zatvoreno* i *open-closed*, vidjet ćemo da se oni djelomično preklapaju u jezičnoj uporabi i dostupnim antonimijskim konstrukcijama. Značenje i konstrukcija pronađena za engleski par antonima kojom se iskazuje stupnjevanje (primjer 93: „This allowed for a transition from a *closed* to an *open* religious society“) za hrvatski par antonima nije pronađena.

Sretno-nesretno

Sljedeći par antonima na koji ćemo se osvrnuti je *sretno-nesretno*, čiji je broj pojavnica u korpusu 102. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

262) „Središnje pitanje filma je hoće li se priča završiti *sretno* ili *nesretno*.“

263) „Ni jedan od njih nije ni *sretno* ni *nesretno* zaljubljen.“

264) „Rad oslobađa i *sretno* i *nesretno* zaljubljene.“

Primjer (262) rabi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' za koju smo utvrdili da iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren. Dakle, priča može završiti ili sretno ili nesretno.

Primjer (263) donosi antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y' za koju smo vidjeli da iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren te da se time otvara prostor cjeline između polova. U tome prostoru tada dolazi ili do gradbe neke vrijednosne skale ili do iskazivanja neke treće vrijednosti značenjski vezane uz samu cjelinu. Dakle, u našem primjeru (263) bi to značilo da ljudi mogu biti zaljubljeni na pola sretno, odnosno nesretno, ako je riječ o gradbi vrijednosne skale, ili da nisu uopće zaljubljeni, dakle da se pojmovno-značenjska cjelina *sretno-nesretno* u tome smislu na njih ne odnosi.

Treći primjer (264) putem antonimijske konstrukcije 'i X i Y' iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena.

Stoga možemo zaključiti da par antonima *sretno-nesretno* pokazuje širok raspon suprotnih značenja i antonimijskih konstrukcija kojima se ona iskazuju te da može ulaziti u odnos stupnjevanja. Prema tradicionalnoj klasifikaciji, par antonima *sretno-nesretno* pripadao bi pravoj antonimiji (Lyons 1977:279, Cruse 1098:204), to jest antonimiji u užemu smislu. Usporedimo li njegovu uporabu s onom njegova engleskog ekvivalenta *happy-unhappy*, vidjet ćemo da se u potpunosti preklapaju. Parovi antonima *sretno-nesretno* i *happy-unhappy* rabe iste antonimijske konstrukcije u gradbi istih suprotnih značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X ili Y'), 2) ostvarenje nijednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('ni X ni Y') i 3) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('i X i Y').

Stići-poći

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *stići-poći* (74). Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

265) „Mora da je tako moralo biti, *pođeš* nekamo, a *stigneš* na neko drugo mjesto.“

266) „Nakon duljega uzaludna pretraživanja *pođu* kroz šumicu i *stignu* pred kuću.“

267) „Onog dana kad sam *pošao* u crkvu, *stigao* sam puno ranije, još uvijek je trajao dječji vjeronauk.“

Primjer (265) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' kojom se iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, ali u drugome trenutku.

U primjeru (266) vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X i Y' kojom se također iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, jedan za drugim.

Primjer (267) donosi antonimijsku konstrukciju 'X, Y' kojom se opet iskazuje uzastopna ostvarenost polova pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, subjekt je prvo pošao, a zatim stigao na odredište.

S obzirom na mali broj pojavnica u korpusu, od kojih tek nekoliko pokazuje svojstva suprotnoga značenja, možemo zaključiti da par antonima *stići-poći* nije najbolji primjer

antonimije. Iz gore izdvojenih primjera jezične uporabe daje se zaključiti da par *stići-poći* može iskazati jedno suprotno značenje: uzastopnu ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. U usporedbi s engleskim ekvivalentom *arrive-depart*, par *stići-poći* pokazuje tek rijetka svojstva antonimije u širem smislu. Valja napomenuti da je Šarić (2007:243) navela par leksema *stići-poći* kao mogući par antonima, ali samo ako je njegova uporaba kontekstno opravdana. Korpusno istraživanje provedeno za potrebe ovoga rada pokazuje upravo takvu ograničenu i kontekstno ovisnu uporabu. Također, i analiza upitnika pokazala je varijacije u odgovorima ispitanika vezanima uz ovaj par antonima, ukazujući upravo na njegovu nisku konvencionaliziranost. Tako je 13 od 40 ispitanika odabralo par *stići-zakasniti* umjesto očekivanoga para *stići-poći* (vidi Poglavlje 7).

Međutim, isto tako ne bismo trebali odbaciti par *stići-poći* kao par antonima zbog ograničene jezične uporabe, budući da se ipak mogu pojaviti u tri različite antonimijske konstrukcije i iskazati jedno suprotno značenje. Kao i engleski ekvivalent *arrive-depart*, par *stići-poći* pripada direkcionalnoj opoziciji, ali za razliku od parova poput *come-go* ili *doći-otići*, ne predstavlja deiksu (Lyons 1977:281).

S obzirom na to da je par leksema *stići-poći* u korpusu ovjeren kao par antonima u širem smislu jer ipak pokazuje neka svojstva antonimije, mi ćemo ga u ovome radu identificirati kao antonimiju. No, s obzirom na uzak spektar antonimijskih konstrukcija i suprotnih značenja u kojima se može pojaviti, smatrat ćemo ga rubnim članom kategorije značenjske suprotnosti, što pokazuje i analiza upitnika koja slijedi.

Bogato-siromašno

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *bogato-siromašno* (56). Pogledajmo primjere jezične uporabe:

268) „Nezadovoljstvo jest akutni problem suvremenog pojedinca i društva, živio on *bogato* ili *siromašno*.“

269) „Živjeli smo normalno, ni *bogato*, ni *siromašno*.“

270) „To je dom za one *bogatije* i one *siromašnije* te bez sumnje multikulturalna sredina u kojoj se nitko ne osjeća kao stranac.“

Primjer (268) donosi antonimijsku konstrukciju 'X ili Y' kojom se iskazuje da samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline može biti ostvaren. Dakle, pojedinac može živjeti ili bogato ili siromašno, a ne na oba načina istovremeno.

Primjer (269) rabi antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y' kojom se iskazuje da nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Osim toga, konstrukciji prethodi sintagma 'živjeli smo normalno', u kojoj leksem *normalno* zapravo traži dodatno objašnjenje putem naše antonimijske konstrukcije. Stoga se *normalno* značenjski nalazi negdje između *bogato* i *siromašno*. Budući da se ova slika poklapa s našim iskustvom i znanjem o svijetu, jasno je da bi pojmovno-značenjska cjelina koju tvori par antonima *bogato-siromašno* morala uključiti i svojstvo stupnjevanja koje je implicirano u primjeru (269).

Antonimijsku konstrukciju 'ni X ni Y' već smo susreli u nekim ovdje predstavljenim primjerima antonimje, i to u značenju da nijedan od članova para nije značenjski ostvaren, nego da se u kontekstu jezične uporabe ostvaruje nešto treće. Prisjetimo li se primjera antonima *dječak-djevojčica*, vidjet ćemo da je zapravo riječ o istome tipu značenjske suprotnosti (primjer 165: „Kiko je malo dijete, ni *djevojčica* ni *dječak*“.). Dakle, u ovakvome slučaju sama pojmovno-značenjska cjelina daje podlogu znanja koje govornik nastoji na neki način način iskazati, ovisno o tome što je od toga znanja relevantno. Ono što ovdje valja naglasiti je da se antonimijskom konstrukcijom 'ni X ni Y' otvara prostor između polova pojmovno-značenjske cjeline te dolazi do gradbe vrijednosne skale – nešto može biti bogatije, a nešto siromašnije – što znači da je riječ o svojstvu stupnjevanja.

Posljednji primjer (270) rabi antonimijsku konstrukciju 'X i Y' kojom se iskazuje istovremena ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline. No, i u ovome primjeru dolazi do stupnjevanja putem komparacije članova para antonima koji su leksikalizirani kao pridjevi (*bogatije* i *siromašnije*). Samim time se potvrđuje njihova priroda kao pravih antonima (Lyons 1977:279, Cruse 1986:204).

Oženjen-neoženjen

Sljedeći par antonima prema broju pojavnica u korpusu je *oženjen-neoženjen* (24), za koji su izdvojeni ovi primjeri jezične uporabe:

271) „Jadan ti je taj primjerak muškog roda koji se tamo nađe, bio *oženjen* ili *neoženjen*.“

272) „Dakle, dio svećenika bio bi *oženjen*, a dio *neoženjen*.“

273) „Član Svjetovnog Reda bosonogih karmelićana, bio on *neoženjen*, *oženjen* ili *udovac*, obećanjem čistoće želi izraziti svjesno poštovanje Božjeg zakona.“

Primjer (271) rabi antonimijsku konstrukciju 'bilo X ili Y' kojom se iskazuje ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, svaki član muškoga roda koji se tamo pojavi je jadan, bez obzira na to je li oženjen ili neoženjen.

Primjer (272) uporabom antonimijske konstrukcije 'X, a Y' iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena, s time da se jedan pol odnosi na jedan dio pojavnosti, a drugi na drugi dio pojavnosti određenih iskazom. Dakle, neki svećenici bi bili oženjeni, a neki drugi svećenici bi bili neoženjeni.

Primjer (273) donosi antonimijsku konstrukciju 'bilo X, Y ili Z' za koju smo već uvidjeli da otvara prostor pojmovno-značenjske cjeline između njezinih polova. Na taj se način omogućuje gradba vrijednosne skale između članova para antonima *oženjen-neoženjen*. Dakle, u ovom slučaju se leksem *udovac* smješta negdje u značenjsku cjelinu zajedno s parom antonima *oženjen-neoženjen*, tvoreći dio značenje te cjeline. Sama pojmovno-značenjska cjelina obuhvaća sva znanja vezana uz svoje polove, koja proizlaze iz iskustva govornika i sugovornika. Stoga leksem *udovac* razumijemo tako da denotira muškarca koji je bio *oženjen*, ali mu je supruga umrla pa je sada *neoženjen*. Međutim, značenje leksema *neoženjen* samo se djelomično preklapa sa značenjem leksema *udovac*, zbog čega se leksem *udovac* smješta negdje između leksema *oženjen* i *neoženjen* unutar njihove pojmovno-značenjske cjeline. Valja napomenuti da je analiza upitnika hrvatskih govornika ukazala na varijacije u odabiru ovoga para antonima. Tako se, isto kao i kod engleskog ekvivalenta *married-single/unmarried*, u hrvatskim odgovorima pojavljivala varijanta *oženjen-rastavljen* umjesto očekivanoga *oženjen-neoženjen* (vidi Poglavlje 7).

Usporedimo li primjer (273) s primjerom (105): „Adoptive parents can be *single*, *married*, or *partnered*.“, vidjet ćemo je zapravo riječ o istoj vrsti jezične uporabe kao i o istom tipu suprotnoga značenja koje se njome iskazuje. Stupnjevanje ovdje objašnjavamo kao intrinzičnu mogućnost svake pojavnosti koja ovisi o percepciji govornika (Sapir 1944:94) (vidi 3.2.1).

Stoga ćemo stupnjevanje navesti kao jedno od svojstava koja par antonima *oženjen-neoženjen* može imati u određenim kontekstima jezične uporabe, odnosno u određenim antonimijskim konstrukcijama koje omogućuju iskaz stupnjevitosti.

Apstrakcijom suprotnih značenja u kojima se pojavljuje par antonima *oženjen-neoženjen* dolazimo do sljedećih značenja: 1) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y'), 2) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X, a Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz mogućnost gradbe vrijednosne skale, odnosno stupnjevanja ('bilo X, Y ili Z').

Blisko-daleko

Posljednji par antonima na koji ćemo se osvrnuti u analizi hrvatskih parova antonima je *blisko-daleko*, koji broji 21 pojavnicu u korpusu. Pogledajmo izdvojene primjere jezične uporabe:

274) „Suvremeni pjesnik doživljava Boga istodobno *daleko* i *blisko*, intimno u sebi i daleko u nekoj transcendentnoj šutnji.“

275) „To ne tako *daleko* niti toliko *blisko* proljeće ostati će poznato samo po jednoj utakmici.“

276) „Fotografijama običnih, neobičnih i čarobnih trenutaka svijeta stvoriti svjedočanstvo koje pretvara *daleko* u *blisko*, nejasno u razumljivo, egzotično u dirljivo, neznanje u radost.“

Primjer (274) pokazuje uporabu antonimijske konstrukcije 'istodobno X i Y' iskazuje značenje istovremenoga ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline *daleko-blisko*. U ovome primjeru prostorno je značenje leksema *blisko* i *daleko* preneseno na osjećaje i apstraktno razumijevanje neke pojavnosti, u ovome slučaju božanstva.

Primjer (275) rabi antonimijsku konstrukciju 'ni X niti Y' kojom se uobičajeno iskazuje da nijedan pol određene pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren. Međutim, u primjeru (275) uočavamo i uporabu leksema *tako*, odnosno *toliko*, kao predmodifikatora antonima *daleko* i *blisko*. Predmodifikacijom se ostvaruje relativizacija vrijednosti leksikaliziranih u *daleko* i *blisko*, što dovodi do njihova stupnjevanja, to jest pomicanja po vrijednosnoj skali koja je s jedne strane omeđena leksemom *daleko*, a s druge leksemom *blisko*. U tom smislu sintagma 'ne tako daleko' označava nešto što je bliže od uobičajenog značenja leksema *daleko*, a sintagma 'niti toliko blisko' nešto što je udaljenije od uobičajenog značenja leksema *blisko*. Ovim sintagmatskim odnosima uspostavljenima u antonimijskoj konstrukciji 'ni X niti Y' uz predmofikaciju leksemima *tako* i *toliko* dovodi se do stupnjevanja para antonima *blisko-daleko*.

Treći primjer (276) putem antonimijske konstrukcije 'pretvara X u Y' iskazuje pretvorbu jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi. Ovu antonimijsku konstrukciju već smo vidjeli u jezičnoj uporabi parova antonima *day-night/noć-dan*, *life-death/život-smrt* i *love-hate/ljubav-mržnja*. Pretvorba jedne pojavnosti u njenu suprotnost ponovno nas vraća Heraklitovu jedinstvu suprotnosti u kojemu prepoznajemo neka svojstva koja se pojavljuju u uporabi ovih parova antonima u engleskom i hrvatskom jeziku.

Ovdje valja napomenuti da se hrvatski par antonima *blisko-daleko* uspoređuje s engleskim ekvivalentom *close-distant*. Par *blisko-daleko* označava isključivo metaforički pomak fizičke udaljenosti na emocionalnu udaljenost, dok smo u primjerima za *close-distant* vidjeli značenja i fizičkoga odnosa i metaforičkoga odnosa između *close* i *distant*.

Ovim primjerom završavamo pregled primjera antonima iz korpusa hrvatskoga jezika. U sljedećim ćemo poglavljima opisati ona svojstva značenjske suprotnosti za koja vjerujemo da nam omogućuju opis i definiciju antonimije kao kategorije prototipnoga ustroja, ali i kao jezične pojavnosti koja pokazuje povezanost sintagmatske i paradigmske razine jezičnoga sustava, kako engleskoga tako i hrvatskoga.

Najprije ćemo se osvrnuti na antonimijske konstrukcije koje predstavljaju sintagmatsku razinu značenjske suprotnosti. Zatim ćemo opisati pojmovno-značenjske cjeline za koje vjerujemo da objedinjuju karakteristike pojedinih parova antonima i omogućuju gradbu odnosa suprotnosti između njih. Potom ćemo predstaviti ono što smatramo temeljnim značenjima antonimije, a koja se ostvaruju u sprezi sintagmatsko-paradigmske razine značenjske suprotnosti. Na kraju ćemo se osvrnuti na važnost uzimanja u obzir kulture govornika kada raspravljamo o značenjskim odnosima suprotnosti te ćemo ponuditi neke zaključke koji će nam omogućiti da zakoračimo u drugi dio našeg istraživanja.

6.3. Antonimijske konstrukcije

Razumijevanje antonimije kao značenjske suprotnosti temelji se na znanju o tome da se suprotnost sastoji od dva suprotstavljena pola koja tvore pojmovno-značenjsku cjelinu. Međutim, s obzirom na razgranatost ove jezične pojavnosti koja obuhvaća vrste riječi, polovi pojmovno-značenjskih cjelina se međusobno i razlikuju. Njihove međusobne razlike očituju se u sintagmatskim odnosima u koje polovi, to jest parovi antonima, mogu ulaziti s drugim leksemima jezičnoga sustava kojemu pripadaju. Te se međusobne razlike temelje na stupnju konvencionaliziranosti samih antonima i na stupnju konvencionaliziranosti antonimijskih konstrukcija u kojima se antonimi mogu pojaviti. Stupanj konvencionalizacije antonima i antonimijskih konstrukcija ovisi o jezičnome sustavu kojemu pripadaju, o specifičnome kontekstu situacije u kojoj se pojavljuju i o kontekstu kulture u kojoj se proces konvencionalizacije odvija. S obzirom na prikazane primjere iz jezične uporabe, smatramo da u slučaju antonimije doista možemo govoriti o konstrukcijama kao sintagmatskim strukturama specifičnima za značenjske odnose suprotnosti, u kojima se očituje paradigmatska razina antonimije u širemu smislu. Ove specifične antonimijske konstrukcije konvencionalizirane su na pojmovnoj razini, kao i parovi antonima, te pripadaju kategoriji značenjske suprotnosti. Kao konstrukcije na pojmovnoj razini, one se javljaju u oblicima u kojima smo ih navodili u analizi korpusnih podataka (npr. 'X or Y', 'X ili Y'). Svaka antonimijska konstrukcija shematizirana je s obzirom na konkretnu jezičnu uporabu parova antonima (npr. 'male or female', 'muško ili žensko').

Goldberg (2006:5) je napomenula da konstrukcije postoje u svakome jeziku te da se pomoću njih mogu opisati čak i neuobičajeni i složeni uzorci jezične uporabe. Budući da je antonimija specifična u svome iskazivanju suprotnih značenja, možemo je smatrati ovakvim tipom složenoga uzorka jezične uporabe, koji ipak pokazuje vrlo sistematične sintagmatske odnose.

Razlike između pojedinih parova antonima, kako u engleskome tako i u hrvatskome, ogledaju se u tipovima antonimijskih konstrukcija kojima se konvencionalizirano izražavaju suprotna značenja između članova pojedinog para antonima koji tvore određene pojmovno-značenjske cjeline. Dakle, ovdje nam jezična uporaba otkriva različite varijante iste strukture. Takav uporabni model nalaže da „item-specific knowledge exists alongside generalizations“ (Goldberg 2006:12).

No, ne može se svaki par antonima pojaviti u svakoj antonimijskoj konstrukciji, nego samo u onima koje su konvencionalizirane za taj par, to jest za tu pojmovno-značenjsku cjelinu. Takva

je konvencionaliziranost izravno povezana s vrstom riječi, odnosno leksema koji čine par antonima.

Na primjer, pojmovno-značenjska cjelina *male-female/muško-žensko*, iskazivat će se nešto drugačijim kombinacijama antonimijskih konstrukcija nego što će to biti slučaj s pojmovno-značenjskom cjelinom *hot-cold/toplo-hladno*. Prisjetimo se primjera izdvojenih za ilustraciju para antonima *male-female*:

„Gender is a binary - *male* and *female*.“

„It did not matter whether the respondents were *male* or *female*.“

„Those who changed their biological sex from *male* to *female*.“

U gore navedenim primjerima za pojmovno-značenjsku cjelinu *male-female* mogu se uočiti tri različite antonimijske konstrukcije koje omogućuju iskaz triju različitih suprotnih značenja mogućih u odnosu između antonima *male* i *female* u ovdje izdvojenim kontekstima jezične uporabe.

Prvi primjer iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline ostvarena u kontekstu jezične uporabe, i to u jednakoj mjeri, s obzirom na prisutnost riječi *and* koja ih povezuje u sintagmatski odnos. Sintaktičkim ulančavanjem antonima i veznika stvorena je sintagma 'X and Y', pohranjena u pojmovni sustav govornika, putem koje se prenosi ovo suprotno značenje.

Drugi primjer donosi antonimijsku konstrukciju 'both X and Y', čije je značenje jednako kao i značenje prethodnoga primjera, ali s naglašenijim uključivanjem obaju polova pojmovno-značenjske cjeline u konačno značenje.

Treći primjer donosi antonimijsku konstrukciju 'from X to Y'. Ovaj je primjer zanimljiv zbog toga što iskazuje da pojmovno-značenjska cjelina *male-female* ima polove između kojih se može graditi značenjski prostor. S obzirom na to, u kontekstu jezične uporabe može se iskazati da je neka osoba između vrijednosti leksikaliziranih u *male* i *female*. Što taj prostor jest može se razumjeti samo na temelju govornikova znanja o svijetu. Znanje o svijetu u ovome slučaju nalaže da postoje dva pojma za spol. Znanje o jeziku nalaže da su ti pojmovi leksikalizirani kao *male* i *female* i da ta dva leksema stupaju u točno određene sintagmatske odnose s drugim leksemima jezičnoga sustava. Međutim, kada uzmemo u obzir društvene promjene koje dovode do sve veće vidljivosti rodne raznolikosti među ljudima, postat će jasno da je binarni odnos suprotnosti *male-female* ponekad nedostatan za denotaciju svih suvremenih društvenih pojava vezanih uz spol i rod.

S istim se pitanjem suočio i Lyons (1977:278-279) pa je značenjski prostor između antonima *male-female* objasnio putem stupnjevitosti, i to tako da se uobičajeno nestupnjeviti antonimi ponekad mogu rabiti kao stupnjeviti (npr. „X is more male than female“). Tomu je tako jer se neki ljudi ne mogu zadovoljavajuće klasificirati kao 'muško', odnosno 'žensko', s obzirom na izvanjezičnu stvarnost (Lyons 1977:279). Lyons (1977:279) tvrdi da je uporaba stupnjevitosti kod inherentno nestupnjevitih antonima poput *male-female* samo privremena modifikacija jezičnoga sustava, ali ne i njegova norma, te da ta mogućnost ne smije implicirati da ne postoji jasna razlika između stupnjevitih i nestupnjevitih antonima.

„But there are occasions when we will grade a pair of normally ungradable antonyms, because we do reject their interpretation as contradictories. 'Male' and 'female' are obvious examples. (...) But in cases like this, we are modifying the language system, if only temporarily.“ (Lyons 1977:278-279)

Međutim, iako je ovdje riječ o privremenoj modifikaciji jezičnoga sustava, ne trebamo li se zapitati zašto ona uopće postoji ako ju sam sustav nije proizveo kako bi zadovoljio potrebe svojih govornika? Ako je neka pojavnost dijelom jezičnoga sustava, tada ne bi smjelo biti rasprave o tome je li ona njegova modifikacija ili nije. Svaka modifikacija je dio jezičnoga sustava budući da postoji te se stoga mora uzeti u obzir u svakom temeljitom istraživanju toga sustava. U ovome slučaju je modifikacija sastavni dio znanja o pojmovno-značenjskoj cjelini *male-female*, zbog čega je i sastavnim dijelom jezične uporabe engleskoga jezika koja uključuje lekseme *male* i *female*. Stoga smatramo da ovdje nije riječ o slučajnoj i izoliranoj jezičnoj pojavnosti koja odskače od nekakve zadane norme, nego o sastavnome dijelu te norme. Stupnjevitost je dio znanja o jeziku i znanja o svijetu povezanog sa značenjskom cjelinom *male-female*, ali i *muško-žensko*. Ista svojstva mogli smo vidjeti i kod drugih primjera 'inherentno' nestupnjevitih parova antonima, poput *day-night/dan-noć* i *boy-girl/dječak-djevojčica*.

Prisjetimo li se primjera iz hrvatskoga za značenjsku cjelinu *muško-žensko*, vidjet ćemo podudarnost u iskazanim značenjima:

„Bili vi *muško* ili *žensko*, ovo je trening prilagođen svima.“

„Ako se javi potpuna partenogeneza tada se iz neoplođenih jajašaca leže i *muško* i *žensko* potomstvo.“

„To nit je *muško*, nit je *žensko* ... On je siromah neka nova vrsta.“

Posljednji primjer („To nit je muško, nit je žensko ... On je siromah neka nova vrsta.“) vraća nas raspravi o važnosti uzimanja u obzir znanja o svijetu kada govorimo o znanju o jeziku, budući da se ovdje iskazuje stvaran proces biološke preobrazbe iz jednoga u drugi spol, koji današnjim govornicima nije strana, izolirana pojavnost, već sastavni dio moguće stvarnosti.

Pogledamo li još jedan primjer, vidjet ćemo da se antonimijske konstrukcije ponavljaju jednako kao i suprotna značenja, ali i da postoje neke razlike s obzirom na prirodu pojmovno-značenjske cjeline i razinu konvencionaliziranosti kombinacija njezinih antonima i antonimijskih konstrukcija. Prikazat ćemo neke primjere jezične uporabe para antonima *hot-cold* iz korpusa COCA:

„they ran *hot* and *cold*“

„a mixture of *cool* logic and *hot* ideology“

„the room was *not too hot* and *not too cold*“

„breakfast consisted of *hot* or *cold* cereal“

„whether *cold* weather lasts or *hot* weather hits suddenly“

U prvome primjeru prepoznamo antonimijsku konstrukciju 'X and Y', koja u ovome slučaju znači da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline *hot-cold* ostvarena. Drugi primjer donosi istu antonimijsku konstrukciju, ali uz jednu zanimljivu razliku. Umjesto leksema *cold* se javlja leksem *cool*. Suprotno značenje koje se ovdje iskazuje opet je ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali je umjesto leksema *cold* uporabljen leksem *cool*. Zamjena leksema *cold* leksemom *cool* uvjetovana je konvencionaliziranom kolokacijom 'cool logic'. Značenje iskaza se zadržava u domeni pojmovno-značenjske cjeline *hot-cold*, ali je uporabom pridjeva *cool* cjelina prikazana kao raspon između toploga i hladnoga. Između polova pojmovno-značenjske cjeline postoji značenjski prostor koji se može ispuniti, odnosno iskazati, i drugim leksemima koji pripadaju ovoj cjelini, kao što je *cool*.

O ovakvim su primjerima pisali Jones et al. (2012:43-70) kao o nekanonskim antonimima (*non-canonical antonyms*), onima koji umjesto konvencionaliziranog para leksema suprotnih značenja, poput *hot-cold*, jedan član para vezuju uz sinonim drugoga člana para, pa se u jezičnoj uporabi javlja *hot-cool* umjesto *hot-cold*, budući da su *cold* i *cool* sinonimi. Ovaj se pogled na antonimiju argumentira putem leksičko-kategorijskoga pristupa značenju na temelju kojega je, autori tvrde, izgrađen prvi WordNet (Jones et al. 2012:44). U ključu ovoga pristupa antonimija se definira na sljedeći način:

„The lexical-categorical view of antonymy holds that antonym relations are represented as part of the lexical entries of the opposed words, and consequently that such relations are stable properties of the words. Princeton WordNet follows this view of antonymy in that it holds that lexical opposites are of two discrete types: direct and indirect antonyms.“ (Jones et al. 2012:44)

Na temelju gornje definicije možemo zaključiti da se par antonima *hot-cold* može smatrati izravnom antonimijom (*direct antonymy*), dok je par *hot-cool* primjer neizravne antonimije (*indirect antonymy*):

„(...) the indirect ones are semantically opposed by virtue of being members of the direct antonyms' conceptual synonym sets.“ (Jones et al. 2012:44)

Gross i Miller (1990:268) ovakvu uporabu objašnjavaju na temelju para antonima *wet-dry*. Temeljem istraživanja parova antonima u WordNetu, autori zaključuju da se leksem *wet* može opisati kao suprotan leksemima *parched* i *arid*, dok se leksem *dry* može opisati kao suprotan leksemima *damp* i *moist*, budući da *parched* i *arid* predstavljaju pojmovne sinonime leksema *dry*, a *damp* i *moist* pojmovne sinonime leksema *wet*. No, ovdje ne bismo išli tako daleko da par leksema kao što je *wet-arid* nazovemo antonimima. Ono što vidimo kao mogućnost je da bi se taj par leksema mogao pojaviti u jezičnoj uporabi kao primjer antonimije kada bi kontekst jezične uporabe to omogućio. Dakle, par *wet-arid* morao bi biti umetnut u konvencionaliziranu antonimijsku konstrukciju putem koje bi iskazao neko konvencionalizirano suprotno značenje. Kada bi došlo do takve jezične uporabe, par leksema *wet-arid* mogli bismo smatrati rubnim primjerom kategorije antonimije, baš kao što je slučaj s parom *hot-cool*.

Vratimo li se primjeru „a mixture of *cool* logic and *hot* ideology“, uočiti ćemo još jedan element koji valja rasvijetliti u ključu razumijevanja antonimijskih konstrukcija.

Naše istraživanje pokazuje da do ovakvog povezivanja leksema u odnos suprotnosti dolazi uslijed drugačijih potreba jezične uporabe koja se usklađuje s kontekstom situacije i znanjem o svijetu, koje se ogleda u jezičnome materijalu koji je govorniku na raspolaganju. Promotrimo li ovaj primjer još jednom, vidjet ćemo da se odnos suprotnosti u njemu zapravo gradi između leksema *logic* i *ideology*, i to uz pomoć konvencionalizirane značenjske suprotnosti između *hot* i *cold*, koja je proširena u neizravnu antonimiju *hot-cool*. S obzirom na visoku razinu konvencionaliziranosti kolokacije 'cool logic', jasno je da je govornik odlučio uporabiti leksem *cool*, a ne leksem *cold* u iskazivanju suprotnosti između leksema *logic* i *ideology* koje leksemi *hot* i *cool* modificiraju.

Ovakva uporaba antonimije je česta, što je uvidio još i Jones (2002) u svome istraživanju antonimije u kontekstu novinskih članaka. Kao što smo već spomenuli unutar same analize primjera iz korpusa, prema Jonesu (2002:300) se ovaj tip antonimije naziva pomoćnom antonimijom (*ancillary antonymy*): jedan visoko konvencionalizirani par antonima pomaže u gradbi suprotnoga značenja između dvaju leksema koji nisu konvencionalizirani kao antonimi, ali imaju neke karakteristike koje se mogu pojmiti kao suprotne. Tada konvencionalizirana antonimija omogućuje gradbu nove nekonvencionalizirane antonimije. Međutim, valja istaknuti da je supojavljivanje leksema *hot-cold* frekventnije od supojavljivanja *hot-cool*, što ide u prilog tvrdnji da su *hot-cold* prototipičniji članovi kategorije antonimije.

Pogledamo li i treći primjer („the room was not too *hot* and not too *cold*“), vidjet ćemo da se otvara značenjski prostor između polova *hot* i *cold*. Antonimijska konstrukcija 'not too *hot* and not too *cold*' može se shematski prikazati kao 'not too X and not too Y', što nam daje antonimijsku konstrukciju na pojmovnoj razini. Korpusni podatci pokazali su da se značenje ove antonimijske konstrukcije – da nijedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren, već da je umjesto njih ostvareno neko drugo svojstvo slično njihovima koje pripada istoj cjelini – javlja i u konstrukcijama 'not X, not Y' te 'neither X nor Y'. Prostor koji se otvara između polova ove pojmovno-značenjske cjeline omogućuje uporabu nekog drugog leksema za precizan iskaz značenjske suprotnosti koja se javlja u izvanjezičnoj stvarnosti.

Posljednja dva primjera donose antonimijske konstrukcije 'hot or cold' ('X or Y'), kojima se iskazuje da je samo jedan pol pojmovno-značenjske cjeline ostvaren u jednome trenutku, a drugi nije.

Ovdje valja napomenuti da su antonimijske konstrukcije izolirane u ovoj korpusnoj analizi vrlo slične onima koje se javljaju kod Mettingera (1994) i kod Jones et al. (2012), ali da su ovdje proširene i na druge vrste riječi, ali i na neke druge konstrukcije.

Zanimljivo je da se antonimijske konstrukcije javljaju u uporabi svih vrsta riječi, ali u drugačijemu obujmu. Tako engleski pridjevi pokazuju daleko najveći raspon antonimijskih konstrukcija (29), dok se engleske prepozicije javljaju tek u njih četiri. Možemo zamijetiti da što ima više dostupnih antonimijskih konstrukcija, to je pojmovno-značenjska cjelina konvencionaliziranija, i to su njezini polovi prototipičniji antonimi.

Dakle, prototipičniji antonimi javljaju se u većemu broju antonimijskih konstrukcija dostupnih za iskazivanje suprotnih značenja. No, unatoč velikome broju antonimijskih konstrukcija koje govornicima engleskoga stoje na raspolaganju (29 za pridjeve, 10 za glagole, 8 za imenice, 9

za priloge, 4 za prepozicije), one se prema značenju koje iskazuju mogu svesti na svega četiri glavna, ili temeljna, suprotna značenja. Određena će antonimijska konstrukcija iskazati jedno od četiri temeljna suprotna značenja s nekim specifičnim dodatnim svojstvom karakterističnim za lekseme koji se nalaze u samoj konstrukciji, ali i za sam kontekst jezične uporabe, poput metaforičkoga značenja ili stupnjevitosti.

U sintezi antonimijskih konstrukcija i pojmovno-značenjskih cjelina (konvencionaliziranih parova antonima) prepoznajemo međuovisnost sintagmatske i paradigmske razine u iskazivanju i razumijevanju značenja iskaza. Ta sinteza je zapravo ogledalo sveze između znanja o jeziku i znanja o svijetu, što nas vraća značenjskome trokutu kako ga je nadogradila Žic Fuchs (1991:128). Autorica kroz sintezu paradigmskih i sintagmatskih odnosa uvodi spregu znanja o jeziku i znanja o svijetu kao sastavni dio svakoga leksema i zaključuje da je značenje proces koji se stalno odvija između leksema, leksičkoga koncepta i denotatuma. Dakle, svaka pojmovno-značenjska cjelina obuhvaća dva osnovna leksema, iza kojih na pojmovnoj razini stoji leksički koncept koji denotira neku pojavnost iz govorniku poznate stvarnosti. Svaki pak leksem stupa u sintagmatske odnose s drugim leksemima svoga jezičnog sustava, i to prema točno određenim pravilima. U vidu parova antonima, odnosno njihovih pojmovno-značenjskih cjelina, sintagmatski se odnosi stvaraju u obliku antonimijskih konstrukcija koje su, ponavljamo, dio pojmovnoga sustava govornika, točnije, dio kategorije značenjske suprotnosti.

Ova međuovisnost sintagmatske i paradigmske razine ukazuje na kompleksnost antonimije kao jezične i pojmovne pojavnosti i na njezinu svrhovitost u istraživanju sveze između jezika, mišljenja i stvarnosti, koja bilježi povijest još od antičke filozofije.

6.4. Struktura pojmovno-značenjske cjeline

Korpusna analiza pokazala je da se antonimija kao kategorija značenjske suprotnosti ostvaruje u jezičnoj uporabi putem jasno strukturiranih jezičnih obrazaca koji upućuju na strukturu pojmovne razine te kategorije. Primjeri proizašli iz ove analize upućuju na to da se antonimija pojmovno može podijeliti na pojmovno-značenjske cjeline.

Pojmovno-značenjska cjelina se ovdje odnosi na značenje koje se gradi u međuodnosu dvaju suprotstavljenih leksema. Dakle, svaki par antonima tvori jednu pojmovno-značenjsku cjelinu koja ima dva pola. Svaki član para antonima predstavlja jedan pol pojmovno-značenjske cjeline. Na primjer, par antonima *živ-mrtav* tvori zasebnu pojmovnu/značenjsku cjelinu čiji su polovi *živ* s jedne strane i *mrtav* s druge strane. Stoga se svaki par antonima u korpusnoj analizi opisuje kao pojmovno-značenjska cjelina sastavljena od dvaju polova između kojih se gradi odnos značenjske suprotnosti neke vrste putem smještanja polova u okvire određenih antonimijskih konstrukcija.

Pojmovno-značenjske cjeline uopćeno možemo razumjeti kao načelo jedinstva suprotnosti koje je postavio Heraklit (vidi Potpoglavlje 2.1). Jedinstvo suprotnosti nalaže da svaki odnos suprotnosti ima dvije strane, dvije krajnje točke koje su značenjski suprotstavljene. Te krajnje točke ovdje nazivamo polovima. Ti su polovi u stalnom procesu izmjene s obzirom na to da „sve teče“. Primjeri kojima je Heraklit opisao jedinstvo suprotnosti pokazuju fizičke manifestacije takve izmjene (npr. *dan-noć*, *život-smrt*, *toplo-hladno*). Mi ovdje smatramo da se takav fizički odnos, kao što je na primjer odnos između *toplo* i *hladno* kada predstavljaju temperaturu, može prenijeti i na apstraktne pojavnosti koje pokazuju svojstva suprotnosti. U tom smislu razlikujemo pretvorbe polova fizičkih pojavnosti, poput one između *day* i *night* u primjeru „Time speeds by, *night* turns to *day*“ i pretvorbe polova apstraktnih pojavnosti poput one između *friendly* i *hostile* u primjeru „Her demeanor transformed from slightly *hostile* to very *friendly*“.

Svaka pojmovno-značenjska cjelina sastavljena je od značenja koja antonimi nose pojedinačno kao leksemi, ili leksički pojmovi, ali i zajedno u paradigmatškoj svezi. Dakle, kada govorimo o strukturi i značenju pojedine pojmovno-značenjske cjeline, govorimo o 1) značenjima leksema koji predstavljaju njezine polove, 2) o pojmovima koje ti leksemi predstavljaju u jezičnome sustavu, 3) o sintagmatskim odnosima u koje ti leksemi mogu stupati u skladu s gramatičkim pravilima jezičnoga sustava i 4) o paradigmatškim odnosima u koje mogu stupati

s drugim leksemima jezičnoga sustava s obzirom na procese opojmljivanja i konvencionalizacije.

Svaka pojmovno-značenjska cjelina sastoji se od dva suprotstavljena pola koja su konvencionalizacijom dovedena u odnos suprotnosti. Ti su polovi naučeni ili stečeni, i to upravo kao dva pola iste cjeline, koja se suprotstavljaju prema određenim karakteristikama kako njih samih, tako i cjeline koju tvore. Pojam konvencije nije samo „odraz jezika viđenog kao kognitivne pojavnosti ili sposobnosti“, nego i „pojavnost od središnje važnosti za ljudsku komunikaciju“ (Žic Fuchs et al. 2013). Konvencionalizacija se ovdje odvija na razini parova antonima koji tvore pojmovno-značenjsku cjelinu. Zahvaljujući njihovoj konvencionalizaciji, u smislu leksičkoga značenja, ali i sintaktičkih sveza u koje stupaju međusobno i s elementima antonimijskih konstrukcija, omogućeno je iskazivanje različitih tipova značenjske suprotnosti. Nadalje, sama konvencionalizacija ne odvija se samo na razini jezika, nego i na razini kulture i društva (Grubišić 2017:491). Konvencije koje se stvaraju u jeziku, dakle, ovise o društvenim, kulturnim i pragmatičkim čimbenicima, koji u slučaju pojmovno-značenjskih cjelina određuju strukturu i jezičnu uporabu njihovih polova.

S obzirom na ovdje provedene pretrage korpusa engleskoga i hrvatskoga jezika, ustanovljeno je da se mogu izolirati četiri tipa pojmovno-značenjskih cjelina s obzirom na koje možemo podijeliti različite parove antonima.

Budući da struktura svake pojmovno-značenjske cjeline ovisi o paradigmatskim i sintagmatskim odnosima u koje mogu stupati njezini polovi, jasno je da će se značenjske cjeline razlikovati prema vrstama tih odnosa, to jest prema tome koji leksem može stupiti u koji sintagmatski i paradigmatski odnos u skladu s pravilima jezičnoga sustava kojemu pripada. Stoga, kako bismo vodili računa o objema vrstama odnosa, pojmovno-značenjske cjeline smo podijelili s obzirom na vrstu riječi kojoj pripadaju njihovi polovi. Razlog zašto ih nismo nazvali imeničkim, glagolskim i pridjevskim antonimima, kako je u jednoj od svojih klasifikacija predložila Šarić (2007:83), je taj što bi takva klasifikacija stavila naglasak na gramatičke, odnosno sintagmatske odnose između parova leksema. Nama je ovdje cilj naglasiti prvenstvo pojmovne razine u gradbi odnosa suprotnosti, a pojmovna razina uključuje ne samo vrstu riječi i sintagmatske odnose, nego i značenjske domene iz kojih pojmovi leksikalizirani tim vrstama riječi proizlaze. Stoga sljedeću podjelu pojmovno-značenjskih cjelina smatramo prikladnijom za opis antonimije u okviru kognitivne lingvistike:

- 1) prostorno-vremenski odnosi (npr. *up-down*, *gore-dolje*)

- 2) kvalitativna određenja (npr. *hot-cold, toplo-hladno*)
- 3) radnje/aktivnosti (npr. *come-go, doći-otići*)
- 4) entiteti i pojavnosti (npr. *man-woman, muškarac-žena*)

U nastavku će biti razložene četiri pojmovno-značenjske cjeline s primjerima jezične uporabe engleskoga i hrvatskoga jezika. Svaka će cjelina biti objašnjena s obzirom na parove antonima koji joj pripadaju, antonimjske konstrukcije u kojima se javljaju i tip suprotnoga značenja koje iskazuju.

6.4.1. Pojmovno-značenjska cjelina prostorno-vremenskih odnosa

U jezičnoj uporabi engleskoga i hrvatskoga pojmovno-značenjska cjelina prostorno-vremenskih odnosa ostvaruje se putem priloga i prijedloga koji se konvencionalno nalaze u parovima suprotnih značenja. Od ovdje analiziranih parova antonima, ovoj skupini pripadaju sljedeći parovi engleskih i hrvatskih antonima: *above-below/iznad-ispod, close-distant/blisko-daleko, front-back/sprijeda-straga, here-there/ovdje-ondje/tu-tamo, left-right/lijevo-desno, near-far/blizu-daleko, north-south/sjever-jug, east-west/istok-zapad, forward-backward/naprijed-natrag, up-down/gore-dolje*.

Pojmovno-značenjska cjelina prostorno-vremenskih odnosa pokazuje raspon antonimijskih konstrukcija sljedećega tipa:

Za engleski jezik: 'X and Y'/'both X and Y', 'whether X or Y'/'X or Y', 'X, not Y', 'from X to Y', 'between X and Y', 'X, but Y' i 'X vs. Y'

Za hrvatski jezik: 'X i Y', 'X ili Y', 'niti X niti Y', 'X, a ne Y', 'ne X nego Y', 'X postane Y' te posebnu konstrukciju 'tako X, a tako Y'.

Značenja koja se iskazuju putem nabrojanih antonimijskih konstrukcija ne razlikuju se s obzirom na jezični sustav. Tako će, na primjer, antonimijska konstrukcija 'X and Y' u engleskome iskazivati isto suprotno značenje kao i antonimijska konstrukcija 'X i Y' u hrvatskome jeziku.

Međutim, zamijećene su neke razlike u tome koje se konstrukcije javljaju u jednome, ali ne u drugome jeziku. Na primjer, konstrukcije 'between X and Y', 'from X to Y' i 'X vs. Y' javljaju se u engleskome jeziku za ovu pojmovno-značenjsku cjelinu dok u hrvatskome nisu pronađene

među pregledanim primjerima u korpusu. Isto tako, konstrukcije 'niti X niti Y', 'ne X nego Y' i 'X postaje Y' nisu pronađene u engleskome korpusu za primjere iz ove pojmovno-značenjske cjeline. To dakako ne znači da govornici engleskoga jezika ne mogu izgraditi iskaz poput 'not near but far' ili da govornici hrvatskoga ne mogu iskazati nešto poput 'od gore do dolje', ali takve primjere jezične uporabe ne bismo smatrali visoko konvencionaliziranima.

Dakle, i kada govorimo o odnosima suprotnosti zamjećujemo da prostorno-vremenski odnosi igraju izrazito važnu ulogu u jezičnoj uporabi ne samo antonimije, nego cjelokupnoga jezika, a u teorijskome okviru kognitivne lingvistike smatraju se temeljnim ljudskim kategorijama. Utjelovljeno iskustvo nam kao govornicima bilo engleskoga bilo hrvatskoga omogućuje da percepciju prostora prenesemo na percepciju vremena i na druge značenjske domene. Koja domena će biti kako opojmljena dakako ovisi o kulturi u kojoj se njezina gradba odvija. No, ovakvo poimanje se već javlja u okvirima tradicionalne semantike, koja prostorno-vremenske odnose zapravo klasificira kao odnose direkcionalne opozicije (Lyons 1977:281, Cruse 1986:223). Tako Lyons kaže da su odnosi direkcionalne opozicije

„[...] all-pervasive in both the grammatical and the lexical structure of languages; it is central to the analysis of the grammatical categories of tense, aspect and case and the personal demonstrative pronouns, and it is the basis of much that we might think of as metaphorical in the use of particular lexemes and expressions.“ (Lyons 1977:281-282)

Kroz primjere iz ove skupine vidjeli smo da antonimi koji označavaju prostorno-vremenske odnose mogu biti metaforički prošireni kao kod, na primjer, *left-right* i *lijevo-desno* za političke struje („Politicians want to keep us divided on the *left* and the *right*“, „U vlasti nije došlo ni do kakve promjene već 14 godina, samo se smjenjuje *desno* i *lijevo* krilo iste oligarhije.“).

Iz ovdje provedenog istraživanja proizašlo je da parovi antonima koje smo klasificirali kao tip pojmovno-značenjske cjeline prostorno-vremenskih odnosa pokazuju ne samo odlike direkcionalnosti, deikse i metaforičnosti, nego da ponekad pokazuju i svojstva stupnjevitosti, odnosno skalarnosti, kao što pokazuje primjer „They extended from just *above* its shoulders to just *below* its waist“, i to uz uporabu antonimijske konstrukcije 'from X to Y' u engleskome i 'od X do Y' u hrvatskome.

Sljedeća pojmovno-značenjska cjelina pokazat će kako kvalitativna određenja pojavnosti često ovise o odnosima suprotnosti.

6.4.2. Pojmovno-značenjska cjelina kvalitativnih određenja

Pojmovno-značenjska cjelina kvalitativnih određenja obuhvaća primjere antonima koji pripadaju pridjevima. Pridjevi su ujedno vrsta riječi koja se u tradicionalnoj semantici smatrala osnovom antonimije (Novikov 1973, Lyons 1977:279, Cruse 1986:204) i to zbog mogućnosti stupnjevanja (vidi poglavlje 3.2).

Od ovdje analiziranih parova antonima, pojmovno-značenjskoj cjelini kvalitativnih određenja pripadaju sljedeći parovi engleskih i hrvatskih antonima: *beautiful-ugly/lijepo-ružno*, *big-small/veliko-malo*, *black-white/crno-bijelo*, *dead-alive/živ-mrtav*, *light-dark/svijetlo-tamno*, *friendly-unfriendly/friendly-hostile/prijateljski-neprijateljski*, *good-bad/dobro-loše*, *happy-unhappy/sretno-nesretno*, *high-low/visoko-nisko*, *hot-cold/toplo-hladno*, *male-female/muško-žensko*, *married-single/oženjen-neoženjen*, *old-young/staro-mlado*, *open-closed/otvoreno-zatvoreno*, *rich-poor/bogato-siromašno*, *strong-weak/jako-slabo*.

Za pojmovno-značenjsku cjelinu kvalitativnih određenja možemo zaključiti da se ostvaruje putem pridjeva u engleskome i u hrvatskome jeziku te da u gradbi značenja rabi sljedeće antonimijske konstrukcije:

Za engleski jezik: 'X or Y', 'either X or Y', 'neither X nor Y', 'whether X or Y', 'X rather than Y', 'not X, but Y', 'X, not Y', 'X, but Y', 'X and Y', 'both X and Y', 'X and Y alike', 'X as well as Y', 'X versus Y', 'X, Y and Z' i 'from X to Y'.

Za hrvatski jezik: 'X ili Y', 'X, a Y', 'bilo X ili Y', 'i X i Y', 'X i Y', 'X, ne Y', 'X, ali ne i Y', niti X niti Y', 'X postaje Y' i 'od X do Y'.

Možemo primjetiti doista širok raspon antonimijskih konstrukcija koje su dostupne pojmovno-značenjskoj cjelini kvalitativnih određenja. Za engleski jezik je tako dostupan raspon od ukupno petnaest antonimijskih konstrukcija, dok je hrvatskome jeziku dostupno njih deset. Nadalje, ono što je često u primjerima iz ove pojmovno-značenjske cjeline je pojava stupnjevitosti, odnosno otvaranja prostora između polova kako bi se ostvarilo neko značenje koje je kvalitativno između njih.

U engleskome jeziku stupnjevitost se najčešće ostvaruje putem antonimijske konstrukcije 'from X to Y', putem komparacije pridjeva, ali i putem modifikacije antonima leksemima poput *very* i *too*.

U hrvatskome do stupnjevitosti polova pojmovno-značenjske cjeline najčešće dolazi uporabom antonimijske konstrukcije 'od X do Y', zatim komparacijom pridjeva te uporabom predmodifikatora *nešto* (npr. *nešto* mlađe).

U oba se jezika javlja i pomoćna antonimija (Jones 2002:300) kao sredstvo kojim se odnos suprotnosti gradi između leksema koji često nisu konvencionalizirani antonimi putem već konvencionaliziranih parova leksema suprotnih značenja.

6.4.3. Pojmovno-značenjska cjelina radnje ili aktivnosti

Pojmovno-značenjska cjelina radnje ili aktivnosti ostvaruje se glagolima u engleskome i u hrvatskome jeziku. Prema klasifikaciji tradicionalne semantike, glagoli se kao antonimi nalaze u skupini binarnih nestupnjevutih i direkcionalnih antonima (Lyons 1977:281, Cruse 1986:223). Cruse (1986:226) u svom proširenju terminologije o značenjskim odnosima suprotnosti glagole još smješta u skupinu reverzije (*reversives*), za što daje primjer *enter-exit*.

Međutim, kao vrsta riječi, glagoli nisu bili dovoljno zastupljeni u pregledima i radovima vezanima uz značenjske odnose suprotnosti. Ovdje smatramo da je važno osvrnuti se na njih kao sastavni dio sustava kako engleskoga tako i hrvatskoga jezika kako bi cjelokupna slika značenjskih odnosa suprotnosti bila nešto jasnija.

Važnost osvrta na radnje ili aktivnosti proizlazi iz činjenice da su one sastavni dio ljudskoga tjelesnoga iskustva, koje je važno za opojmljivanje mnogih pojavnosti, osobito apstrakcija temeljenih na fizičkoj aktivnosti. Iako se ovakvo poimanje veže uz teorijski okvir kognitivne lingvistike, ono je ipak nešto ranijega datuma. I sam Lyons je, na tragu Ogdenove (1932) analize odnosa suprotnosti, otvorio pitanje o važnosti direkcionalne suprotnosti, ali i odnosa suprotnosti općenito, u ljudskoj gradbi znanja:

„Furthermore, it may well be that our understanding, not only of directional opposition, but of opposition in general, is based on some kind of analogical extension of distinctions which we first learn to apply with respect to our own orientation and the location or locomotion of other objects in the external world.“ (Lyons 1977:282)

Stoga ćemo ovdje navesti parove glagola engleskoga i hrvatskoga jezika koji pripadaju pojmovno-značenjskoj cjelini radnje i aktivnosti: *arrive-depart/stići-poći*, *buy-sell/prodati-kupiti*, *come-go/doći-otići*, *follow-precede/pratiti-voditi*, *give-take/dati-uzeti*, *hide-reveal/sakriti-otkriti*, *push-pull/gurati-vući*, *win-lose/pobijediti-izgubiti*.

Prebrojimo li antonimijske konstrukcije izdvojene u primjerima jezične uporabe ove pojmovno-značenjske cjeline, vidjet ćemo da ih je manji broj dostupan za gradbu suprotnih značenja nego što je to bio slučaj s pojmovno-značenjskom cjelinom kvalitativnih određenja ili prostorno-vremenskih odnosa.

Tako su u engleskome jeziku pronađene sljedeće antonimijske konstrukcije: 'X and Y', 'X or Y', 'not X or Y', 'X not Y', 'X, but not Y', 'more X than Y' i 'rather X than Y'.

Za ovu su pojmovno-značenjsku cjelinu u hrvatskome jeziku pronađene sljedeće antonimijske konstrukcije: 'X, a Y', 'X i Y', 'i X i Y', 'X ili Y' i 'ni X ni Y'.

Zanimljivo je zamijetiti da se samo u jednome primjeru jezične uporabe za ovu pojmovno-značenjsku cjelinu javlja pomoćna antonimija (192: „Hrvatska vlada se ponaša poput Superhika - *uzmi* siromašnima i *daj* bogatima.“), koja je u pojmovno-značenjskoj cjelini kvalitativnih određenja bila znatno češća. Također, u niti jednome primjeru pojmovno-značenjske cjeline radnje ili aktivnosti nije pronađena stupnjevitost, niti bilo kakvo drugo otvaranje prostora unutar pojedine pojmovno-značenjske cjeline između njezinih polova. Dakle, čini se da glagoli s obzirom na svoju sintaktičku strukturu, ali i važnost u opojmljivanju stvarnosti kroz fizičku aktivnost, djeluju na binaran i nestupnjevit način.

U sljedećoj ćemo pojmovno-značenjskoj cjelini vidjeti kakvu ulogu značenjska suprotnost igra u gradbi značenja vezanoga uz entitete, i koliko je to značenje slično ili različito od prethodno opisanih cjelina.

6.4.4. Pojmovno-značenjska cjelina entiteta i pojavnosti

Pojmovno-značenjskoj cjelini entiteta i pojavnosti pridodali smo parove antonima koji pripadaju imenicama, budući da se već u preliminarnom pregledu korpusa pokazalo da se različite vrste riječi javljaju u nešto drugačijim kombinacijama antonimijskih konstrukcija i suprotnih značenja. Tako smo već vidjeli razlike u sintagmatsko-paradigmatskoj strukturi između glagola, pridjeva i priloga, a sada ćemo vidjeti koje su sličnosti i razlike imenica koje tvore parove antonima u odnosu na ostale vrste riječi uključene u analizu.

Od ovdje analiziranih parova antonima, ovoj skupini pripadaju sljedeći parovi engleskih i hrvatskih antonima: *boy-girl/dječak-djevojčica*, *day-night/dan-noć*, *friend-enemy/prijatelj-*

neprijatelj, life-death/život-smrt, love-hate/ljubav-mržnja, war-peace/rat-mir, top-bottom/vrh-dno, man-woman/muškarac-žena.

Za pojmovno-značenjsku cjelinu entiteta i pojavnosti pronađene su sljedeće antonimijske konstrukcije za engleski jezik: 'X and Y', 'X and Y alike', 'X, not Y', 'X or Y', 'whether X or Y', 'neither X nor Y', 'between X or Y', 'X is unlike Y', 'turn X into Y' i 'from X to Y'.

Za hrvatski su jezik pronađene sljedeće antonimijske konstrukcije: 'X ali ne i Y', 'X ili Y', 'X i Y', 'i X i Y', 'ni X ni Y', 'kako X tako X', 'češće X nego Y', 'više X nego Y', 'ne samo X, nego i Y', 'pretvoriti X u Y', 'između X i Y', 'iz X u Y', 's X na Y' i 'od X prema Y'.

Možemo zamijetiti da je raspon antonimijskih konstrukcija dostupnih pojmovno-značenjskoj cjelini entiteta i pojavnosti širi nego što je to bio slučaj kod pojmovno-značenjske cjeline radnje i aktivnosti. Čini se da je to zato što su entiteti i pojavnosti pojmovno konkretniji od radnji, to jest da su iskustveno bliži zahvaljujući svojoj dostupnosti ljudskim osjetilima. Ovakva svojstva dostupnosti šire se na apstraktne pojavnosti, poput *života* i *smrti*, koje se mogu opojmiti zasebno, u međudnosu, ali i kao dva pola koja omeđuju značenjski prostor unutar kojega se omogućuje iskazivanje novih značenja vezanih uz same polove, ponekad i putem stupnjevitosti (npr. „Neither *death*, nor *life*, nor anything else in all creation, will be able to separate us.“ i „Završava prijelazom iz *smrti* u vječni *život*.“).

Također možemo zamijetiti i neke razlike između antonimijskih konstrukcija dostupnih engleskome, odnosno hrvatskome jeziku. Konstrukcije pronađene za hrvatski razgranatije su od onih pronađenih za engleski jezik, i više ih je. Za hrvatski je tako izdvojeno četrnaest, a za engleski jezik deset antonimijskih konstrukcija. Međutim, kao i u prethodno analiziranim pojmovno-značenjskim cjelinama, značenja koja se ostvaruju tim konstrukcijama, to jest u njihovoj sprezi s leksičkim značenjima pojedinih antonima, nisu toliko brojna i čini se da se uvijek mogu svesti na do četiri osnovna značenja.

Ovdje prikazani primjeri iz svih četiriju velikih pojmovno-značenjskih cjelina odabrani su kako bi ilustrirali prirodu tih cjelina u engleskome i hrvatskome jeziku s obzirom na antonimijske konstrukcije i značenja koja su se pojavljivala u pregledanim dijelovima korpusa (COCA i HrWaC).

U raspravi koja slijedi bit će prikazani i neki drugi, rjeđi i nekonvencionalniji primjeri kojima ćemo ilustrirati određene razlike u sustavima engleskoga i hrvatskoga s obzirom na odnose značenjske suprotnosti.

6.4.5 Važnost pojmovno-značenjskih cjelina za pojmovnu određenost antonimije

Prethodno predstavljeni tipovi pojmovno-značenjskih cjelina ukazuju na to da antonimiju u širem smislu možemo klasificirati s obzirom na sintagmatske i paradigmatičke odnose u koje stupaju članovi svakoga para antonima, to jest polovi svake pojedine pojmovno-značenjske cjeline. Takva podjela temelji se na sličnostima i razlikama između odnosa u koje ti polovi, to jest parovi antonima, stupaju međusobno i s drugim članovima jezičnoga sustava kojemu pripadaju. Svaka pojmovno-značenjska cjelina definirana je svojim polovima i njihovim međuodnosima. Na primjer, cjelina *malo-veliko/big-small* opojmljena je putem pojedinih značenja njezinih prototipičnih polova, leksikaliziranih kao *malo* i *veliko*, odnosno *big* i *small*.

Kada govorimo o prototipičnosti polova, dakako da podrazumijevamo one lekseme koji se konvencionalizirano rabe u opisivanju svoje pojmovno-značenjske cjeline. Tako će leksemi *malo-veliko* češće opisivati svoju pojmovno-značenjsku cjelinu nego leksemi *sitno-ogromno*. Isto tako će u engleskome jeziku leksemi *big-small* biti frekventniji u opisu svoje pojmovno-značenjske cjeline nego što će to biti leksemi *huge-tiny*.

Dakle, polovi svake pojmovno-značenjske cjeline su njezini prototipični primjeri putem kojih strukturiramo informacije o toj cjelini, jednako kao što to činimo za značenjske kategorije utemeljene na sličnostima između pojavnosti koje sadrže (Rosch 1978:28). Znamo da je prototip svake kategorije često jezično i kulturno specifičan, što bi značilo da neka pojmovno-značenjska cjelina može iskazivati nešto drugačija značenja u engleskome u odnosu na hrvatski jezik. Sličnosti i razlike u značenjima ovisit će o sintagmatsko-paradigmatičkim svezama između polova pojmovno-značenjske cjeline, odnosno o antonimijskim konstrukcijama dostupnima nekoj pojmovno-značenjskoj cjelini te njihovoj sprezi s leksemima koji čine prototip, to jest polove te cjeline.

Ono što valja naglasiti je da prisutnost jednoga pola uvijek podrazumijeva postojanje, ali ne nužno i prisutnost drugoga pola. Ako je nešto *malo*, onda je takvo u odnosu na nešto što bi bilo ili jest *veliko*, i obrnuto. Ako se neka pojava opisuje leksemom *huge*, tada se podrazumijeva da je ona u suprotnosti s nekom pojavnošću koja bi bila opisana leksemom *tiny*. To bi moglo biti tako jer ti leksemi predstavljaju pojmovno-značenjsku cjelinu *malo-veliko* koju pojmovno određuju značenja različitih leksema koji su konvencionalizacijom određeni da opisuju tu cjelinu. Oni leksemi među njima koji su najfrekventniji, u smislu da se mogu rabiti u najširem rasponu konteksta i za opisivanje najviše pojavnosti, bit će konvencionalizirani kao najtipičniji primjeri te pojmovno-značenjske cjeline, to jest, njezin prototip.

Neke pojmovno-značenjske cjeline suprotnosti obuhvaćaju više leksema koji mogu predstavljati njezine polove, neki od kojih su više, a neki manje konvencionalizirani. U prethodno predstavljenim skupinama primjera vidjeli smo da pojmovno-značenjska cjelina kvalitativnih određenja ima širi raspon dostupnih antonimijskih konstrukcija kojima može iskazivati različita suprotna značenja između parova antonima koji joj pripadaju nego što ima pojmovno-značenjska cjelina radnje ili aktivnosti. Ovdje se valja prisjetiti istaknutosti (*salience*) kao važnoga dijela procesa konvencionalizacije. Ono što je istaknuto (*salient*) za određenu kulturu, bit će opojmljeno te će se jezično izražavati. Ono što nije istaknuto, to je manje važno i neće biti opojmljeno pa ni leksikalizirano:

„Dakle, istaknutost se proteže sustavno i kroz gramatičke sustave, kao i kroz leksik, a *uvijek je odraz kulture, odnosno svjetonazora*“. (Žic Fuchs 2009:36; istakla J. Č.)

Istaknutost (*salience*) pojedinoga para antonima odredit će raspon njegove jezične uporabe te širinu konteksta u kojima se može pojaviti. Ta širina konteksta odredit će i broj antonimijskih konstrukcija putem kojih će pojedini antonimi moći biti jezično ostvareni, što se može razlikovati od jezika do jezika. U prethodno prikazanim primjerima ovakve su razlike zamijećene u antonimima iz pojmovno-značenjske cjeline prostorno-vremenskih odnosa. Tako se antonimi *above-below* u engleskome jeziku javljaju i u značenju stupnjevitosti, dok za antonime *iznad-ispod* u hrvatskome nije pronađeno takvo značenje.

Nadalje, kao što je prikazano u primjerima iz tipa pojmovno-značenjske cjeline kvalitativnih određenja, značenjska cjelina *spola* može se jezično ostvariti putem antonima *muško-žensko*. Isto vrijedi i za englesku značenjsku cjelinu *spola* koja se ostvaruje putem leksema *male-female*. Međutim, uzmemo li u obzir činjenicu da se spol može kategorizirati i kao dva entiteta, tada ćemo ga jezično iskazati parom leksema *man-woman*, odnosno *muškarac-žena*. U prvome primjeru je riječ o tipu pojmovno-značenjske cjeline kvalitativnih određenja putem koje opisno iskazujemo spol, a u drugome primjeru je riječ o pojmovno-značenjskoj cjelini entiteta i pojavnosti kojom imenujemo spol. Upravo zbog činjenice da pojavnosti vanjskoga svijeta, bile one konkretne ili apstraktne, možemo različito kategorizirati s obzirom na ono što želimo jezično iskazati, ovdje smatramo da je termin **pojmovno-značenjska cjelina** prikladan za imenovanje pojmovno određenih parova leksema suprotnih značenja.

Temeljna struktura pojmovno-značenjske cjeline antonimije jednaka je u svim primjerima analiziranim za potrebe ovoga rada. Međusobne sličnosti i razlike ogledaju se u rasponu antonima dostupnih pojedinoj cjelini, što izravno ovisi o njezinoj opojmljenosti. Temeljna

struktura obuhvaća polove predstavljene leksikaliziranim pojmovima te zamišljenu granicu koja ih dijeli. Značenje cjeline prisutno je u svakome leksemu koji u jezičnoj uporabi opisuje neki dio pojmovno-značenjske cjeline kojoj pripada. Dakle, pojam *veličine* podrazumijeva se pri uporabi leksema *veliko*, odnosno *malo*. Pojam *spol* podrazumijeva se pri uporabi leksema *male*, odnosno *female*, ali i *man-woman/muškarac-žena*. Neke različite varijante u gradbi cjelina vidjet ćemo i u analizi upitnika koja slijedi u Poglavlju 7 (npr. u parovima *married-single/oženjen-neoženjen* ili *hide-reveal/sakriti-otkriti*).

Sastavni dio našega razumijevanja pojmovno-značenjskih cjelina suprotnosti su upravo granice koje povlačimo između njihovih polova, neovisno o tome koji je od njih iskazan i o tome koliko ih je dostupno za određenu pojmovno-značenjsku cjelinu. Granica između polova određuje pojmovno-značenjsku cjelinu kao sastavljenu od dvaju suprotstavljenih polova i omogućuje iskazivanje temeljnih suprotnih značenja, i to putem antonimijskih konstrukcija.

6.5. Temeljna značenja antonimije

Temeljeći se na podacima dobivenima korpusnom analizom, uzimajući u obzir pojedine parove antonima engleskoga i hrvatskoga jezika, pojmovno-značenjske cjeline kojima pripadaju te antonimijske konstrukcije u kojima se pojavljuju, moguće je izdvojiti četiri temeljna značenja koja se iskazuju antonimima, i to neovisno o vrsti riječi kojom su leksikalizirani:

- 1) Oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvarena ('X and Y', 'X i Y')
- 2) Jedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline je ostvaren ('X or Y', 'X ili Y')
- 3) Oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvarena, ali je jednoga više od drugoga (more X than Y', 'više X nego Y')
- 4) Nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren ('neither X nor Y', 'ni X ni Y')

Budući da je svaka pojmovno-značenjska cjelina sastavljena od dvaju suprotnih polova, između njih mora postojati granica, zamišljena ili izgrađena s obzirom na znanje o jeziku i znanje o svijetu. Granica između dvaju polova ostvaruje se putem jasno određenih antonimijskih konstrukcija, svaka od kojih omogućuje iskaz određenog suprotnog značenja, to jest vrste suprotnoga odnosa između polova cjeline. Tako u primjeru „Odluke o *životu* i *smrti* nisu prepuštene samo liječnicima“ antonimijska konstrukcija 'X i Y' iskazuje da su oba pola pojmovno-značenjske cjeline *život-smrt* ostvarena u kontekstu jezične uporabe.

Antonimijske konstrukcije predstavljaju konvencionalizirani način razlikovanja polova s obzirom na to što govornik želi iskazati uporabom kojih antonima u kojemu kontekstu. Dakle, govornik će uporabiti onu antonimijsku konstrukciju za određeni par antonima koja će mu omogućiti da iskaže željeno suprotno značenje. Tako će uporabiti antonimijsku konstrukciju 'more X than Y' ako želi iskazati da je X ostvaren u većoj mjeri od Y, kao u primjeru „I'm often more tempted to *take* than to *give*“. Za isti par antonima govornik će odabrati antonimijsku konstrukciju 'X, but not Y' ako želi iskazati da je X ostvaren, a Y nije, kao u primjeru „The P5+1's attitude of "*take* but not *give*" directly led to the failure of the talks“.

Govornik ima slobodu odrediti suprotno značenje između članova para antonima ovisno o kontekstu, ali i ovisno o razini konvencionalizacije kako samih parova, tako i antonimijske konstrukcije koju rabi. Ovisno o tome koju antonimijsku konstrukciju je govornik odabrao, iskazat će jedno od četiri temeljna suprotna značenja.

Prvo temeljno značenje (*oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvorena*) je ujedno i najfrekventnije u engleskome, ali i u hrvatskome jeziku. Najčešće se iskazuje antonimijskim konstrukcijama:

U engleskome 'X and Y', 'both X and Y', 'X and Y alike', 'X as well as Y';

U hrvatskome 'X i Y', 'i X i Y', 'bilo X ili Y', 'ne samo X nego i Y'.

Drugo temeljno značenje (*jedan od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline je ostvaren*) je drugo najfrekventnije u oba jezika, a iskazuje se antonimijskim konstrukcijama:

U engleskome 'X or Y', 'whether X or Y', 'either X or Y', 'X rather than Y', 'X, not Y', 'not X, Y', 'not X, but Y', 'not X, only Y', 'X as opposed to Y';

U hrvatskome 'X ili Y', 'X, a ne Y', 'ne X nego Y'.

Treće temeljno značenje (*oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvorena, ali je jednoga više od drugoga*) je posljednje po frekvenciji u oba jezika, a iskazuje se antonimijskim konstrukcijama:

U engleskome 'X more than Y' i 'more X than Y';

U hrvatskome 'više X nego Y', 'X, a Y'.

Četvrto temeljno značenje (*nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren*) je ujedno i treće po frekvenciji u oba jezika, a iskazuje se antonimijskim konstrukcijama:

U engleskome 'not X, not Y', 'not too X and not too Y' i 'neither X nor Y';

U hrvatskome 'ni X ni Y', 'niti X niti Y'.

Ovdje valja posebno izdvojiti svojstvo stupnjevitosti kao svojstvo suprotnoga značenja koje smo pronašli u svim pojmovno-značenjskim cjelinama osim za radnje i aktivnosti. Osobito je često u pojmovno-značenjskoj cjelini kvalitativnih određenja. Stupnjevitost se posebno izdvaja jer je zabilježena u prvom i trećem temeljnom suprotnom značenju. Tako u primjeru

„Raven was certain he had spent an entire moon hovering between *death* and this *life*, and when he realized that he hadn't, he stared at the ceiling, carefully rebuilding his thoughts“

vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'between X and Y' u iskazivanju stupnjevitosti između polova pojmovno-značenjske cjeline entiteta i pojavnosti *life-death*.

Stupnjevitost kao otvaranje prostora između dvaju polova neke pojmovno-značenjske cjeline iskazuje se zasebnim antonimijskim konstrukcijama:

U engleskome su to 'between X and Y', 'from X to Y', 'X turns into Y', 'in between X and Y', 'X, Y or Z'.

U hrvatskome su to konstrukcije: 'od X do Y', 'X postaje Y', 'X se pretvara u Y'.

Stupnjevitost može iskazivati prvo temeljno značenje i četvrto temeljno značenje. Ako iskazuje prvo, tada uključuje i dva pola pojmovno-značenjske cjeline i značenjski prostor između njih, kao u primjeru „No one has the balls to impeach Obama for they are afraid for he is considered black even though he is not a pure black man. He is half *white* and half *black*, and Barrack Obama Sr. is not his father or real father“.

Ako iskazuje četvrto temeljno značenje, tada su dva pola pojmovno-značenjske cjeline isključena, a konstrukcijom se iskazuje samo prostor između njih, odnosno dio toga značenjskoga prostora, kao u primjeru „He was of average height, neither *dark* nor *light* but somewhere in between“.

Stupnjevitost se ponekad iskazuje i u obliku skale, i to putem strukture nabiranja ('X, Y, and Z', 'X, Y or Z' / 'X, Y ili Z') koja uključuje dva pola pojmovno-značenjske cjeline te još jedan ili više leksema koji su dijelom prostora između polova određene cjeline (npr. „Adoptive parents can be *single*, *married*, or *partnered*; experienced or not.“).

Temeljna značenja antonimije i antonimijske konstrukcije ukazuju na usustavljenost antonimije kao jezične pojavnosti. Parovi antonima svojim frekvencijama otkrivaju koliko će se spremno pojaviti u kojim i u koliko antonimijskih konstrukcija, što pokazuje koja i koliko temeljnih značenja mogu iskazati. Podatci ovdje provedene korpusne analize ukazuju na to da oni antonimi koji se javljaju u više antonimijskih konstrukcija mogu iskazati više temeljnih značenja, a samim time mogu biti kategorizirani kao prototipičniji primjeri antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti.

Na primjer, par antonima *black-white* u korpusu se pojavljuje u antonimijskim konstrukcijama 'either X or Y' u značenju boja, zatim 'X or Y' u metaforičkome značenju ljudske rase, 'X and Y' u značenju kontrasta, te 'half X and half Y' u metaforičkome značenju miješanja dviju ljudskih rasa. Suprotna značenja koja *black-white* može iskazivati su: 1) mogućnost ostvarenja samo jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('either X or Y', 'X or Y'), 2) mogućnost ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i 3) stupnjevitost,

to jest otvaranje značenjskoga prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline ('half X and half Y'). Ovakva uporabna i značenjska fleksibilnost određuje par antonima *black-white* kao prototipičan primjer antonimije u engleskome jeziku.

Primjer para antonima *muškarac-žena* u hrvatskome jeziku može iskazivati: 1) ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X i Y'), 2) ostvarenje jednoga od dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('bilo X ili Y') i 3) otvaranje prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline uz stupnjevanje ('X, Y, Z ili W'). Dakle, opet je riječ o prototipičnom primjeru antonimije.

U sljedećoj ćemo cjelini razmotriti prototipičnost antonimije kao pojmovne kategorije s obzirom na predloženu podjelu pojmovno-značenjskih cjelina i vrsta suprotnih značenja.

6.6. Prototipičnost pojmovne kategorije antonimije

Prema ovdje provedenoj korpusnoj analizi i s obzirom na svojstva značenjskih odnosa suprotnosti koja smatramo važnima za njihovo razumijevanje (pripadnost pojmovno-značenjskim cjelinama, ostvarenost u antonimijskim konstrukcijama, ostvarivanje suprotnih značenja) prototipični antonimi u prvome su redu oni parovi leksema suprotnih značenja koje je tradicionalna semantika odredila kao antonime u užemu smislu (Novikov 1973, Lyons 1977:279, Cruse 1986:204). To su, dakle, parovi leksema suprotnih značenja koji se mogu stupnjevati, što se uglavnom odnosi na pridjeve. Ono što valja istaknuti je da se čini da su to prvenstveno pridjevi kojima se opisuje fizička/materijalna okolina koju čovjek može spoznati, prostorno-vremenski odnosi koji njome vladaju te metaforičke ekstenzije tih primarnih značenja (npr. *malo-veliko*, *big-small*). Na primjer, „Modern medicine has allowed survival of *small* premies and *big* babies, both of which were at high risk of death, and both traits are heritable“, gdje se vidi primarno značenje para antonima *big-small* i „As a game developer with more than 22 years in the industry I have helped build *small* companies into *big* ones“, gdje se vidi metaforičko značenje para antonima *big-small*.

Međutim, karakteristike takvih antonima, odnosno njihovih pojmovno-značenjskih cjelina, često se prenose na pojmovno-značenjske cjeline čiji polovi nisu leksikalizirani kao pridjevi, nego kao glagoli ili imenice. Na primjer „She already crossed the boundary that turns a *woman* into a *man*“.

Antonimijske konstrukcije jedan su od ključeva razumijevanja prototipa antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti, budući da one predstavljaju okvire za uporabu antonima u komunikaciji. Frekvencijom pojavljivanja u različitim primjerima, konstrukcije ukazuju na prototip, to jest na središnje pojavnosti (*core phenomena*) putem kojih gradimo kategoriju prema perifernim primjerima (Goldberg 2006:14). Prema Goldberg (2006:14), središnje su pojavnosti pravilnije i češće pa se brže usvajaju, a na temelju njih se uče periferni primjeri. Kao primjer središnje pojavnosti u antonimiji možemo uzeti konstrukciju 'X and Y', to jest 'X i Y', osobito u svezi s nekim prototipičnim parom antonima poput *hot-cold*, odnosno *toplo-hladno*. Za ovu smo antonimijsku konstrukciju mogli vidjeti da se javila u svakoj pojmovno-značenjskoj cjelini svakoga tipa, neovisno o vrsti riječi. To nam govori da je antonimijska konstrukcija 'X and Y', to jest 'X i Y' središnja pojavnost, to jest prototipična konstrukcija za iskazivanje značenjske suprotnosti.

Primjerice, prototipičan primjer kategorije antonimije je već spomenuti par antonima *hot-cold*, odnosno *toplo-hladno*. Zahvaljujući svojoj fleksibilnosti, visokoj konvencionaliziranosti i sposobnosti da se nađe u mnogim antonimijskim konstrukcijama, a samim time i u brojnim sintagmatskim strukturama jezika u uporabi, takav par antonima može primiti i sinonim jednoga člana para bez da izgubi suprotno značenje, kao što smo vidjeli u primjeru *hot-cool*. No, ovdje provedena korpusna analiza izlučila je i primjere antonimije koji su još udaljeniji od njezina prototipa, ali i dalje jasno iskazuju značenjsku suprotnost, kao što je primjer *stići-poći*. S obzirom na nisku razinu konvencionaliziranosti, ta je značenjska suprotnost vezanija uz kontekst jezične uporabe, te izrazito vezana uz kontekst situacije.

Vratimo li se primjeru pojmovno-značenjske cjeline *spola /sex*, vidjet ćemo zanimljive primjere ekstenzije značenjske suprotnosti na neuobičajene, to jest nekonvencionalizirane parove leksema koji suprotno značenje imaju u vrlo suženome rasponu konteksta. Među brojnim primjerima iz jezične uporabe u hrvatskome, korpus HrWaC je ponudio i primjer

„Dobro da je *muško*, a ne kaka *pudlica*.“

Širi kontekst ove jezične uporabe pokazao je da je govornik opisivao muškarca koji je bio u situaciji koja je od njega zahtijevala nekakvu reakciju. Govornik je ovom usporedbom naglasio da je dotični muškarac u situaciji reagirao kako je uobičajeno za muškarca u njegovu kontekstu izvanjezične stvarnosti. Ono što je zanimljivo je da usporedba karakteristika koje čine muškarca nije uključila ženu kao očekivan parnjak, nego pudlicu kao pasminu psa koja se percipira kao nježna, što je također konvencionalizirana odlika žena. Dakle, dotični muškarac ima sve karakteristike koje se konvencionalno pripisuju polu *muško* u pojmovno-značenjskoj cjelini *muško-žensko*.

Iz ovakvih je primjera jasno da antonimija doista djeluje kao kategorija u smislu u kojemu je definirana u teorijskome okviru kognitivne lingvistike (Rosch 1978, Lakoff 1987). Ista pojmovno-značenjska cjelina može sadržavati prototipične antonime (*hot-cold*, *muško-žensko*), ali i manje prototipične antonime (*hot-cool*). Nadalje, jedna pojmovno-značenjska cjelina sposobna je udomiti i potpuno ne-prototipične antonime (*muško-pudlica*), koji status antonima dobivaju isključivo temeljem konteksta situacije i jezične uporabe, ali se i dalje razumiju kao značenjska suprotnost zahvaljujući istoj shemi kategorije antonimije koju imaju i prototipični antonimi – pojmovno-značenjska cjelina s dva suprotstavljena pola između kojih je zamišljena granica – ali i zahvaljujući antonimijskoj konstrukciji u kojoj su uporabljeni.

Razumjevanje suprotnoga značenja u svakome se slučaju temelji na svezi **znanja o jeziku** i **znanja o svijetu**, a iskazuje putem jasnih i konvencionaliziranih **antonimijskih konstrukcija**. Budući da je ovdje riječ o generalizacijama i pojedinostima koje zajedno tvore kategoriju, i to u engleskom i u hrvatskom jeziku, možemo postaviti pitanje je li ovdje riječ o značenjskim prototipovima koji se ponavljaju (*recurring semantic prototypes*, Goldberg 2006). Govornici pamte puno informacija o pojedinačnim članovima kategorija, ali i o poveznicama između njih, gradeći tako kategoriju putem generalizacija i pojedinosti koje se u ovim dvama jezicima često preklapaju (Goldberg 2006:49).

Ovakva fleksibilnost kategorije antonimije moguća je zahvaljujući visokoj konvencionaliziranosti njezine temeljne strukture i antonimijskih konstrukcija kojima se ona iskazuje te omogućuje gradbu novih parova antonima u određenome kontekstu situacije i jezične uporabe. Jones et al. (2012) ovakav su tip antonimije definirali kao **ad-hoc antonyms**, ali u ovome radu smatramo da taj naziv možda nije u potpunosti primjeren pojavnosti koju opisuje. S obzirom na usađenost temeljne strukture antonimije i na to da svaki par antonima, konvencionaliziran ili ne, izravno proizlazi iz te temeljne strukture, koja pak zrcali izvanjezičnu stvarnost svojih govornika, čineći dio njihovoga pojmovnoga sustava, novi parovi antonima uvijek su vezani uz prototip antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti, a samo je kontekst situacije omogućio da se iz njega izvedu.

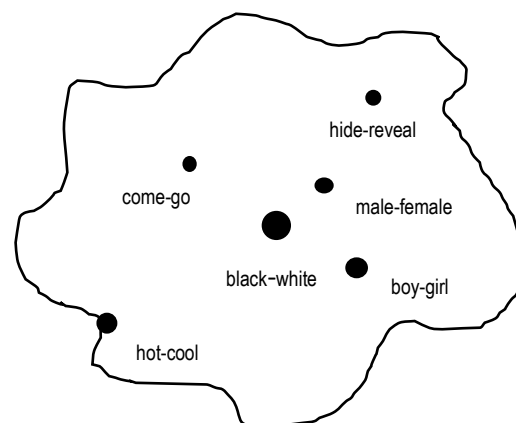
Razumijevanje značenjske suprotnosti između *hot* i *cool* izravno ovisi o usađenosti prototipa *hot-cold*; razumijevanje odnosa između leksema *muško* i *pudlica* izravno se temelji na usađenosti i konvencionaliziranosti pojmovno-značenjske cjeline *muško-žensko*. Dakle, gradba novih antonima nikako nije ad-hoc i isključivo vezana uz kontekst, nego je moguća upravo zahvaljujući visokoj konvencionaliziranosti prototipa kategorije antonimije koji se temelji na sintagmatsko-paradigmatskoj svezi između parova antonima i antonimijskih konstrukcija putem kojih iskazuju suprotna značenja:

„The grammar is held responsible for a speaker's knowledge of the range of linguistic conventions, regardless of whether these conventions can be subsumed under more general statements“. (Langacker 1987:494).

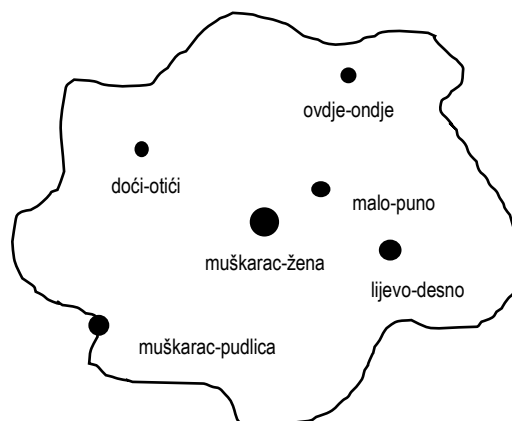
Dakako da se može, štoviše mora, govoriti o novim parovima antonima kao kreativnim kombinacijama koje nastaju u određenome kontekstu, ali nije ih dovoljno objasniti samo iz perspektive konteksta jezične uporabe koji ih je proizveo. Antonimijske konstrukcije u kojima su novi parovi uporabljeni nisu jedini razlog njihovog razumijevanja kao značenjske

suprotnosti, nego su one sredstvo za iskazivanje suprotnoga značenja između dvaju leksema. Gradba toga značenja ovisi o znanju govornika o pojedinim leksemima koji ulaze u odnos suprotnosti i o pojmovno-značenjskoj cjelini kojoj pripadaju. Kategorizacija svjedočenih instanci govornika dovodi do generalizacije gramatičkih konstrukcija i izvan njihovog izvornog konteksta (Goldberg 2006:93). Stoga kada govorimo o prototipičnosti antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti, oslanjamo se ne samo na značenja pojedinih parova leksema koji joj pripadaju, nego i na sve sintagmatske odnose u koje ti leksemi mogu stupiti s drugim leksemima jezičnoga sustava kojemu pripadaju. Osim toga, govorimo o opojmljenosti značenjskoga odnosa između leksema koji grade odnos antonimije, ali i o odnosima koje kao par grade s drugim parovima leksema suprotnih značenja putem antonimijskih konstrukcija koje međusobno dijele i putem suprotnih značenja koja putem njih iskazuju.

S obzirom na ovdje iznesena promišljanja, kategoriju antonimije možemo shematski prikazati na sljedeći način:

Ilustracija 1: Shematizirani prikaz paradigmske razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za engleski jezik.

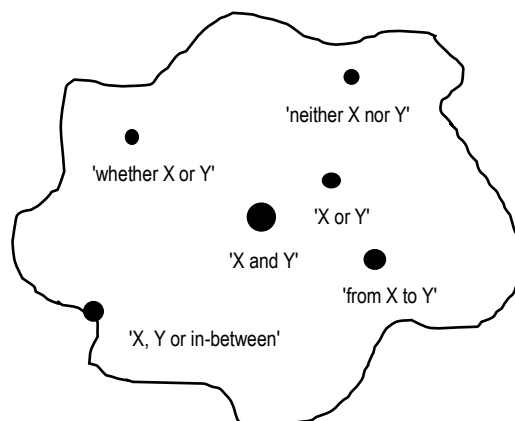

Ilustracija 2: Shematizirani prikaz paradigmske razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za hrvatski jezik

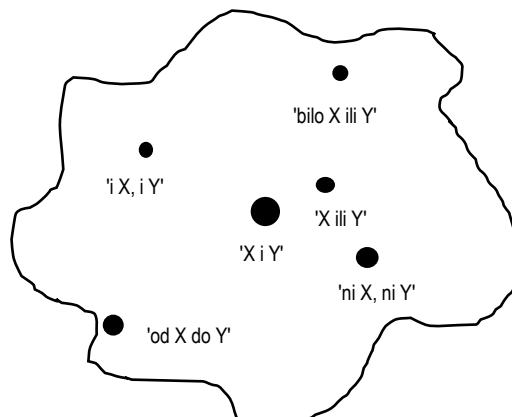
U gore prikazanim ilustracijama vidimo položaj pojedinih parova antonima unutar kategorije antonimije s obzirom na frekvencije njihova supojavljivanja u korpusima, na raspon antonimijskih konstrukcija u kojima su se pojavili i na suprotna značenja koja su putem njih iskazali. Tako možemo vidjeti da bi prototipičan par antonima u engleskome jeziku bio *black-white*, dok bi parovi *male-female* i *come-go* bili blizu prototipa. Par poput *hide-reveal* je udaljeniji od prototipa, a kontekstno izrazito ovisan par *hot-cool* smješten je na sam rub kategorije.

U ilustraciji kategorije antonimije u hrvatskome vidimo par antonima *muškarac-žena* na mjestu prototipa, dok su parovi *lijevo-desno* i *malo-puno* smješteni blizu prototipa. Par poput *ovdje-ondje* udaljeniji je od prototipa, a konteksto izrazito ovisan par *muškarac-pudlica* smješten je na sam rub kategorije.

Na isti ćemo način prikazati prototipičnost antonimijskih konstrukcija u engleskome i hrvatskome jeziku:

Ilustracija 3: Shematizirani prikaz sintagmatske razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za engleski jezik

Ilustracija 4: Shematizirani prikaz sintagmatske razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za hrvatski jezik

U gore prikazanim ilustracijama vidimo položaj antonimijskih konstrukcija unutar kategorije značenjske suprotnosti s obzirom na frekvencije pojavljivanja s parovima antonima u korpusima i s obzirom na značenja koja su ti parovi antonima putem njih iskazali.

Tako za engleski jezik vidimo da je konstrukcija 'X and Y' prototipičnija od konstrukcije 'neither X nor Y', dok je konstrukcija 'X, Y or in between' smještena na rub kategorije.

Za hrvatski jezik vidimo konstrukciju 'X i Y' na mjestu prototipa, isto kao u engleskome, dok je konstrukcija 'X ili Y' smještena blizu prototipa. Konstrukcija 'od X do Y' je pak smještena uz rub kategorije.

S obzirom na neke uočene razlike u strukturi kategorije antonimije između engleskoga i hrvatskoga jezika, u sljedećoj ćemo cjelini razmotriti kulturološke osobitosti kategorije antonimije koje mogu objasniti te razlike.

6.7. Kulturološke specifičnosti antonimije

Kada govorimo o značenjskim odnosima, ali i o samome značenju, u raspravu nužno moramo uključiti osobitosti koje proizlaze iz samoga jezičnoga sustava o kojemu raspravljamo, ali i iz kulturoloških specifičnosti iz kojih je taj jezični sustav razvijen, odnosno iz kojih se neprestano razvija. U raspravi o značenjskim odnosima suprotnosti kulturološke specifičnosti engleskoga i hrvatskoga jezika osobito dolaze do izražaja prilikom usporedbe parova antonima koji su različito konvencionalizirani u ovim dvama jezičnim sustavima.

Najilustrativniji primjer međusobnih kulturoloških razlika vidljivih u opojmljivanju značenjske suprotnosti pronađen korpusnom pretragom je par antonima *black-white*, odnosno *crno-bijelo*. U pretrazi korpusa COCA, par leksema *black-white* supojavljuje se 26 720 puta, a u pretrazi korpusa HrWaC, par leksema *crno-bijelo* supojavljuje se 1 646 puta. S obzirom na veličine korpusa, možemo zaključiti da je u oba slučaja riječ o relativno visokoj razini supojavlivanja.

Značenjski konteksti supojavlivanja para antonima *black-white* znatno se razlikuju od značenja koja izražava par antonima *crno-bijelo* u svojim dostupnim kontekstima uporabe. Tako primjeri za engleski jezik uglavnom iskazuju značenje koje se konvencionalizirano rabi za razlike u boji kože. Na primjer, korpusna pretraga izlučila je sljedeće kontekste uporabe:

- 1) „dozens of men – mainly *black*, but several *whites*“
- 2) „men and women on the Eastern Shore, *white* and *black*, eager to work“
- 3) „because your mother was *black* and your father was *white*“
- 4) „this is not a *black* and *white* issue“
- 5) „foreclosure rates are higher among *blacks* than *whites*“
- 6) „there were tensions between rich and poor, *black* and *white*“

Ovih nekoliko primjera prikazuje kako se par antonima *black-white* uglavnom javlja u kontekstu jezične uporabe dostupne u korpusu COCA. Većina primjera javlja se u kontekstu rasne nejednakosti prisutne na engleskom (ovdje uglavnom američkom) govornom području. Zanimljivo je zamijetiti da je značenje rasne razlike zapravo ekstenzija temeljnoga značenja leksema *black* i leksema *white*.

Ovaj par antonima tvori pojmovno-značenjsku cjelinu spektra boja, čiji su polovi s jedne strane crna kao potpuna odsutnost svjetlosti, a s druge strane bijela kao potpuna prisutnost svjetlosti. Između ovih krajnjih vrijednosti nalazi se cijela skala spektra boja, barem kada je riječ o

njezinoj fizičkoj pojavnosti. S obzirom na važnost ove fizičke pojavnosti za ljudsko razumijevanje i iskustvo stvarnoga svijeta, nije čudno da se spektar boja, zajedno sa svojim krajnjim vrijednosnim točkama, konvencionalizirao u mnogo širemu značenju. Tako se par antonima *crno-bijelo*, odnosno *black-white*, rabi u značenju mraka i svjetlosti, ali se i putem metaforičkoga pomaka konvencionalizirano rabi i u značenju razlike između dobra i zla, u kojoj *crno* označuje zlo, a *bijelo* dobro (npr. „nije sve tako *crno*, ali nije ni sve *bijelo*“).

Korpusna pretraga potvrdila je i daljnji metaforički pomak u značenju para antonima *black-white*, odnosno *crno-bijelo*, a to je apstrahiranje značenja na čisti kontrast, kako bi se iskazalo da su dvije pojavnosti jednostavno suprotne (npr. „dužni su se izjasniti ili *crno* ili *bijelo*“ i „it illustrates this sort of *black* and *white* thinking“). U ovome je smislu konvencionalizirano da ova dva leksema u zajedničkoj uporabi mogu iskazati apstrakciju suprotnosti, to jest njezinu generalizaciju.

Zanimljivo je da je korpusna pretraga izlučila više primjera ovakve uporabe u hrvatskome nego u engleskome jeziku. Dostupni korpusni podatci pokazuju da hrvatski govornici najčešće rabe par antonima *crno-bijelo* upravo u ovome apstraktnome značenju, dok se par antonima *black-white* u engleskome uglavnom rabi u značenju rasnih razlika.

- 1) „ništa nije *crno* ili *bijelo*“
- 2) „postoji uvijek *crno* i *bijelo*, za i protiv“
- 3) „kada svi vidimo *crno*, on priča o *bijelom*“
- 4) „to nije više *bijelo* nego *crno*“
- 5) „bez *crno* nema ni *bijelo*, bez mrtvo ni živo“
- 6) „rješenje nije ni *crno* ni *bijelo*“

Ovdje se valja osvrnuti i na antonimijske konstrukcije kojima se ovakva značenja iskazuju. U engleskome je jeziku najčešća antonimijska konstrukcija među izlučenim pojavnicama para *black-white* konstrukcija 'X and Y', za koju smo već utvrdili da iskazuje prvo temeljno značenje (oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvarena). Osim ove, javljaju se i neke druge antonimijske konstrukcije, ali ne u značajnijoj mjeri. Tako se, na primjer, pojavljuju konstrukcije kojima se naglašava prostor između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('separate black and white' i 'between black and white').

U hrvatskome jeziku se u korpusnoj pretrazi para antonima *crno-bijelo* najčešće javljaju konstrukcije 'crno ili bijelo' i 'ni crno ni bijelo' (antonimijske konstrukcije 'X ili Y' i 'ni X ni Y'). Prvom se iskazuje drugo temeljno značenje (jedno, a ne drugo svojstvo pojmovno-značenjske

cjeline je prisutno), a drugom se iskazuje četvrto temeljno značenje (nijedno svojstvo pojmovno-značenjske cjeline nije prisutno). Primjeri uporabe s konstrukcijom 'X ili Y' iskazuju da neka pojavnost može biti ili crna ili bijela, a primjeri uporabe s konstrukcijom 'ni X ni Y' iskazuju da je neka pojavnost u prostoru između dvaju polova pojmovno-značenjske cjeline (što se često javlja kao *sivo*, npr. „ništa u životu nije *bijelo* ni *crno*, nego *sivo*“) ili pak da izlazi iz zamišljenoga prostora te pojmovno-značenjske cjeline (npr. „ništa u ratu nije *crno* ni *bijelo*, nego *crveno*“) ili ju modificira.

Kulturološke razlike između opojmljivanja pojmovno-značenjske cjeline *black-white*, odnosno *crno-bijelo*, očituju se u samome prožimanju sintagmatsko-paradigmatske razine ovih dvaju jezičnih sustava. Dok engleski jezik uglavnom rabi ove antonime u značenju rasnih razlika, te u prvom i četvrtom temeljnom značenju antonimije, hrvatski jezik najčešće rabi antonime *crno-bijelo* u značenju generalizacije suprotnosti, i to u drugom i trećem temeljnom značenju. Razlike koje su prisutne na značenjskoj, odnosno pojmovnoj razini, popraćene su razlikama i na strukturnoj razini ovih dvaju jezičnih sustava.

Upravo takve razlike idu u prilog sustavnijim istraživanjima kompleksnih jezičnih pojavnosti, poput antonimije, koja moraju uzeti u obzir kako univerzalne značajke koje se, čini se, protežu kroz više različitih jezičnih sustava, tako i specifičnosti pojedinih sustava koje proizlaze iz sprege znanja o jeziku i znanja o svijetu. Verhagen (2009:140) je ustvrdio da su univerzalne definicije gramatičkih pojavnosti problematične s obzirom na ovisnost generalnih pojmova o karakteristikama konstrukcija te na dobro poznatu raznolikost konstrukcija između različitih jezika, ali i unutar pojedinih jezičnih sustava. Stoga je u istraživanju kompleksnijih jezičnih pojavnosti važno uzeti u obzir različite jezične sustave, upravo zato jer različite kulture stvaraju različite pojmovne cjeline, ili različite ekstenzije značenja temeljnih i zajedničkih pojmova, što se ogleda na sintagmatskoj razini pojedinih jezičnih sustava.

6.8. Zaključci korpusne analize

Korpusna analiza provedena za ovaj rad prvenstveno je rasvijetlila strukturu značenjske suprotnosti koja dopunjuje dosadašnje opise antonimije iz perspektive pojedinih parova leksema suprotnih značenja iz određene vrste riječi. Dosadašnji opisi značenjske suprotnosti uključivali su prvenstveno logičke sveze između pojedinih leksema, odnosno njihovih primarnih značenja (Novikov 1973, Lyons 1977, Cruse 1986) bez ulaženja u svakodnevnu jezičnu uporabu. Takvi uvidi udarili su temelje novijim pristupima značenjskoj suprotnosti koji su uključili i istraživanja jezične uporabe u pojedinim jezicima (Šarić 2007, Jones et al. 2012), ali uz ograničenja korpusnoga materijala (Šarić 2007) i jezičnoga materijala (Jones et al. 2012), fokusirajući se na uzak registar jezične uporabe te na samo jednu vrstu riječi jednoga jezika.

Ono što ova analiza nudi je sprega teorijskih uvida tradicionalne semantike i kognitivne lingvistike primijenjena na opsežnom korpusnom materijalu dvaju tipološki različitih jezika. Uvid koji je dobiven ovakvom dubinskom analizom proširuje znanje o značenjskoj suprotnosti kao pojmovno određenoj kategoriji znanja s mogućnošću određivanja prototipa. Značenjska suprotnost, ili antonimija, je pojmovno određena kategorija suprotnoga značenja koja uvijek ima istu strukturu – pojmovno-značenjsku cjelinu s dva značenjski suprotstavljena pola odvojena zamišljenom granicom.

Načini na koje se antonimija ostvaruje pojmovno i u jezičnoj uporabi mogu se razlikovati s obzirom na konvencionaliziranost leksema koji predstavljaju polove pojmovno-značenjske cjeline, na konvencionaliziranost antonimijskih konstrukcija kojima se iskazuje vrsta suprotnosti između tih polova te kontekst jezika, situacije i kulture.

Ono što je važno naglasiti je da se antonimija ostvaruje putem sveze između paradigmske i sintagmatske razine, to jest između leksema koji predstavljaju njezinu paradigmsku razinu i antonimijskih konstrukcija koje predstavljaju njezinu sintagmatsku razinu. Tek se razmatranjem obiju razina može spoznati priroda antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja, budući da sprega tih odnosa određuje koji parovi leksema će u kojim konstrukcijama iskazivati koja suprotna značenja.

Uvidi u spoj sintagmatske i paradigmske razine kojim se ostvaruje antonimija nadogradili su do sada postavljana pitanja o prirodi ove jezične pojavnosti. Tijekom razvoja semantike kao lingvističke discipline često je postavljano pitanje o tome što je prava antonimija od svih vrsta značenjskih suprotnosti na paradigmskoj razini. Ovdje se smatra da je pitanje o pravoj

antonimiji nepotpuno, budući da korpusna analiza pokazuje da su sve vrste značenjske suprotnosti strukturirane na jednak način. Suprotnost je sama po sebi opojmljena i ostvaruje se na razne načine u jezičnoj uporabi, nijedan od kojih nije pravi, nego drugačiji u odnosu na neki drugi, ali su svi značenjska suprotnost iste temeljne strukture.

Ne postoji, dakle, prava antonimija, nego samo onaj dio spektra značenjskih odnosa suprotnosti koji je relevantan za opis trenutnoga konteksta jezične uporabe, koji pak ovisi o razini konvencionaliziranosti pojedinih dijelova pojmovno-značenjskih cjelina suprotnosti. Pojmovna kategorija antonimije obuhvaća toliko različite oblike suprotnosti da je nemoguće odrediti jedinstveni prototip koji bi vrijedio za sve jezične sustave i kontekste uporabe. U ovdje analiziranim dvama jezicima pokazalo se da postoje znatna preklapanja u konvencionaliziranosti polova pojmovno-značenjskih cjelina suprotnosti i antonimijskih konstrukcija kojima se iskazuje vrsta suprotnoga značenja između njih. Međutim, isto tako se pokazalo da postoje neke jasne kulturološke razlike u opojmljenosti nekih ovdje analiziranih pojmovno-značenjskih cjelina (npr. *black-white* i *crno-bijelo*) koje ukazuju na važnost uzimanja u obzir i specifičnosti različitih jezičnih sustava pri analizi značenjske suprotnosti.

Ono što je važno imati na umu, i što proizlazi iz ovdje provedene analize, jest da je način uporabe antonimije ono što ju povezuje u značenjsko-funkcionalnu cjelinu. Antonimija kao kategorija značenjske suprotnosti po svojoj prirodi ne može biti svedena na podjele temeljene na logičkim svezama osim ako nije jasno naglašeno da je to aspekt antonimije koji se želi ispitati. U svako razmatranje antonimije nužno je uključiti i paradigmatSKU i sintagmatsku razinu, dakle i značenja pojedinih leksema koji tvore pojmovno-značenjske cjeline suprotnosti, ali i antonimijske konstrukcije putem kojih se ostvaruju različita suprotna značenja dostupna, odnosno konvencionalizirana za te lekseme u njihovom jezičnom sustavu.

Stoga, ovdje provedena korpusna analiza pokazuje da prava antonimija nije određena vrstom riječi ili vrstom logičkih sveza, nego da je to skup karakteristika koje su sastavnim dijelom temeljne strukture značenjske suprotnosti. Te su karakteristike prvenstveno postojanje pojmovno-značenjske cjeline koju čine dva značenjski suprotstavljena pola odvojena zamišljenom granicom koja se mogu stupnjevati. Neke vrste riječi lakše prihvaćaju ovakvu strukturu od nekih drugih. Tako su pridjevi prototipičniji antonimi od drugih vrsta riječi, ali isto tako korpusna analiza pokazuje da se prototipične karakteristike, poput stupnjevitosti, često mogu naći i kod drugih vrsta riječi ili pak kod pridjeva koji nisu stupnjeviti u tradicionalnome smislu (npr. *muško-žensko*, „Ona je više *muško* u toj vezi nego *žensko*“).

Što nam to govori o samoj prototipičnosti antonimije? Razvidno je da je prototipičnost antonimije skup karakteristika koje se ispoljavaju prvenstveno u pridjevima, ali ne izostaju ni u primjerima drugih vrsta riječi. To bi značilo da je tradicionalna semantika ispravno tvrdila da su antonimi u užemu smislu prototipični primjeri značenjske suprotnosti, ali nije uzela u obzir to da se njihove karakteristike mogu naći i kod drugih vrsta riječi, to jest tu je mogućnost odbacila kao trenutnu modifikaciju jezičnoga sustava (Lyons 1977:279). To je razlika u pristupu i metodologiji koja kognitivnoj lingvistici otvara šire poglede na ovu jezičnu pojavnost.

Uz korpusni pristup današnje vrste, dakle uz empirijsko istraživanje koje započinje svakodnevnom jezičnom uporabom, možemo upotpuniti utemeljene zaključke tradicionalne semantike vezane uz prirodu značenjske suprotnosti i povezati ih sa spoznajama o svijetu koje su dio ostavštine antičkih filozofa.

U sljedećoj ćemo cjelini vidjeti kako izvorni govornici engleskoga i hrvatskoga jezika rabe i razumiju antonimiju te jesu li rezultati analize korpusa koju smo predstavili održivi.

7. ANALIZA UPITNIKA

U ovoj cjelini predstavljamo drugu fazu istraživanja, koja obuhvaća provjeru materijala iznađenog analizom korpusa na izvornim govornicima engleskoga i hrvatskoga jezika. U ispitivanju je sudjelovalo po četrdeset sudionika za svaki jezik (40 + 40). Sudionici istraživanja upitnik su ispunjavali online. Upitnik je sastavljen kao Word dokument i poslan sudionicima putem e-maila.⁶⁷ Upitnik je popraćen informiranim pristankom, kratkim demografskim upitnikom i uputom o ispunjavanju zadataka. Svaki ispunjeni upitnik je pohranjen na način koji osigurava anonimnost sudioniku istraživanja.

Cilj ove faze istraživanja bio je ispitati što izvorni govornici engleskoga i hrvatskoga jezika smatraju prototipnom antonimijom kako je definirana u prvoj fazi istraživanja. Glavno pitanje kojim smo se vodili u ovoj fazi je kakva jezična ostvarenja na materinjem jeziku govornika za njih predstavljaju značenjsku suprotnost. Samu značenjsku suprotnost stoga smo podijelili na one segmente koji su se u prvoj fazi istraživanja pokazali kao ključni za pojavnost antonimije: parove antonima koji tvore pojmovno-značenjske cjeline i antonimijske konstrukcije. Pretpostavili smo da će se rezultati analize korpusa velikim dijelom preklapati s odgovorima sudionika, budući da je sam korpus sačinjen od primjera svakodnevne jezične uporabe. Međutim, upitnicima smo htjeli razdijeliti antonimiju na najvažnije segmente i provjeriti djeluju li oni na način koji je izlučen analizom korpusa. Stoga se ciljanim pitanjima u upitniku od sudionika tražilo sljedeće:

- 1) da odrede drugi član zadanoga para (npr. *živ-____*, *dead-____*),
- 2) da odaberu par koji smatraju najboljim primjerom antonimije među ponuđenim parovima (npr. *dobro-zlo*, *dobro-loše*, *dobro-nedobro*; *good-evil*, *good-bad*, *good-ungood*),
- 3) da upotrijebe zadane parove riječi u rečenici na način da bude jasno da označavaju suprotne pojmove (npr. *živ-mrtav/dead-alive*),
- 4) da na praznu crtu upišu riječ koja znači suprotno od riječi koja je podcrtana (npr. „Rješenje sasvim sigurno nije ni crno ni _____“. i „I neither _____ it nor love it, which is how most people define mediocrity.“).

Gore ponuđeni primjeri pitanja predstavljaju sve četiri izolirane pojmovno-značenjske cjeline i frekventne antonimijske konstrukcije. Međutim, kako bismo provjerili strukturu antonimije kao

⁶⁷ Za provedbu ovoga dijela istraživanja želim zahvaliti kolegicama dr. sc. Ivi Bašić, dr. sc. Marini Grubišić te kolegi dr. sc. Marku Sawinu, kao i članovima svoje obitelji i prijateljima, na pomoći pri podjeli i prikupljanju upitnika. Također, zahvaljujem svim sudionicima istraživanja na utrošenom vremenu i trudu.

kategorije prototipnoga ustroja, morali smo uključiti i manje konvencionalizirane parove antonima i vidjeti hoće li ih izvorni govornici prepoznati kao značenjsku suprotnost, i u kojoj mjeri. Stoga je svako pitanje u upitnika imalo specifičan cilj:

1) provjeriti prototipnost visoko konvencionaliziranih parova antonima u engleskome i hrvatskome jeziku koji pripadaju svim pojmovno-značenjskim cjelinama, odnosno svim vrstama riječi obuhvaćenima ovim istraživanjem,

2) provjeriti fleksibilnost gradbe suprotnoga značenja kada je govornik suočen s neuobičajenom opcijom koja se sastoji od nisko konvencionaliziranog ili nekonvencionaliziranog para antonima,

3) provjeriti koliko jezične konstrukcije uvjetuju uporabu i razumijevanje antonimije te koliko omogućuju širenje značenjske suprotnosti i na nekonvencionalizirane ili kontekstualno uvjetovane parove antonima, i

4) provjeriti koje će antonimijske konstrukcije govornik upotrijebiti pri produkciji vlastitih rečenica da bi izrazio značenjsku suprotnost zadanoga para antonima (više i manje konvencionaliziranih parova).

U sljedećim ćemo odlomcima pokazati koji su parovi antonima i koje antonimijske konstrukcije odabrani za svaki od četiriju zadataka upitnika.

Za prvi zadatak, čiji je cilj bio vidjeti hoće li govornici prepoznati drugi pol pojmovno-značenjske cjeline, odabrani su sljedeći parovi antonima:

Za engleski jezik: *man-woman, good-bad, left-right, up-down, alive-dead, black-white, buy-sell, come-go, hot-cold, love-hate, married-unmarried/single, girl-boy, female-male, give-take, north-south, backwards-forwards, push-pull, below-above, hide-reveal, east-west, arrive-depart, friend-enemy, night-day, death-life.*

Za hrvatski jezik: *muškarac-žena, dobro-loše, lijevo-desno, gore-dolje, živ-mrtav, crno-bijelo, kupiti-prodati, doći-otići, toplo-hladno, ljubav-mržnja, oženjen-neoženjen, djevojčica-dječak, žensko-muško, dati-uzeti, sjever-jug, natrag-naprijed, gurati-vući, ispod-iznad, sakriti-otkriti, istok-zapad, stići-poći, prijatelj-neprijatelj, noć-dan, smrt-život.*

Za svaki su jezik odabrana 24 para antonima, po šest predstavnika svake pojmovno-značenjske cjeline, u rasponu od visoko konvencionaliziranih (poput *man-woman/muškarac-žena*) do niže konvencionaliziranih (poput *hide-reveal/sakriti-otkriti*).

Drugi zadatak je za cilj imao vidjeti što će govornici odabrati kao najbolji primjer antonimije kada su suočeni s više opcija, neke od kojih su nekonvencionalizirani parovi antonima. U ovaj zadatak uključili smo i neke primjere iz preliminarnog korpusne pretrage zbog njihove niske konvencionaliziranosti i izražene kulturološke ovisnosti, poput *cat-dog/pas-mačka*, *heaven-earth/nebo-zemlja* i *father-mother/otac-majka*, kako bismo vidjeli prepoznaju li se i oni kao parovi antonima među neuobičajenim opcijama (npr. *pas-mačka* je ponuđen zajedno s *pas-krava* i *pas-čovjek*). Kako bismo dodatno provjerili kulturološku ovisnost i stupnjevitost kategorije antonimije, u ovaj smo zadatak uključili primjer *muškarac-pudlica*, koji smo ponudili kao opciju uz *muškarac-žena* (ciljani par) i *muškarac-dječak* (neuobičajeni par). Isti smo par ponudili u engleskome upitniku (*man-woman*, *man-poodle*, *man-boy*). Ostale kombinacije dostupne su u Dodatcima. Kao što smo vidjeli u rezultatima analize korpusa, utjecaj društva i kulture ne smije se zanemariti pri opisivanju jezično-pojmovnih pojavnosti. Primjer antonima *black-white* pokazao je da je sekundarno značenje leksema izrazito često u engleskome jeziku, dok se u hrvatskome antonimi *crno-bijelo* najčešće rabe u primarnome značenju. Nadalje, rezultati korpusne analize ukazali su na to da neki tradicionalno komplementarni odnosi, poput *man-woman/muškarac-žena* i *boy-girl/dječak-djevojčica*, mogu stupiti u odnos stupnjevanja, odnosno pretvorbe iz jednoga pola u drugi. To je moguće upravo zahvaljujući znanju o svijetu govornikâ koje je odraz društveno-kulturnoga konteksta iz kojega dolaze.

Treći zadatak je za cilj imao vidjeti koje će konstrukcije govornici upotrijebiti pri iskazivanju značenjske suprotnosti između ponuđenih parova leksema, i hoće li te strukture biti u obliku antonimijskih konstrukcija kakve su iznađene u prvoj fazi istraživanja. U zadatku su ponuđeni sljedeći parovi antonima, po dva predstavnika svake pojmovno-značenjske cjeline:

Za engleski jezik: *dead-alive*, *boy-girl*, *black-white*, *up-down*, *win-lose*, *left-right*, *come-go*, *friend-enemy*.

Za hrvatski jezik: *živ-mrtav*, *dječak-djevojčica*, *crno-bijelo*, *gore-dolje*, *pobijediti-izgubiti*, *lijevo-desno*, *doći-otići*, *prijatelj-neprijatelj*.

Četvrti i posljednji zadatak imao je za cilj vidjeti hoće li govornici prepoznati drugi pol pojmovno-značenjske cjeline kada je ona iskazana antonimijskom konstrukcijom. Kako bi rezultati bili što vjerniji prirodi antonimije, primjere jezične uporabe nismo izmišljali nego smo ih preuzeli iz korpusa (COCA i HrWaC). Kako bismo ispitali prototipičnost antonimijskih konstrukcija, ali i njihovu sposobnost da nose suprotno značenje, u zadatak smo osim visoko

konvencionaliziranih uključili i nekonvencionalizirane parove antonima koji su izrazito ovisni o kontekstu jezične uporabe. Na primjer, za hrvatski jezik ponudili smo par *čovjek-računalo*, gdje je ispitanik trebao pronaći leksem suprotan leksemu *računalo*. U istom smo ključu za engleski jezik ponudili par *computer-person*, u kojemu je ispitanik morao ponuditi leksem suprotnoga značenja leksemu *computer*. Svrha odabira ovakvih kontekstno-ovisnih parova antonima bila je vidjeti hoće li barem neki govornici prepoznati drugi član para antonima s obzirom na znanje o prvome članu, kontekst i antonimijsku konstrukciju. Ostale kombinacije parova dostupne su u Dodatcima. U sljedećem ćemo poglavlju predstaviti rezultate upitnika za engleski jezik.

7.1. Analiza upitnika za engleski jezik

Za engleski jezik prikupljeno je ukupno četrdeset upitnika. Ispitanici, u rasponu od 19 do 64 godine, svi su visoke stručne spreme (od prve godine studija do doktorata). Upitnik je ispunilo ukupno 22 ženskih i 18 muških ispitanika. Ukupno je 37 ispitanika iz Sjedinjenih Američkih Država (Ohio, Virginia, Pennsylvania, Texas, Indiana, New York, Kansas), dvoje ispitanika iz Ujedinjenog Kraljevstva (Yorkshire i Bristol) i jedan ispitanik iz Montreala u Kanadi.

7.1.1. Prvi zadatak

Prvi zadatak upitnika obuhvatio je 24 leksema kojima je ispitanik morao pridružiti leksem suprotnoga značenja. Očekivali smo da će ispitanici ponuđenim leksemima pridružiti lekseme koji predstavljaju konvencionalizirani par antonima, odnosno prototipičan par polova pojmovno-značenjske cjeline. Za parove koji su pokazali nižu frekvenciju supojavljivanja u korpusu očekivali smo da će pokazati i veću raznolikost u pridruženim leksemima.

Naša očekivanja pokazala su se točnima za većinu primjera. U svih 40 prikupljenih upitnika sljedeći parovi antonima nisu pokazali varijacije u izboru drugog člana para: *man-woman*, *good-bad*, *left-right*, *up-down*, *alive-dead*, *black-white*, *hot-cold*, *love-hate*, *girl-boy*, *female-male*, *north-south*, *backwards-forwards*, *push-pull*, *below-above*, *east-west* i *night-day*. Čak ni par antonima *push-pull*, koji nema visoku frekvenciju supojavljivanja u korpusu, nije pokazao varijacije u odabiru parnjaka.

Međutim, neki parovi antonima koji jesu visoko konvencionalizirani ipak su pokazali varijacije u izboru drugog člana para. Tako je za ponuđeni leksem *married*, za koji se očekivalo da će ispitanici pridružiti lekseme *single* i *unmarried*, u većini slučajeva pridružen leksem *single*, u

samo 2 slučaja leksem *unmarried*, u jednomu slučaju leksem *happy* (što smatramo izrazom sarkazma ispitanika), a u čak 10 slučajeva leksem *divorced*. Iz ovoga rezultata proizlazi da je *married-divorced* bolji primjer antonimije u engleskome od *married-unmarried*. Ovakav zaključak ide u prilog Lyonsovoj (1977:277) tvrdnji da govornici leksičke suprotnosti (*lexical opposites*) smatraju značenjski suprotnijima od morfološki povezanih parova:

„We have already noted that antonymy reflects or determines what appears to be a general human tendency to categorize experience in terms of dichotomous contrasts. Now it seems clear that the lexicalization of polarity in two morphologically unrelated gradable antonyms [...] enhances in some way the distinctness, or separation, of the two poles.“ (Lyons 1977:277; istakla J. Č.)

Iako Lyons ovdje govori o antonimiji u užemu smislu, mi smatramo da se njezine karakteristike mogu javiti i u primjerima antonimije u širem smislu, kako proizlazi iz rezultata analize korpusa provedene za ovo istraživanje. Tako smo vidjeli da se osim u primjeru *married-unmarried/single* te karakteristike pojavljuju i kod para *friendly-unfriendly/hostile* (vidi str. 137.-139.).

Stoga su, upitani da ponuđenom leksemu pridruže njemu značenjski suprotan leksem, naši ispitanici odabrali primjer leksičke suprotnosti *married-single* i *married-divorced* češće nego primjer morfološki povezanog para *married-unmarried*.

Sljedeća zanimljivost u rezultatima pojavila se u primjeru para antonima *arrive-depart*. U zadatku je ispitanicima bio ponuđen leksem *arrive*, kojemu su morali pridružiti značenjski suprotan leksem, za koji smo očekivali da će biti *depart*. U većini slučajeva i jest pridružen *depart*, ali u čak 19 od 40 slučajeva pridružen je leksem *leave*, čineći par antonima *arrive-leave*. Ovaj rezultat govori o strukturi pojmovno-značenjske cjeline omeđene polovima *arrive-depart*, u kojoj se granica suprotnosti može izgraditi između polazišnoga/ponuđenoga leksema i sinonima odredišnoga leksema. Budući da se leksemi *depart* i *leave* preklapaju u dijelu svojih značenja, moguće je oba dovesti u odnos suprotnosti s leksemom *arrive*. Jones et al. (2012:44) su ovakve primjere antonimije nazvali indirektnima (*indirect antonymy*):

„(...) the indirect ones are semantically opposed by virtue of being *members of the direct antonyms' conceptual synonym sets*.“ (Jones et al. 2012:44; istakla J. Č.)

Stoga bismo ovaj primjer ovdje nazvali nekanonskom antonimijom, kako su ju definirali Jones et al (2012:43-70): kanonskom antonimijom (*canonical antonyms*) nazivaju prototipne primjere

antonima, a nekanonskom (*non-canonical*) one primjere koji su unutar kategorije udaljeniji od prototipa, a tvore ih jedan leksem kanonskoga para i jedan sinonim leksema drugoga para.

Sljedeća zanimljivost uočena je u rezultatima za par antonima *hide-reveal*. Kao što smo vidjeli u analizi korpusa, ovaj par antonima nema visoku frekvenciju supojavljivanja u korpusu, ali je potvrđen kao par antonima u literaturi i u korpusu. Njegova niska frekvencija supojavljivanja u korpusu, čini se, govori i o njenoj niskoj razini konvencionaliziranosti. Naime, za ponuđeni leksem *hide* očekivali smo da će govornici pridružiti suprotan mu leksem *reveal*. Međutim, leksem *reveal* odabran je tek pet od 40 puta. Najčešće pridruženi leksem bio je *seek*, čineći tako par *hide-seek* (17 od 40). Ostale varijante odgovora leksemu *hide* pridružile su lekseme *find*, *show*, *uncover*, *release*, *appear* i *expose*. Zanimljivo je zamijetiti da svih 17 odgovora s parom *hide-seek* pripada govornicima američkog engleskoga, dok su govornici britanskog engleskoga odabrali par *hide-reveal*. Međutim, s obzirom na omjer ispitanika (38 govornika američkog i 2 govornika britanskog engleskog), teško je donositi čvrste zaključke o ovoj pojavnosti. Ono što bismo mogli ponuditi kao obrazloženje odabira para *hide-seek* je popularnost dječje igre pod tim imenom, koja je možda uvjetovala značenjski spoj između tih dvaju leksema.

Kada je riječ o pojmovno-značenjskoj cjelini entiteta, varijacije u odgovorima pojavile su se kod para *friend-enemy* i kod *death-life*. Za prvi je par ponuđen leksem *friend*, za koji se očekivalo da će govornici pridružiti leksem *enemy*. U većini odgovora su očekivanja bila potvrđena, no ipak je u devet od 40 slučajeva odgovor bio *friend-foe*. Zbog tog smo broja odgovora par leksema *friend-foe* pretražili u korpusu (COCA) i pronašli da se supojavljuju 518 puta. Pregled primjera jezične uporabe unutar korpusa otkrio je da se ovaj par leksema ponaša kao tipičan par antonima, pojavljujući se u uobičajenim antonimijskim konstrukcijama koje su zabilježene i za par *friend-enemy* (npr. 'neither friend nor foe', 'whether friend or foe', 'friend or foe', itd.). Stoga možemo zaključiti da je u odabiru drugoga člana para u ovom primjeru ulogu igrao jezični stil. I *friend-enemy* i *friend-foe* su konvencionalizirani primjeri antonimije u engleskome jeziku, ali je par *friend-foe* stilski obilježen, zbog čega se i u korpusu i u odgovorima ispitanika javlja rjeđe nego stilski neutralniji par antonima *friend-enemy*.

Za leksem *death* očekivalo se da će govornici pridružiti leksem *life*, što se uglavnom pokazalo točnim. Međutim, u 10 od 40 slučajeva pridružen je leksem *birth*, čineći tako par *death-birth*.

Ostale varijacije u odgovorima zanemarivo su male i broje tek po par iznimaka. Tako je za očekivani par *give-take* u tri slučaja pridružen par *receive* (*give-receive*), za par *buy-sell* u

jednomu slučaju *buy-return*, za par *alive-dead* u jednomu slučaju *alive-deceased* i za par *come-go* u dva slučaja *come-leave*.

7.1.2. Drugi zadatak

Drugi zadatak upitnika obuhvatio je 12 primjera antonimije, među kojima je ispitanik morao odabrati najbolji par među ponuđenim varijantama. Za svaki ciljani par antonima ponuđena su još dva neuobičajena para. Na primjer, za ciljani par *small-big* ponuđeni su još parovi *small-huge* i *small-unsmall*.

U ovom zadatku nisu primijećene brojne varijacije u odgovorima, nego su ispitanici uglavnom birali konvencionalizirane parove. Tako su u svim primjerima upitnika odabrani parovi: *south-north*, *black-white*, *small-big*, *love-hate*, *man-woman*, *old-young* i *light-dark*.

Jedna varijacija zamijećena je za par *good-bad*, i to u obliku *good-evil*, što isto smatramo konvencionaliziranim i prototipnim parom antonima. Jedna je varijacija također zamijećena za par *father-mother* (ciljani par), i to u obliku *father-son*. Budući da ovi parovi pripadaju recipročnim odnosima, ovdje ih smatramo dijelom konvencije značenjske suprotnosti. Recipročni odnosi tradicionalno pripadaju konverziji (*conversion*), a uključuju parove leksema čija značenja uzrokuju jedno drugo, što se osobito odnosi na društvene uloge poput *husband-wife*, *mother-daughter* ili *teacher-pupil* (Lyons 1977:270-290).⁶⁸ Dakle, naš primjer *father-son* pripada konverziji pa ga ne možemo smatrati odstupanjem od konvencije, nego ga moramo objasniti kao ispitanikovo razumijevanje druge pojmovno-značenjske cjeline.

Par *heaven-earth* javljao se u jednakoj mjeri kao i par *heaven-hell* (23 od 40 i 17 od 40), dok je za par *dog-cat* (ciljani par) bilo varijacija u obliku *dog-man* (2 od 40) te dva odgovora u obliku komentara kojima su ispitanici dali do znanja da u predloženim parovima leksema ne vide značenjsku suprotnost. S obzirom na to da je par antonima *dog-cat* izrazito kulturološki specifičan jer suprotno značenje između leksema proizlazi iz specifičnih znanja o izvanjezičnoj stvarnosti koje nije izravno dijelom njihovih leksičkih značenja, jasno je da neki ispitanici nisu uvidjeli značenjsku suprotnost u ciljanom paru. Komentari koje su ostavili ispitivaču potvrđuju definiciju antonimije kao kategorije prototipnoga ustroja, budući da ona uključuje bolje i lošije primjere značenjske suprotnosti.

⁶⁸ Kao što smo ranije napomenuli, načelo recipročnih vrijednosti je Aristotel rabio u objašnjenju opozicije u svojim Kategorijama, gdje je kao primjer kategorije kakvoće ponudio odnos *rob-gospodar* (Grgić 1992).

Posljednja varijacija koja se pojavila u odgovorima primijećena je za par *have-not have* (ciljani par). Ovaj je par potvrđen u 23 od 40 odgovora, ali mu se kao varijacije pridružuju *have-lose* (11 od 40) i *have-release* u šest odgovora.

7.1.3. Treći zadatak

Treći zadatak obuhvatio je osam parova antonima koje je ispitanik trebao smjestiti u kontekst rečenice na način da bude jasno da parovi ponuđenih riječi imaju suprotna značenja. Ponuđeni parovi riječi predstavljali su primjere iz svake od četiriju pojmovno-značenjskih cjelina, po dva iz svake cjeline: *dead-alive*, *boy-girl*, *black-white*, *up-down*, *win-lose*, *left-right*, *come-go*, *friend-enemy*. Cilj ovog zadatka bio je vidjeti hoće li ispitanici upotrijebiti antonimijske konstrukcije pri strukturiranju rečenica, i ako hoće, koje.

Rezultati analize odgovora pokazuju da govornici engleskoga doista rabe sintagmatske strukture koje proizlaze iz pojmovno usađenih antonimijskih konstrukcija kada se od njih traži da iskažu značenjsku suprotnost između dvaju leksema, što je u skladu s našim očekivanjima. Međutim, ono što nije u skladu s našim očekivanjima je to da se čini da različiti govornici rabe različite strategije za iskazivanje suprotnoga značenja. Tako smo uočili da postoje dvije osnovne strategije pomoću kojih će govornik iskazati suprotno značenje između dvaju leksema u situaciji u kojoj se to od njega izričito traži. Jedna je strategija oslanjanje na antonimijske konstrukcije, i ona prevladava u odgovorima. U tom ključu govornici ponekad rabe i pomoćnu antonimiju. Druga se strategija svodi na opisivanje značenja leksema kako bi se pojasnilo da imaju suprotna značenja.

Uporaba antonimijskih konstrukcija

Prva strategija, koja uključuje uporabu antonimijskih konstrukcija, očekivano je u skladu s korpusnim materijalom analiziranim u prvoj fazi našega istraživanja te potvrđuje prethodno iznesene rezultate. Govornici u pojmovnom sustavu imaju usađene antonimijske konstrukcije koje im omogućuju da na razini konkretne jezične uporabe iskazuju značenjsku suprotnost. Antonimijske konstrukcije koje su pronađene u odgovorima na treće pitanje pronađene su i u prethodno obrađenim korpusnim materijalima: 'X, but Y', 'X and Y', 'X or Y', 'X,Y', 'X, not Y', 'X becomes Y', 'X instead of Y', 'X rather than Y', 'difference between X and Y', 'both X and Y', 'whether X or Y' (sve antonimijske konstrukcije koje su uključene u analizu korpusa

dostupne su u Potpoglavlju 6.4). Ove je strukture ujedno i Mettinger (1994:46-55) naveo među svojim okvirima (*frames*) za iskazivanje značenjske suprotnosti. Na primjer, Mettingerov FRAME A obuhvaća konstrukciju 'X and Y', FRAME C obuhvaća 'X or Y', a FRAME F 'X rather than Y'.⁶⁹

Sljedeći primjeri potvrđuju usađenost antonimijskih konstrukcija pronađenih i u korpusu COCA:

„I would rather be *alive* than *dead*.“ ('rather X than Y')

„Is your baby going to be a *boy* or a *girl*?“ ('X or Y')

„The rollercoaster is not a ride for people who are scared of heights because it goes both *up* and *down*.“ ('both X and Y')

„The Dalmatian dog has spots with two contrasting colors, *black* and *white*.“ ('X and Y')

„Gandhi is *dead*, but his ideas are *alive*.“ ('X, but Y')

„When I realized he was spying on me, my *friend* became my *enemy*.“ ('X becomes Y')

„If gravity wasn't affecting us, when we jumped off of something, we would fall *up* to the sky instead of *down* to the ground.“ ('X instead of Y')

„He was so bad at directions that it was hard to remember whether he was turning *left* or *right* at the end of the road.“ ('whether X or Y')

„The switch must be *up*, not *down* to turn the light on.“ ('X, not Y')

„You *win* some, you *lose* some.“ ('X, Y')

Osim antonimijskih konstrukcija, u gore odabranim primjerima možemo vidjeti i ostvarenost dvaju temeljnih suprotnih značenja: ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline ('X and Y') i ostvarenje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline ('X, not Y').⁷⁰ Treće temeljno značenje (ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali jednoga više od drugoga, 'more X than Y') nije pronađeno ni u jednom odgovoru u svih 40 upitnika. Budući da je već analiza korpusa pokazala da je ovo temeljno značenje ujedno i posljednje po frekvenciji u engleskom, ali i hrvatskom jeziku, možemo reći da ovakav rezultat analize upitnika ne iznenađuje. Nadalje, ni četvrto temeljno značenje (nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline

⁶⁹ Opis Mettingerovih sintaktičkih okvira dostupan je u Mettinger (1994) te na stranicama 36. do 39. ovoga rada.

⁷⁰ Temeljna značenja antonimije predložena su u Potpoglavlju 6.5.

nije ostvaren, 'neither X nor Y') nije pronađeno u odgovorima u nijednom od 40 upitnika. Budući da je ovo temeljno značenje treće po frekvenciji u korpusu COCA, ovakav rezultat iznenađuje. No, osim prvih dvaju temeljnih značenja, u odgovorima ispitanika pronađena je i stupnjevitost.

Zanimljivo je napomenuti da je stupnjevitost pronađena u dvama primjerima. Jednom u primjeru tradicionalno definirane nestupnjevite suprotnosti, *dead-alive*:

„I thought she was *dead*, but she was still *alive*, just *sleeping*.“

Drugi puta u primjeru za par antonima *black-white*:

„Not all issues are *black* and *white*, some are a bit more nuanced, like the color *gray*.“

U primjeru za antonime *dead-alive* ispitanik rabi antonimijsku konstrukciju 'X, but Y' u značenju ostvarenja jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline uz gradnju skale, smještajući leksem *sleeping* između vrijednosti polova *dead* i *alive*. Ovaj primjer pokazuje održivost rezultata našega korpusnog istraživanja, koje je pokazalo da je stupnjevitost uobičajena za par antonima *dead-alive* u jezičnoj uporabi pa se može smatrati dijelom konvencionaliziranoga znanja o tim leksemima i leksičkim pojmovima.⁷¹ U primjeru za antonime *black-white* ispitanik rabi antonimijsku konstrukciju 'X and Y' kojom iskazuje suprotno značenje između leksema, ali u nastavku rečenice gradi vrijednosnu skalu postavljajući leksem *gray* između polova ove pojmovno-značenjske cjeline. Valja napomenuti da u nijednom od 40 odgovora za par antonima *black-white* nije pronađeno sekundarno značenje leksema koje se odnosi na boju kože. Svi ispitanici ovaj su par antonima rabili u primarnome značenju, koje se odnosi na apstraktnu boju. Iako je analiza korpusa pokazala da je značenje za boju kože najčešće u korpusu COCA⁷², mogli smo pretpostaviti da ga ispitanici neće rabiti s obzirom na političku osjetljivost pitanja rase, osobito na američkom govornom području, nego će za ilustraciju značenjske suprotnosti ipak pribjeći primarnome značenju leksema *black* i *white*. U tom se značenju pojavila i spomenuta gradnja skale s leksemom *gray*.

Otvaranje značenjskoga prostora između polova pojmovno-značenjske cjeline sustavno je bilo dijelom primjera za par antonima *friend-enemy*, za koji su ispitanici u najvećem broju slučajeva rabili antonimijsku konstrukciju 'X becomes Y':

⁷¹ Za rezultate analize korpusa za par antonima *dead-alive* vidi str. 122. ovog rada.

⁷² Za rezultate analize korpusa za par antonima *black-white* vidi str. 86. ovog rada.

„My former *friend* became my *enemy* after our big argument.“

„The rabbit in my garden was once my *friend*, but ever since she began eating my plants she's become my *enemy*.“

„If you are unkind, many of your *friends* will become *enemies*.“

Ovaj rezultat u skladu je s našom analizom korpusa iz prvoga dijela istraživanja.⁷³ Antonimijska konstrukcija 'X becomes Y' najčešće je pronađena u iskazivanju značenjske suprotnosti između parova antonima koji pripadaju pojmovno-značenjskoj cjelini entiteta i pojavnosti, što smo prethodno povezali s Heraklitovim jedinstvom suprotnosti (vidi 2.1 i Mikecin 2013:49), a pronašli kod parova antonima *day-night*, *man-woman* i *boy-girl* te njihovim hrvatskim ekvivalentima. Jedinstvo suprotnosti nalaže da sve postoji istovremeno, ali da se stalno mijenja iz jedne krajnosti u drugu. Tako antonimijska konstrukcija 'X becomes Y' otvara mogućnost prijelaza jednoga člana para u drugi, to jest pretvorbe jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, i to s obzirom na znanje koje posjedujemo o ovim pojmovima, a koje smo stekli putem iskustva (prijatelji mogu postati neprijatelji i obrnuto).

Uz očekivanu uporabu antonimijskih konstrukcija, u odgovorima ispitanika mogla se vidjeti i uporaba pomoćne antonimije (Jones 2002). Budući da pomoćna antonimija također počiva na antonimijskim konstrukcijama, nju smatramo dijelom iste strategije iskazivanja suprotnoga značenja između dvaju leksema, odnosno leksičkih pojmova.

Uporaba pomoćne antonimije

Sljedeća zanimljivost koja je proizašla iz odgovora na treće pitanje je česta uporaba pomoćne antonimije kako bi se opisala značenjska suprotnost između zadanih parova leksema. Ovom strategijom ispitanici i dalje rabe antonimijske konstrukcije, ali ih proširuju umetanjem dodatnih parova antonima čiji je cilj naglasiti suprotnost između ciljanoga para. Na primjer, za ciljani par antonima *up-down* ponuđena je sljedeća rečenica:

„*Up* is *above* something and *down* is *below*.“

U primjeru vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X and Y' u temeljnom značenju ostvarenja obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali uz uporabu pomoćne antonimije *above-below*. Dakle, par antonima *above-below* pomaže naglasiti značenjsku suprotnost

⁷³ Za rezultate analize korpusa za par antonima *friend-enemy* vidi str. 132. ovog rada.

između para *up-down*. U ovakvoj uporabi antonimije Jones (2002:300) je uočio da se drugi član para antonima, takozvani par B, zapravo sastoji od neuobičajene, odnosno nekonvencionalizirane kombinacije leksema suprotnih značenja, koji u tome određenome kontekstu pojačavaju suprotnost između članova para A. Međutim, iako Jones (2002) pomoćnu antonimiju definira na ovaj način, mi ovdje smatramo da se ta strategija može odvijati i u suprotnome smjeru – uz pomoć jednog konvencionaliziranog para antonima može se naglasiti suprotnost između drugog konvencionaliziranog para antonima, osobito kada je ciljani par apstraktnijeg značenja.

Na primjer, jedan ispitanik je ponudio sljedeću rečenicu za par antonima *black-white*:

„*Black is a dark color while white is a light color.*“

Ispitanik je upotrijebio konstrukciju 'X is Z while Y is W' u kojoj par antonima Z-W naglašava suprotnost između para X-Y. U ovomu se slučaju par B (*dark-light*) sastoji od konvencionalizirane kombinacije antonima koja značenjem svojih leksema naglašava suprotnost između članova para A (*black-white*), koji opet predstavljaju konvencionalizirani par antonima. No, ovo je jedini primjer za par antonima *black-white* u kojemu se rabi pomoćna antonimija. Strategija pomoćne antonimije u najvećem se broju odgovora rabila za par antonima *up-down*. Na primjer:

„*Planes fly up in the sky, but we walk down on the ground.*“

„*A released balloon floats up and comes back down when it pops.*“

„*Up and down are not simply north and south, they are relative terms which could also be used for away from the earth's center and towards it.*“

U svakome od tri gornja primjera možemo uočiti primjenu pomoćne antonimije za naglašavanje suprotnoga značenja između leksema *up* i *down*. Ujedno vidimo uporabu dviju antonimijskih konstrukcija: 'X, but Y' u prvom primjeru i 'X and Y' u druga dva. U posljednjemu primjeru je uporaba pomoćne antonimije jednostavna jer ispitanik ponavlja istu antonimijsku konstrukciju ('X and Y') uz različite konvencionalizirane parove antonima (*north-south* i *away from-towards*) kako bi naglasio suprotnost između ciljanog para (*up-down*). Međutim, prva dva primjera pokazuju kompleksnost sintagmatske strukture, koja se i dalje oslanja na antonimijske konstrukcije ('X but Y' i 'X and Y'), ali i na smještaj objekta na nekoj lokaciji. Tako ispitanik naglašava da avioni (objekt) lete po nebu (lokacija), a mi (objekt) hodamo po tlu (lokacija). Perspektiva situacije iz pogleda subjekta u prvome licu ukazuje nam na deiktičnost para

antonima *up-down*, što je u skladu s našim rezultatima analize korpusa iz prvoga dijela istraživanja.⁷⁴ Kao što smo potvrdili analizom korpusnog materijala, par antonima *up-down* pripada tradicionalno definiranoj direkcionalnoj deiktičkoj suprotnosti, čiju definiciju vrijedi i ovdje ponoviti:

„Directional opposition is seen most clearly in the relationship which holds between 'up':'down', 'arrive':'depart' and 'come':'go'. What these pairs have in common, in what might be regarded as their most typical usage, is an implication of motion in one of two opposed directions *with respect to a given place*“ (Lyons 1977:281; istakla J. Č.)

Kretanje u odnosu na određeno mjesto, odnosno lokaciju, naglašeno je i u gore predstavljenim primjerima odgovora. S obzirom na deiktičnu prirodu para antonima *up-down*, ne iznenađuje da su ispitanici u svojim rečenicama naglašavali kretanje objekata u odnosu na lokaciju kako bi dočarali njihovo suprotno značenje.

Valja napomenuti da su među odgovorima pronađeni i oni koji par antonima *up-down* rabe u primarnom značenju, bez pomoćne antonimije:

„The switch must be *up*, not *down* to turn the light on.“

U gornjem primjeru tako vidimo jednostavnu uporabu antonimijske konstrukcije 'X, not Y' u temeljnom značenju ostvarenju jednog određenog pola pojmovno-značenjske cjeline, bez naglašavanja deiktičnosti.

Osim za antonime *up-down*, deiktičnost je također primijećena kod primjera rečenica za par antonima *come-go*:

„I was *coming* into the store and Lola was *going* out.“

U primjeru vidimo situiranost subjekta u prostoru, opis prostora i situacije iz perspektive subjekta, antonimijsku konstrukciju 'X and Y' te pomoćnu antonimiju *into-out*.

Uporaba opisa za iskazivanje suprotnoga značenja

Druga strategija koju smo zamijetili u trećem zadatku je opis značenja parova leksema bez oslanjanja na antonimijske konstrukcije, što možemo vidjeti u sljedećim primjerima:

⁷⁴ Za rezultate analize korpusa za par antonima *up-down* vidi str. 90. ovog rada.

„The *boys* wear suspenders and milk the cows each morning. The *girls* wear dresses and churn the butter.“

„The bird took flight and flew *up* from its hidden spot among the bushes, the hunter promptly knocked it out of the sky with his shotgun and it fell *down* to the ground.“

„After she betrayed me, we were no longer *friends* and now we were *enemies*.“

„My father is *dead*, I can no longer see, hear or speak to him; I take comfort that my mother is still *alive* and we can share his memory with one another.“

„Robert finished the night \$10,000 poorer, having been delighted to *win* \$10,000 on the roulette table only to regret his decision to try out the Blackjack table and *lose* \$20,000.“

U gore prikazanim primjerima vidimo da su ispitanici suprotno značenje između zadanih leksema iskazali na način da su ponudili opis situacije u kojoj su leksemi predstavljeni kao značenjski suprotni, ali bez izravnog kontrasta kakav je inače dostupan putem antonimijskih konstrukcija. Stoga ovakve primjere nije moguće analizirati u okvirima našeg istraživanja, budući da se ono fokusira na spoj sintagmatsko-paradigmatske razine. Ovakvi opisi značenjske suprotnosti mogli bi se analizirati kao strategija unutar gradbe diskursa ili teksta, i to u okvirima pragmatike i analize diskursa. No, taj pothvat ostavljamo za neka buduća istraživanja.

7.1.4. Četvrti zadatak

U četvrtom zadatku se od ispitanika tražilo da prepoznaju drugi član para antonima u kontekstu jezične uporabe. Kako bi primjeri bili što vjerniji, preuzeli smo ih iz korpusa COCA. Svaki je primjer sadržavao dovoljno konteksta za prepoznavanje para antonima.⁷⁵ Cilj je bio ispitati prototipičnost parova antonima iz različitih pojmovno-značenjskih cjelina, ali za razliku od prvoga zadatka, ovdje su parovi ponuđeni u antonimijskim konstrukcijama kako bi se vidjelo utječu li one na gradbu suprotnoga značenja i u kojoj mjeri. Stoga su odabrani konvencionalizirani parovi antonima (*black-white, alive-dead, come-go, male-female, hot-cold, love-hate, dark-light, north-south, east-west, night-day, left-right, close-distant* i *friendly-unfriendly/hostile*), ali i jedan nekonvencionalizirani par (*computer-person*).

Antonimijske konstrukcije birane su tako da ilustriraju primarna značenja nekih parova antonima (npr. 'left or right'), ali i da ilustriraju sekundarna ili metaforička značenja (npr. „A

⁷⁵ Za pregled primjera vidi Dodatke.

couple can grow very *close* and very *distant* at the same time“). Osim toga, birani su i neki primjeri koji pokazuju stupnjevitost između polova ili pretvaranje jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi (npr. „My mother always said when she was *alive*, not half *dead* as she is now“ i „Some changed their biological sex from *male* to *female*“). Stupnjevitost je odabrana za par antonima *alive-dead* kako bismo vidjeli hoće li ju ispitanici prepoznati kao svojstvo koje taj par može preuzeti od antonimije u užemu smislu, kako je potvrđeno analizom korpusa. Nadalje, ispitivanje svojstva otvaranja značenjskoga prostora između polova cjeline odabrano je za parove antonima *male-female* i *day-night*, i to zato jer prvi ilustrira važnost znanja o svijetu u gradbi značenjske suprotnosti, a drugi konkretno fizičko iskustvo.

S obzirom na saznanja temeljena na analizi korpusnih podataka, očekivali smo da će ispitanici uspješno odrediti drugi član svakog konvencionaliziranog para antonima i da će prepoznati stupnjevitost i preobražaj polova pojmovno-značenjske cjeline kao inherentne značenju parova leksičkih pojmova poduprto antonimijskim konstrukcijama. Također smo očekivali da će antonimijska konstrukcija omogućiti prepoznavanje značenjske suprotnosti između leksema *computer* i *person* kao nekonvencionaliziranog para antonima.

Rezultati analize odgovora pokazuju da su naša očekivanja uglavnom opravdana, uz dvije zanimljivosti koje su proizašle iz nekih odgovora. Naime, ispitanici su u 40 od 40 slučajeva prepoznali sve konvencionalizirane parove antonima, uključujući stupnjevitost između *alive-dead* i preobražaj između *day-night* i *male-female*. U jednomu slučaju se umjesto ciljanog para *alive-dead* uporabio par *alive-extinct*, što ovdje smatramo primjerom indirektno antonimije (Jones et al. 2012:44). Osim toga, u dva se slučaja umjesto ciljanoga para *close-distant* uporabio par *near-distant*, što također smatramo indirektnom antonimijom. S obzirom na broj iznimaka, možemo potvrditi da su parovi antonima ponuđeni u četvrtom zadatku konvencionalizirani, uključujući stupnjevitost para *alive-dead* te sposobnost pretvorbe polova između *male-female*.

Rezultat koji nije bio u skladu s našim očekivanjima dolazi iz odgovora za par antonima *friendly-unfriendly/hostile*. Naime, u primjeru se od ispitanika tražilo da prepozna leksem značenjski suprotan leksemu *friendly*:

„The dogs paced beside him, neither friendly nor _____.

Kao rezultat smo očekivali umetanje leksema *unfriendly* ili *hostile*, ali nismo mogli pretpostaviti omjer s obzirom na subjekt u rečenici primjera (*dogs*). Zanimljivost rezultata prizlazi iz činjenice da je 14 od 40 ispitanika ponudilo leksem *unfriendly*, sedam od 40 je ponudilo leksem *hostile*, dok je ostatak ispitanika nudio vrlo različite kombinacije: *mean* sedam

puta kao i *hostile*, zatim *agressive*, *menacing*, *foe*, *angry*, *standoffish* i *threatening*. Budući da svi ponuđeni leksemi pripadaju istoj pojmovno-značenjskoj cjelini kvalitativnih određenja, koja je konvencionalizirana parom antonima *friendly-unfriendly/hostile*, ovdje vidimo potvrdu da govornik može izgraditi značenjsku suprotnost u bilo kojemu dijelu značenjskoga spektra cjeline, to jest, može konstruirati zamišljenu granicu između pojmova unutar cjeline na način koji najbolje pristaje kontekstu jezične uporabe. Prisjetimo se da su zamišljenu granicu prema načelu gradbe značenja (*construal of meaning*) u smislu značenjskih odnosa suprotnosti opisali Jones et al. (2012:128):

„In accordance with assumptions made in the Cognitive Linguistic school of thought (Langacker 1987, Talmy 2000, Croft and Cruse 2004), our definition of antonymy as a construal of binary contrasts is in effect *a construal of comparison, grounded in perception and cognitive processing.*“ (istakla J. Č.)“

Gradba značenjske suprotnosti s obzirom na zamišljenu granicu između pojmova, odnosno leksema, sastavni je dio razumijevanja antonimije, o čemu smo potvrdu dobili temeljem istraživanja korpusa, ali i ovdje u odgovorima naših ispitanika.

Upravo je sposobnost gradbe značenjske suprotnosti zaslužna za stvaranje novih i kontekstno ovisnih parova antonima, što je ilustrirano i odgovorima ispitanika na naše pitanje o paru *computer-person*. U primjeru smo od ispitanika tražili da pronađu leksem značenjski suprotan leksemu *computer* u sljedećem kontekstu:

„The judge cannot see the computer or the _____ and must make his or her determination by interviewing both.“

Prepostavili smo da će neki ispitanici prepoznati traženi leksem *person* zahvaljujući antonimijskoj konstrukciji koja jasno naglašava kontrast između leksema ('X or Y') i zahvaljujući znanju o svijetu, odnosno iskustvu. To se očekivanje pokazalo točnim budući da je 12 od 40 ispitanika doista predložilo leksem *person* kao drugi član para antonima *computer-person*. Još je troje ispitanika ponudilo leksem *human*, što smatramo očekivanim rezultatom s obzirom na razinu sinonimije između leksema *person* i *human*. Ono što nismo mogli pretpostaviti je kako će ispitanici koji ne prepoznaju leksem *person* izgraditi granicu značenjske suprotnosti.

Rezultati idu u prilog kreativnosti govornika kada su suočeni s nekonvencionaliziranom značenjskom suprotnosti pri čemu se u njezinoj gradbi moraju osloniti na usađene im antonimijske konstrukcije te na svoje znanje o jeziku i znanje o svijetu. Pet ispitanika je polje

ostavilo praznim, a neki su ostavili i komentar u kojemu iskazuju da ne vide što bi bila značenjska suprotnost u primjeru. Od tih komentara, jedan je ispitanik napisao da bi se iz konteksta moglo zaključiti da je traženi leksem *human*, ali da on ne vidi *computer-human* kao značenjski suprotne. Dakle, zahvaljujući antonimijskoj konstrukciji ispitanik je prepoznao traženu značenjsku suprotnost, ali nije mogao pojmiti lekseme *computer* i *human* kao suprotne. Znanje o jeziku mu je govorilo da je riječ o antonimiji, ali znanje o svijetu je govorilo suprotno, što upravo oslikava važnost sveze između sintagmatske i paradigmatičke razine – jedna ne može djelovati u izolaciji od druge.

Ostalih 20 ponuđenih odgovora uključilo je sljedeće lekseme: *paper, phone, computee, lawyer, interpreter, TV, defendant, accused, notebook, screen, randomizer* i *hand written note*. Zanimljivo je zamijetiti da su neki ispitanici prepoznali da bi traženi leksem trebao označavati čovjeka pa su odabrali *lawyer, interpreter, defendant, accused* i *computee*. Drugi pak ispitanici nisu prepoznali da bi traženi leksem trebao označavati nešto živo pa su odabrali nežive objekte *paper, screen, TV, notebook, phone, randomizer* i *hand written note*. Dakle, rezultati odgovora na ovo pitanje govore nam upravo o isprepletenosti sintagmatske i paradigmatičke razine, ali i o međusobnoj prožetosti znanja o jeziku i znanja o svijetu. Antonimijska konstrukcija može ukazati na suprotno značenje, ali znanje o leksičkim pojmovima mora ga do kraja izgraditi. Ako uzmemo u obzir sve lekseme koji označavaju čovjeka kao točne za ciljani par antonima, vidjet ćemo da je ukupno 21 ispitanik prepoznao ciljani antonimiju. Budući da 19 ispitanika nije prepoznalo komponentu 'živo' kao važnu za gradbu suprotnoga značenja, možemo reći da je ovdje doista riječ o nekonvencionaliziranome paru antonima, s time da je proces ove konvencionalizacije još na pojmovnoj razini, što je jasno iz različitosti leksema ponuđenih u odgovorima. Dakle, par antonima *computer-person* predstavlja rubnu pojavnost kategorije antonimije koja ima određenu razinu prepoznatljivosti među govornicima, ali je ona izrazito ovisna o kontekstu jezične uporabe i iskustvu samih govornika. Stoga ovaj primjer ide u prilog našoj definiciji antonimije kao kategorije prototipnoga ustroja.

7.2. Analiza upitnika za hrvatski jezik

Za hrvatski jezik prikupljeno je ukupno 40 upitnika, od čega 29 ženskih i 11 muških ispitanika. Starosna dob ispitanika je između 19 i 49 godina, a svi su visoko obrazovani (od prve godine studija do doktorata znanosti), osim dvoje koji imaju srednju stručnu spremu. Ispitanici potječu iz Zagreba, Osijeka, Virovitice, Međimurja, Splita, Križevaca, Virovitice i Velike Gorice.

7.2.1. Prvi zadatak

Prvi zadatak hrvatskog upitnika obuhvatio je 24 leksema kojima je ispitanik morao pridružiti leksem suprotnoga značenja. Očekivali smo da će ispitanici ponuđenim leksemima pridružiti lekseme koji predstavljaju konvencionalizirani par antonima, odnosno prototipičan par polova pojmovno-značenjske cjeline. Za parove koji su pokazali nižu frekvenciju supojavljivanja u korpusu očekivali smo da će pokazati i veću raznolikost u pridruženim leksemima.

Kao i u upitniku za engleski jezik, prvi zadatak za hrvatski obuhvatio je sljedeće parove antonima: *muškarac-žena*, *dobro-loše*, *lijevo-desno*, *gore-dolje*, *živ-mrtav*, *crno-bijelo*, *kupiti-prodati*, *doći-otići*, *toplo-hladno*, *ljubav-mržnja*, *oženjen-neoženjen*, *djevojčica-dječak*, *žensko-muško*, *dati-uzeti*, *sjever-jug*, *natrag-naprijed*, *gurati-vući*, *ispod-iznad*, *sakriti-otkriti*, *istok-zapad*, *stići-poći*, *prijatelj-neprijatelj*, *noć-dan*, *smrt-život*. Za hrvatski su odabrani isti parovi antonima kao i za engleski zbog usporedivosti odgovora i rezultata analize.

Rezultati analize odgovora u skladu su s očekivanjima. Ispitanici su najkonvencionaliziranije parove antonima prepoznali i ponuđenim leksemima pridružili ciljane lekseme suprotnih značenja. Tako nije bilo varijacije u sljedećim parovima antonima: *muškarac-žena*, *lijevo-desno*, *živ-mrtav*, *crno-bijelo*, *doći-otići*, *toplo-hladno*, *ljubav-mržnja*, *djevojčica-dječak*, *žensko-muško*, *sjever-jug*, *natrag-naprijed*, *ispod-iznad*, *istok-zapad*, *prijatelj-neprijatelj* i *noć-dan*. U ostalih devet parova antonima zamijećene su neke varijacije.

Za par antonima *stići-poći* bilo je najviše varijacija u odgovorima. U 13 od 40 slučajeva ispitanici su umjesto ciljanog leksema *poći* ponudili leksem *zakasniti* kao suprotan leksemu *stići*. Ostale iznimke uključivale su odabir leksema *otići* (dva puta), *ne stići* (dva puta) i *putovati* (jednom), dok su ostali ispitanici pridružili ciljani leksem *poći*.⁷⁶

Za par antonima *dati-uzeti* pronađene su tri varijacije. Troje ispitanika je leksemu *dati* pridružilo leksem *primiti*, jedan ispitanik je pridružio *oduzeti*, a jedan *dobiti*. Ostali ispitanici prepoznali su par antonima *dati-uzeti*.⁷⁷

Za par antonima *sakriti-otkriti* pronađena je jedna varijacija. Pet ispitanika je leksemu *sakriti* pridružilo leksem *pronaći* kao značenjski suprotan. Prisjetimo se da je i u engleskom jeziku par antonima *hide-reveal* pokazao varijacije, i to u većini slučajeva kao *hide-see*, što je ekvivalent hrvatskom paru *sakriti-pronaći*. I u korpusnome dijelu istraživanja vidjeli smo da su parovi antonima *hide-reveal* te *sakriti-otkriti* nisko konvencionalizirani pa odgovori dobiveni

⁷⁶ Za rezultate analize korpusa za par antonima *stići-poći* vidi str. 188. ovog rada.

⁷⁷ Za rezultate analize korpusa za par antonima *dati-uzeti* vidi str. 162. ovog rada.

upitnikom potvrđuju nalaze korpusa.⁷⁸ Zanimljivo je da se u slučaju ovoga para antonima engleski i hrvatski jezik gotovo u potpunosti preklapaju.

Još jedna varijacija podudarna s engleskim jezikom zamijećena je u odgovorima za par antonima *oženjen-neoženjen*. Hrvatski ispitanici su u devet slučajeva ponudili leksem *rastavljen* kao suprotan leksemu *oženjen*, u pet slučajeva su ponudili leksem *slobodan*, a u jednom slučaju leksem *udata*. Iako ne u istoj mjeri kao engleski jezik, vidimo da se i u hrvatskome čini da par antonima *oženjen-rastavljen* ima veću frekvenciju prepoznavanja i uporabe među govornicima nego par *oženjen-slobodan*.⁷⁹

Od ostalih varijacija u odgovorima zamijećeno je pridruživanje leksema *povući/povlačiti* i *privući/privlačiti* zadanome leksemu *gurati*, ali tek u četiri od 40 slučajeva. Leksemu *kupiti* je jedan ispitanik pridružio leksem *ukrasti* umjesto ciljanoga *prodati*. Jedan ispitanik je leksemu *dobro* pridružio leksem *zlo*, a leksemu *smrt rođenje*, što ovdje smatramo konvencionaliziranim parovima antonima. Napomenimo da se i u engleskim odgovorima pojavila varijanta *good-evil* te *life-birth*, ali u paru *buy-sell* nije bilo varijacija.

7.2.2. Drugi zadatak

Drugi zadatak upitnika obuhvatio je 12 primjera antonimije među kojima je ispitanik morao odabrati najbolji par među ponuđenim varijantama. Za svaki ciljani par antonima ponuđena su još dva neuobičajena para. Na primjer, uz ciljani par antonima *voljeti-mrziti* ponuđeni su još parovi *voljeti-prezirati* i *voljeti-nevoljeti*.⁸⁰ Valja napomenuti da su primjeri antonimije u ovom zadatku isti kao primjeri ponuđeni u engleskom upitniku zbog usporedivosti odgovora. Kao što smo već spomenuli u analizi drugog zadatka za engleski jezik, i u hrvatskom upitniku uključen je primjer *muškarac-pudlica* kao neuobičajena varijanta uz par *muškarac-žena*, kako bismo vidjeli hoće li ga netko od ispitanika odabrati kao najbolji primjer antonimije od ponuđenih, što smatramo malo vjerojatnim. Osim toga, valja naglasiti da se u ovome zadatku nalazi par antonima *pas-maćka*, za koji smatramo da je dovoljno kulturološki relevantan da bi bio prepoznat kao antonimija.

Odgovori ispitanika pokazuju izrazito malu varijabilnost, odnosno visoku razinu podudarnosti u odabranim parovima antonima. Za šest parova nije pronađena varijabilnost među

⁷⁸ Za rezultate analize korpusa za par antonima *sakriti-otkriti* vidi str. 185. ovog rada.

⁷⁹ Za rezultate analize korpusa za par antonima *oženjen-neoženjen* vidi str. 190. ovog rada.

⁸⁰ Za ostale kombinacije primjera vidi Dodatke.

odgovorima: *sjever-jug, crno-bijelo, malo-veliko, muškarac-žena, staro-mlado, svjetlost-tama*. U ostalih šest parova pronađena je varijabilnost, no ona nije velika. Tako je za par antonima *voljeti-mrziti* troje ispitanika ponudilo odgovor *voljeti-nevoljeti*, a jedan *voljeti-prezirati*. Za par antonima *nebo-zemlja* dvoje je ispitanika ponudilo odgovor *nebo-more*. Za par imati-nemati troje ispitanika ponudilo je odgovor *imati-izgubiti*, a za recipročni par *otac-majka* dvoje ispitanika ponudilo je odgovor *otac-sin*. Kao i u odgovorima za engleski jezik, par antonima *otac-majka* smatra se boljim primjerom suprotnoga značenja od para *otac-sin*, iako oba para pripadaju recipročnim odnosima. Umjesto para antonima *dobro-loše* troje ispitanika odabralo je par *dobro-zlo*, što predstavlja drugi konvencionalizirani par te pojmovno-značenjske cjeline. Naposljetku, većina ispitanika prepoznala je značenjsku suprotnost između leksema *pas* i *mačka*. Tek je dvoje ispitanika odabralo varijantu *pas-čovjek*, a jedan varijantu *pas-krava*. I u engleskome upitniku dva je puta bio ponuđen odgovor *dog-man*, ali *dog-cow* je izostao.

S obzirom na ovdje prikazane odgovore, i u ovom dijelu antonimije možemo primijetiti gradaciju značenjske suprotnosti, na primjer, od najčešćega primjera *otac-majka* do rjeđega primjera *otac-sin* i od najčešćega para *voljeti-mrziti* do rjeđega para *voljeti-nevoljeti*. Značajno je primijetiti podudarnost u odgovorima engleskih i hrvatskih govornika, osobito u nijansama poput odabira para *otac-sin* i *pas-čovjek*.

7.2.3. Treći zadatak

Treći zadatak obuhvatio je osam parova antonima koje je ispitanik trebao smjestiti u kontekst rečenice na način da bude jasno da parovi ponuđenih riječi imaju suprotna značenja. Ponuđeni parovi riječi predstavljali su primjere iz svake od četiriju pojmovno-značenjskih cjelina, po dva iz svake cjeline: *živ-mrtav, dječak-djevojčica, crno-bijelo, gore-dolje, pobijediti-izgubiti, lijevo-desno, doći-otići, prijatelj-neprijatelj*. Cilj ovog zadatka bio je vidjeti hoće li ispitanici upotrijebiti antonimijske konstrukcije pri strukturiranju rečenica, i ako hoće, koje.

Baš kao i u slučaju engleskog jezika, rezultati analize odgovora iz hrvatskoga pokazuju da govornici rabe sintagmatske strukture koje proizlaze iz pojmovno usađenih antonimijskih konstrukcija kada se od njih traži da iskažu značenjsku suprotnost između dvaju leksema. Uporaba antonimijskih konstrukcija pri slaganju rečenica bila je očekivana. Kao i u engleskome jeziku, iz odgovora za hrvatski jezik proizlazi da govornici rabe dvije strategije za gradbu suprotnoga značenja: antonimijske konstrukcije, ponekad uz pomoćnu antonimiju, i opis leksema kako bi se pokazala njihova značenjska suprotnost.

Uporaba antonimijskih konstrukcija

U trećem su zadatku u primjerima rečenica pronađene sljedeće antonimijske konstrukcije: 'X, a Y', 'X ili Y', 'X, Y', 'X i Y', 'X a ne Y', 'ni X ni Y', 'X umjesto Y' i 'X postaje Y'.⁸¹ Na primjer:

„Ništa u životu nije ni *crno* ni *bijelo*.“ ('ni X ni Y')

„*Dječak* i *djevojčica* se drže za ruke.“ ('X i Y')

„Bolji igrač će *pobijediti*, a lošiji *izgubiti*.“ ('X, a Y')

„Kako bi vidio pticu gledaj *gore*, a ne *dolje*.“ ('X, a ne Y')

„Prije nego prijedeš cestu, pogledaj i *lijevo* i *desno*.“ ('(i) X i Y')

„U partiji šaha možeš ili *pobijediti* ili *izgubiti*.“ ('(ili) X ili Y')

„Dok ti odlučiš *doći*, Marko će već *otići*.“ ('X, Y')

„Najbolji *prijatelj* postao je najgori *neprijatelj*.“ ('X postaje Y')

„Umjesto *desno*, skrenula sam *lijevo* i izgubila se.“ ('X umjesto Y')

Iz gore predstavljenih primjera razvidno je da se govornici hrvatskoga oslanjaju na antonimijske konstrukcije usađene u pojmovnom sustavu kada moraju ili žele iskazati značenjsku suprotnost između dvaju leksema. U usporedbi s engleskim odgovorima, hrvatski ispitanici pokazali su nešto širi raspon uporabe antonimijskih konstrukcija, pokrivši tri temeljna suprotna značenja. Tako možemo vidjeti prvo temeljno značenje (oba pola pojmovno-značenjske cjeline su ostvarena) ostvareno uz pomoć antonimijskih konstrukcija 'X i Y', 'X, a Y' i 'X, Y', drugo temeljno značenje (jedan pol pojmovno-značenjske cjeline je ostvaren) ostvareno uz pomoć antonimijskih konstrukcija 'X ili Y', 'X, a ne Y' i 'X umjesto Y' i četvrto temeljno značenje (nijedan pol pojmovno-značenjske cjeline nije ostvaren) ostvareno uz pomoć antonimijske konstrukcije 'ni X ni Y'.⁸²

Međutim, u odgovorima hrvatskih ispitanika izostaje stupnjevitost kakva je pronađena u engleskim upitnicima (npr. između leksema *crno* i *bijelo*), ali je zato prisutna pretvorba jednoga pola pojmovno-značenjske cjeline u drugi, i to u primjeru „Najbolji *prijatelj* postao je najgori *neprijatelj*“ temeljenom na antonimijskoj konstrukciji 'X postaje Y'. Valja napomenuti da je

⁸¹ Popis antonimijskih konstrukcija izoliranih u analizi korpusa po pojmovno-značenjskim cjelinama dostupan je u Potpoglavlju 6.4.

⁸² Temeljna značenja antonimije predložena su u Potpoglavlju 6.5.

značenje preobrazbe polova u odgovorima hrvatskih ispitanika znatno rjeđe nego u odgovorima engleskih ispitanika, a zabilježeno je samo u uporabi para antonima *prijatelj-neprijatelj*.

Uporaba pomoćne antonimije

Kao i engleski ispitanici, hrvatski ispitanici također rabe pomoćnu antonimiju kako bi naglasili suprotno značenje između zadanih parova leksema. Uporaba pomoćne antonimije primijećena je u svim zadanim parovima antonima osim kod para *živ-mrtav*. Tako ju možemo vidjeti u uporabi para *djevojčica-dječak*:

„Dječaci nose plavo, a djevojčice rozo.“

U gornjem primjeru vidimo uporabu antonimijske konstrukcije 'X, a Y' kojom se iskazuje ostvarenost obaju polova pojmovno-značenjske cjeline, ali se uz par antonima *dječak-djevojčica* rabi i par leksema *plavo-rozo*. U ovomu primjeru se pomoćna antonimija rabi u svojoj izvornoj definiciji (Jones 2002:300): konvencionalizirani par antonima A smješta se u kontekst s nekonvencionaliziranim parom leksema B koji u tom kontekstu jezične uporabe dobivaju status antonima zahvaljujući vezanosti uz par A. Tako u našem primjeru leksemi *plavo* i *rozo* postaju antonimima isključivo zato jer su vezani uz značenje primarnoga para antonima *dječak-djevojčica*. Znanje o svijetu te kulturna kognicija (Sharifian 2011:17) omogućuju gradbu suprotnoga značenja između leksema koji inherentno ne posjeduju svojstva koja bi ih smjestila u odnos značenjske suprotnosti.

Uporaba pomoćne antonimije ponavlja se u odgovorima hrvatskih ispitanika. Tako ju možemo vidjeti i u sljedećim primjerima:

„Ugljen je *crn*, a snijeg je *bijel*.“

U primjeru opet vidimo dva para antonima, jedan konvencionalizirani (*crno-bijelo*) i jedan kontekstno ovisni (*ugljen-snijeg*).

„Avioni lete *gore* po zraku, a auti voze *dolje* po zemlji.“

U primjeru vidimo pomoćnu antonimiju, ali ovaj puta u trostrukom obliku. Par A predstavlja konvencionaliziranu kombinaciju *gore-dolje*, a parovi B i C nove i kontekstno ovisne kombinacije (*avioni-auti* i *zrak-zemlja*).

„Iznad neke točke je *gore*, a ispod je *dolje*.“

U primjeru vidimo pomoćnu antonimiju koja spaja dva konvencionalizirana para antonima (*gore-dolje* i *iznad-ispod*) kako bi naglasila suprotnost između članova para A. Ovaj primjer je zanimljiv jer ponavlja kombinaciju parova antonima kakvu je upotrijebio jedan ispitanik za engleski jezik („*Up is above something and down is below*“), spajajući iste parove antonima s istim ciljem – naglasiti suprotnost između leksema *up* i *down*.

Isto načelo gradbe suprotnosti uz pomoćnu antonimiju možemo vidjeti i u sljedećim primjerima:

„*Bolji* igrač će *pobijediti*, a *lošiji* *izgubiti*.“ (*pobijediti-izgubiti* + *bolji-lošiji*)

„Na karti svijeta *zapad* je *lijevo*, a *istok* *desno*.“ (*lijevo-desno* + *zapad-istok*)

„*Sutra* ćemo *doći*, a *preksutra* *otići*.“ (*doći-otići* + *sutra-preksutra*)

„Hitler je imao *malo prijatelja*, a *puno neprijatelja*.“ (*prijatelj-neprijatelj* + *malo-puno*)

Iz gore prikazanih primjera jasno je da pomoćna antonimija predstavlja sastavni dio strategije gradbe značenjske suprotnosti između dvaju leksema uz pomoć antonimijskih konstrukcija. Također moramo primjetiti da se hrvatski govornici oslanjaju na antonimijsku konstrukciju 'X, a Y' pri uporabi pomoćne antonimije, čime ostvaruju prvo temeljno suprotno značenje (ostvarenje obaju polova pojmovno-značenjske cjeline). Ista se tendencija mogla zamijetiti kod govornika engleskoga koji su pomoćnu antonimiju rabili uz pomoć antonimijske konstrukcije 'X, but Y', ostvarujući prvo temeljno suprotno značenje (npr. „*The ink is black, but the page is white*“).

Uporaba opisa za iskazivanje suprotnoga značenja

Druga strategija iskazivanja suprotnoga značenja između dvaju leksema je njihov opis. Ispitanici hrvatskog jezika nisu često rabili ovu strategiju, za razliku od ispitanika engleskoga jezika. U hrvatskim upitnicima pronađena su tek četiri primjera opisnoga iskazivanja značenjske suprotnosti:

„*Podrum* je *crn* sve dok ne upalimo *bijelo* svjetlo.“

„Auto koji ide *gore* troši puno više benzina od onog koji ide *dolje*.“

„Ukoliko *izgubimo* zadnju utakmicu, nećemo moći *pobijediti* u kupu i osvojiti zlatnu medalju.“

„Moram imati više *prijatelja* kojima vjerujem jer mi je već dosta da me *neprijatelji* stalno proganjaju.“

Kao što smo ustanovili kod izdvajanja ovakvih primjera iz engleskih upitnika, strategija opisa suprotnoga značenja nadilazi okvire ovoga istraživanja i valjalo bi uključiti širi teorijski okvir pragmatike i analize diskursa za temeljitu obradu podataka. Stoga će i ovi hrvatski primjeri pričekati neko buduće istraživanje.

7.2.4. Četvrti zadatak

U četvrtom se zadatku od ispitanika tražilo da prepoznaju drugi član para antonima u kontekstu jezične uporabe. Budući da nam je važna vjernost jezične uporabe, primjere smo preuzeli iz korpusa HrWaC. Svaki je primjer sadržavao dovoljno konteksta za prepoznavanje para antonima.⁸³ Cilj četvrtog zadatka bio je ispitati prototipičnost parova antonima iz različitih pojmovno-značenjskih cjelina, ali za razliku od prvoga zadatka, ovdje su parovi ponuđeni u antonimijskim konstrukcijama kako bi se vidjelo utječu li one na gradbu suprotnoga značenja i u kojoj mjeri. Stoga je odabrano 12 konvencionaliziranih parova antonima (*crno-bijelo*, *živ-mrtav*, *doći-otići*, *muško-žensko*, *ljubav-mržnja*, *svjetlost-tama*, *sjever-jug*, *gladan-sit*, *noć-dan*, *lijevo-desno*, *blizu-daleko* i *malo-veliko*) i dva nekonvencionalizirana para (*živo-umjetno* i *čovjek-računalo*). Za razliku od engleskog upitnika, u hrvatski smo upitnik u ovome zadatku uključili dva nekonvencionalizirana para antonima: par *čovjek-računalo* kao ekvivalent paru *computer-person* iz engleskoga upitnika te par *živo-umjetno*.

Posljednji par je odabran kako bismo vidjeli hoće ispitanici prepoznati ciljani leksem *živo* ako im se ponudi leksem *umjetno* kao njegov značenjski suprotan par, kada kontekst određuje da se antonimija odnosi na objekt 'cvijet'. Budući da je cilj ovoga zadatka vidjeti kako će prisutnost antonimijskih konstrukcija utjecati na gradbu suprotnoga značenja u ispitanika, uključenje nekonvencionaliziranih parova antonima se smatra opravdanim.

Rezultati analize četvrtog zadatka pokazuju malu varijabilnost u odgovorima za većinu konvencionaliziranih parova antonima. Tako nije pronađen nijedan slučaj varijabilnosti za sljedeće antonime: *doći-otići*, *muško-žensko*, *ljubav-mržnja*, *sjever-jug*, *noć-dan*, *lijevo-desno*, *blizu-daleko* i *veliko-malo*. Za par antonima *svjetlost-tama* pronađena su dva varijabilna odgovora u kojima su ispitanici leksemu *svjetlost* pridružili leksem *mrak* kao značenjski

⁸³ Za pregled primjera vidi Dodatke.

suprotan. Za par *gladan-sit* pronađen je tek jedan slučaj odstupanja u kojemu je ispitanik umjesto leksema *gladan* pridružio leksem *pun*, tvoreći par antonima *pun-sit*. Jedan ispitanik je pak leksemu *crno* pridružio leksem *sivo*, tvoreći par *crno-sivo* umjesto *crno-bijelo*. Osim ovih iznimaka valja sagledati i tri primjera nešto značajnijih odstupanja u odgovorima.

Za par antonima *živo-mrtvo* odabran je sljedeći primjer iz korpusa:

„Svaka stanica sadrži ATP, bila ona *živa* ili *mrtva*.“

U ovomu se obliku rečenica javila u korpusu te je tako prenesena u naš upitnik. Dakle, ciljani par antonima u ovomu primjeru je *živo-mrtvo*. U zadatku smo ispitanicima ponudili leksem *živa* kojemu su trebali pridružiti značenjski suprotan leksem. Većina ispitanika odlučila je pridružiti leksem *mrtva*, kako je izvorno zadano u primjeru. Međutim, šest ispitanika je pridružilo leksem *neživa*. Budući da se antonimija u rečenici iz primjera odnosi na leksem *stanica*, ovu uporabu smatramo opravdanom. Nadalje, s obzirom na to da se leksemi *mrtvo* i *neživo* značajno značenjski preklapaju, ovdje ih smatramo dijelom iste pojmovno-značenjske cjeline. Iako je ona uobičajeno iskazana parom antonima *živo-mrtvo*, kao što je potvrđeno u prethodnim zadacima upitnika, ali i rezultatima korpusnog istraživanja⁸⁴, ova pojmovno-značenjska cjelina može se iskazati i parom *živo-neživo*, što ukazuje na njezinu unutarnju stupnjevitost i usklađenost sa strukturom antonimije kao kategorije prototipnoga ustroja.

Osim u ovomu primjeru, varijacije u odgovorima ispitanika zamijećene su i za dva nekonvencionalizirana primjera antonima, *čovjek-računalo* i *živo-umjetno*.

Za razliku od engleskih govornika, hrvatski su govornici puno spremnije odredili lekseme *računalo* i *čovjek* kao značenjsku suprotnost. Zadanome leksemu *računalo* 31 od 40 ispitanika pridružilo je ciljani leksem *čovjek*. Ostalih devet ispitanika pridružilo je druge lekseme kao suprotne parnjake. Tako je jedan ispitanik pridružio leksem *stvarno*, dvoje ispitanika leksem *govor*, a šest ispitanika leksem *osoba*. Budući da se leksemi *čovjek* i *osoba* značenjski preklapaju u velikom dijelu svog značenjskog spektra, ovaj odabir antonima smatramo sukladnim s odabirom leksema *čovjek*. Stoga možemo reći da je čak 37 od 40 hrvatskih ispitanika prepoznalo antonimiju *čovjek-računalo* u primjeru:

„Kod najnovijih sustava za sintezu govora, prirodnost izgovora je toliko dobra da je već vrlo teško razlučiti da li se radi o _____ ili o računalu.“

⁸⁴ Za rezultate analize korpusa za par antonima *živ-mrtav* vidi str. 158 ovog rada.

Drugi nekonvencionalizirani par antonima ponuđen u četvrtom pitanju bio je *živo-umjetno*:

„Ovo je *umjetan* cvijet, a ja želim *živ*.“

U ovomu je primjeru zamijećena najveća varijabilnost u odgovorima hrvatskih ispitanika. Tek je njih četvero leksemu *umjetan* pridružilo leksem *živi*, njih 11 je pridružilo leksem *prirodan*, a čak 25 ispitanika je odlučilo pridružiti leksem *pravi*. Stoga možemo zaključiti da bi leksemi *umjetan* i *pravi* tvorili konvencionaliziraniji primjer antonimije, a da je naš primjer iz korpusa *živ-umjetan* zapravo rubni primjer kategorije značenjske suprotnosti.

7.3. Zaključak analize upitnika engleskog i hrvatskog jezika

S obzirom na odgovore ispitanika engleskog i hrvatskog jezika možemo zaključiti da su spoznaje iznađene analizom korpusnoga materijala potvrđene. Glavna svojstva antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja pokazala su se održivima i u odgovorima sudionika drugoga dijela našeg istraživanja.

Tako se pokazalo da antonimija doista djeluje kao kategorija prototipnoga ustroja budući da su ispitanici spremno određivali visoko konvencionalizirane parove antonima kao prototipične (npr. *man-woman/muškarac-žena*, *left-right/lijevo-desno*, *good-bad/dobro-loše*, *up-down/gore-dolje*), dok su nisko konvencionalizirani (npr. *hide-reveal/sakriti-otkriti*) ili u potpunosti nekonvencionalizirani parovi (npr. *computer-person*, *živo-umjetno*) imali najveći broj varijacija u odgovorima. Također se pokazalo točnim da će govornici različitih jezika u odgovorima pokazati različite varijacije na odgovore koje proizlaze iz kulturološke usađenosti pojmova, znanja o jeziku i znanja o svijetu, odnosno konvencija koje dovode do tih znanja.

Govornici engleskoga jezika najveći su broj varijacija pokazali pri određivanju para antonima *hide-reveal*, tvoreći uglavnom par *hide-peek*. Ovaj odabir smatramo odrazom kulture govornika, osobito američkog engleskog jezika, u kojemu je igra skrivača ('hide and seek') sastavni dio odrastanja. Dakako, ova je igra zastupljena i u govornika britanskog engleskog, ali zbog malog broja ispitanika u našem istraživanju o njima ne želimo donositi čvrste zaključke.

Nadalje, najveći broj varijacija je u engleskih ispitanika zamijećen pri određivanju para *computer-person*, za koji ispitanici uglavnom nisu bili sigurni što bi odredili kao značenjsku suprotnost leksemu *computer*, čak ni uz kontekst jezične uporabe i antonimijsku konstrukciju. Budući da je pola ukupnog broja ispitanika ipak prepoznalo drugi član para kao leksem koji denotira čovjeka, ovaj primjer možemo smatrati rubnom pojavnošću kategorije i potvrdom

njezina prototipnog ustroja. Stoga iz odgovora engleskih ispitanika proizlazi da je, na primjer, par antonima *man-woman* bolji primjer antonimije od para *hide-reveal*, što je proizašlo i iz analize korpusa, dok par *computer-person* možemo smjestiti na rub kategorije.

Govornici hrvatskoga jezika su najveći broj varijacija u odgovorima pokazali pri odabiru para antonima *stići-poći*, za kojega su uglavnom nudili par *stići-zakasniti*, ali i neke druge varijante (npr. *stići-otići*). Budući da je analiza korpusa pokazala da je par antonima *stići-poći* nisko konvencionaliziran, rezultati upitnika potvrđuju prethodne zaključke. Osim za ovaj par, hrvatski ispitanici su u manjoj mjeri prepoznali ciljani par *živo-umjetno*, birajući umjesto njega par *pravo-umjetno*. Ovaj rezultat nam govori da je par *pravo-umjetno* bolji primjer antonimije od para *živo-umjetno* te da je zato potonji biti smješten na rub kategorije.

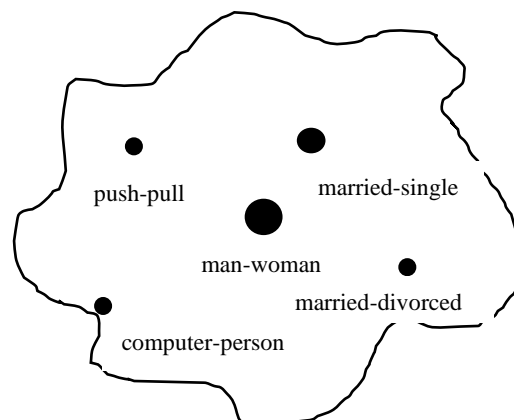
Rezultati upitnika pokazali su i neke zanimljive sličnosti i razlike u odgovorima engleskih i hrvatskih ispitanika. Na primjer, i jedni i drugi su često birali par *married-divorced/oženjen-rastavljen* kao bolji primjer antonimije od para *married-single/oženjen-slobodan*, dok je par *married-unmarried/oženjen-neoženjen* najčešće odabran kao najbolji primjer te pojmovno-značenjske cjeline. To nam govori da je došlo do promjene u strukturi pojmovno-značenjske cjeline koja zrcali i jedan dio znanja o svijetu govornika. Razlog ove promjene vjerojatno je društveno-kulturne prirode, a čini se da u jednakoj mjeri zahvaća engleske i hrvatske govornike. Iako ovdje ne možemo donositi čvrste zaključke o društvenim promjenama i pitanjima, možemo reći da jezična građa pokazuje da je došlo do promjene u dijelu pojmovnoga sustava govornika engleskog i hrvatskog jezika vezanoga uz pojam braka. Osim ovoga primjera u kojemu vidimo sličnosti između engleskih i hrvatskih govornika, odgovori o paru *computer-person/računalo-čovjek* nešto nam govore i o njihovim razlikama. Engleski govornici su teže prihvaćali značenjsku suprotnost između tih dvaju leksema, dok su ju hrvatski govornici spremno odredili u većini slučajeva.

Rezultati svih četiriju zadataka za oba jezika potvrdili su zaključke koje smo prethodno donijeli na temelju analize korpusne građe. Prvi zadatak ponudio je uvid u strukturu pojmovno-značenjskih cjelina, pokazujući konvencionalizaciju kao proizvod znanja o jeziku i znanja o svijetu, a ne nužno kao proizvod frekvencije uporabe. Visoko frekventni parovi su se uglavnom pokazali kao visoko konvencionalizirani (npr. *man-woman/muškarac-žena*), ali su neki frekventni parovi pokazali i neke varijacije (npr. *come-leave* umjesto *come-go* ili *dati-primiti* umjesto *dati-uzeti*). Niže frekventni parovi uglavnom su pokazali i nižu razinu konvencionaliziranosti (npr. *hide-reveal* i *stići-poći*).

Drugi zadatak omogućio je nadogradnju uvida u konvencionaliziranost parova antonima, pokazujući da će govornici oba jezika uglavnom radije birati visoko konvencionalizirani par antonima kada su suočeni s izborom više varijanata. Međutim, ponekad će ispitanik odabrati manje konvencionaliziranu opciju unatoč ponuđenoj visoko konvencionaliziranoj opciji (npr. *have-release* umjesto *have-not have* i *voljeti-prezirati* umjesto *voljeti-mrziti*).

Treći zadatak dao je uvid u povezanost sintagmatske i paradigmske razine u gradbi značenjske suprotnosti u kontekstu jezične uporabe. Zadatak pokazuje da se govornici obaju jezika oslanjaju na pojmovno usađene antonimijske konstrukcije pri strukturiranju rečenica koje iskazuju suprotna značenja između parova leksema. Antonimijske konstrukcije koje su ispitanici rabili podudaraju se s onima koje smo pronašli u korpusnoj građi. Zadatak je također pokazao i uporabu druge strategije pri iskazivanju suprotnoga značenja, a to je strategija opisa, koju nismo očekivali u odgovorima.

Četvrti zadatak ukazao je na međuovisnost sintagmatske i paradigmske razine pri razumijevanju suprotnoga značenja između dva leksema. Ispitanici su pokazali da same antonimijske konstrukcije nisu dovoljne za iskaz suprotnoga značenja, već da govornik treba i znanje o svijetu, odnosno paradigmsku razinu na kojoj se nalaze leksički pojmovi i leksemi kako bi izgradio značenjsku suprotnost. To smo osobito vidjeli u primjerima nekonvencionaliziranih parova leksema *computer-person* i *živo-umjetno*. Dakle, iako su imali na raspolaganju kontekst jezične uporabe i antonimijsku konstrukciju, neki ispitanici nisu mogli odrediti drugi pol pojmovno-značenjske cjeline upravo zato jer ona nije dijelom konvencije. Oduzmemo li znanje o svijetu, znanje o jeziku neće funkcionirati. Uzmemo li u obzir saznanja dobivena analizom upitnika, kategoriju antonimije možemo ponovno shematski prikazati na sljedeći način:

Ilustracija 5: Shematizirani prikaz paradigmske razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za engleski jezik

Ilustracija 6: Shematizirani prikaz paradigmatске razine antonimije kao kategorije značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja za hrvatski jezik

Nakon ovdje iznesenih zaključaka valja se zapitati bi li rezultati istraživanja bili drugačiji ako bi se uzeo veći uzorak ispitanika koji bi uključio sve dijalekte ili varijante engleskoga i hrvatskoga jezika. Na ovom uzorku teško je donijeti bilo kakav zaključak o tome, a opseg ovoga rada ne omogućuje proširenje trenutnog istraživanja u tom smjeru. Stoga, taj dio spoznaja o antonimiji moramo ostaviti za neka buduća istraživanja, kao i strategiju opisa leksema u svrhu iskazivanja značenjske suprotnosti.

Kako bi se postojeće spoznaje dodatno potvrdile, ili možda opovrgnule, valjalo bi proširiti uvid u ono što se odvija u umu govornika dok obrađuje značenjsku suprotnost u jeziku. Metodama koje smo ovdje proveli – analiza korpusa i analiza upitnika – dostupna nam je razina jezika u uporabi. Međutim, ono što tim metodama ne možemo provjeriti je razina jezika na pojmovnoj razini, koja u našem slučaju obuhvaća pojmovno-značenjske cjeline i antonimijske konstrukcije. Najbliže što u današnje vrijeme možemo doći ovakvoj provjeri jest slikovni prikaz mozga putem metode funkcionalne magnetske rezonancije (fMRI). Stoga je ovo istraživanje predvidjelo studiju neurobiološke aktivnosti mozga pri obradi značenjske suprotnosti. Međutim, zbog nepredviđenih okolnosti, ovaj će dio istraživanja morati pričekati epidemiološki i sigurnosno povoljnije uvjete.

8. ZAKLJUČAK

Značenjski odnosi suprotnosti dijelom su ljudskih promišljanja o stvarnosti od antičkih vremena, što govori o njihovoj važnosti za naše razumijevanje svijeta koji nas okružuje. Od Heraklitovog jedinstva suprotnosti, Parmenidovih deset temeljnih načela, Aristotelovog logičkog kvadrata, preko Kantovih identičnih kombinacija i Hegelovog jedinstva teze i anziteze, do Ogdenova tri načela opozicije i Lyonsove klasifikacije paradigmatičkih značenjskih odnosa suprotnosti, možemo pratiti razvojni put ljudske misli o jednoj, čini se, izrazito značajnoj jezično-pojmovnoj pojavnosti. Ta se misao u ovome trenutku razvija unutar širokoga teorijskoga okvira kognitivne lingvistike, koji nudi neke empirijski utemeljene odgovore na pitanja o svezi jezika i mišljenja. Na razvojnem putu promišljanja odnosa suprotnosti oblikovalo se i pitanje o važnosti antonimije za razumijevanje te sveze jezika i mišljenja, a samim time i o definiciji ove jezično-pojmovne pojavnosti. Isto smo pitanje postavili i na početku ovoga istraživanja – što je antonimija?

Nakon opsežnog istraživanja utemeljenog u teorijskome okviru kognitivne lingvistike, ali koje se i dalje oslanja na pitanja i odgovore ponuđene unutar strukturalističke semantike, vjerujem da smo uspjeli ponuditi djelomičan odgovor na gore postavljeno pitanje, a koji proizlazi iz istraživačke metodologije koja naglašava primat jezične uporabe. Iz pogleda jezične uporabe proizlazi da antonimija nije samo jezična pojavnost kako nalaže strukturalistička semantika, niti da je isključivo pojmovna pojavnost kako nalažu filozofska promišljanja. Ona je pravi spoj jezika i mišljenja koji se ostvaruje u svezi sintagmatske i paradigmatičke razine, koja svoje uporište ima u zajedništvu znanja o jeziku i znanja o svijetu svakoga govornika.

Na pitanje što je to prava antonimija od svih do sada ponuđenih klasifikacija možemo odgovoriti da je ona zapravo skup karakteristika obuhvaćenih kategorijom značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja: binarnost koja tvori pojmovno-značenjske cjeline, značenjski prostor koji se otvara između njezinih polova te stupnjevitost koja se u tome prostoru može ostvariti. Putem tih osnovnih karakteristika antonimija ostvaruje četiri temeljna značenja, i to putem jasno definiranih i pojmovno usađenih antonimijskih konstrukcija.

Nadalje, prava antonimija nadilazi binarnu stupnjevitost koju je zadala strukturalistička semantika i uključuje pojmovnost koju zagovara kognitivna lingvistika. No, to je samo dio odgovora na pitanje. U ovom smo istraživanju pokazali da prava antonimija ne uključuje samo pridjeve kao najbolje primjere binarne stupnjevite suprotnosti, nego da obuhvaća sve vrste riječi

koje mogu imati karakteristike značenjske suprotnosti. Na taj se način gradi kategorija prototipnoga ustroja koja sadrži više ili manje prototipne članove.

Prototipnost antonimije ovisi o karakteristikama sadržanima u pojmovno-značenjskim cjelinama, o konvencionalizaciji njihovih polova i o brojnosti antonimijskih konstrukcija koje su nekoj cjelini dostupne za iskazivanje četiriju temeljnih suprotnih značenja. To smo u ovom istraživanju pokazali uključivanjem u analizu imenica i glagola uz pridjeve. Naša je opsežna analiza pokazala da govornici engleskoga i hrvatskoga antonimiju doživljavaju na pojmovnoj razini putem pojmovno-značenjskih cjelina i antonimijskih konstrukcija, a zatim na razini jezične realizacije putem konkretnih leksema suprotnih značenja i konteksta njihove uporabe.

Ovim smo istraživanjem proširili spoznaje o pojavnosti antonimije nastavivši razvojni put od strukturalističke semantike i kognitivno-lingvističkih uvida u temu, smjestivši antonimiju dublje u okvir kognitivno-lingvističkih shvaćanja spone između jezika i mišljenja.

Međutim, istovremeno smo otvorili i nova pitanja o antonimiji, osobito vezana uz strategije iskazivanja značenjske suprotnosti u konkretnoj jezičnoj uporabi, čijim bi odgovorima valjalo pristupiti u budućim istraživanjima, osobito u vidu pragmatike. Osim toga, u buduća bi istraživanja valjalo uključiti i ovdje zamišljenu studiju neuro-biološke aktivnosti mozga, koja bi mogla otvoriti nove poglede na procesiranje složenih jezično-pojmovnih pojava u ljudskome mozgu.

Ovaj rad ponudio je jezikoslovno zaokružen pogled na antonimiju koji se temelji na jezičnoj uporabi dvaju tipološki različitih jezika i koji ovu pojavnost smješta duboko u teorijski okvir kognitivne lingvistike. Zahvaljujući ovdje utemeljenim spoznajama antonimiju možemo definirati kao kategoriju značenjske suprotnosti prototipnoga ustroja.

Popis literature

- Aristotel. *Kategorije* (prev. Filip Grgić). (1992) Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Aristotel. *Metafizika* (prev. Tomislav Ladan). (1992) Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Aristotel. *Metafizika* (prev. Pavel Gregorić i Filip Grgić). (2003) Zagreb: Kruzak
- Aristotel. *O tumačenju* (prev. Josip Talanga). (1989) Zagreb: Latina et Graeca
- Babylon, Christian i Paul Fabre (1978). *La Sémantique*. Nathan Université Information Formation
- Banić-Pajnić, Erna (ur.) (2007). *O učenom neznanju*. Zagreb: Institut za filozofiju
- Barcelona, Antonio i Javier Valenzuela (2011). „An overview of Cognitive Linguistics“. U: *Cognitive Linguistics: Convergence and Expansion* (ur. Mario Brdar, Stefan Gries i Milena Žic Fuchs). John Benjamins Publishing Company
- Barnes, Jonathan (ur.) (1995). *The Cambridge Companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bianchi, Ivana, Erika Branchini, Roberto Burro, Elena Capitani, Ugo Savardi (2019). „Overtly prompting people to “think in opposites” supports insight problem solving“. U: *Thinking and Reasoning* (objavljeno online 12. siječnja 2019.)
- Binder, Jeffrey R., Rutvik H. Desai, William W. Graves i Linda L. Conant (2009). „Where Is the Semantic System? A Critical Review and Meta-Analysis of 120 Functional Neuroimaging Studies“. U: *Cerebral Cortex*, 19, 2767-2796. Oxford: Oxford University Press
- Branchini, Erika, Ugo Savardi, Ivana Bianchi (2015). „Productive thinking: The role of perception and perceiving opposition.“ U: *Gestalt theory*, 37 (1), 7-24
- Cacciari, Cristina, Francesca Pesciarelli, Tania Gamberoni, Fabio Ferlazzo, Leo Lo Russo, Francesca Pedrazzi, Ermanno Melati (2015). „Is Black Always the Opposite of White? An Investigation on the Comprehension of Antonyms in People with Schizophrenia and in Healthy Participants“. U: *Behavioral Sciences*, 5, 93-112
- Combettes, Bernard (1984). „Quelque problèmes posés par l'étude de l'antonymie“. U: *Pratiques*, 43, 30-45
- Croft, William (2001). *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press
- Croft, William, D. Alan Cruse (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Cruse, Alan D. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press

- Cruse, Alan D. (2004). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press
- Evans, Vyvyan (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Fillmore, C. J. (1976). „Frame Semantics and the Nature of Language“. U: *Origins and Evaluation of Language and Speech* (ur. S. R. Hanod et al.). New York: Annals of the New York Academy of Science 280
- Fillmore, C. J. (1977). „Scenes – and – frames semantics“. U: *Linguistic Structure Processing* (ur. Zampolli). Amsterdam: North Holland
- Fillmore, C. J., Paul Kay, Mary Catherine O'Connor (1988). „Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of Let Alone“. U: *Language*, 64 (3), 501-538
- Forster, Michael (1993). „Hegel's dialectical method“. U: *The Cambridge Companion to Hegel* (ur. Frederick C. Bacer). Cambridge: Cambridge University Press
- Goldberg, Adele (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press
- Goldberg, Adele (2006). *Constructions at Work: the nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press
- Grgić, Filip (1993). *Aristotel o istinitosti i važnosti*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo – Biblioteka filozofska istraživanja
- Grubišić, Marina (2017). „Addressing the notions of convention and context in social media research“. U: *Jezikoslovlje*, 18, 473-497
- Huth, A.G., de Heer, W.A., Griffiths, T.L., Theunissen, F.E. i Gallant, J. L. (2016). „Natural speech reveals the semantic maps that tile the human cerebral cortex“. U: *Nature*, 532 (7600), 453-458
- Jeon, Hyeon-Ae, Lee, Kyoung-Min, Kim, Young-Bo, Cho, Zang-Hee (2009). „Neural substrates of semantic relationships: Common and distinct left-frontal activities for generation of synonyms vs. antonyms“. U: *Neuroimage*, 48, 449-457
- Jeffries, Lesley (2010). *Opposition in Discourse: The Construction of Oppositional Meaning*. London – New York: Continuum International Publishing Group
- Johansen, Karsten Fiirs (2005, 1991). *A History o Ancient Phylosophy*. Routledge: Taylor and Francis e-Library. London
- Jones, Steven (2002). *Antonymy: A Corpus-Based Perspective*. London – New York: Routledge
- Jones, Steven, M. Lynn Murphy, Carita Paradis, Caroline Willners (2012). *Antonyms in English*. Cambridge: Cambridge University Press

- Kant, Immanuel (1998). *Critique of Pure Reason* (prev. i ur. Paul Guyer i Allen Wood). Cambridge: Cambridge University Press (1781)
- Katunar, Daniela (2014). „Prepositional Antonymy in Croatian: a corpus approach.“ U: *Suvremena lingvistika*, 78, 151-169
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Theoretical Prerequisites*, Vol. 1, Stanford: Stanford University Press
- Langacker, Ronald W. (1991). *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter
- Langacker, Ronald W. (1998). „Conceptualization, Symbolization, and Grammar“. U: *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure* (ur. Michael Tomasello). London: Lawrence Erlbaum Publishers
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*, Chicago – London: The University of Chicago Press
- Leech, Geoffrey (1974). *Semantics*. Harmondsworth: Penguin Books
- Lehrer, Adrienne (1985). „Markedness and Antonymy“. U: *Journal of Linguistics*, 21 (2), 397-429
- Le Goff, Jacques, ur. (1997). *The Medieval World: The History of European Society*. London: Parkgate Books Ltd.
- Levinson, Stephen C. (2003). *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lyons, John (1977). *Semantics (I, II)*. Cambridge: Cambridge University Press
- Malkiel, Yakov (1959). „Studies in irreversible binomials“. U: *Lingua* 8, 113-160
- Mettinger, Arthur (1994). *Aspects of Semantic Opposition in English*. Oxford: Clarendon Press
- Mikecin, Igor. *Heraklit*. (2013). Zagreb: Matica hrvatska
- Modrak, Deborah (2001). *Aristotle's Theory on Language and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press
- Murphy, M. Lynne (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press
- Murphy, M. Lynne (2006). „Antonyms as lexical constructions: or, why *paradigmatic construction* is nota n oxymoron“. U: *Constructions*, SV1-8
- Murphy, M. Lynne (2009). „Introduction: Lexical Contrast in Discourse“. U: *Journal of Pragmatics*, 41, 2137-2139

- Murphy, M. Lynne, Steven Jones, Anu Koskela (2015). „Signals of Contrastiveness: But, Oppositeness, and Formal Similarity in Parallel Contexts“. U: *Journal of English Linguistics*, 43 (3), 227-249
- Novikov, Lav A. (1973). *Antonimija v ruskom jazyk*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta
- Ogden, Charles K. (1967). *Opposition: A Linguistic and Psychological Analysis*. Indiana University Press (1932)
- Paradis, Carita, Caroline Willners, Steven Jones (2009). „Good and bad opposites: using textual and experimental techniques to measure antonym canonicity“. U: *The Mental Lexicon*, 4 (3), 380-429
- Paradis, Carita (2011). „A dynamic construal approach to antonymy“. U: *Selected Papers from the 19th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics (ISTAL-19)*, 33-42
- Paradis, Carita, Simone Löhndorf, Joost van der Weijer, Caroline Willners (2015). „Semantic profiles of antonymic adjectives in discourse“. U: *Linguistics*, 53 (1), 153-191
- Parmenid. *O prirodi* (prev. Mislav Ježić). (1978) Zagreb: Latina et Graeca
- Raffaelli, Ida (1996). „Semantički primitivi“. U: *Suvremena lingvistika*, 41/42, 545-559
- Raffaelli, Ida (2004). „Odnos strukturalne semantike prema kognitivnoj“. U: *Suvremena lingvistika*, 1/2, 67-92
- Raffaelli, Ida (2009). *Značenje kroz vrijeme: poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput
- Raffaelli, Ida (2015). *O značenju: Uvod u semantiku*. Zagreb: Matica Hrvatska
- Rosch, H. Eleanor (1973). "Natural categories". U: *Cognitive Psychology*, 4 (3), 328–50
- Rosch, H. Eleanor (1978). „Principles of Categorization“. U: *Cognition and Categorization* (ur. Eleanor Rosch i Barbara Lloyd). Lawrence Erlbaum Associates
- Rodgers, Nigel (2008). *The Illustrated Encyclopedia of the Roman Empire*. London: Lorenz Books Publishing
- Sapir, Edward (2008, 1944). „Grading. A Study in Semantics“. U: *The Collected Works of Edward Sapir*, ur. Pierre Swiggers. Berlin-New York: Mouton de Gruyter
- Savardi, Ugo (ur.) (2009). *The perception and cognition of contraries*. Milano: Mcgraw Hill
- Sweetser, Eve (1990). *From etymology to pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Šarić, Ljiljana (2007). *Antonimija u hrvatskome jeziku: Semantički, tvorbeni i sintaktički opis*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Tesfaye, Debela i Carita Paradis (2015). „On the use of antonymy and synonyms from a domain perspective“. U: *Word Structure and Word Usage. Proceedings of the NetWordS Final Conference*, Pisa, 30.3.-1.4.2015., ur. Vito Pirelli, Claudia Marzi, Marcello Ferro

Tribushinina, Elena (2009). „The linguistics of zero: A cognitive reference point or a phantom.“ U: *Folia linguistica* 43/2, 417-461

Van Dijk, Teun A. (2008). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press

Verhagen, Arie (2009). „The conception of constructions as complex signs“. U: *Constructions and Frames*, 1, 119-152

Zadeh, Lofti (1965). „Fuzzy sets“. U: *Information and control*, 8, 338-353

Žic Fuchs, Milena (1991a). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka SOL

Žic Fuchs, Milena (1991b). „On Contrasting Expressions of Spatial Deixis in Croatian and English“. U: *Sraz*, 36/37, 93-102

Žic Fuchs, Milena (1997). „'Here' and 'there' in Croatian: a case study of an urban standard variety“. U: *The Construal of Space in Language and Thought* (ur. René Dirven i Martin Pütz). Berlin: Mouton de Gruyter

Žic Fuchs, Milena (2009). *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect*. Zagreb: Nakladni zavod Globus

Žic Fuchs, Milena, Vlatko Broz, Nina Tuđman Vuković (2013). „Communication technologies and their influence on language: the notion of convention revisited“. U: *Jezikoslovlje*, 14, 65-84

Wierzbicka, Anna (1992). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press

Wierzbicka, Anna (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press

Wittgenstein, Ludwig (1998, ¹1953). *Philosophical investigations* (prijevod na engl. G. E. M. Anscombe). Blackwell Publishing

Wittgenstein, Ludwig. (2009, ¹1933-1935). *Plava i smeđa knjiga: uvodni studij za „Filozofska istraživanja“*. (prev. Ivan Macan). Zagreb: Nakladni Zavod Globus

Wunderlich, Deiter (1980). *Arbeitsbuch Semantik*. Athenäum

Korpusi i jezični izvori

HNK (Hrvatski nacionalni korpus) http://filip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/first_form

HrWac (Hrvatski mrežni korpus) <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>

COCA (Corpus of Contemporary American English) <https://corpus.byu.edu/COCA/>

BNC (British National Corpus) <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Tablice i dodatci

Tablica 1. Parovi leksema suprotnih značenja preuzeti iz literature za engleski jezik (Ogden 1932, Lyons 1977, Cruse 1986, Jones et al. 2012) i pregledani u korpusu COCA.

Br.	Parovi antonima		Frekvencija
1.	to	from	537499
2.	black	white	29908
3.	here	there	26738
4.	up	down	26523
5.	left	right	15311
6.	good	bad	12051
7.	come	go	11298
8.	man	woman	9918
9.	male	female	9374
10.	father	mother	8859
11.	before	after	8820
12.	day	night	8085
13.	life	death	6730
14.	north	south	5982
15.	high	low	5385
16.	east	west	4738
17.	positive	negative	4526
18.	top	bottom	3873
19.	inside	outside	3455
20.	husband	wife	3345
21.	front	back	3235
22.	long	short	3135
23.	rich	poor	3060
24.	old	young	2997
25.	boy	girl	2986
26.	red	green	2836
27.	big	small	2663
28.	son	daughter	2403
29.	rise	fall	2325
30.	give	take	2319
31.	light	dark	2311
32.	heaven	earth	2087
33.	love	hate	1953
34.	hot	cold	1950
35.	war	peace	1928
36.	parent	child	1889
37.	above	below	1887
38.	buy	sell	1884
39.	dead	alive	1843

40.	food	drink	1691
41.	win	lose	1553
42.	body	soul	1528
43.	work	play	1474
44.	winter	summer	1034
45.	formal	informal	1029
46.	open	closed	896
47.	town	country	871
48.	far	near	830
49.	near	far	829
50.	front	behind	773
51.	know	forget	695
52.	strong	weak	691
53.	hard	soft	682
54.	fast	slow	665
55.	doctor	patient	614
56.	thick	thin	585
57.	pleasure	pain	559
58.	open	shut	528
59.	push	pull	493
60.	married	single	466
61.	forwards	backwards	386
62.	tall	short	359
63.	heavy	light	351
64.	visible	invisible	282
65.	friend	enemy	275
66.	clean	dirty	222
67.	enter	leave	218
68.	possible	impossible	215
69.	easy	difficult	214
70.	ill	well	213
71.	predator	prey	202
72.	spring	autumn	183
73.	normal	abnormal	160
74.	fewer	better	154
75.	deep	shallow	147
76.	beautiful	ugly	144
77.	wide	narrow	138
78.	happy	unhappy	129
79.	animate	inanimate	115
80.	lean	fat	110
81.	master	mistress	102
82.	pretty	plain	98
83.	legitimate	illegitimate	89
84.	advance	retreat	80

85.	continue	stop	73
86.	arrive	depart	52
87.	friendly	hostile	52
88.	comfortable	uncomfortable	48
89.	close	distant	47
90.	safe	dangerous	46
91.	tender	tough	40
92.	stationary	moving	39
93.	follow	precede	36
94.	lend	borrow	36
95.	dress	undress	32
96.	friendly	unfriendly	29
97.	modest	great	21
98.	hide	reveal	21
99.	ruler	ruled	18
100.	rapist	victim	18
101.	brilliant	stupid	16
102.	limited	extensive	15
103.	kind	unkind	12
104.	roll	unroll	12
105.	rare	abundant	10
106.	satisfied	unsatisfied	9
107.	gradual	immediate	9
108.	learned	ignorant	8
109.	rough	calm	8
110.	tired	alert	8
111.	delicate	robust	7
112.	obey	disobey	6
113.	lecturer	student	5
114.	tie	untie	4
115.	mount	dismount	3
116.	brave	cowardly	3
117.	polite	rude	3
118.	bequeath	inherit	2
119.	gloomy	bright	2
120.	British	alien	1
121.	drifty	tuneful	1
122.	devotion	antagonism	1
123.	filthy	immaculate	0
124.	sober	exciting	0
125.	irritated	glad	0

Tablica 2. Parovi leksema suprotnih značenja preuzeti iz literature za hrvatski jezik (Šarić 2007) i pregledani u korpusu HrWaC.

Br.	Par antonima		Frekvencija
1.	imati	nemati	71194
2.	od	prema	68385
3.	muškarac	žena	60046
4.	za	protiv	48256
5.	tu	tamo	26342
6.	mlad	star	16546
7.	otac	majka	15969
8.	dan	noć	15532
9.	život	smrt	15330
10.	prije	poslije	13300
11.	prvi	posljednji	9919
12.	nebo	zemlja	9716
13.	duša	tijelo	9679
14.	lijevo	desno	8671
15.	istok	zapad	8531
16.	dobro	loše	7340
17.	ništa	nešto	7321
18.	pas	mačka	6860
19.	djevojčica	dječak	6662
20.	jučer	danas	6444
21.	sjever	jug	5999
22.	gore	dolje	5779
23.	mladić	djevojka	5421
24.	uspon	pad	4703
25.	doći	otići	4589
26.	živ	mrtav	4161
27.	rat	mir	3915
28.	kupiti	prodati	3869
29.	dati	uzeti	3838
30.	voljeti	mrziti	3729
31.	plus	minus	3602
32.	ljubav	mržnja	3274
33.	zdravlje	bolest	3205
34.	blizu	daleko	3148
35.	muško	žensko	3116
36.	iznad	ispod	2803
37.	ljetno	zimno	2644
38.	malo	veliko	2490
39.	prijatelj	neprijatelj	2298
40.	vrh	dno	2184
41.	sprijeda	straga	2006

42.	jako	slabo	1879
43.	crno	bijelo	1646
44.	vjernik	nevjernik	1560
45.	pozitivno	negativno	1389
46.	naprijed	natrag	1279
47.	staro	mlado	1164
48.	pobijediti	izgubiti	1158
49.	djelomično	potpuno	1093
50.	sretan	tužan	1079
51.	novo	staro	1055
52.	svjetlost	tama	903
53.	ovdje	ondje	836
54.	toplo	hladno	785
55.	nekoć	danas	703
56.	pratiti	voditi	700
57.	turisti	domaći	685
58.	red	nered	671
59.	kaos	red	621
60.	visoko	nisko	547
61.	svijetlo	tamno	357
62.	lijepo	ružno	345
63.	sjeverno	južno	305
64.	sjesti	ustati	249
65.	ući	izići	227
66.	glad	sitost	222
67.	gurati	vući	221
68.	živo	neživo	183
69.	slatko	gorko	178
70.	ugodno	neugodno	178
71.	sakriti	otkriti	177
72.	prijateljski	neprijateljski	118
73.	optimističan	pesimističan	113
74.	otvoreno	zatvoreno	112
75.	sretno	nesretno	102
76.	pametno	glupo	99
77.	čudno	obično	90
78.	napad	protunapad	79
79.	položiti	pasti	77
80.	stići	poći	74
81.	ukus	neukus	73
82.	gospodin	seljak	68
83.	mekano	tvrd	61
84.	bogato	siromašno	56
85.	pošteno	nepošteno	55
86.	pravilno	nepravilno	48

87.	pogriješiti	popraviti	45
88.	svjetovno	duhovno	35
89.	nemoć	nadmoć	26
90.	oženjen	neoženjen	24
91.	spretan	nespretan	21
92.	potpuno	nepotpuno	21
93.	blisko	daleko	21
94.	obrazovan	neobrazovan	20
95.	debelo	mršavo	20
96.	isključiv	uključiv	9
97.	živo	umjetno	6
98.	junakinja	negativka	6
99.	funkcionalno	nefunkcionalno	2
100.	obnovljivo	neobnovljivo	1
101.	više	manje	0
102.	biljno	životinjsko	0
103.	predvidljivi	začudni	0
104.	učeno	neuko	0
105.	djeca	odrasli	0
106.	civili	vojnici	0

Dodatak 1: Upitnik za engleski jezik

Informed consent of research participant

On the pages before you is a questionnaire that represents one part of the research conducted for the doctoral dissertation under the title *Antonymy as a category of semantic opposition in English and Croatian*. This questionnaire was approved by the Ethics Committee of the Doctoral studies in Linguistics at the University of Zagreb's Faculty of Humanities and Social Sciences. All information from the questionnaire will be used only for the purposes of the scientific research conducted for the said doctoral dissertation and other scientific work that may stem directly from it.

The questionnaire is comprised of four sections and is intended to be filled out in an online format. The estimated time required to fill out the questionnaire is 20 minutes.

The questionnaire is anonymous. Therefore, after you have read this informed consent, you may proceed to fill out the questionnaire. In turn, this means that you have given your consent that the information you have provided in the questionnaire may be used for research purposes. If you do not wish that your information, although anonymous, be used for the purposes of this research, please do not fill it out. If you decide to participate in the research anonymously, please send the questionnaire to the following email address upon completion: jaculig@ffzg.hr

Date _____

Gender M / F

Age _____

Education _____

Place of birth/where you grew up _____

1. Write the word that means the opposite of the offered word.

- 1) man- _____ 2) good- _____ 3) left- _____ 4) up- _____
5) alive- _____ 6) black- _____ 7) buy- _____ 8) come- _____
9) hot- _____ 10) love- _____ 11) married- _____ 12) girl- _____
13) female- _____ 14) give- _____ 15) north- _____ 16) backward- _____
17) push- _____ 18) below- _____ 19) hide- _____ 20) east- _____
21) arrive- _____ 22) friend- _____ 23) night- _____ 24) death- _____

2. Which of the offered pairs of words presents the best example of opposite meaning? Mark one pair in each column by using the BOLD option.

1) good-bad	2) south-north	3) black-light	4) father-son
good-evil	south-west	black-white	father-woman
good-ungood	south-east	black-gray	father-mother
5) small-unsmall	6) love-hate	7) man-poodle	8) have-not have
small-huge	love-not love	man-woman	have-lose
small-big	love-despise	man-boy	have-release
9) old-young	10) light-dark	11) dog-man	12) heaven-earth
old-youthful	light-darkness	dog-cat	heaven-hell
old-child	light-night	dog-cow	heaven-land

3. Use the offered pairs of words in a sentence in such a way that makes it clear that the words have opposite meanings.

1) dead-alive

2) boy-girl

3) black-white

4) up-down

5) win-lose

6) left-right

7) come-go

8) friend-enemy

4. On the blank line, write the word that means the opposite of the underlined word in the sentence.

- 1) Clergy in at least some places wear either _____ or black – black being the more penitential.
- 2) "There used to be water here," my mother always said when she was alive, not half _____ as she is now (at least in my thoughts), living in California with her fourth husband.
- 3) I appreciate Eric Holder keeping an eye on people that come and _____.
- 4) Some changed their biological sex from male to _____.
- 5) The Earth also spins, quickly enough to ensure that the nights are not too cold, nor the days too _____.
- 6) I neither _____ it nor love it, which is how most people define mediocrity.
- 7) The judge cannot see the computer or the _____ and must make his or her determination by interviewing both.
- 8) As I opened the door, the hall changed from _____ to light.
- 9) The oval-like center is elongated north to _____.
- 10) Poland is an ally whose strategic position in between the _____ and the East has caused it to be invaded and overrun innumerable times.
- 11) Time speeds by, night turns to _____.
- 12) We should decide whether to go _____ or left.
- 13) In 37 years, a couple can grow very _____ and very distant at the same time.
- 14) The dogs paced beside him, neither friendly nor _____.

Dodatak 2: Upitnik za hrvatski jezik

Informirani pristanak sudionika u istraživanju

Pred Vama je upitnik koji predstavlja dio znanstvenoga istraživanja provedenog u okviru doktorske disertacije pod nazivom *Antonimija kao kategorija značenjske suprotnosti u engleskom i hrvatskom jeziku*, a kojega je odobrilo Etičko povjerenstvo Poslijediplomskoga studija lingvistike FFZG. Podatci iz upitnika će se rabiti isključivo u svrhu znanstvenoga istraživanja za navedenu doktorsku disertaciju te druge znanstvene radove koji će iz nje proizaći.

Upitnik se sastoji od četiri dijela i ispunjava se pisanim putem. Predviđeno vrijeme trajanja je 20 minuta.

Upitnik se ispunjava anonimno. Stoga, nakon što pročitate ovaj informirani pristanak, možete ispuniti upitnik, čime dajete privolu da će se podatci koje ste upisali u njega rabiti u svrhu provođenja navedenog znanstvenoga istraživanja. Nakon što ispuniti upitnik, molim Vas da ga pošaljete na jaculig@ffzg.hr. Ukoliko ne želite da se Vaši podatci koriste u istraživanju, molim Vas nemojte ispunjavati upitnik.

Datum _____

Spol M / Ž

Dob _____

Razina obrazovanja _____

Mjesto rođenja/odrastanja _____

1. Upišite riječ koja znači suprotno od riječi koja je ponuđena.

- 1) muškarac- _____ 2) dobro- _____ 3) lijevo- _____ 4) gore- _____
5) živ- _____ 6) crno- _____ 7) kupiti- _____ 8) doći- _____
9) toplo- _____ 10) ljubav- _____ 11) oženjen- _____ 12) djevojčica- _____
13) žensko- _____ 14) dati- _____ 15) sjever- _____ 16) natrag- _____
17) gurati- _____ 18) ispod- _____ 19) sakriti- _____ 20) istok- _____
21) stići- _____ 22) prijatelj- _____ 23) noć- _____ 24) smrt- _____

**2. Koji od ponuđenih parova riječi su najbolji primjeri suprotnog značenja?
Označite opcijom BOLD jedan par iz svakog stupca.**

1) dobro-loše	2) jug-sjever	3) crno-svijetlo	4) otac-sin
dobro-zlo	jug-zapad	crno-bijelo	otac-žena
dobro-nedobro	jug-istok	crno-sivo	otac-majka
5) malo-nemalo	6) voljeti-mrziti	7) muškarac-pudlica	8) imati-nemati
malo-ogromno	voljeti-nevoljeti	muškarac-žena	imati-izgubiti
malo-veliko	voljeti-prezirati	muškarac-dječak	imati-pustiti
9) staro-mlado	10) svjetlost-mrak	11) pas-čovjek	12) nebo-zemlja
staro-mlađahno	svjetlost-tama	pas-mačka	nebo-more
staro-dijete	svjetlost-kmica	pas-krava	nebo-planina

3. Upotrijebite zadane parove riječi u rečenici na način da bude jasno da označavaju suprotne pojmove.

1) živ-mrtav

2) dječak-djevojčica

3) crno-bijelo

4) gore-dolje

5) pobijediti-izgubiti

6) lijevo-desno

7) doći-otići

8) prijatelj-neprijatelj

4. Na praznu crtu upišite riječ koja znači suprotno od riječi koja je podcrtana.

- 1) Rješenje sasvim sigurno nije ni crno ni _____.
- 2) Svaka stanica sadrži ATP, bila ona živa ili _____.
- 3) Međutim, da bi došli ili _____ s otoka, potrebni su nam brodovi.
- 4) Neovisno o tome u kakvoj ste fizičkoj kondiciji, bili vi muško ili _____, ovo je trening prilagođen svima.
- 5) Ovo je umjetan cvijet, a ja želim _____.
- 6) To je roman o odnosu majke i kćeri, koji neprestano vibrira na granici _____ i mržnje.
- 7) Kod najnovijih sustava za sintezu govora, prirodnost izgovora je toliko dobra da je već vrlo _____ teško razlučiti da li se radi o _____ ili o računalu.
- 8) Svjedoci smo da na ovom svijetu postoji ona strana koja agresivno prikazuje svjetlost kao _____, a crno kao bijelo.
- 9) Svejedno mi je je li na sjever ili na _____, glavno da negdje otputujem.
- 10) Kod bake moraš jesti, bio _____ ili sit.
- 11) Da bi noć pretvorili u _____, izgrađena je javna rasvjeta na cijelom području općine Otok.
- 12) Ja sam se derao da treba ići _____, a ne lijevo.
- 13) Naše oko ne može istovremeno gledati blizu i _____.
- 14) Nagradu za životno djelo dobio je doktor Ivan Bljajić, poznati zadarski neurokirurg, kojeg krasi veliko djelo, a _____ riječi.

ŽIVOTOPIS

Janja Čulig Suknaić rođena je 1986. godine u Zagrebu. Pohađala je II. gimnaziju te na Filozofskom fakultetu u Zagrebu godine 2011. diplomirala na Odsjeku za anglistiku i na Odsjeku za povijest umjetnosti. Nakon studija je radila u privatnom sektoru u odjelu marketinga te u školama stranih jezika. Godine 2012. upisala je Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje se godine 2014. i zaposlila kao asistentica na Odsjeku za anglistiku. Drži nastavu na kolegijima Leksikologija i leksikografija te Lingvistički seminar: semantika. Kao doktorski student sudjelovala je na međunarodnim konferencijama i ljetnim školama, kao što je *Radboud Summer School of Cognitive Neuroscience*. Članicom je istraživačke skupine pod vodstvom prof. dr. sc. Ide Raffaelli unutar *Znanstvenog centra izvrsnosti za temeljnu, kliničku i translacijsku neuroznanost* pri Hrvatskom institutu za istraživanje mozga Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Kao članica istraživačke skupine, bavi se jezičnim pitanjima vezanima uz razvoj ljudskoga mozga. Primarno područje njezinog znanstvenog interesa unutar jezikoslovlja je semantika, osobito značenjski odnosi, čije razumijevanje želi obogatiti spoznajama iz svoje doktorske disertacije, čiji su mentori prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs i prof. dr. sc. Miloš Judaš.

Popis objavljenih radova:

Čulig, Janja. „„Kad kokoš pomisli da je labud“: gradba diskursa putem dihotomizacije“. U: *Suvremena lingvistika* (u tisku)

Čulig, Janja (2019). „Light as a Visual Source Domain in 17th Century Paintings“. U: *Jezikoslovlje*, 2., 20, 303-324

Čulig, Janja (2017). „Conceptual Metaphors in Virginia Woolf's "To The Lighthouse": a Linguistic Perspective of Literature Studies“. U: *Proceedings of the ESIDRP International Conference "English Studies at the Interface of Disciplines: Research and Practice"* (ur. Bekar, Mira; Maleska, Kalina; Stojanovska-Ilievska, Natasha). Skopje: Sveučilište Svetih Ćirila i Metoda, 283-298

Čulig, Janja (2015). Prikaz: „Carita Paradis, Steven Jones, M. Lynn Murphy i Caroline Willners, Antonyms in English: Construals, Constructions and Canonicity“. U: *Suvremena lingvistika*, 2., 80, 71-200